

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

streszczenie

ZARZĄD
WOJEWÓDZTWA
LUBUSKIEGO

Lubuskie
Warte zachodu

ZAMAWIAJĄCY

WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze

ul. Podgórna 7

65-057 Zielona Góra

tel. +48 68 456 52 00

fax +48 68 456 52 96

www.lubuskie.pl

WYKONAWCA

BUDPLAN

Budplan Sp. z o.o.

ul. Kordeckiego 20

04-327 Warszawa

tel. +48 22 870 42 74

fax +48 22 870 42 62

www.budplan.net

Główni projektanci

Anna Bereś

Anna Olbromska-Matusiak

Koordynatorzy

Anna Olbromska-Matusiak

Ewelina Skirzyńska

Ilona Izdebska-Jóźwik

Katarzyna Łysyganicz-Francuzik

Zespół autorski

Adam Potapowicz

Agnieszka Szaniawska

Anna Wojtczuk

Izabela Bielowska

Joanna Gosk

Kamil Suchożebski

Magdalena Smoczyńska

Małgorzata Kopka

Monika Szczypiorska

Roksana Fudała

Zuzanna Górecka-Gąbka

Współpraca i konsultacje – Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze

Aleksandra Lewicka

Alicja Łukaszewska

Anna Kaczmarek

Cezary Wysocki

Elżbieta Jaworska

Jolanta Cygan-Bieleń

Maja Włosińska

Mariusz Goraj

Marta Stamirowska

Roman Bąk

Adrianna Potocka

Anna Bielska

Dominika Grylak

Filip Bułkowski

Grzegorz Szyperek

Izabela Szymańska

Marlena Szklarz

Michał Babicki

Monika Nasilowska

Spis treści

I.	Wprowadzenie.....	8
II.	Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego	9
1.	Województwo lubuskie na tle Europy	9
2.	Powiązania transgraniczne z Republiką Federalną Niemiec.....	9
3.	Województwo lubuskie na tle Polski	13
4.	System powiązań z województwami ościennymi.....	14
III.	Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego	15
1.	Podział administracyjny i jego zmiany	15
2.	Strefa przyrodnicza	16
3.	Strefa kulturowa i turystyka	24
4.	Strefa społeczna.....	26
5.	Strefa ekonomiczno-gospodarcza	30
6.	Komunikacja i transport.....	35
7.	Infrastruktura techniczna	39
8.	Strefa obronności i bezpieczeństwa państwa.....	44
IV.	Główne źródła zagrożeń środowiska w województwie lubuskim	45
V.	Ograniczenia i bariery rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego	50
VI.	Czynniki determinujące rozwój wraz z oceną ład przestrzennego	52
VII.	Obszary funkcjonalne województwa lubuskiego	55
1.	Miejskie obszary funkcjonalne.....	55
1.1	Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich.....	56
1.2	Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych.....	57
1.2.1.	Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Nowa Sól (MOF OS Nowa Sól)	57
1.2.2.	Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Żary-Żagań (MOF OS Żary-Żagań)	58
1.2.3.	Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Świebodzin (MOF OS Świebodzin)	58
1.2.4.	Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Słubice (MOF OS Słubice)	58
1.3	Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków lokalnych.....	59
2.	Wiejskie obszary funkcjonalne	61
2.1	Wiejskie obszary funkcjonalne uczestniczące w procesach rozwojowych.....	61
2.2	Wiejskie obszary funkcjonalne wymagające wsparcia procesów rozwojowych.....	63
3.	Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej	65
3.1	Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej.....	65
3.2	Tereny zamknięte	66
3.3	Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy	67
4.	Obszary kształtowania potencjału rozwojowego wymagające programowania działań ochronnych	69

4.1	Obszary cenne przyrodniczo	69
4.2	Obszary ochrony krajobrazów kulturowych	71
4.3	Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych	72
4.4	Obszar ochrony strategicznych złóż kopalin	73
5.	Obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy wsparciu instrumentów właściwych polityce regionalnej	75
5.1	Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych	75
5.2	Miasta i inne obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze	76
5.3	Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe ...	78
5.4	Obszary przygraniczne	79
5.5	Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich	80
6.	Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym przyjęte z inicjatywy samorządów lokalnych i samorządu województwa	81
6.1	Obszar funkcjonalny SUBREGION G8	82
6.2	Nowosolski obszar funkcjonalny	83
6.3	Obszar Krainy Warty i Noteci (KOTURED)	85
VIII.	Wizja i możliwości rozwoju	86
1.	Wizja rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego	86
2.	Spójność terytorialna regionu lubuskiego	87
IX.	Kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego	88
1.	Strategiczne cele rozwoju przestrzennego	88
2.	System przyrodniczy	90
	Kierunek 1. Ochrona i kształtowanie systemu przyrodniczego	90
	Kierunek 2. Zapewnienie spójności i ciągłości systemu przyrodniczego	92
	Kierunek 3. Ochrona walorów przyrody żywej	94
	Kierunek 4. Ochrona walorów przyrody nieożywionej	95
	Kierunek 5. Ochrona krajobrazu	96
	Kierunek 6. Racjonalna gospodarka zasobami złóż kopalin	97
	Kierunek 7. Ochrona środowiska glebowego	99
	Kierunek 8. Racjonalne gospodarowanie i ochrona zasobów wód powierzchniowych i podziemnych	100
	Kierunek 9. Poprawa warunków aerosanitarnych	101
	Kierunek 10. Ochrona przed hałasem	103
3.	Strefa społeczna	105
	Kierunek 1. Poprawa dostępności do usług medycznych, w tym usług specjalistycznych, oraz podnoszenie jakości profilaktyki zdrowotnej i dostępu do usług sportu – rekreacji	105
	Kierunek 2. Rozwój szkolnictwa poprzez rozbudowę zaplecza technicznego oraz podniesienie jakości kształcenia w dostosowaniu do potrzeb regionalnego rynku pracy	107

Kierunek 3. Kształtowanie zasobu budownictwa mieszkaniowego o odpowiednim standardzie	108
Kierunek 4. Rozwój struktury osadniczej regionu	109
Kierunek 5. Rozwój terenów zurbanizowanych.....	111
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego i turystyka	112
Kierunek 1. Zachowanie i ochrona obiektów zabytkowych.....	112
Kierunek 2. Kreowanie i ochrona spójnego i harmonijnego krajobrazu kulturowego.....	114
Kierunek 3. Efektywne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego, w tym przede wszystkim na cele turystyczne.....	115
Kierunek 4. Kształtowanie tożsamości kulturowej.....	119
Kierunek 5. Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych	120
5. Strefa ekonomiczno-gospodarcza	121
Kierunek 1. Rozwój gospodarki i wzmocnienie potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego.....	121
Kierunek 2. Zmniejszenie bezrobocia i zwiększenie aktywności zawodowej ludności.....	124
Kierunek 3. Rozwój turystyki.....	125
Kierunek 4. Poprawa i ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej	127
Kierunek 5. Gospodarcze wykorzystanie lasu	128
6. Komunikacja i transport.....	129
Kierunek 1. Poprawa drogowej dostępności komunikacyjnej w zakresie powiązań zewnętrznych i wewnętrznych	129
Kierunek 2. Wzrost bezpieczeństwa w obrębie miejskich i wiejskich terenów zabudowanych	134
Kierunek 3. Poprawa parametrów użytkowych sieci i infrastruktury kolejowej.....	135
Kierunek 4. Stworzenie spójnego systemu pasażerskich i towarowych powiązań kolejowych.....	136
Kierunek 5. Rozwój transportu lotniczego.....	137
Kierunek 6. Zwiększenie znaczenia transportu wodnego w przewozach towarów oraz turystyce.....	138
Kierunek 7. Zwiększenie wykorzystania kombinowanego przewozu towarów.....	139
Kierunek 8. Wzrost znaczenia transportu zbiorowego	140
Kierunek 9. Zwiększanie znaczenia ruchu rowerowego jako środka komunikacji	140
7. Infrastruktura techniczna	141
Kierunek 1. Wzrost bezpieczeństwa energetycznego w zakresie energii elektrycznej.....	141
Kierunek 2. Wzrost bezpieczeństwa energetycznego w zakresie paliw gazowych.....	143
Kierunek 3. Rozbudowa i modernizacja systemu ciepłowniczego	145
Kierunek 4. Wzrost efektywności energetycznej.....	145
Kierunek 5. Rozwój społeczeństwa informacyjnego	146
Kierunek 6. Wykorzystanie energii wiatru	147
Kierunek 7. Wykorzystanie energii biomasy i biogazu.....	148
Kierunek 8. Wykorzystanie energii wodnej	149

Kierunek 9. Wykorzystanie energii słonecznej.....	149
Kierunek 10. Zapewnienie stałego dostępu do wody przeznaczonej do spożycia o dobrej jakości oraz pełnej obsługi w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków	150
Kierunek 11. Zrównoważona gospodarka wodno-kanalizacyjna	150
Kierunek 12. Rozwój gospodarki odpadami.....	154
8. Strefa obronności i bezpieczeństwa	155
Kierunek 1. Ochrona terenów zamkniętych oraz obiektów służących zapewnieniu bezpieczeństwa państwa	156
Kierunek 2. Poprawa bezpieczeństwa publicznego	158
Kierunek 3. Zahamowanie wzrostu i minimalizacja istniejącego ryzyka powodziowego.....	159
X. Plany zagospodarowania przestrzennego miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich	160
1. Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Gorzów Wlkp.....	161
2. Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra	165
XI. Inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.....	169
1. Ochrona przyrody.....	169
2. Strefa społeczno-gospodarcza	170
3. Dziedzictwo kulturowe i turystyka	171
4. Komunikacja i transport.....	172
4.1 Sieć drogową	172
4.2 Sieć kolejową.....	177
4.3 Pozostałe sieci komunikacji i transportu	177
5. Infrastruktura techniczna	178
5.1 Energia elektryczna	179
5.2 Gazownictwo	179
5.3 Ciepłownictwo.....	179
5.4 Gospodarka wodno-ściekowa.....	180
5.5 Gospodarka odpadami	180
6. Obronność i bezpieczeństwo.....	181
XII. Wnioski i rekomendacje z Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.....	183
XIII. Wnioski i rekomendacje dla polityki przestrzennej w województwach sąsiednich.....	185
XIV. Instrumenty i normy prowadzenia monitoringu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym	188

I. Wprowadzenie

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest podstawą prowadzenia polityki przestrzennej w województwie. Samorząd województwa realizuje politykę przestrzenną w oparciu o ustawę z dnia 5 marca 1998 roku o samorządzie województwa (Dz. U. z 2016 r. poz. 486 z późn. zm.), ustawę z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.) oraz przepisy odrębne i szczegółowe w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Zmiana Planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego (Zmiana PZPWL) została przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego uchwałą nr XXII/191/12 z dnia 21 marca 2012 r. w sprawie uchwalenia „Zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubuskiego”. Przeprowadzona w listopadzie 2013 roku okresowa ocena¹ Zmiany PZPWL, stwierdziła niezgodność jej ustaleń z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 oraz Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020. W ramach okresowej oceny wskazano także na konieczność przeprowadzenia delimitacji obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry oraz sporządzenia dla nich planów zagospodarowania przestrzennego.

W związku z powyższym Sejmik Województwa Lubuskiego w dniu 8 października 2014 roku podjął uchwałę nr LIII/617/14 w sprawie przystąpienia do sporządzenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego wraz z planami zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra i Gorzów Wlkp.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego (PZPWL), zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia ustalenia strategii rozwoju województwa lubuskiego. Uwzględnia również obowiązujące przepisy prawa oraz założenia polityki rozwoju prowadzonej na szczeblu europejskim, krajowym i regionalnym. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się również rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym, natomiast na dzień 31 marca 2017 roku brak jest sporządzonego audytu krajobrazowego dla obszaru województwa lubuskiego.

Celem sporządzania planu jest określenie spójnej polityki przestrzennej dla województwa, wykorzystującej potencjał społeczny, kulturowy, środowiskowy i gospodarczy obszaru, w sposób zapewniający zrównoważony rozwój. Ustalenia planu stanowią podstawę do opracowywania innych dokumentów planistycznych na szczeblu wojewódzkim oraz gminnym.

Uwarunkowania w rozwoju przestrzennym oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego przedstawiono w podziale na strefy: przyrodniczą, społeczną, ekonomiczno-gospodarczą, kulturę i turystykę, komunikację i transport, infrastrukturę techniczną oraz strefę obronności i bezpieczeństwa państwa. Źródłami danych były przede wszystkim dostępne opracowania, analizy i raporty obrazujące sytuację województwa lubuskiego w poszczególnych aspektach oraz dane Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych) i Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze. Scharakteryzowano uwarunkowania wewnętrzne oraz powiązania zewnętrzne województwa lubuskiego oraz zidentyfikowano ograniczenia i bariery rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego, jak i czynniki determinujące jego rozwój. Ponadto określono wizję i możliwości rozwoju województwa lubuskiego.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa wyznaczono w oparciu o diagnozę stanu istniejącego, wynikającą z analizy uwarunkowań rozwoju przestrzennego, oraz w oparciu o dokumenty kreujące politykę rozwoju na szczeblu europejskim, krajowym i regionalnym, w tym m.in.: Strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020, Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020, Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Długookresową Strategię Rozwoju

---

¹ okresowa ocena stanowi Załącznik nr 1 do uchwały nr 223/2648/13 Zarządu Województwa Lubuskiego z dnia 19 listopada 2013 roku

Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności, Strategię Rozwoju Kraju 2020, Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Strategię Rozwoju Polski Zachodniej 2020, Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020.

II. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego

1. Województwo lubuskie na tle Europy

Województwo lubuskie leży w środkowej Europie, przy zachodniej granicy z Republiką Federalną Niemiec. Od 1 maja 2004 roku Polska, jest częścią Unii Europejskiej.

W aspekcie zagospodarowania przestrzennego znaczące uwarunkowania województwa stanowią sieci międzynarodowych połączeń transportowych oraz międzynarodowe sieci infrastruktury technicznej. Województwo lubuskie obejmuje swoim zasięgiem teren przygraniczny, który ma szczególne znaczenie w transzycie osób i towarów. Krzyżują się tutaj połączenia międzynarodowe w układzie zachód-wschód (od państw Europy Zachodniej do Ukrainy, Białorusi, Rosji), oraz północ-południe (od Półwyspu Skandynawskiego do Europy Południowej).

Przez obszar województwa lubuskiego przebiegają międzynarodowe połączenia: dwa korytarze transportowe transeuropejskiej sieci TEN-T: korytarz Bałtyk – Adriatyk i Morze Północne – Bałtyk. Są to sieci bazowe wg klasyfikacji TEN-T. Ponadto przez województwo lubuskie przebiega korytarz sieci kompleksowej TEN-T.

Województwo lubuskie od 2001 r. aktywnie uczestniczy w międzyregionalnej inicjatywie Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego (CETC), którego głównym celem jest ożywienie gospodarcze oraz zapewnienie kompatybilności infrastruktury transportowej na linii Malmö – Szczecin – Gorzów Wlkp. – Zielona Góra – Katowice – Brno – Wiedeń – Bratysława – Zagrzeb – Rijeka.

Ponadto przez teren województwa przebiegają również inne międzynarodowe powiązania, w tym w zakresie komunikacji (linie kolejowe, drogi wodne, Port Lotniczy Zielona Góra-Babimost) i infrastruktury technicznej (gazociąg jamalski – relacji Rosja – Niemcy, rurociąg naftowy *Przyjaźń* – relacji Rosja – Niemcy).

2. Powiązania transgraniczne z Republiką Federalną Niemiec

Województwo lubuskie graniczy bezpośrednio z Republiką Federalną Niemiec, a dokładnie od północnego zachodu z Krajem Związkowym Brandenburgią, od południowego zachodu z Krajem Związkowym Saksonią.

Zgodnie z uchwałą Nr LII/525/2010 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 14 czerwca 2010 roku w sprawie przyjęcia priorytetów współpracy zagranicznej Województwa Lubuskiego, Samorząd Województwa Lubuskiego zobowiązał się do współpracy z regionami Europy oraz innymi częściami świata, a także podejmowania inicjatyw zmierzających do wsparcia rozwoju gospodarczego i społecznego regionów partnerskich. Przyjęte priorytety współpracy znajdują swoje odzwierciedlenie w dokumentach dotyczących powiązań transgranicznych z Republiką Federalną Niemiec.

Dla terenów transgranicznych sporządzono Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec – IPPON². Głównym celem studium jest wskazanie kierunków rozwoju obszaru pogranicza Polski i Niemiec na rzecz poprawy jego spójności przestrzennej i realizacji wyzwań integracyjnych w Unii

---

² Źródło: <http://www.e-ippn.net/> (Warszawa, Wrocław, Zielona Góra, Szczecin 2013)

Europejskiej. Rekomendacje dotyczące planowania przestrzennego zawarto również we Wspólnej Koncepcji Przyszłości dla polsko-niemieckiego obszaru powiazań – Wizja 2030.

Brandenburgia

Granica Brandenburgii z województwem lubuskim rozpięta jest na długości ok. 180 km. Część infrastruktury transportowej działa na podstawie programu rozwoju transeuropejskich sieci transportowych TEN-T, będących najważniejszymi powiazaniami o znaczeniu regionalnym i międzynarodowym. Do TEN-T należy:

- droga E30, A2 (Świecko – Poznań – Warszawa) <-> A12 (Berlin – Frankfurt am Oder) -> przejście graniczne: Świecko – Frankfurt am Oder,
- linia kolejowa E20/CE20, LK nr 3 (Berlin-Warszawa) -> przejście graniczne: Rzepin (Kunowice) – Frankfurt am Oder.
- droga E36, DK18 (Olszyna-Krzyżowa) <-> A15 (Spreewald – granica państwa) -> przejście graniczne: Forst-Olszyna.

Pozostałe połączenia poza transeuropejskimi korytarzami tworzą:

- DK nr 22 Grzechotki – Kostrzyn nad Odrą <-> B1 – Niemcy -> przejście graniczne: Kostrzyn nad Odrą/Kietz,
- DK nr 29 Słubice – Połupin <-> B5 – Niemcy -> przejście graniczne: Słubice/Frankfurt am Oder,
- DK nr 32 Gubinek – Połupin – Zielona Góra – Wolsztyn <-> B92 – Niemcy -> przejście graniczne: Guben/Gubinek,
- DW nr 289 Zasięki – Nowogród Bobrzański <-> droga lokalna powiązana z B112 -> przejście graniczne: Forst/Zasięki,
- DW nr 138 Muszkowo – Gubin <-> Droga lokalna powiązana z B112 -> przejście graniczne: Guben/Gubin,
- LK nr 358 (Gubin – Czerwieńsk – Zbąszynek) -> przejście graniczne: Guben/Gubin,
- LK nr 14 (Forst – Tuplice – Łódź Kaliska) -> przejście graniczne: Tuplice(Zasięki)/Forst,
- LK nr 203 (Tczew – Piła – Krzyż – Gorzów Wlkp. – Kostrzyn nad Odrą) -> przejście graniczne: Kostrzyn nad Odrą/Kustrin-Kietz,
- LK nr 275 (Wrocław Muchobór – Gubinek) (linia nieprzejezdna na odcinku Lubsko – Gubinek), zły stan techniczny przeprawy mostowej,
- powiązania lokalne: Łęknica – Bad Muskau (most podwójny), Żytowań – Coschen.

Powiązania systemów infrastruktury technicznej stanowią: gazociąg tranzytowy *Jamał* (gazociąg wysokiego ciśnienia DN 1400) oraz ropociąg *Przyjaźń* (Płock – Schwedt).

Poza powyższymi powiazaniami na obszarze pogranicza z Brandenburgią występują również powiązania lokalne w zakresie infrastruktury technicznej, tj. powiązanie sieci ciepłowniczych Słubice oraz Frankfurt am Oder, a także wspólna gospodarka ściekowa Gubina i niemieckiego Guben. W zakresie sieci gazowej połączenia lokalne obejmują import gazu z Niemiec na potrzeby spółki EWE Energia Sp. z o.o., która odbywa się przy wykorzystaniu gazociągu Fikenherd – Rybocice oraz import gazu z Niemiec do stacji redukcyjnej w gm. Gubin, zasilającej w gaz miasto Gubin.

Powiązania sieci osadniczej bazują na wspólnych terenach zurbanizowanych (dwumiastach) znajdujących się po obu stronach rzek (Odry lub Nysy Łużyckiej) i zamykają się w obrębie:

- Kostrzyn nad Odrą <-> Küstrin-Kietz,
- Słubice <-> Frankfurt am Oder,
- Gubin <-> Guben.

W zakresie cennych walorów przyrodniczych przy granicy po stronie polskiej zlokalizowane są:

- Park Narodowy „Ujście Warty”,
- parki krajobrazowe (PK Łuk Mużakowa, Krzesiński PK, PK Ujście Warty),
- obszary chronionego krajobrazu (Słubicka Dolina Odry, Gubińskie Mokradła, Dolina Nysy),
- rezerваты przyrody (Pamięcin, Łęgi koło Słubic, Młodno, Gubińskie Mokradła, Uroczysko Węglińskie),
- obszar Natura 2000 SOO i OSO (Ujście Warty PLC080001),
- obszary Natura 2000 SOO (Łęgi Słubickie PLH080013, Ujście Ilanki PLH080015, Dolina Pliszki PLH080011, Krośnieńska Dolina Odry PLH080028, Brożek PLH080051),
- obszary Natura 2000 OSO (Dolina Środkowej Odry PLB080004).

Natomiast po stronie niemieckiej zlokalizowane są:

- w niedalekiej odległości od granicy parki przyrody: „Schlaubetal”, „Märkische Schweiz”,
- obszary Natura 2000 SOO przylegające do granicy państwa: Oder-Neiße Ergänzung DE3553308 – rozciągający się niemalże wzdłuż całej wspólnej granicy, Oderinsel Kietz DE3453301, Lebuser Odertal DE3553307, Oderberge DE3553301, Oderwiesen nördlich Frankfurt DE3653302, Eichwald und Buschmühle DE3653301, Oderwiesen am Eichwald DE3653305, Mittlere Oder DE3754303, Oder-Neiße DE3954301, Neißeau DE4354301,
- obszary Natura 2000 OSO przylegające do granicy państwa: Mittlere Oderniederung DE3453422 (łącząca się z obszarem Natura 2000 Ujście Warty PLC080001),
- pozostałe obszary Natura 2000 położone w odległości do 10 km od granicy państwa: Spreewald und Lieberoser Endmoräne DE4151421 (obszar OSO o pow. 80 215,73 ha), Oderaue Kienitz DE3352301, Trockenrasen am Oderbruch DE3553306, Erweiterung Oderhänge Mallnow DE3552305, Oderhänge Mallnow DE3552306, Lebuser Odertal DE3553307, Booßener Teichgebiet DE3652301, Treplin-Alt Zeschdorfer Fließtal DE3552301, Fauler See / Markendorfer Wald DE3653303, Oberes Klingetal DE3652302, Fledermausquartier Markendorfer Eiskeller DE3752304, Wacholderhänge Lossow DE3753302, Unteres Schlaubetal Ergänzung DE3752303, Fledermausquartier Kraftwerksruine Vogelsang DE3854301, Pohlitzer Mühlenfließ DE3853303, Trockenhänge Lawitz DE3853302, Dorchetal DE3953302, Krayner Teiche/Lutzketal DE4053303, Feuchtwiesen Atterwasch DE4053302, Euloer Bruch DE4253302, Preschener Mühlbusch DE4353303, Zschomoer Heide DE4353421, Faltenbogen südlich Döbern DE4353301, Peitzer Teiche DE4152302, Calpenzmoor DE4053301,
- liczne rezerваты przyrody, w tym bezpośrednio przylegające do granicy państwa: Oderinsel Küstrin-Kietz, Pontische Hänge von Lebus, Oderberge, Oderwiesen nördlich Frankfurt, Eichwald und Buschmühle, Mittlere Oder, Oder-Neiße, Hispe, Schwarze Grube, Zerna, Zschomoer Wald,
- obszary chronionego krajobrazu, w tym bezpośrednio przy granicy państwa: Odervorland Groß Neuendorf-Lebus, Oderhänge Seelow-Lebus, Trepliner Seen, Booßener und Alteschdorfer Mühlenfließ, Fauler See, Märkischer Naturgarten, Güldendorfer Mühlental, Eichwald und Buschmühle, Kiesgruben Eisenhüttenstadt, Gubener Fließtäler, Schlagsdorfer Waldhöhen, Neißeau um Grieben, Wiesen- und Teichgebiet Eulo und Jamno, Neißeau im Kreis Forst.

Saksonia

Saksonia graniczy z województwem lubuskim zaledwie na odcinku 13 km. Żadne z połączeń nie należy do transeuropejskich powiązań transportowych. Brak jest połączeń kolejowych, co wynika ze złego stanu technicznego lub częściowego rozebrania linii oraz braku mostu kolejowego na Nysie Łużyckiej (Sanice) w ciągu linii kolejowej nr 380 (Jankowa Żagańska – Horka Gbf). Ponadto połączenia drogowe tworzą:

- DK 12 Łęknica – Dorohusk <-> S127b – Niemcy -> przejście graniczne: Bad Muskau/Łęknica,
- DK 27 Przewóz – Zielona Góra <-> K8410/S127 – Niemcy -> przejście graniczne: Podrosche/Przewóz.

Pomiędzy województwem lubuskim a Krajem Związkowym Saksonia brak jest powiązań infrastruktury technicznej o randze międzynarodowej i regionalnej.

Powiązania sieci osadniczej bazują na wspólnych terenach zurbanizowanych (dwumiasto), znajdujących się po obu stronach rzeki Nisy Łużyckiej – Łęknica i Bad Muskau.

W zakresie cennych walorów przyrodniczych przy granicy po stronie polskiej zlokalizowane są:

- park krajobrazowy (PK Łuk Mużakowa),
- obszary chronionego krajobrazu (Bory Dolnośląskie oraz w odległości do 10 km — Bory Bogumiłowskie),
- Rezerваты przyrody (Wrzosiec, Zacisze, Żurawie Bagno, Przygielkowe Moczary) — żaden z rezerwatów nie przylega bezpośrednio do granicy,
- obszary Natura 2000 SOO (Łęgi nad Nysą Łużycką PLH080038, Wilki nad Nysą PLH080044, Pieńska Dolina Nisy Łużyckiej PLH020086, Przygielkowiska koło Gozdnicy PLH080055),
- obszary Natura 2000 OSO (Bory Dolnośląskie PLB020005).

Natomiast po stronie niemieckiej zlokalizowane są:

- obszary Natura 2000 SOO przylegające do granicy państwa: Neißegebiet DE4454302, Truppenübungsplatz Oberlausitz DE4552301, Niederspreer Teichgebiet und Kleine Heide Hähnichen DE4554303,
- obszary Natura 2000 OSO przylegające do granicy państwa: Neißetal DE4454451, Muskauer und Neustädter Heide DE4552452, Teichgebiete Niederspreer-Hammerstadt DE4554451,
- w odległości do 10 km położony jest duży powierzchniowo obszar Natura 2000 OSO — Biosphärenreservat Oberlausitzer Heide- und Teichlandschaft DE4552451, pokrywający się z obszarem SOO Oberlausitzer Heide- und Teichlandschaft DE4552302,
- rezerваты przyrody, w tym: Niederspreer Teichgebiet und Kleine Heide Hähnichen,
- w odległości ponad 10 km od granicy zlokalizowany jest rezerwat biosfery — Biosphärenreservat Oberlausitzer Heide-und Teichlandschaft,
- obszary chronionego krajobrazu: Muskauer Parklandschaft und Neißeaue, Braunsteich, Kromlau-Gablenzer Restseengebiet.

Wśród powiązań kulturowych i turystycznych należy wyróżnić Park Mużakowski, będący największym parkiem w stylu angielskim w Polsce³. Po stronie polskiej znajduje się ponad 500 ha całego założenia parkowego (m. Łęknica), po stronie niemieckiej zaś ok. 200 ha (m. Bad Muskau).

Granice regionów międzynarodowych

Euroregiony to obszary współpracy transgranicznej ustanowione decyzją regionów przygranicznych dwóch lub więcej państw. Wśród celów powstania euroregionów najczęściej wymienia się wspieranie wymiany gospodarczej i turystycznej, rozwój komunikacji, działalność kulturową, wspólne rozwiązywanie problemów transgranicznych⁴. W granicach województwa lubuskiego znajdują się jednostki terytorialne związane z trzema euroregionami: Pro Europa Viadrina, Sprewa-Nysa-Bóbr oraz Nysa. Euroregiony te obejmują tereny zlokalizowane przy granicy Polski, Niemiec oraz Czech.

Euroregion Pro Europa Viadrina

Do euroregionu należą wszystkie gminy powiatów gorzowskiego, strzelecko-drezdeneckiego, międzyrzeckiego, sulęcińskiego (za wyjątkiem gminy Torzym) i słubickiego, a także miasto na prawach powiatu

³ Geopark Łuk Mużakowa znajduje się na liście UNESCO ((ang. *World Heritage List*; fr. *Liste du patrimoine mondial*) – lista obiektów objętych szczególną ochroną międzynarodowej organizacji UNESCO, filii ONZ, ze względu na ich unikatową wartość kulturową bądź przyrodniczą dla ludzkości)

⁴ <http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/haslo,euroregion>

Gorzów Wielkopolski. Po stronie niemieckiej w euroregionie zrzeszone są powiaty Märkisch-Oderland, Oder-Spree oraz miasto Frankfurt nad Odrą.

Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr

Do euroregionu należą wszystkie gminy powiatów: krośnieńskiego, zielonogórskiego, ponadto jednostki z powiatu słubickiego (Cybinka i Torzym), świebodzińskiego (Łagów, Lubrza, Świebodzin, Szczaniec, Zbąszynek), wschowskiego (Sława, Wschowa), żagańskiego (Brzeźnica, Gozdnicza, Iłowa, Szprotawa, Wymiarki, Żagań i Żagań miasto) żarskiego (Brody, Jasień, Lubsko, Łęknica, Przewóz, Tuplice, Żary, Żary miasto). Do współpracy przystąpiło również miasto Zbąszyń z województwa wielkopolskiego, w Niemczech są to wszystkie gminy powiatu Spree-Neiße.

Euroregion Nysa

Euroregion skupia głównie gminy trójstyku polsko-czesko-niemieckiego (województwo dolnośląskie, kraj liberecki oraz Saksonia). Jediną gminą zrzeszoną w tym euroregionie na terenie województwa lubuskiego jest miasto Gozdnicza.

Program Współpracy Interreg Polska – Brandenburgia 2014-2020

Programem objęte jest całe województwo lubuskie, po stronie niemieckiej we współpracy uczestniczą powiaty Märkisch-Oderland, Oder-Spree, Spree-Neiße oraz miasta Frankfurt/Oder i Cottbus.

Program Współpracy Interreg Polska – Saksonia 2014-2020

Na terenie programu w województwie lubuskim znajduje się powiat żarski. Pozostałe jednostki znajdują się w województwie dolnośląskim (8 powiatów i Jelenia Góra) oraz w Saksonii (powiaty Bautzen i Görlitz).

Ponadto województwo lubuskie ściśle współpracuje z Krajem Związkowym Brandenburgia na mocy „Wspólnego oświadczenia o współpracy pomiędzy Krajem Związkowym Brandenburgią a Województwem Lubuskim”, podpisanego 12 stycznia 2000 r. Region podobną umowę zawiązał z Krajem Związkowym Saksonia w dniu 19 listopada 2008 r.

Województwo lubuskie współpracuje także z innymi regionami na mocy umów, porozumień i oświadczeń o współpracy. Szeroko rozumiana współpraca między regionami obejmuje obszary takie jak m.in.: gospodarka, nauka i kultura, rolnictwo i leśnictwo, sport.

W ww. dokumentach największy nacisk kładzie się na podejmowanie wszelkiego rodzaju działań prowadzących do zacieśniania współpracy pomiędzy podmiotami działającymi na terenie regionów. Współpraca przy projektach i inicjatywach powinna poprawiać sytuację gospodarczą obu regionów i prowadzić do wymiany ich doświadczeń.

Położenie geograficzne województwa daje szansę dla rozwijania współpracy międzynarodowej. Jest to obszar wpływu ośrodków o randze europejskiej, takich jak Berlin i Drezno, czy Poznań i Wrocław. Przecinanie się ważnych dróg łączących duże miasta Europy również potencjalnie podnosi rangę tego regionu i może być czynnikiem korzystnym dla powstawania i rozwoju współpracy o zasięgu kontynentalnym.

3. Województwo lubuskie na tle Polski

Województwo lubuskie położone jest w zachodniej części Polski, należy do regionu północno-zachodniego. Od zachodu sąsiaduje z Republiką Federalną Niemiec, od wschodu graniczy z woj. wielkopolskim, od północy z woj. zachodniopomorskim, od południa z woj. dolnośląskim. Funkcja stolicy województwa została podzielona pomiędzy dwa największe miasta: Zieloną Górę i Gorzów Wielkopolski. W Zielonej Górze mieści się siedziba władz samorządowych, natomiast w Gorzowie Wielkopolskim siedziba wojewody. Województwo lubuskie położone jest w sąsiedztwie metropolii berlińskiej oraz wrocławskiej, poznańskiej i szczecińskiej.

Województwo lubuskie zajmuje powierzchnię około 14 tys. km² (BDL 2014), co stanowi 4,5% powierzchni kraju. Pod względem powierzchni jest jednym z najmniejszych województw Polski (13. miejsce w rankingu). Ludność województwa lubuskiego wynosi około 1 mln mieszkańców, co stanowi 2,7% mieszkańców Polski (15. miejsce w rankingu pod względem liczby ludności wg województw). Gęstość zaludnienia w woj. lubuskim wynosi 73 osoby/1 km² (BDL GUS 2014 r.). Jest ona znacznie mniejsza od średniej krajowej wynoszącej 123 osoby/1 km².

Gęstość zaludnienia powierzchni zabudowanej i zurbanizowanej w woj. lubuskim wynosi 1607 osób/1 km² (BDL GUS 2014 r.). Dla Polski ta wartość również jest wyższa i wynosi 2354 osób/1 km². Przyrost liczby ludności na 1000 mieszkańców w 2014 wynosił dla Polski: -0,4, zaś dla woj. lubuskiego: -1,1. Większy ubytek ludności w województwie lubuskim na tle Polski może być spowodowany bliskością granicy z Republiką Federalną Niemiec, co może przyczyniać się do większej emigracji. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie lubuskim wynosi 12,8%⁵. Dla porównania w Polsce bezrobocie wynosi 11,5%⁶. W województwie lubuskim wykształcenie wyższe ma 18,3% ludności (BDL GUS 2014 r.). Wynikiem tym województwo plasuje się na trzecim miejscu od końca w skali kraju.

W województwie lubuskim w sektorze rolniczym pracuje 11,48% mieszkańców⁷. Jest to wartość mniejsza niż dla całego kraju, dla którego wskaźnik kształtuje się na poziomie 17,11%⁸. Odwrotna sytuacja prezentuje się w przypadku odsetka pracujących w przemyśle, który dla woj. lubuskiego wynosi 25,84%⁹ a dla Polski – 20,55%¹⁰. W obszarze województwa odsetek osób pracujących w usługach kształtuje się na poziomie 62,68%¹¹. Jest to wartość podobna w porównaniu ze średnią dla Polski, gdzie zatrudnienie w sektorze usług jest równe 62,34%¹². Ocenia się, że na tle kraju województwo lubuskie prezentuje przeciętny poziom rozwoju oraz słaby poziom konkurencyjności. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w województwie lubuskim wynoszą jedynie 1,4% nakładów krajowych. Dla porównania wartość ta dla woj. mazowieckiego wynosi 32,7%. Głównym źródłem finansowania w woj. lubuskim są środki własne, wynoszące 1353,4 mln zł¹³.

Województwo lubuskie odznacza się na tle kraju wysokimi walorami przyrodniczymi oraz krajobrazowymi, a także bogatymi złożami surowców naturalnych. Jest dobrze skomunikowane z resztą kraju, korytarze transportowe są ciągle rozbudowywane i modernizowane. Dodatkowo przez woj. lubuskie przebiega międzynarodowy szlak wodny rzeki Odry (MDW E30), będący jednocześnie europejskim korytarzem ekologicznym.

4. System powiązań z województwami ościennymi

Województwo lubuskie graniczy z trzema województwami: od północy z województwem zachodniopomorskim, od wschodu z województwem wielkopolskim i od południa z dolnośląskim. Powiązania pomiędzy województwami tworzą szlaki komunikacyjne, obejmujące sieci dróg krajowych i wojewódzkich, połączenia kolejowe, drogi wodne, linie elektroenergetyczne, gazociągi wysokiego ciśnienia, ropociąg (zachodniopomorskie, wielkopolskie). Powiązania obejmują również sieci osadnicze oraz obszary polityki regionalnej. Powiązania występowania i eksploatacji złóż naturalnych obejmują eksploatację złóż ropy naftowej

⁵ Źródło: BDL GUS 2014

⁶ *ibidem*

⁷ obliczone na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Województwa Lubuskiego 2014 (Pracujący w rolnictwie, stan na rok 2013 – 36780 osób), BDL (pracujący, zatrudnieni i przeciętne zatrudnienie według PKD 2007 – 320 293 osoby dla woj. lubuskiego)

⁸ obliczone na podstawie danych z BDL 2014 (Pracujący w rolnictwie, stan na rok 2013 – 2 382 129 osób), BDL (pracujący, zatrudnieni i przeciętne zatrudnienie według PKD 2007 – 13 919 826 osób)

⁹ obliczone na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Województwa Lubuskiego 2014 (Pracujący w przemyśle, stan na rok 2013 – 82758 osób), BDL (pracujący, zatrudnieni i przeciętne zatrudnienie według PKD 2007 – 320 293 osoby dla woj. lubuskiego)

¹⁰ obliczone na podstawie danych z BDL 2014 (Pracujący w przemyśle, stan na rok 2013 – 2 860 383 osób), BDL (pracujący, zatrudnieni i przeciętne zatrudnienie według PKD 2007 – 13 919 826 osób)

¹¹ obliczone na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Województwa Lubuskiego 2014 (Pracujący w usługach, stan na rok 2013 – 200 755 osób), BDL (pracujący, zatrudnieni i przeciętne zatrudnienie według PKD 2007 – 320 293 osoby dla woj. lubuskiego)

¹² obliczone na podstawie danych z BDL 2014 (Pracujący w usługach, stan na rok 2013 – 8 677 314 osób), BDL (pracujący, zatrudnieni i przeciętne zatrudnienie według PKD 2007 – 13 919 826 osób)

¹³ Źródło: BDL 2014

i gazu. W zakresie gospodarki wodnej, zintegrowanej ochrony przeciwpowodziowej wymagają zlewnie rzek położonych na granicy województw, zaś w zakresie racjonalnego użytkowania wód podziemnych ochrony wymagają główne zbiorniki wód podziemnych. W zakresie cennych walorów przyrodniczych w obu województwach zlokalizowane są obszary parków narodowych, krajobrazowych, obszarów Natura 2000 oraz krajowe i ponadregionalne korytarze ekologiczne lądowe oraz wodne. Województwa łączą również powiązania kulturowe i turystyczne, m.in. poprzez szlaki turystyczne.

III. Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego

1. Podział administracyjny i jego zmiany

Województwo lubuskie utworzono reformą administracyjną kraju w 1999 r. Struktura administracyjna województwa lubuskiego składa się z 14 powiatów (w tym 12 ziemskich i 2 grodzkich) oraz 82 gmin (w tym 9 miejskich, 33 miejsko-wiejskich i 40 wiejskich). W granicach województwa zlokalizowane są 42 miasta, w tym 2 miasta na prawach powiatu (Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra).

Podział administracyjny województwa lubuskiego od 1999 r. nie uległ znaczącym zmianom. Jedyną większą zmianą była likwidacja wiejskiej gminy Zielona Góra, zlokalizowanej w powiecie zielonogórskim, i włączenie jej z dniem 1 stycznia 2015 r. w granice miasta na prawach powiatu Zielona Góra, z czym wiązała się również zmiana granic powiatu zielonogórskiego. Pozostałe zmiany dotyczyły niewielkich korekt granic administracyjnych, przede wszystkim powiększania miast kosztem terenów sąsiadujących miejscowości (w większości w ramach tej samej gminy miejsko-wiejskiej).

Tabela 1. Podział administracyjny województwa lubuskiego

Lp.	powiat	gminy miejskie	gminy miejsko-wiejskie	gminy wiejskie
1.	Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski	–	–
2.	Zielona Góra	Zielona Góra	–	–
3.	gorzowski	Kostrzyn nad Odrą	Witnica	Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn, Santok
4.	krośnieński	Gubin	Krosno Odrzańskie	Bobrowice, Bytnica, Dąbie, Gubin, Maszewo
5.	międzyrzecki	–	Międzyrzecz, Skwierzyna, Trzciel	Bledzew, Przytoczna, Pszczew
6.	nowosolski	Nowa Sól	Bytom Odrzański, Kożuchów, Nowe Miasteczko	Kolsko, Nowa Sól, Otyń Siedlisko
7.	ślubicki	–	Cybinka, Ośno Lubuskie, Rzepin, Ślubice	Górzycza
8.	strzelecko-drezdenecki	–	Dobiegniew, Drezdenko, Strzelce Krajeńskie	Stare Kurowo, Zwierzyn
9.	sulęciński	–	Lubniewice, Sulęcín, Torzym	Krzeszycze, Słońsk
10.	świebodziński	–	Świebodzin, Zbąszynek	Lubrza, Łagów, Skape, Szczaniec
11.	wschowski	–	Sława, Szlichtyngowa, Wschowa	–
12.	zielonogórski	–	Babimost, Czerwieńsk, Kargowa, Nowogród, Bobrzański, Sulechów	Bojadła, Świdnica, Trzebiechów, Zabór
13.	żagański	Gozdnica Żagań	Ilowa, Małomice, Szprotawa	Brzeźnica, Niegosławice, Wymiarki, Żagań
14.	żarski	Łęknica Żary	Jasień, Lubsko	Brody, Lipniki Łużyckie, Przewóz, Trzebiel, Tuplice, Żary

2. Strefa przyrodnicza

Warunki fizyczno-geograficzne

Analiza uwarunkowań fizyczno-geograficznych jest istotna głównie ze względu na występowanie barier fizjograficznych, ograniczających lub uniemożliwiających rozwój gospodarczy i osadniczy. Ogólnie region lubuski stwarza bardzo dobre warunki do rozwoju społecznego i ekonomicznego. Tylko nieliczne bariery mają istotny wpływ na jego rozwój przestrzenny – są to przede wszystkim duże rzeki: Odra, Warta, Noteć, Bóbr, Nysa Łużycka, Drawa, Obra i ich doliny, ze względu na możliwość wystąpienia powodzi, niekorzystne warunki gruntowo-wodne, ochronę prawną walorów przyrodniczych¹⁴. Inne to niestabilne grunty hydrogeniczne, występujące głównie w pradolinach, czy osuwiska. Osuwiska i tereny predysponowane do ruchów masowych znajdują się głównie na stromych krawędziach dolin i jezior oraz w strefach wzniesień czołowomorenowych¹⁵.

Warunki klimatyczne

W porównaniu z pozostałym terytorium Polski teren województwa charakteryzuje się wyjątkowo korzystnym klimatem, przede wszystkim z uwagi na większy wpływ cech oceanicznych niż cech kontynentalnych. Na korzystne warunki składają się również nieduże deniwelacje terenu, przy równocześnie względnie urozmaiconej rzeźbie i dużej lesistości.

Wody podziemne

W województwie lubuskim najczęściej rolę głównego użytkowego piętra wodonośnego odgrywają wody zalegające w utworach czwartorzędowych, dotyczy to zwłaszcza części centralnej i północnej, na południu województwa większą rolę zyskują wody trzeciorzędu. Utwory czwartorzędowe są łatwe w eksploatacji, jednak silnie zagrożone wpływem zanieczyszczeń, z uwagi na zwykle słabą izolację lub połączenia hydrauliczne z wodami powierzchniowymi. Wody piętra trzeciorzędowego występują najczęściej na głębokości 50-150 m i są bardzo dobrze izolowane od powierzchni terenu, jednak odnawialność zasobów jest ograniczona, a zasoby dyspozycyjne piętra niskie¹⁶. Wody podziemne wymagają szczególnej ochrony przed zanieczyszczeniami.

Na terenie województwa lubuskiego wydzielono 18 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP)¹⁷. Większość zbiorników powstała w osadach czwartorzędowych i ma charakter porowy, charakteryzuje się dobrym zasilaniem i szybkim przepływem, ale przez to wymaga szczególnej ochrony przed możliwościami zanieczyszczenia. Zbiorniki zajmują łączną powierzchnię 31% powierzchni województwa¹⁸. Ochrona ich wód jest priorytetowa, wszystkie posiadają dokumentację hydrogeologiczną, w której wskazuje się projektowane obszary ochronne. W granicach projektowanych obszarów ochronnych wskazuje się różnego rodzaju ograniczenia, nakazy, zakazy itp., zależne od występujących zagrożeń, zagospodarowania terenu i charakterystyki hydrogeologicznej zbiornika.

W celu ochrony i poprawy stanu wód podziemnych oraz ekosystemów bezpośrednio od nich zależnych oraz zapewnienia zaopatrzenia ludności w dobrą wodę, prowadzi się działania w obrębie jednostkowych obszarów, tzw. jednolitych częściach wód podziemnych (JCWPd)¹⁹. Ogólnie stan ilościowy i jakościowy JCWPd jest dobry. Zły stan jakościowy stwierdzono w północnej części województwa, wzdłuż doliny Warty i Noteci, na obszarze – Gorzowa Wielkopolskiego i powiatu gorzowskiego. Zły stan tych wód wynika głównie z presji

¹⁴ Opracowanie Ekofizjograficzne Województwa Lubuskiego – Kompleksowa ocena przydatności środowiska, Zielona Góra, 2009

¹⁵ System Oslony Przeciwosuwiskowej, Przeglądowa mapa województwa lubuskiego w formacie jpg

¹⁶ ibidem

¹⁷ wg wstępnej koncepcji ochrony GZWP opracowanej w drugiej połowie lat 80. przez zespół hydrogeologów pod kierownictwem prof. Kleczkowskiego wyróżniono ponadto GZWP nr 137 Pradolina Toruń-Eberswalde (Warta); PIG podjął się aktualizacji mapy GZWP, po analizach dostępnych dokumentacji nie wyróżnia się już GZWP nr 137;

¹⁸ obliczenia własne

¹⁹ Jednolite części wód podziemnych w Polsce. Charakterystyka Geologiczna i hydrogeologiczna, PIG

zanieczyszczeń z powierzchni i wód powierzchniowych²⁰. Jako zagrożenie nieosiągnięcia celów najczęściej wskazuje się istniejącą lub planowaną eksploatację złóż węgla brunatnego i miedzi²¹.

Wody podziemne są podstawowym źródłem zaopatrzenia mieszkańców województwa w wodę pitną, a także są wykorzystywane przez różne gałęzie gospodarki. Zasobność w wody podziemne na terenie województwa jest dobra w części północnej i średnia w części południowej. Wykorzystanie wód podziemnych kształtuje się na poziomie 5% ogólnej wielkości zasobów województwa.

Wody powierzchniowe

Województwo lubuskie w całości położone jest w dorzeczu Odry, a sieć hydrograficzną kształtują przede wszystkim Odra i Warta, innymi dużymi rzekami są Noteć, Bóbr, Nysa Łużycka. W obszarze występuje 428 cieków naturalnych i jeden kanał, których łączna długość wynosi ok. 4015 km. Odra wyróżnia się silnie zmodyfikowanym korytem, ukształtowanym przez regulację brzegów, budowę zbiorników, przekopywanie zakoli, dzięki czemu jest najlepszą śródlądową drogą wodną w Polsce. Wody rzek nie są wykorzystywane jako źródło wody, jedyne ujęcie wody powierzchniowej zlokalizowane jest na Obrzycy w miejscowości Gluchów.

Ponadto na terenie województwa występuje 519 jezior, wiele z nich jest wykorzystywanych na cele rekreacyjne. Sztucznych stawów i zbiorników jest stosunkowo niewiele²². Na terenie województwa lubuskiego występuje niewiele zbiorników retencyjnych, z uwagi na niekorzystne, w większości nizinne ukształtowanie. Do największych zbiorników należą Raduszec Stary, Krzywianiec, Dychów na Bobrze, będące obiektami hydroenergetycznymi, Zalew Bledzewski na Obrze – wykorzystywany na cele energetyczne i rekreacyjne oraz Zalew Czapliniac – wykorzystywany do hodowli ryb (na dopływie Obry).

Jakość wód od wielu lat ulega stopniowej poprawie, co jest wynikiem przede wszystkim stale poprawiającego się stanu gospodarki wodno-ściekowej. Jako najważniejsze przyczyny zagrożenia nieosiągnięcia celów środowiskowych zidentyfikowane dla 42 jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) wymienia się silne zmiany morfologiczne cieków spowodowane budowlami piętrzącymi, regulacją, budową zbiorników, a także nieproporcjonalny rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na terenach wiejskich – na obszarach wiejskich jedynie 26,2% ogółu mieszkańców korzysta z kanalizacji sanitarnej²³.

Zagrożenie powodziowe

W dorzeczu Odry w Lubuskiem możliwe jest występowanie wszystkich typów powodzi (za wyjątkiem powodzi sztormowych) – opadowych, roztopowych, a w zimie zatorowych, jednak najczęstszą przyczyną powodzi są wysokie opady.

Aktualna ocena ryzyka powodziowego została przedstawiona na mapach zagrożenia powodziowego (MZP) i mapach ryzyka powodziowego (MRP), które obejmują wszystkie większe rzeki – Odrę, Bóbr z Kwisą, Szprotawą i Czarną Wielką, Nysę Łużycką z Lubszą, Wartę, Noteć, Obrę i Drawę. Na MZP wskazano obszary o wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi (Q=10%, tzw. wody dziesięcioletnie), o średnim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi (Q=1%, tzw. wody stuletnie), o niskim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi (Q=0,2%, tzw. wody pięćsetletnie) oraz obszary narażone na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego. Na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią, tj. Q=1% i Q=10%, ustawa Prawo wodne wprowadza ograniczenia zagospodarowania m.in. w zakresie lokalizacji inwestycji, wznoszenia obiektów budowlanych, zmiany ukształtowania terenu, lokalizowania nowych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, gromadzenia ścieków, odchodów zwierzęcych, środków chemicznych itp.

²⁰ Program wodno-środowiskowy kraju (PWŚK), KZGW, Warszawa 2010

²¹ Program wodno-środowiskowy kraju (PWŚK), KZGW, Warszawa 2010

²² Opracowanie Ekofizjograficzne Województwa Lubuskiego – Wody powierzchniowe na obszarze województwa lubuskiego, Zielona Góra, 2014

²³ Program wodno-środowiskowy kraju (PWŚK), KZGW, Warszawa 2010

Powódź na Odrze jest szczególnym zagrożeniem dla miejscowości: Nowa Sól, Krosno Odrzańskie, Słubice, Kostrzyn nad Odrą i Słońsk. Wylewy Warty stanowią największe zagrożenie dla Gorzowa Wielkopolskiego, a Noteci – dla Drezdenka. Powódź na Bobrze najbardziej zagraża Szprotawie, Żaganiowi, a na Nysie Łużyckiej – Przewozowi, Gubinowi²⁴. Szczególnie narażone na ryzyko powodzi jest miasto Gubin, gdzie brakuje wałów i wysokość brzegów jest niższa niż po stronie niemieckiej.

System ochrony przeciwpowodziowej w województwie tworzą przede wszystkim wały przeciwpowodziowe o łącznej długości 817,8 km. Zdecydowaną większość stanowią wały II, III i IV klasy²⁵. Wały obejmują większość odcinków rzek zagrożonych wylewaniem, oprócz Obrzycy, Kwisy i Lubszy. Oprócz wałów istotną rolę pełnią poldery zalewowe samoczynne. W dolinie Odry poldery znajdują się w rejonach: Bytom Odrzański – Tarnów Bycki, Połupin, Krzesin – Miłów, w dolinie Warty w okolicach Santoka i na terenie Parku Narodowego Ujście Warty, natomiast w dolinie Noteci w rejonie Trzebież – Drezdenko. Dodatkowo ochronę przeciwpowodziową wspomagają zbiorniki wodne i 43 stacje pomp w Zielonej Górze i Gorzowie Wielkopolskim²⁶.

Zasoby surowcowe

Udokumentowane złoża surowców energetycznych²⁷

- gaz ziemny – 14 złóż, z czego eksploatowanych jest 4; w przeważającej części zasoby zlokalizowane są w powiatach: nowosolskim, wschowskim, strzelecko-drezdeneckim;
- azotanowy gaz ziemny – 1 złożo o zasobach rozpoznanych szczegółowo, zlokalizowane w powiecie sulęcińskim;
- ropa naftowa – 21 złóż, z czego 12 jest eksploatowanych i 2 eksploatowane okresowo; znajdują się w powiatach: krośnieńskim, zielonogórskim, gorzowskim, świebodzińskim.

Z uwagi na korzystną budowę geologiczną dla występowania zasobów gazu ziemnego i ropy naftowej, obszar województwa wyróżnia się na tle kraju dużą zasobnością tych surowców. Zasoby złóż gazu ziemnego, ropy naftowej na terenie województwa lubuskiego są w większości (ponad 50% złóż) eksploatowane, bądź eksploatowane czasowo. Eksploatacja złoża Kamień Mały odbywa się w ramach koncesji Ministra Środowiska na wydobywanie ropy naftowej i towarzyszącego gazu ziemnego nr 5/2014 z dnia 31.12.2014 r.²⁸

- węgiel brunatny – 21 złóż, z czego 1 eksploatowane; złoża są zlokalizowane w powiatach: żarskim, krośnieńskim, świebodzińskim, sulęcińskim. Największe zasoby przypadają na złoża Gubin 2 i Gubin-Zasieki-Brody (łącznie 3 052 771 tys. t, co stanowi 52% zasobów województwa); złoża Gubin, Gubin 1, Gubin-Zasieki-Brody, Lubsko²⁹, Cybinka, Sądów, Rzepin oraz Torzym, ze względu na strategiczne znaczenie dla gospodarki energetycznej kraju zaliczono do złóż o znaczeniu krajowym. Z uwagi na bliskie występowanie złóż względem siebie połączono je w następujące rejony złożowe³⁰:
  - Rejon złożowy Gubin-Gubin1-Gubin-Zasieki-Brody-Lubsko³¹,
  - Rejon złożowy Cybinka-Sądów-Rzepin-Torzym,
  - Rejon złożowy Mosty oraz Babina-Żarki,

²⁴ Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec IPPON, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013

²⁵ ibidem

²⁶ Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec IPPON, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013

²⁷ Bilans zasobów złóż kopalni w Polsce wg stanu na 31 XII 2015 r., PiG, Warszawa 2016

Centralna Baza Danych Geologicznych (CBDG), shp z konturami złóż wg. stanu na 30.06.2016

²⁸ Stan na 31.03.2017 r.

²⁹ Do złóż mających strategiczne znaczenie dla gospodarki kraju zalicza się również złożo Gubin 2, które zostało wyłonione z większości złoża Gubin i części złoża Gubin 1

³⁰ Analiza obecnego i potencjalnego wydobycia złóż kopalni o znaczeniu regionalnym, ponadregionalnym i krajowym na terenie Województwa Lubuskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze, Zielona Góra 2015

³¹ Do rejonu złożowego Gubin-Gubin1-Gubin-Zasieki-Brody-Lubsko zalicza się również złożo Gubin 2, które zostało wyłonione z większości złoża Gubin i części złoża Gubin 1

- Rejon złożowy Sieniawa.

Udokumentowane złoża surowców skalnych³²

- gliny ogniotrwałe – udokumentowane złoża występują w południowej części województwa w rejonie Łęknicy oraz Małomic – łącznie 7 złóż, z czego eksploatowane jest jedno złożo Chwaliszowice w powiecie żarskim;
- kreda – jej występowanie ograniczone jest do północnej części województwa;
- piaski i żwiry – w granicach województwa znajduje się 254 udokumentowanych złóż piasków i żwirów o bardzo mocno zróżnicowanej wielkości zasobów;
Największe zasoby surowca kruszyw naturalnych posiada złożo Nowogród Bobrzański-Zbiornik zlokalizowane w dolinie Bobru. Ograniczeniem w eksploatacji zasobów jest lokalizacja w obszarze Natura 2000 Dolina Dolnego Bobru oraz w Obszarach Chronionego Krajobrazu: Dolina Bobru, Dolina Brzeźnicy oraz Dolina Dolnego Bobru.
- piaski kwarcowe do produkcji betonów komórkowych i cegły wapienno-piaskowej – na terenie województwa występują ubogie zasoby tych surowców – 5 złóż, które nie są eksploatowane;
- surowce ilaste do produkcji ceramiki budowlanej – znajduje się 39 udokumentowanych złóż tego surowca, przede wszystkim w powiecie żarskim, żagańskim i międzyrzeckim, z czego 2 są eksploatowane (Gozdnicza i Jasień II);
- surowce szklarskie – 4 nieeksploatowane złoża; obszar ich występowania zlokalizowany jest w południowo-zachodniej części województwa w rejonie Lutynki i Stawnika;
- torf – region województwa jest zasobny w miejsca eksploatacji torfów, występuje 15 udokumentowanych złóż tego surowca;
- kreda jeziorna i pizająca – 14 złóż, z których żadne nie jest eksploatowane.

Udokumentowane złoża surowców chemicznych

Do surowców chemicznych należy zaliczyć siarkę wydobywaną ze złóż zasiarczonej ropy naftowej i gazu ziemnego w złożu Górzycza w powiecie ślubickim.

Wody lecznicze i termalne

Województwo lubuskie znajduje się w obszarze występowania jednego z największych wartości strumienia cieplnego w Polsce. Dotychczasowe rozpoznanie wód termalnych (9 głębokich odwiertów wiertniczych wykonanych przez PIG) wskazuje na małą możliwość wykorzystania gospodarczego wód. Wyniki badań wód pochodzących z odwiertów badawczych charakteryzują się niewielką wydajnością otworów, znaczną mineralizacją oraz dużą głębokością występowania tych wód, a co za tym idzie niekorzystnym rachunkiem ekonomicznym. Termalne wody chlorkowo-sodowe przydatne do celów leczniczych udokumentowano jedynie w otworze Łągów Lubuski IG-1. Złożo to nie jest eksploatowane.

Geologiczne składowanie CO₂

Na terenie Polski prace nad możliwościami składowania dwutlenku węgla prowadzone są przez zespół, którego liderem jest Państwowy Instytut Geologiczny. Największe pokłady ropy i gazu (nie samego gazu) w województwie lubuskim zlokalizowane są koło Gorzowa Wielkopolskiego. Złożo nie jest jeszcze całkiem szcerpane w stosunku do pierwotnych zasobów wydobywalnej ropy (pojemność rzędu 30-40 mln ton), stąd nie jest jeszcze możliwe składowanie dwutlenku węgla w złożu. Potencjalnie na terenie województwa lubuskiego zlokalizowane są złoża gazu ziemnego, ropy naftowej oraz ropy naftowej z towarzyszącym gazem ziemnym, które mogą posłużyć do geologicznej sekwestracji CO₂.

---

³² Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2015 r., PIG, Warszawa 2016
Centralna Baza Danych Geologicznych (CBDG), shp z konturami złóż wg. stanu na 30.06.2016

Obszary powydobywcze przeznaczone do rekultywacji

W województwie lubuskim najistotniejszym obszarem powydobywczym poddanym rekultywacji jest teren po eksploatacji odkrywkowej oraz podziemnej złoża Sieniawa. Działania objęły głównie leśny kierunek rekultywacji, przy jednoczesnym wykorzystaniu niektórych zagłębień terenu w kierunku wodnym, tworząc liczne oczka wodne i niewielkie zbiorniki (np. Jezioro Ciche). Proces rekultywacji objął obszar zwałowiska i odkrywki Siodła VI i Zachód I (siodło VIII) oraz część siodła IX. W latach 1992-2002 kopalnia KWB „Sieniawa” przekazała Nadleśnictwu Świebodzin blisko 127 ha gruntów zrekultywowanych. Wschodnia część Siodła IX (o pow. ok. 2,5 ha) zrekultywowana została w kierunku rolniczym i przekazana w ręce prywatne, natomiast dla części zachodniej, po zakończeniu eksploatacji, prowadzone będą działania rekultywacyjne w kierunku rolno-leśnym³³.

Na terenie województwa lubuskiego znajdują się liczne złoża ropy naftowej, ropy naftowej z towarzyszącym gazem ziemnym oraz kruszyw naturalnych. Każde ze złóż posiadające koncesję na wydobycie, bądź poszukiwanie zasobów złóż posiada decyzję określającą kierunek rekultywacji.

Warunki glebowe

W województwie lubuskim średni wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP) wynosi 61,2 w 120-punktowej skali opracowanej przez Instytut Upraw Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG). Wartości miernika WWRPP wyraźnie dzielą województwo na trzy makro okręgi oraz 3 podokręgi rolnicze. Gleby o wskaźniku powyżej 60 punktów znajdują się w 39 gminach.

Typy gleb najczęściej występujące na terenie województwa lubuskiego³⁴ to: piaski luźne – przeważają na obszarze województwa, pokrywają ok. 44% jego powierzchni³⁵; piaski słabo gliniaste, piaski gliniaste oraz utwory gliniaste – 43% powierzchni³⁶, gleby torfowe – blisko 7% powierzchni, mady – ok. 6% powierzchni województwa³⁷.

Gwarantem wysokich plonów na terenie województwa są przede wszystkim czynniki klimatyczne, natomiast barierę stanowi duży udział powierzchniowych form ochrony przyrody oraz niewielki odsetek żyznych gleb, których płaty znajdują się częściowo w strefach zagrożenia powodziowego, bądź są pokryte lasami, które stanowią wysoką wartość przyrodniczą i krajobrazową obszaru. Najlepsze kompleksy glebowe zlokalizowane na terenie województwa to: kompleks pszenny dobry, żytni bardzo dobry oraz żytni dobry. Największym czynnikiem ograniczającym produkcję rolną na terenie województwa lubuskiego jest duży udział gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych (średnie pH z 11 punktów pomiarowych zlokalizowanych na terenie województwa wynosi średnio 6,6)³⁸.

Szata roślinna

Województwo lubuskie charakteryzuje się stosunkowo dużym zróżnicowaniem siedlisk i występujących zbiorowisk roślinnych, co wynika z różnorodności ukształtowania terenu oraz bogatej sieci hydrograficznej. Wśród zbiorowisk znaczący udział mają zbiorowiska leśne. Obfitość jezior i gęsta sieć hydrograficzna województwa sprawia, iż licznie występują tu zbiorowiska roślinne związane ze zbiornikami wodnymi czy siedliskami

³³ Górnictwo i Geoinżynieria: Dotychczasowe doświadczenia rekultywacji wyrobisk po eksploatacji złoża węgla brunatnego „Sieniawa”, rok 34, zeszyt 4, 2010

³⁴ Opracowanie Ekofizjograficzne Województwa Lubuskiego – Rozpoznanie charakterystyka stanu i funkcjonowania podstawowych elementów środowiska w zakresie budowy geologicznej, zasobów surowcowych, rzeźby terenu oraz wód podziemnych dla województwa lubuskiego. Aktualizacja, Zielona Góra 2014

³⁵ Obliczenia własne na podstawie Opracowania Ekofizjograficznego Województwa Lubuskiego – Rozpoznanie charakterystyka stanu i funkcjonowania podstawowych elementów środowiska w zakresie budowy geologicznej, zasobów surowcowych, rzeźby terenu oraz wód podziemnych dla województwa lubuskiego. Aktualizacja, Zielona Góra 2014

³⁶ Obliczenia własne na podstawie Opracowania Ekofizjograficznego Województwa Lubuskiego – Rozpoznanie charakterystyka stanu i funkcjonowania podstawowych elementów środowiska w zakresie budowy geologicznej, zasobów surowcowych, rzeźby terenu oraz wód podziemnych dla województwa lubuskiego. Aktualizacja, Zielona Góra 2014

³⁷ Obliczenia własne na podstawie Opracowania Ekofizjograficznego Województwa Lubuskiego – Rozpoznanie charakterystyka stanu i funkcjonowania podstawowych elementów środowiska w zakresie budowy geologicznej, zasobów surowcowych, rzeźby terenu oraz wód podziemnych dla województwa lubuskiego. Aktualizacja, Zielona Góra 2014

³⁸ Monitoring Chemizmu Gleb Ornych Polski, IUNG, GIOS, www.gios.gov.pl, 2012

przywodnymi, w tym cenne i bogate gatunkowo zbiorowiska łąkowe na siedliskach wilgotnych, zmiennowilgotnych lub świeżych. Szata roślinna województwa lubuskiego odgrywa znaczącą rolę w zachowaniu bioróżnorodności Środkowej Europy. Występują tu gatunki bardzo rzadkie w skali kraju, w różny sposób zagrożone wyginięciem. Szczególnej ochrony wymagają gatunki, których stanowiska w województwie lubuskim są jedynymi w Polsce, jak stanowisko selera wężzobaldachowego (Park Krajobrazowy Łuk Mużakowa)³⁹.

Obszar województwa lubuskiego charakteryzuje się najwyższą lesistością w Polsce wynoszącą 50%, przy lesistości dla Polski określanej na poziomie 29,4%. Całkowita powierzchnia lasów w województwie lubuskim wynosi 708 961,26 ha, z czego dominujący udział w strukturze własnościowej mają lasy Skarbu Państwa, zajmujące powierzchnię 694 722,24 ha, co stanowi 97,9% zasobów leśnych województwa. Lasy prywatne mają znikomy udział i zajmują jedynie 12 097,63 ha⁴⁰.

Województwo lubuskie charakteryzuje się występowaniem dużych i zwartych kompleksów leśnych. Wyróżniono tu takie większe kompleksy leśne jak: Puszcza Drawska, Puszcza Gorzowska (Barlinecka), Puszcza Notecka, Puszcza Rzepińska (Puszcza Lubuska), Bory Zielonogórskie, Bory Dolnośląskie. Największy powierzchniowo kompleks lasów województwa lubuskiego stanowi Puszcza Rzepińska, rozciągająca się od Warty na północy, Obry na wschodzie do Odry na południu i zachodzie.

Dominującymi grupami siedlisk leśnych są siedliska borowe, które łącznie zajmują 76% powierzchni kompleksów leśnych województwa. Znaczący udział mają również siedliska lasowe, obejmujące 21% powierzchni lasów. Siedliska bagienne i łąkowe zajmują jedynie 3% powierzchni lasów⁴¹.

Przeważającym typem drzewostanów są drzewostany sosnowe – 86% powierzchni leśnych zasobów województwa. Gatunki drzew liściastych zajmują 13,4% powierzchni, a pośród tej grupy dominuje dąb – 4,4% i brzoza – 4,2%. W lasach województwa lubuskiego występuje również wiele gatunków drzew obcego pochodzenia: dąb czerwony, robinia akacjowa, daglezwia zielona, sosna czarna.

Lasy województwa lubuskiego, odgrywają ważną rolę środowiskową, stanowią także istotny potencjał turystyczno-rekreacyjny województwa.

Fauna⁴²

W województwie największą różnorodnością biologiczną fauny charakteryzują się doliny dużych rzek, przede wszystkim Odry, Warty i Noteci. Zachowały się tu różnorodne siedliska wodne, łąki, łęgi, nasłonecznione murawy na zboczach. Doliny pełnią też rolę szlaków migracyjnych zwierząt. Na uwagę zasługują również doliny mniejszych rzek, kompleksy stawów rybnych, rozległe bory czy nawet fortyfikacje. W tych ostatnich znajdują się najcenniejsze w województwie obszary występowania ssaków – w Międzyrzeckim Rejonie Umocnionym znajduje się największe hibernakulum nietoperzy w kraju i jedno z największych w Europie, zimuje tam ponad 30 000 nietoperzy należących do 12 gatunków. Za wyjątkowo cenne uważa się również stanowiska zagrożonego wyginięciem żółwia błotnego w dolinie rzeki Ilanki i Pliszki, które wraz z pobliskimi kanałami, stawami, rozlewiskami i bagnami tworzą dogodne siedliska dla stabilizacji jego populacji.

Najcenniejsze obszary zostały objęte ochroną prawną, jednak nadal odnotowuje się spadki populacji wielu gatunków. Głównymi zagrożeniami są utrata i fragmentacja siedlisk poprzez np. wielkoobszarowe wycinki lasów, osuszanie terenów podmokłych i budowę autostrad.

Krajobraz naturalny

Udział obszarów chronionych w powierzchni ogólnej województwa kształtuje się na poziomie około 44%, w tym najwyższą powierzchnią obszarów chronionych odznaczają się powiaty: strzelecko-drezdenecki (85%),

³⁹ ibidem

⁴⁰ Dane GUS 2014 – Bank Danych Lokalnych

⁴¹ Opracowanie Ekofizjograficzne Województwa Lubuskiego – Rozpoznanie i charakterystyka stanu i funkcjonowania podstawowych elementów środowiska w odniesieniu do lasów województwa lubuskiego, Gorzów – Zielona Góra, 2008

⁴² Opracowanie Ekofizjograficzne Województwa Lubuskiego – Biotyczne elementy środowiska. Tom 1. Fauna, Zielona Góra, 2008

gorzowski (61%), sulęciński (51%), żarski (45%). Najniższym udziałem form ochrony przyrody charakteryzują się natomiast miasta Gorzów Wielkopolski (5,4%) oraz Zielona Góra (21%), a także powiaty nowosolski (25%) i wschowski (35%)⁴³.

Rezerваты przyrody

Ochroną rezerwatową na terenie województwa objęte są najcenniejsze ekosystemy leśne, torfowiskowe, wodne, stepowe, w tym rzadkie ekosystemy, często na krańcach ich zasięgów w Polsce i w Europie. Na terenie województwa lubuskiego znajduje się 67 rezerwatów przyrody, z czego 33 to rezerваты leśne⁴⁴. Rezerваты zajmują łączną powierzchnię 3979,95 ha⁴⁵.

Parki narodowe

Na obszarze województwa lubuskiego występują 2 parki narodowe, które zajmują powierzchnię 13 642,8 ha⁴⁶ – Drawieński Park Narodowy i Park Narodowy Ujście Warty. Drawieński Park Narodowy obejmuje ochroną centralny fragment Puszczy Drawskiej z licznymi rynnymi polodowcowymi wypełnionymi jeziorami i torfowiskami. Park Narodowy Ujście Warty obejmuje ochroną unikatowy system wodny, posiadający znaczenie międzynarodowe jako ostoja ptactwa wodno-błotnego i z tego względu objęty jest również ochroną na mocy Konwencji Ramsarskiej.

Parki krajobrazowe

Na terenie województwa wyróżnia się 8 parków krajobrazowych, obejmujących obszary o szczególnych wartościach przyrodniczych, historycznych i kulturowych oraz walorach krajobrazowych, w tym obejmujące tereny o urozmaiconym krajobrazie polodowcowym, z licznymi jeziorami, dolinami rzecznyymi i dobrze zachowanymi, zwartymi kompleksami leśnymi. Są to następujące parki krajobrazowe: Łagowsko-Sulęciński PK, Pszczewski PK, Barlinecko-Gorzowski PK, Gryżyński PK, Przemęcki PK, PK Ujście Warty, Krzesiński PK, PK Łuk Mużakowa.

Obszary Natura 2000

Europejska Sieć Ekologiczna 2000 obejmuje obszary o najcenniejszych walorach przyrodniczych i najbardziej reprezentatywnych ekosystemach położonych w granicach Unii Europejskiej.

Na terenie województwa lubuskiego wyróżniono 78 obszarów Natura 2000, w tym 12 obszarów specjalnej ochrony ptaków⁴⁷ (OSO) oraz 65 specjalnych obszarów ochrony siedlisk⁴⁸ (SOO), także jeden obszar o kodzie PLC, co oznacza iż obejmuje zarówno obszar OSO, jak i SOO. Obszary specjalnej ochrony ptaków zajmują powierzchnię 29196 ha, co stanowi 21% ogólnej powierzchni województwa⁴⁹. Specjalne obszary ochrony siedlisk obejmują powierzchnię 190002,7 ha, co stanowi 13,6% ogólnej powierzchni województwa⁵⁰. Obszary Natura 2000 obejmują przede wszystkim obszary wodno-błotne, doliny rzeczne – Odry, Warty, Noteci, Drawy, Obry, Pliszki, Ilanki, Nysy Łużyckiej, jeziora, torfowiska przejściowe oraz wysokie, tereny leśne, w tym Puszcę Notecką, Puszcę Drawską, Puszcę Barlinecko-Gorzowską, Bory Dolnośląskie. W części pokrywają się one z innymi formami ochrony przyrody. Dla 34 obszarów Natura 2000 przyjęto plany zadań ochronnych⁵¹.

Obszary chronionego krajobrazu

Obszary chronionego krajobrazu w województwie lubuskim zajmują powierzchnię 427 455,18 ha, z czego najwyższym udziałem terenów objętych tą formą ochrony przyrody charakteryzują się powiaty: strzelecko-

⁴³ Obliczenia własne na podstawie danych RDOŚ Gorzów Wielkopolski 2017 r.

⁴⁴ Rejestr rezerwatów przyrody województwa lubuskiego, stan na 15 lutego 2017 r., RDOŚ Gorzów Wielkopolski

⁴⁵ ibidem

⁴⁶ Dane GUS 2013 – Bank Danych Lokalnych.

⁴⁷ Dyrektywa 2009/147/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa

⁴⁸ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory

⁴⁹ Dane GUS 2013 – Bank Danych Lokalnych.

⁵⁰ ibidem

⁵¹ RDOŚ Gorzów Wielkopolski, stan na sierpień 2016 r.

drezdenecki (79 898,80 ha), gorzowski (46 976,83 ha), sulęciński (46 030,65 ha), żarski (39 027,0 ha), międzyrzecki (33 227,96 ha) i zielonogórski (33 239,90 ha)⁵². Obszary te obejmują przede wszystkim tereny dolin rzecznych oraz kompleksów leśnych. Na terenie województwa lubuskiego znajduje się 38 obszarów chronionego krajobrazu.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

W województwie lubuskim wydzielono 10 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych o łącznej powierzchni 10144,7 ha⁵³. Obszary te zostały objęte ochroną ze względu na wyjątkowo cenne fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego, w tym naturalne krajobrazy jezior wraz z otaczającymi je lasami, krajobrazy zlewni rzek, czy zachowane umocnienia militarne z otaczającą je przyrodą. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe zostały utworzone wyłącznie w północnej części województwa.

Użytki ekologiczne

Użytki ekologiczne zajmują powierzchnię 3329,44 ha⁵⁴, a ich liczba wynosi 408⁵⁵. Obejmują ochroną ekosystemy mające znaczenie dla zachowania różnorodnych typów siedlisk, w tym głównie ekosystemy wodno-błotne takie jak bagna, torfowiska, starorzecza oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków flory i fauny. Ochroną objęto również elementy przyrody nieożywionej, jak np. skarpy moreny czołowej w granicach miasta Gubin.

Stanowiska dokumentacyjne

W formie stanowisk dokumentacyjnych dotychczas objęto ochroną 2 obiekty o powierzchni 52,5025 ha⁵⁶. Jest to stanowisko o nazwie „Żebra” położone w gminie Sulęcín, obejmujące ochroną skupisko skałek piaskowych, oraz stanowisko „Wydma nad Dużym Stawem” w gminie Brody, chroniące wydnię śródlądową.

Pomniki przyrody

Na terenie województwa lubuskiego według stanu na rok 2017 zarejestrowanych jest 1287⁵⁷ pomników przyrody. Ochronie poddawane są pojedyncze drzewa, grupy drzew, aleje, głązy oraz tzw. powierzchniowe pomniki przyrody.

Ochrona gatunkowa grzybów, roślin i zwierząt

Dla zachowania zagrożonych populacji wprowadza się ochronę strefową. Liczba i powierzchnia stref ciągle ulega zmianom, związane jest to ze zmianami miejsc bytowania gatunków, np. żółwia błotnego, gniewosza plamistego.

Korytarze ekologiczne

Zgodnie z siecią ekologiczną ECONET-PL na terenie województwa wyróżnia się obszary węzłowe:

- o znaczeniu międzynarodowym — 4M Dolnej Warty, 5M Międzyrzecki,
- o znaczeniu krajowym — 1K Puszczy Rzepińskiej, 2K Puszczy Barlineckiej, 3K Puszczy Noteckiej, 4K Pojezierza Leszczyńskiego, 9K Borów Dolnośląskich,

oraz korytarze ekologiczne:

- o znaczeniu międzynarodowym — obejmujące doliny Odry i Warty,

⁵² Obliczenia własne na podstawie rejestru obszarów chronionego krajobrazu województwa lubuskiego, stan na 14 listopada 2016 r., RDOŚ Gorzów Wielkopolski

⁵³ Rejestr zespołów przyrodniczo-krajobrazowych województwa lubuskiego, stan na 7 października 2015 r.

⁵⁴ Dane GUS 2014 – Bank Danych Lokalnych.

⁵⁵ Rejestr użytków ekologicznych województwa lubuskiego, stan na 21 września 2016 r., RDOŚ Gorzów Wielkopolski

⁵⁶ Rejestr stanowisk dokumentacyjnych województwa lubuskiego, stan na 25 stycznia 2016 r.

⁵⁷ Rejestr pomników przyrody województwa lubuskiego, stan na 5 stycznia 2017 r.

- o znaczeniu krajowym — obejmujące doliny rzeki Bóbr i Obry⁵⁸.

Wyżej wymienione korytarze sieci ECONET-PL pokrywają się z korytarzami ekologicznymi wyznaczonymi dla całego obszaru Polski na zlecenie Ministra Środowiska w ramach programu PHARE PL0105.02 z późniejszymi aktualizacjami. Wysoki udział powierzchni leśnych oraz występowanie dużych dolin rzecznych spowodowało, iż znaczna część powierzchni województwa została włączona w sieć korytarzy ekologicznych. Łączą się tu korytarze: Północny (KPn), Północno-Centralny (KPnC), Południowo-Centralny (KPdC) i Zachodni (KZ)⁵⁹.

3. Strefa kulturowa i turystyka

Cenne elementy dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego oraz atrakcyjność kulturowa regionu stanowi istotny potencjał dla rozwoju turystyki i całego regionu.

Zabytki ruchome i nieruchome

Jak wskazuje Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2013-2016, województwo lubuskie zaliczane jest do obszarów zasobnych w substancję zabytkową. Zdecydowana większość obiektów wpisanych do rejestru zabytków zlokalizowana jest w części południowej województwa (niemal 80% wszystkich zabytków nieruchomych). Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków obejmują 4057 obiektów⁶⁰.

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zgodnie z danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa obejmuje łącznie 6186 obiektów (stan na marzec 2015 r.), z czego zdecydowanie większą część stanowi wyposażenie świątyń – 5494 obiektów, pozostałe obiekty obejmują 692 pozycje. Natomiast Rejestr zabytków archeologicznych obejmuje 539 pozycje (stan na 2013 r.).

Poza rejestrem zabytków elementy dziedzictwa kulturowego objęte są również ewidencją zabytków prowadzoną przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dla województwa lubuskiego spis ten obejmuje ponad 55 000 obiektów nieruchomych oraz 9666 zabytków ruchomych. Ponadto na terenie województwa lubuskiego, w 19 kompleksach wojskowych, zlokalizowanych jest 177 obiektów zabytkowych, podlegających ochronie i będących w zasobie wojskowych nieruchomości zabytkowych.

Na obszarze województwa znajduje się 1 z 14 obiektów w granicach Polski, wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Stanowi go Park Mużakowski (Muskauer Park), mający status obiektu transgranicznego. Park Mużakowski to największy w Polsce i Niemczech krajobrazowy park stylu angielskiego. Wpis na Światową Listę UNESCO nastąpił w 2004 roku na podstawie kryterium I – „stanowi wybitne dzieło twórczego geniuszu człowieka” oraz kryterium IV – „jest wybitnym przykładem typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczące(y) etap(y) w historii ludzkości”. Stanowi on obiekt unikalny w skali europejskiej i jeden z najważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego regionu.

W granicach województwa lubuskiego zlokalizowane są również 3 obiekty (w tym 1 zespół) wpisane na listę Pomników historii – wspominany już Park Mużakowski w Łęknicy, kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Klępsku oraz poaugustiański kompleks zabudowań klasztornych w Żaganie. Zespół ten stanowi jeden z najcenniejszych zabytków architektury sakralnej na terenie historycznego Śląsk.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego, wraz z zachowaniem wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, stanowiącymi element charakterystyczny dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, na terenie województwa utworzone zostały 2 parki kulturowe (do dnia 31 października 2015 r.) – Park Kulturowy Dolina Trzech Młynów w Bogdańcu oraz Park Kulturowy Grodzisko w Wicinie.

⁵⁸ Liro A., 1995: Krajowa Sieć Ekologiczna ECONET-PL, IUCN, Warszawa

⁵⁹ Korytarze ekologiczne w Polsce, Pracownia na rzecz Wszystkich Istot

⁶⁰ dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa na VI. 2015 r.

Układy urbanistyczne i ruralistyczne

Większość miast województwa lubuskiego posiada średniowieczne korzenie, a ich zachowane zabytkowe układy przestrzenne, z regularnym rozplanowaniem oraz centralnie zlokalizowanym rynkiem i ratuszem, objęte zostały ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Do najważniejszych założeń urbanistycznych należą: Bytom Odrzański, Drezdenko, Gorzów Wielkopolski, Międzyrzecz, Zielona Góra.

Analogicznie do miast również zachowane tradycyjne układy ruralistyczne stanowią cenny element dziedzictwa kulturowego regionu. Choć część z nich uległa częściowym przeobrażeniom, nadal jednak można odnaleźć charakterystyczne formy układów przestrzennych lubuskich wsi, takich jak m.in. okolnica, owalnica, najbardziej powszechna w regionie ulicówka, łańcuchówka, rzędówka, widlica i wielodrożnica.

Zasoby archeologiczne

Zasób dziedzictwa archeologicznego zawiera obiekty reprezentatywne dla wszystkich kultur o charakterze przedhistorycznym. Zgodnie z Programem opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2013-2016, na terenie województwa zewidencjonowano około 16 000 stanowisk archeologicznych, z których najstarsze ślady osadnictwa człowieka w dorzeczu Obry sięgają okresu ok. 11 000 lat p.n.e.

Najliczniejsze zabytki archeologiczne obejmują pozostałości obozowisk i osad otwartych oraz cmentarzyska ciałopalne i kurhanowe. Dużą grupę stanowią grodziska wraz z przyległymi osadami. Największa koncentracja stanowisk archeologicznych występuje w części południowej i południowo-wschodniej województwa. Przykładem cennych obszarów koncentracji zabytków archeologicznych jest m.in. rejon Gubina, Pszczewa, unikalne w skali Europy są również ziemne umocnienia, zwane Wałami Śląskimi, ciągnące się od Krosna Odrzańskiego po Szprotawę i Przemków.

Zabytki niematerialne

W skład dziedzictwa kulturowego wchodzi również zabytki niematerialne – wyobrażenia, przekazy, język, zwyczaje, rytuały, praktyki, wiedza i umiejętności. Na terenie województwa na przestrzeni wieków przenikały się kultury polskie, niemieckie, serbołużyckie i łemkowskie. Zwyczaje ostatnich dwóch narodowości pielęgnowane są przez organizacje pozarządowe i lokalne inicjatywy np. zespoły artystyczne. Tradycje kulinarne chronione są oznaczeniem pochodzenia geograficznego, na liście produktów regionalnych i tradycyjnych z województwa znajduje się 39 pozycji (stan na 2015 r.). Charakterystycznym elementem dziedzictwa regionu są tradycje winiarskie, które w sposób szczególnie wyróżniają województwo na tle kraju. Elementami niematerialnym są również nazwy obiektów topograficznych o różnych etymologiach (np. Racula (Lawaldau)).

Stan zachowania zabytków województwa lubuskiego

Stan zachowania elementów dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego jest wynikiem szeregu czynników związanych z przemianami historycznymi i politycznymi, a także społecznymi i gospodarczymi, zapoczątkowanymi po 1945 r. i trwającymi do dnia dzisiejszego. Zniszczenia wojenne, polityka przestrzenna czasów powojennych, w tym nacjonalizacja cennych obiektów zabytkowych i przeznaczenie ich na cele użytkowe (np. PGR-y, Gminne Spółdzielnie Samopomocy Chłopskiej), czy wyburzenia pod hasłem „usuwania szkód wojennych”, spowodowały znaczne obniżenie stanu zabytków oraz ładu przestrzennego Ziemi Lubuskiej. Do tego należy dodać współczesne zjawiska wokół obiektów zabytkowych, choćby takie jak termomodernizacje, nieuwzględniające cennych walorów architektonicznych, instalowanie nośników reklamowych czy zjawiska urbanizacyjne, które stanowią istotne zagrożenie dla zasobu zabytkowego województwa oraz ładu przestrzennego poszczególnych obszarów. Ponadto jednym z podstawowych problemów, rzutujących na możliwości ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, nadal jest nieuregulowana, bądź złożona struktura prawno-własnościowa obiektów zabytkowych.

Turystyka

W województwie lubuskim występują walory turystyczne, które znane są nie tylko w regionie czy kraju, ale także na arenie międzynarodowej. Występuje tu bogactwo obiektów dziedzictwa kulturowego, jak i elementów przyrodniczych generujących ruch turystyczny w regionie.

Jednym z głównych walorów województwa lubuskiego, decydujących o jego atrakcyjności turystycznej, są walory przyrodnicze. Lasy województwa stanowią istotny potencjał turystyczny, jako miejsce wypoczynku i rekreacji. Najcenniejsze obszary leżą w granicach parków narodowych oraz parków krajobrazowych. Odporność zbiorowisk leśnych na użytkowanie jest zróżnicowana. Najwyższą odpornością odznaczają się zbiorowiska na siedliskach żyznych, a najniższą na siedliskach suchych lub mocno uwilgotnionych.

Głównymi ośrodkami turystycznymi w województwie lubuskim są: Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Świebodzin, Nowa Sól, Kostrzyn nad Odrą, Żagań oraz Łagów, które wyznaczono na podstawie wielkości ośrodka miejskiego oraz ilości i różnorodności głównych form turystyki w nich uprawianej, a także liczby przechodzących przez miejscowość szlaków turystyki krajoznawczej. Ze względu na bogactwo elementów środowiska przyrodniczego, w szczególności obecność lasów i jezior oraz szeroką gamę ośrodków turystycznych, przeznaczonych do uprawy różnych form turystyki, obszarami o intensywnym rozwoju turystyki są Jeziora Pszczewskie, Międzyrzecki Rejon Umocniony, Jeziora Lubniewickie, Jeziora Łagowskie oraz Rejon Żagański, a także rejon Zielonej Góry i Nowej Soli. Jako obszar o unikalnym charakterze pod względem turystycznym należy wyróżnić teren Krainy Warty i Noteci (KOTURED), o znaczeniu regionalnym. Charakteryzuje się on bogatymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi, położeniem przy głównych szlakach komunikacyjnych oraz bogactwem atrakcji turystycznych.

Przez teren województwa przebiega 40 znakowanych turystycznych szlaków pieszych, o łącznej długości 1456 km. Ponadto na terenie województwa lubuskiego wyznaczone zostały szlaki turystyki krajoznawczej o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym. Do głównych form turystyki uprawianej na terenie województwa lubuskiego należą:

- turystyka poznawcza, w tym: przyrodnicza, kulinarna, kulturowa, *eventowa*, militarna, filmowa, sentymentalna, enoturystyka;
- turystyka kwalifikowana, w tym: wodniacka, kajakowa, żeglarska, nurkowa, rowerowa, piesza, konna, wędkarska;
- turystyka zdrowotna;
- turystyka biznesowa;
- turystyka religijna;
- turystyka wypoczynkowa, w tym: wypoczynkowa nad jeziorami, wiejska (agroturystyka), *caravanningowa* i *campingowa*.
- turystyka przygraniczna i tranzytowa.

4. Strefa społeczna

Sieć osadnicza

Sieć osadnicza województwa lubuskiego ma charakter policentryczny. Najważniejszymi elementami systemu są dwa ośrodki wojewódzkie – Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra, które stanowią regionalne bieguny wzrostu. Miasta te koncentrują potencjał społeczny i gospodarczy regionu, a dzięki licznym powiązaniom funkcjonalno-przestrzennym przekazują impulsy rozwojowe na sąsiednie gminy. Strukturę osadniczą uzupełniają miasta o liczbie ludności przekraczającej 20 tys. mieszkańców (Nowa Sól, Żary, Żagań, Świebodzin, Słubice), które pełnią rolę centrów gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych i administracyjnych dla mniejszych miast i obszarów wiejskich. Dopelnienie systemu osadniczego województwa stanowią pozostałe miasta powiatowe oraz ośrodki miejskie o ponadlokalnym oddziaływaniu (Strzelce Krajeńskie, Sulęcín, Międzyrzecz, Krosno Odrzańskie,

Wschowa oraz ze względu na zasoby i pełnione funkcje: Kostrzyn nad Odrą, Gubin, Drezdenko, Skwierzyna, Szprotawa, Lubsko, Sulechów).

Uwarunkowania demograficzne

Liczba ludności i gęstość zaludnienia

Województwo lubuskie, pod względem liczby ludności, jest drugim najmniejszym województwem w Polsce. Według danych GUS w 2014 r. liczyło 1 020 307 mieszkańców, co stanowi 2,7% ludności kraju. Średnia gęstość zaludnienia w województwie wynosi 73 osoby/km². Największa koncentracja przestrzenna ludności występuje w ośrodkach wojewódzkich – Zielonej Górze i Gorzowie Wielkopolskim. Relatywnie wysokie zagęszczenie ludności występuje również w południowej części województwa – w gminach powiatu nowosolskiego (114 osób/km²) oraz żagańskiego (72 osoby/km²) i żarskiego (71 osób/km²), sąsiadujących z większymi ośrodkami miejskimi, o lepiej rozwiniętej sieci dróg i linii kolejowych. Najmniejsza gęstość zaludnienia (poniżej 50 osób/km²) występuje w pasie od zachodu w kierunku północnego-wschodu województwa, w powiatach: krośnieńskim, ślubickim, sulęcińskim, międzyrzeckim i strzelecko-drezdeneckim.

Struktura według płci i wieku

Według danych GUS na 2014 r. województwo lubuskie zamieszkałe było przez 186,4 tys. osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), co stanowiło 18% ludności województwa, 650,5 tys. osób w wieku produkcyjnym (64%) oraz 183,3 tys. osób w wieku poprodukcyjnym (18%). W porównaniu z rokiem 2004 liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym zmalała o 4%, w wieku produkcyjnym o 1%, natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym wzrosła o 5%. Powiatami o największym odsetku ludności w wieku poprodukcyjnym są ośrodki wojewódzkie – Zielona Góra (21% ludności) i Gorzów Wielkopolski (20%), a także powiaty nowosolski (19%) i międzyrzecki (18%). Prognozy GUS do roku 2030 wskazują tendencję spadkową liczby ludności województwa, w tym spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (do 16%) i produkcyjnym (do 62%), natomiast zauważalny wzrost mieszkańców w wieku poprodukcyjnym (23%), co potwierdza starzenie się społeczeństwa województwa.

Biorąc pod uwagę strukturę płci, w 2014 r. mężczyźni stanowili 48,7% społeczeństwa województwa. Prognozy GUS wskazują, że w 2030 r. struktura płci będzie bardziej wyrównana i mężczyźni będą stanowić 49,5% społeczeństwa.

Przyrost ludności

Według programu *LUBUSKIE 2012 – przegląd sytuacji społeczno-gospodarczej*, województwo lubuskie charakteryzuje stosunkowo dobrą sytuacją demograficzną. W latach 2004–2014 występował dodatni, aczkolwiek malejący przyrost naturalny (wskaźnik wg GUS w 2004 r. wynosił 0,9, natomiast w 2014 r. spadł do 0,2, gdzie dla Polski, w tych samych latach wskaźnik ten wzrósł z -0,2 do 0,0). Saldo migracji na 1000 osób jest natomiast ujemne, w 2014 r. wynosiło -1,5, a jego tendencja od 2014 r. jest malejąca.

Analiza kierunków migracji wewnętrznych wskazuje przewagę kierunku miasto->wieś nad kierunkiem wieś->miasto. Największy przyływ mieszkańców zauważalny jest w Zielonej Górze – 13% zameldowań w województwie, powiecie zielonogórskim – 12% zameldowań oraz gorzowskim – 10% zameldowań. Najwięcej osób wymeldowuje się natomiast z powiatu żarskiego i zielonogórskiego (po 11% wymeldowań) oraz Gorzowa Wielkopolskiego (10%). Zjawiska te świadczą o wyludnianiu się największych miast na rzecz gmin z nimi sąsiadujących, przemieszczania się ludności w kierunku miasto->wieś, a co za tym idzie, zmniejszania się poziomu urbanizacji (z 63,1% w 2014 r. do prognozowanego 58,6% w 2050 r.).

Migracje zagraniczne nie stanowią dużego odsetka wszystkich migracji. W 2014 r. (GUS) za granicę wyjechało 1093 osób, co stanowi niecałe 8% wszystkich emigracji. W województwie zameldowanych zostało natomiast 430 obcokrajowców – 3,4% zameldowanych ogółem.

Przyrost rzeczywisty w województwie, pomimo dodatniego przyrostu naturalnego, jest ujemny, co spowodowane jest ujemnym saldem migracji. Według prognoz GUS tendencja spadkowa liczby ludności województwa jest zgodna z tendencjami ogólnokrajowymi i będzie się utrzymywać również w przyszłości. Liczba ludności do 2030 r. zmniejszy się w stosunku do roku 2014 o 40 605, tj. o 4%. Przez kolejne 20 lat, tzn. do roku 2050 liczba ludności zmniejszy się do 878 645 osób, co daje prawie 14% spadek w stosunku do 2014 r.

Mieszkalnictwo

Sytuacja mieszkaniowa województwa lubuskiego charakteryzuje się małym przyrostem liczby nowych mieszkań na tle pozostałych województw. W porównaniu do lat poprzednich (2005 i 2010) znacząco zmniejszyła się liczba mieszkań komunalnych oraz społeczno-czynszowych. W 2014 roku spadła również liczba mieszkań indywidualnych. Stopniowo rośnie natomiast liczba mieszkań przeznaczonych na sprzedaż lub wynajem, zakładowych oraz spółdzielczych, co może wskazywać na spadek zainteresowania mieszkańców kupnem mieszkań, na rzecz wynajmu. Mieszkania indywidualne stanowią 52,4% ogółu mieszkań oddanych do użytku w 2014 r.

Wzmoczony ruch budowlany obserwuje się w gminach sąsiadujących z powiatami grodzkimi, przy jednoczesnym niedużym wzroście liczby mieszkań wybudowanych w samych miastach. Najwięcej mieszkań oddano do użytku w gminach: Kłodawa, dawnej gminie wiejskiej Zielona Góra (od 01.01.2015 r. Dzielnica Nowe Miasto), obszarze wiejskim gminy Ślubice, Świdnicy, Zaborze i Deszcznie. Wskazuje to na rozlewanie się zabudowy mieszkaniowej na obszary wiejskie położone w sąsiedztwie głównych ośrodków miejskich. Najmniejszy ruch budowlany występuje natomiast w gminach położonych w zachodniej i południowej części województwa.

Infrastruktura społeczna

Poziom wyposażenia województwa lubuskiego w infrastrukturę społeczną jest zróżnicowany. Koncentracja obiektów z zakresu edukacji i ochrony zdrowia występuje głównie w ośrodkach wojewódzkich: Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze, co wynika z ich rangi administracyjnej. Zaopatrzenie w niezbędną infrastrukturę pozostałych ośrodków osadniczych województwa gwarantuje dostęp do podstawowych usług społecznych także dla mieszkańców obszarów wiejskich.

Szkolnictwo

Sieć szkolnictwa podstawowego i ponadpodstawowego w województwie jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Dane statystyczne wskazują jednak na zmniejszanie się liczebności osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), co skutkuje zmniejszaniem się liczby szkół, jak i absolwentów.

Jeśli chodzi o szkolnictwo wyższe, to w województwie funkcjonuje 10 uczelni wyższych, w tym 3 wydziały zamiejscowe. Ich koncentracja zauważalna jest w Zielonej Górze – 2 uczelnie oraz w Gorzowie Wielkopolskim – 4 uczelnie. Zgodnie z danymi portalu money.pl i GUS w 2014 roku ponad 13,5 tys. osób studiowało na Uniwersytecie Zielonogórskim (największej uczelni w województwie), co stanowiło 75,5% wszystkich studentów w województwie. Ogólnie wskaźnik liczby studentów na 10 tys. mieszkańców wynosi dla województwa 176, w porównaniu dla Polski – 382.

Opieka zdrowotna i społeczna

Zgodnie z danymi Naczelnej Izby Lekarskiej w Warszawie na początku 2015 r. w województwie lubuskim wykonywało zawód 2 301 lekarzy, co stanowiło 1,8% ogólnej liczby lekarzy wykonujących zawód w Polsce (przedostatnie miejsce wśród województw). *Lubuska Strategia Ochrony Zdrowia na lata 2014-2020* wskazuje natomiast, że średnia liczba mieszkańców województwa przypadających na jednego lekarza podstawowej opieki zdrowotnej nie przekracza limitu ustalonego przez Narodowy Fundusz Zdrowia. Problemem jest jednak koncentracja kadry medycznej i ośrodków opieki zdrowotnej w dużych miastach – Gorzowie Wlkp. i Zielonej

Górze, przy jednoczesnych brakach w kadrze w innych powiatach (najgorsza sytuacja jest w powiecie gorzowskim, gdzie dopuszczalny wskaźnik przekroczony jest o ponad 11%).

Według Rejestru Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą (stan na 2015 r.) na terenie województwa lubuskiego funkcjonują 553 podmioty lecznicze a ich rozkład przestrzenny jest stosunkowo równomierny. Wskaźnik liczby ludności przypadającej na 1 łóżko szpitalne w 2013 r. (GUS) wynosił 229 osób i był wyższy od wskaźnika dla Polski (205 osób/łożko). Sytuacja lepiej kształtowała się w podregionie gorzowskim, gdzie przypadało 202 osoby/łożko, znacznie gorzej w podregionie zielonogórskim – 249 osób/łożko.

Na terenie województwa lubuskiego w 2014 r. funkcjonowały 42 placówki pomocy społecznej. Ze względu na wzrost liczby osób starszych i samotnych, wysoką stopę bezrobocia i wysoki odsetek osób niepełnosprawnych, zapotrzebowanie na tego typu obiekty stale wzrasta. Osoby korzystające z pomocy społecznej w województwie lubuskim (wg danych GUS, stan na 2013 r.) stanowią 10% mieszkańców województwa, 3% korzystających z pomocy społecznej w skali całego kraju. Problemy społeczne wynikają między innymi z wysokiej stopy bezrobocia.

Rynek pracy i bezrobocie

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w strukturze zatrudnienia w 2014 r. dominowały usługi (58,8%), następnie sektor przemysłowy (33,3%), natomiast najmniejszy procent stanowili pracujący w rolnictwie (7,9%). W porównaniu z 2005 r. wartości te nieznacznie się zmieniły, spadł udział pracujących w rolnictwie (w 2005 r. – 11,5%) na rzecz sektorów usługowego i przemysłowego (w 2005 r. – 56,5% usługi, 32,0% przemysł). Ludność pracująca w rolnictwie stanowi jedynie 1,5% zatrudnionych w rolnictwie w skali kraju (GUS, 2014).

Istotnym aspektem charakteryzującym działalność gospodarczą na terenie województwa lubuskiego jest obecność kapitału zagranicznego. Według danych GUS w roku 2013 w województwie zlokalizowanych było 731 podmiotów z kapitałem zagranicznym, co pomimo spadku ilości podmiotów od 2010 r., dawało mu 9. miejsce na tle innych województw w kraju. Najbardziej atrakcyjne pod tym względem są ośrodki wojewódzkie – Gorzów Wielkopolski (125) i Zielona Góra (106).

Nakłady na badania i rozwój stanowią jedynie 0,7% nakładów w skali kraju, jednak w latach od 2003 do 2013 r. liczba jednostek naukowo-badawczych wzrosła z 9 do 52, a nakłady zwiększyły się prawie trzykrotnie (z 32,7 mln do 94,7 mln).

Jednym z podstawowych problemów społecznych w województwie lubuskim jest wysokie bezrobocie. W 2014 r., zgodnie z danymi GUS, stopa bezrobocia rejestrowanego kształtowała się na poziomie 12,8% (dla kraju 11,5%), przy czym w porównaniu z 2004 r. tendencja ta jest spadkowa, bezrobocie wynosiło wtedy 25,6%. Najniższą stopę bezrobocia odnotowano w miastach wojewódzkich – Gorzowie Wielkopolskim (6%) oraz Zielonej Górze (7,3%). Najwyższą, przekraczającą 19%, w powiatach: nowosolskim (21,3%), żagańskim (22,1%), strzelecko-drezdeneckim (20,4%), krośnieńskim (19,5%), międzyrzeckim (19,4%).

Dane GUS wskazują, że pod względem poziomu wykształcenia, najliczniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (30,4%) oraz gimnazjalnym i poniżej (29,8%). Absolwenci uczelni wyższych w 2014 r. stanowili 3,9% ogółu bezrobotnych. Biorąc pod uwagę wiek osób bezrobotnych, najliczniejsze grupy stanowią osoby w przedziałach 25-34 lata (27,2%) i 35-44 lata (21,1%), co pokazuje, iż w województwie występuje deficyt nowych miejsc pracy, głównie dla osób dopiero rozpoczynających życie zawodowe. Niekorzystnie przedstawia się również struktura bezrobotnych, wyrażająca się wysokim udziałem kobiet, które stanowią aż 53% osób bezrobotnych.

5. Strefa ekonomiczno-gospodarcza

Struktura działalności gospodarczej

Podstawę gospodarki województwa lubuskiego stanowi sektor usług, który zdecydowanie dominuje w strukturze gospodarki nad sektorem przemysłowym, budowlanym, czy rolniczym zarówno pod względem liczby zatrudnionych, liczby podmiotów gospodarczych, jak i udziału w PKB regionu.

Charakterystycznymi cechami gospodarki regionu jest wysoka liczba przedsiębiorstw w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (6. miejsce w Polsce w roku 2014 r.), w tym duża liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego (4. miejsce w kraju) oraz stosunkowo wysokie zatrudnienie w przemyśle i budownictwie, przy niskim stopniu zatrudnienia w sektorze rolniczym. Wskaźnik PKB na mieszkańca dla województwa w roku 2012 r. wyniósł 34 862 zł, co stanowiło 9 miejsce w Polsce. Równocześnie gospodarka województwa lubuskiego odznacza się w ostatnich latach dodatnią dynamiką wzrostu wskaźnika PKB⁶¹ (odnotowano przyrost o ponad 10% w stosunku do roku 2010). Negatywnym zjawiskiem są stosunkowo niskie nakłady na badania i rozwój, czego efektem są niskie wartości wskaźników innowacyjności.

Wśród podmiotów gospodarczych (których liczba przekroczyła 110 tys. w 2014 r. a 111 tys. podmiotów w 2015 r.) dominują przedsiębiorstwa mikro (zatrudniające do 10 osób). Stanowią one ponad 95,5% podmiotów, a razem z firmami małymi (od 10 do 49 osób) ponad 99% podmiotów gospodarczych województwa lubuskiego). Na przestrzeni lat 2011 – 2015 tylko w przypadku grupy mikro firm zanotowano systematyczny wzrost liczby podmiotów. Liczba firm małych, średnich i dużych w ww. okresie systematycznie spadała. Przykładowo firm dużych, czyli zatrudniających powyżej 250 osób było 114 w 2011 roku i 90 w 2014 roku. W strukturze własnościowej podmioty sektora prywatnego stanowią ok. 96%, a pozostałe ok. 4% to podmioty sektora publicznego⁶².

Obszarami o najlepszej koniunkturze gospodarczej są miasta na prawach powiatu – Gorzów Wielkopolski oraz Zielona Góra. Zielona Góra pełni głównie funkcje usługowe, natomiast Gorzów Wielkopolski stanowi ośrodek o charakterze przemysłowo-usługowym. Miasta te pełnią też ważną rolę w zakresie usług administracji: Zielona Góra jako siedziba Sejmiku Województwa, Marszałka Województwa i Urzędu Marszałkowskiego, a Gorzów Wielkopolski jako siedziba Wojewody Lubuskiego i Urzędu Wojewódzkiego. Oba te miasta stanowią ośrodki charakteryzujące się największym potencjałem rozwojowym w województwie. Ponadto obszarami o istotnym znaczeniu gospodarczym w regionie są m.in. Nowa Sól, Żary, Żagań, Świebodzin, Międzyrzecz Kostrzyn nad Odrą, Słubice, Sulechów oraz Gubin.

Usługi, handel

Według prognoz na najbliższe lata, w województwie lubuskim zatrudnienie w sektorze usług rynkowych ma wzrosnąć o około 8% (zbliżony wzrost prognozowany jest w układzie ogólnopolskim)⁶³. Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują na wzrost udziału pracujących w usługach rynkowych w województwie lubuskim na przestrzeni lat 2010-2013.

Spośród usług rynkowych należy szczególnie podkreślić handel hurtowy i detaliczny oraz naprawy pojazdów. Choć zatrudnienie w tym podsektorze maleje to zatrudnia on wciąż najwięcej pracowników. Natomiast sektorem, w którym liczba przedsiębiorstw w latach 2003-2013 uległa niemal podwojeniu, jest obsługa nieruchomości oraz firm. Dobrze rozwijającą się branżą są również usługi z zakresu transportu i logistyki. Spośród usług nierynkowych w województwie, duży udział stanowią przede wszystkim: edukacja oraz administracja publiczna i obrona narodowa.

⁶¹ Wstępne dane szacunkowe Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) na 2013 r.

⁶² Główny Urząd Statystyczny – stan na 31.12.2014 r.

⁶³ Dane na podstawie „Prognozy demograficzne i gospodarcze dla województwa lubuskiego do roku 2020. Materiał pomocniczy do aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, wrzesień 2011 r.”

Poza największymi ośrodkami usługowymi jakie stanowią miasta Zielona Góra oraz Gorzów Wielkopolski, istotne znaczenie w sektorze usług mają również miasta powiatowe. Słubice oprócz silnej koncentracji przemysłu, są ważnym ośrodkiem handlowym na granicy polsko-niemieckiej, tworząc wraz z Frankfurtem nad Odrą aglomerację transgraniczną, liczącą ok. 85 tys. mieszkańców. Pomimo korzystnego położenia, walorów przyrodniczych i kulturowych nadal powoli rozwija się sektor usług związanych z turystyką.

Istotną rolę w województwie pełni natomiast handel, w którym zatrudnionych jest najwięcej mieszkańców regionu. Choć jak wskazują przedstawione powyżej dane, zatrudnienie w tym sektorze maleje, to zgodnie z danymi GUS dochody z handlu rosną. Położenie przy granicy z Niemcami oraz dobre powiązania komunikacyjne sprzyjają rozwojowi handlu zagranicznego. Z udostępnionych przez Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów informacji, wynika, iż w województwie lubuskim wartość eksportu w 2014 roku (4,63 mld euro) przewyższyła wartość importu (3,04 mld euro) o prawie 1,6 mld euro.

W województwie najwięcej importuje się z takich krajów, jak: Niemcy (1,3 mld euro), Chiny (296,5 mln euro), Czechy (121,8 mln euro), Holandia (106,8 mln euro) oraz Włochy (92 mln euro)⁶⁴. Kierunki eksportu są podobne jak importu. Największa liczba towarów trafia do Niemiec, przekraczając łączną wartość 2 mld euro. Przeważnie zarówno eksportowane jak i importowane są te same grupy towarów, m.in. maszyny i urządzenia elektryczne, akcesoria motoryzacyjne, wyroby z drewna i meble, papier i tektura oraz tworzywa sztuczne. W 2014 roku eksport prowadziło 1009 podmiotów, które były zlokalizowane w 211 lubuskich miejscowościach (w tym Zielona Góra (157 eksporterów), Gorzów Wlkp. (134 eksporterów), Żary, Nowa Sól i Kostrzyn n. Odrą (odpowiednio 64,49 i 36 eksporterów).

Przemysł i budownictwo

Dominującymi branżami przetwórstwa przemysłowego są te, które opierają swoją produkcję na drewnie i papierze. Branże produkcji drewna i wyrobów z drewna, papieru i wyrobów z papieru oraz mebli generują rokrocznie ok. 6,5 mld zł, tj. ok. 23% wartości produkcji sprzedanej przemysłu województwa lubuskiego. Najwięksi producenci, wykorzystujący drewno jako główny surowiec, koncentrują się m.in. w Zielonej Górze, Żarach oraz Krośnie Odrzańskim. Produkcja papieru i wyrobów z papieru oraz tektury prowadzona jest w Kostrzynie n. Odrą, Witnicy, Nowej Soli i Drezdenku. Potentaci w produkcji mebli prowadzą swoją działalność w Chłastawie i Babimoście, ponadto w Rzepinie, Gubinie, Gorzowie Wlkp. i innych lubuskich miejscowościach. Ponadto istnieje sieć tartaków oraz zakładów zajmujących się obróbką drewna, dzięki którym województwo lubuskie zajmuje w kraju 3. miejsce pod względem pozyskiwania drewna (prawie 6% produkcji sprzedanej krajowego przemysłu drzewnego pochodzi z tego województwa).

Nieustannie od 2010 roku najwyższą wartość produkcji sprzedanej przemysłu wykazuje produkcja części i akcesoriów dla branży motoryzacyjnej (w 2012 roku przekroczyła 4 mld zł i systematycznie wzrasta). Związane jest to m.in. z prowadzoną w regionie produkcją przez 5 globalnych graczy tej branży. Firmy te są zlokalizowane w Gorzowie Wielkopolskim, Świebodzinie, Nowej Soli i Żarach, a pozostałe podmioty działają również m.in. w: Sulęcinie, Sulechowie i Kostrzynie nad Odrą.

Do głównych branż przetwórstwa przemysłowego należy produkcja artykułów spożywczych. W ofercie są m.in.: mięsa i wędliny (lubuskie ma ponad 20% udziału w produkcji krajowej mięsa indyczego), mrożonki, słodczyce (np. w Lubsku produkcję prowadzi największy polski eksporter pralin marcepanowych), owoce i warzywa, jak również karmy dla zwierząt. Zagłębie mięsne koncentruje się wokół Sławy, pozostałe lokalizacje to m.in.: Trzebiechów, Nowa Sól, Kargowa, Zielona Góra, Gorzów Wlkp., Wschowa i Lubsko.

Kolorytu gospodarczego branży spożywczej dodaje działalność stowarzyszeń winiarskich i pszczelarskich, które utworzyły Lubuski Szlak Wina i Miodu. Podmioty zrzeszone w Szlaku (ponad 40) oferują zwiedzanie winnic i pasiek, degustacje lokalnych win i miodów, a zwłaszcza porady w zakresie upraw winnej latorośli oraz produkcji

---

⁶⁴ Dane na 2013 r. z Centrum Analitycznego Administracji Celnej w Warszawie, przeanalizowane przez Centrum Obsługi Inwestycji i Eksportu (COiE)

wina i miodu. W 2015 roku otwarto Lubuskie Centrum Winiarstwa w Zaborze, na terenie którego działa największa, licząca 35 ha, samorządowa winnica w Polsce. Jako jeden z głównych punktów Lubuskiego Szlaku Wina i Miodu, Centrum będzie kompleksem spełniającym funkcje wystawiennicze, kulturalne, gastronomiczne oraz rekreacyjne.

Coraz większą rolę w regionie odgrywa branża produkcji metali oraz wyrobów z metali. Odbiorcami tych produktów są zróżnicowani klienci począwszy od budownictwa, motoryzacji, rolnictwa poprzez producentów maszyn i urządzeń. Branża metalowa należy do jednej z najliczniej reprezentowanej grupy lubuskich producentów, którzy są zlokalizowani względnie równomiernie we wszystkich powiatach regionu. Od lat z powodzeniem działalność prowadzi Lubuski Klaster Metalowy zrzeszający głównie firmy eksportowe – producentów wyrobów z metali oraz maszyn i urządzeń.

Pokrewna do metalowej, branża budowy maszyn i urządzeń, jest reprezentowana przez firmy, które korzystają z bardzo zaawansowanych technologii, są silnie powiązane ze sferą nauki, ponadto mają bardzo wysoki udział eksportu w sprzedaży swoich produktów. Przykładem jest działalność kilku firm ze Świebodzina, które w oparciu o wysokie technologie i opatentowane rozwiązania prowadzą produkcję urządzeń do obróbki cieplnej i powierzchniowej metali oraz piece topialne, które są sprzedawane do ponad 70 państw świata. W województwie lubuskim prowadzona jest m.in.: produkcja maszyn do obróbki drewna, urządzeń gastronomicznych, maszyn rolniczych, wind, stołów hydraulicznych oraz linii technologicznych (Gorzów Wlkp., Krosno Odrzańskie, Żary, Zielona Góra), tutaj zlokalizowany jest największy w Polsce producent urządzeń do głuszenia zwierząt (Świdnica). Osobną grupę, ale o wieloletniej tradycji i ustalonej renomie międzynarodowej, stanowią firmy branży elektrotechnicznej, elektromaszynowej i automatyki przemysłowej (m.in.: Zielona Góra, Żary, Lubsko).

Kolejnymi branżami, które notują systematyczny wzrost wartości sprzedanej są: produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych oraz produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych. Znacząca produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych sprawia, że lubuskie jest potentatem w tym zakresie zajmując rokrocznie ponad 10% rynku krajowego (np. w 2013 r. udział w rynku wyniósł 14,5 % i 13,2% w 2014 r.). Firmy tej branży koncentrują się m.in. w Gorzowie Wlkp., Zielonej Górze, Nowej Soli, Zarach, Iłowej i Międzyzrzeczu. Produkcja obejmuje tak różnorodne produkty jak m.in.: płyty i wykładziny gumowe, wyposażenie dla placów zabaw, opakowania PET, chemię gospodarczą, odzież ochronną oraz elementy wykończeniowe używane w motoryzacji i budownictwie. Specyfiką regionalną jest produkcja różnej wielkości figur z tworzywa sztucznego (figury reklamowe, zwierzęta, postacie ludzkie, krasnale itd.).

Na szczególną uwagę zasługuje silna pozycja sektora ICT w województwie lubuskim. Według raportu *Potencjał inwestycyjny i eksportowy województwa lubuskiego w aspekcie rozwoju gospodarczego gmin i przedsiębiorstw z terenu województwa lubuskiego*, branża ta jest reprezentowana przez największą liczbę podmiotów powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami regionu. Na 1574 podmioty branży ICT 525 jest zlokalizowanych w Zielonej Górze, 300 w Gorzowie Wlkp., a najmniej – 27 w powiecie sulęcińskim. Tak silna reprezentatywność firm branży ICT w Zielonej Górze wynika z faktu funkcjonowania silnego zaplecza naukowego (Uniwersytet Zielonogórski) oraz firm, które w krótkim czasie swoimi innowacyjnymi produktami zdobyły rynki europejskie i światowe. Są to np. oprogramowanie i urządzenia dla telewizji cyfrowej i interaktywnej, dla biznesu, bezpieczeństwo IT, produkty i rozwiązania w zakresie inżynierii elektronicznej i telematyki. Wiele firm zaczęło wykorzystywać narzędzia informatyczne do prowadzenia handlu za pomocą Internetu np. obuwiem, różnymi walutami, odzieżą, częściami do drogich samochodów, itd.

Produkcja sprzedana przemysłu w województwie lubuskim, zgodnie z danymi GUS, w 2013 r. wyniosła 26526,9 mln zł, co klasyfikuje przemysł regionu na niskiej pozycji na tle kraju (13. miejsce), jednak uwzględniając niski stopień zaludnienia tego województwa, sytuacja jest zdecydowanie lepsza (w przeliczeniu na 1 mieszkańca produkcja sprzedana przemysłu województwa lubuskiego plasuje się na pozycji 7. w kraju). Równocześnie systematycznie odnotowuje się znaczący przyrost tego wskaźnika.

Na obszarze województwa zlokalizowana jest duża liczba eksploatowanych złóż surowców naturalnych, zarówno energetycznych, jak i skalnych. Zlokalizowane są one niemal w każdym powiecie województwa. Łącznie na obszarze województwa funkcjonuje 118 podmiotów przemysłu wydobywczego (dane GUS, na 2014 r.), co stanowi wzrost w stosunku do roku 2009 o 36 podmiotów. Jeden zajmuje się wydobywaniem węgla brunatnego (złóże Sieniawa – powiat świebodziński), zaś trzy wydobywaniem gazu ziemnego i ropy naftowej (powiaty gorzowski, strzelecko-drezdenecki, świebodziński, krośnieński, nowosolski, wschowski).

Drugą sekcją gospodarki pod względem liczby podmiotów po handlu, jest budownictwo. Największy udział w rynku budownictwa mają od wielu lat obiekty mieszkalne jednorodzinne. Zauważa się również wzrost wydawanych pozwoleń na budowę obiektów inżynierii lądowej i wodnej. W przeliczeniu oddanej powierzchni budynków na 1000 mieszkańców wskaźnik dla województwa wynosi 3,29 i jest niższy od średniej dla kraju, wynoszącej 3,72⁶⁵. W roku 2013 sprzedaż produkcji budowlano-montażowej w województwie wyniosła 3210 zł na 1 mieszkańca i była niższa od średniej krajowej wynoszącej 4104 zł.

Ośrodki przemysłowe i obszary rozwoju działalności produkcyjnej

Tereny przemysłowe w województwie, koncentrują się przede wszystkim w głównych ośrodkach przemysłowych, które stanowią (Gorzów Wielkopolski – gdzie skupiają się nowoczesne zakłady produkcyjne; rozwijają się tu branże przemysłu motoryzacyjnego, chemicznego, elektronicznego, maszynowego, metalowego, farmaceutycznego, budownictwo i handel, Żary – miasto charakteryzuje się dominacją przemysłu drzewnego, szklarskiego i motoryzacyjnego, Nowa Sól – rozwijają się tu firmy z branży: spożywczej, motoryzacyjnej, elektronicznej, maszynowej, elektrotechnicznej i odlewniczej, Zielona Góra – stolica województwa, w której dominuje sektor usług (handel). Rozwinięte są również takie branże produkcyjne jak: metalowa, drzewna, produkcji mebli, spożywcza, elektrotechniczna i ww. branża ICT. Istotne znaczenie dla rozwoju przemysłu mają również takie ośrodki jak Świebodzin, Kostrzyn nad Odrą, Międzyrzecz, Sulęcín, Szprotawa, Sulechów, Żagań, Zbąszynek, Witnica.

Na terenie województwa lubuskiego ustanowiono Kostrzyńsko-Słubicką Specjalną Strefę Ekonomiczną, która swoim zasięgiem obejmuje tereny województwa lubuskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego. Łączny obszar strefy to 2165 ha (dane na 2017 r.) i to tutaj koncentrują się główne obszary przemysłowe województwa. Strefa posiada 56 podstref, z czego 24 w województwie lubuskim. W ramach KSSSE działalność produkcyjną prowadzi 65 firm, z których 29 znalazło się w grupie 200 największych eksporterów województwa lubuskiego. Ponadto w Witnicy utworzono Witnicką Strefę Przemysłową, w Żaganiu zlokalizowana jest Żagańska Strefa Gospodarcza, a w Iłowej podstrefa Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. W Szprotawie i Świebodzinie zlokalizowano podstrefę Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Strefę Aktywności Gospodarczej utworzono również w granicach miasta Zielona Góra, w Żarach działa Żarski Park Przemysłowy, a w Ośnie Lubuskim Miejski Obszar Przemysłowy.

W celu podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw oraz rozwoju wysokich technologii, na terenie województwa powstały:

- Lubuski Park Przemysłowo-Technologiczny w Zielonej Górze, w sołectwie Nowy Kisielin, w którego skład wchodzi:
  - Park Naukowo-Technologiczny Uniwersytetu Zielonogórskiego,
  - Specjalna Strefa Ekonomiczna,
  - Strefa Aktywności Gospodarczej Lubuskiego Trójmiasta,
- Park Technologii i Logistyki Przemysłu „INTERIOR” w Nowej Soli,
- Gorzowski Ośrodek Technologiczny Park Naukowo – Przemysłowy (GOTECHNOLOGY),
- Międzyrzeczki Park Przemysłowy,
- Regionalny Park Przemysłowy w Skwierzynie,

⁶⁵ Dane GUS

- Centrum Energetyki Odnawialnej przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Sulechowie,
- Lubuski Ośrodek Innowacji i Wdrożeń Agrotechnicznych w Kalsku.

Dodatkowo małe i średnie przedsiębiorstwa wspierane są przez inkubatory przedsiębiorczości:

- Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii Uniwersytetu Zielonogórskiego w Zielonej Górze,
- Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości UZ w Zielonej Górze,
- Inkubator Przedsiębiorczości – Lubuska Fundacja Zachodnie Centrum Gospodarcze w Gorzowie Wlkp.,
- Centrum Badawczo – Wdrożeniowe „Eko-innowacje” w Stanowicach,
- Inkubator Przedsiębiorczości przy fundacji „Przedsiębiorczość” w Żarach,
- Inkubator w Żagańskiej Agencji Rozwoju Lokalnego.

Wsparcie zapewniają także dwie organizacje, które zrzeszają największą liczbę pracodawców, czyli Zachodnia Izba Przemysłowo-Handlową w Gorzowie Wlkp. oraz Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, a także Fundację „Przedsiębiorczość” w Żarach.

Istotną rolę w rozwoju gospodarczym pełnią lubuskie euroregiony: „Sprewa – Nysa – Bóbr” i „Pro Europa Viadrina”. Realizując Plany Rozwoju i Działania Euroregionów zacieśniają współpracę transgraniczną również w dziedzinie gospodarki, choćby przez takie inicjatywy jak coroczne targi Euroregionu oraz Bank Informacji Gospodarczej dla polskich i niemieckich firm pragnących nawiązać współpracę gospodarczą.

Rolnictwo i leśnictwo

W województwie lubuskim rezerwar zasobów produkcyjnych rolnictwa jest niewielki, a powierzchnia terenów użytkowanych rolniczo na terenie województwa stopniowo się zmniejsza. W skali kraju użytki rolne z terenu województwa lubuskiego stanowią jedynie 2,8%. Rolnictwo regionu cechuje niska bonitacja gleb i rozdrobniona struktura gospodarstw rolnych. Zgodnie z *Powszechnym spisem rolnym* na rok 2010 r. średnia powierzchnia gospodarstw prowadzących działalność rolniczą w województwie lubuskim wynosiła 14,10 ha (w Polsce 7,92 ha). Rolniczy charakter przedstawiają głównie: powiat strzelecko-drezdenecki, krośnieński, sulęciński oraz wschowski. Do obszarów o najlepszych warunkach dla rozwoju rolnictwa (uwzględniając klasę bonitacyjną gleb, tradycje, produkcję towarową) należą tereny powiatu wschowskiego, częściowo żagańskiego i nowosolskiego.

Na Ziemi Lubuskiej uprawiane są przede wszystkim zboża (głównie pszenica, żyto i pszenżyto), rośliny przemysłowe (rzepak, buraki cukrowe, w mniejszym stopniu chmiel i tytoń), ziemniaki oraz wiklina. W produkcji zwierzęcej województwa dominuje żywiec rzeźny, w tym głównie drób, a następnie trzoda chlewna.

Rolnictwo województwa lubuskiego charakteryzuje się niskim stopniem zmechanizowania. Średnia liczba ciągników przypadająca na jedno gospodarstwo prowadzące działalność rolniczą na obszarach wiejskich dla województwa lubuskiego wynosi 0,5 sztuki, przy średniej dla kraju wynoszącej 1,4 sztuki⁶⁶. Równocześnie rolnictwo w województwie lubuskim odznacza się wysoką produktywnością – plony uzyskiwane są na poziomie 47,1 dt/ha przy średniej dla kraju na poziomie 42,7 dt/ha⁶⁷.

Województwo lubuskie cechuje się największą lesistością spośród wszystkich regionów Polski. Zdecydowana większość lasów (98%) zaliczana jest do lasów publicznych państwowych. Pozyskanie drewna rośnie, w roku 2011 przekroczono 3 mln m³ grubizny, natomiast w roku 2014 było to już 3,4 mln m³.

---

⁶⁶ ibidem

⁶⁷ Dane GUS na 2014 r.

6. Komunikacja i transport

Województwo lubuskie posiada dobrą dostępność komunikacyjną. Przez teren województwa lubuskiego przebiega Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy (CETC), łączący wybrzeża Morza Bałtyckiego i Morza Adriatyckiego, w którego skład wchodzi droga ekspresowa S3, linie kolejowe nr 273, 351, rzeki Odra i Warta, a także fragmenty autostrady A2 i linii kolejowej nr 3.

Sieć drogowa

Sieć transportową województwa tworzą przede wszystkim drogi, których układ wskazuje na oddziaływanie w regionie dwóch największych ośrodków miejskich – Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry. Przez te dwa miasta wojewódzkie biegnie droga ekspresowa S3. Pozostałe miasta łączy dość równomiernie rozłożona sieć dróg krajowych i wojewódzkich. Dla ponad 90% mieszkańców województwa lubuskiego, średni czas dojazdu samochodem osobowym do jednego z dwóch głównych ośrodków administracyjnych wynosi mniej niż godzinę⁶⁸.

Najwyższy wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej (liczony w km dróg gminnych i powiatowych na 100 km²) występuje w powiatach: m. Zielona Góra (w granicach administracyjnych do 31 grudnia 2014 r.), m. Gorzów Wielkopolski, żarskim, świebodzińskim oraz nowosolskim. Najmniejszy wskaźnik występuje natomiast w powiatach międzyrzeckim oraz sulęcińskim⁶⁹, które charakteryzują się niskim poziomem zurbanizowania i wysokim wskaźnikiem lesistości.

Należy wskazać na uciążliwość oddziaływania dróg krajowych i wojewódzkich o dużym natężeniu ruchu. Szczególnie istotny jest brak obejść drogowych w miejscowościach o intensywnym ciężkim i tranzytowym ruchu – np. Kostrzyn nad Odrą. Istotnym problemem są również obiekty inżynieryjne w ciągach tych dróg, które nie spełniają wymagań technicznych – np. most na Odrze w miejscowości Krosno Odrzańskie. Niekorzystny wpływ na dostępność komunikacyjną mają przeprawy promowe na Odrze w Połęczku, Brodach, Pomorsku i Miłsku, które stanowią swoiste „wąskie gardła”. Powodują one wydłużanie czasu dojazdu i obniżenie przepustowości dróg. Ponadto przeprawy promowe nie obsługują ruchu przez całą dobę i są uzależnione od warunków atmosferycznych i hydrologicznych.

Największy ruch pojazdów na terenie województwa lubuskiego odnotowuje się na autostradzie A2 i drodze krajowej nr 92. Przygraniczne położenie wpływa na wysoki udział transportu tranzytowego w tym regionie, Autostrada A2 stanowi połączenie międzynarodowej relacji Moskwa – Warszawa – Berlin i jednocześnie wchodzi w skład międzynarodowego korytarza Morze Północne – Bałtyk (sieć bazowa TEN-T). Ruch w regionie generuje również tranzyt krajowy pomiędzy województwem zachodniopomorskim a województwem dolnośląskim oraz Górną Śląskiem Okręgiem Przemysłowym. Transport w tym zakresie obsługuje droga ekspresowa S3 i droga krajowa nr 3, wchodzące w skład korytarza bazowego TEN-T Bałtyk – Adriatyk. W ramach Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)⁷⁰, na terenie województwa lubuskiego prowadzone są roboty obejmujące przebudowę i budowę trasy S3 (stan na 2015 r.).

Sieć kolejowa

Województwo lubuskie posiada rozwiniętą sieć połączeń kolejowych. Są to połączenia zarówno lokalne jak i międzynarodowe – linia nr 3 wchodzi w skład korytarza Morze Północne – Bałtyk, a linia kolejowa nr 351, której fragment biegnie w północno-wschodniej części województwa, stanowi połączenie w ramach korytarza Bałtyk – Adriatyk.

Liczba pasażerów i masy towarowej w latach 2005–2015 utrzymywała się na stałym poziomie, jednakże liczba podróży była niższa niż w latach wcześniejszych⁷¹. Malejące znaczenie transportu kolejowego wynika

⁶⁸ Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2020, przyjęta uchwałą Nr XXXII/319/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 19 listopada 2012 r.

⁶⁹ Dane GUS na 2013 r.

⁷⁰ Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.), przyjęty uchwałą rady Ministrów z dnia 8 września 2015 r., Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

⁷¹ Analizy i dane Urzędu Transportu Kolejowego, www.utk.gov.pl.

z jego niekonkurencyjności, będącej głównie efektem złego stanu infrastruktury kolejowej. W obszarze województwa lubuskiego dodatkowo przyczyniło się do tego wyłączenie z eksploatacji wielu odcinków linii kolejowych, prowadząc do fragmentaryzacji sieci.

W ramach podziału linii kolejowych ze względu na rodzaj prowadzonego ruchu, na terenie województwa lubuskiego wyszczególnia się odcinki linii, na których prowadzony jest ruch towarowy lub pasażersko-towarowy oraz linie nieczynne i zlikwidowane. Dodatkowo część linii zaklasyfikowanych jest do głównych międzynarodowych linii kolejowych AGC (LK3, LK351)⁷² i AGTC (LK3, LK273, LK282, LK370)⁷³ oraz do korytarzy TEN-T (LK3, LK273, LK351).

Wszystkie linie kolejowe, zlokalizowane w województwie są liniami normalnotorowymi. Do głównych stacji kolejowych na terenie województwa zalicza się Zieloną Górę, Gorzów Wielkopolski, Zbąszynek, Rzepin, Kostrzyn nad Odrą, Żagań, Żary, Czerwieńsk, Świebodzin, Sulechów oraz Nowa Sól. Wiele spośród większych miast województwa o liczbie ludności powyżej 10 tys. mieszkańców, nie posiada połączeń kolejowych, m.in. Gubin, Lubsko, Wschowa (linie zostały zlikwidowane bądź ruch pasażerski został zawieszony).

Liczba odcinków, na których prowadzony jest ruch towarowy, jest większa niż tych, na których prowadzony jest ruch pasażerski. Sieć ta jest wyposażona w ogólnodostępne punkty przeładunkowe, usytuowane w obrębie węzłów komunikacyjnych.

Zarządca infrastruktury kolejowej PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. prowadzi prace studialne, obejmujące przygotowanie dokumentu w zakresie przebiegu i przedłużenia Kolei Dużych Prędkości (KDP) w relacji Poznań – Berlin i Wrocław – Praga (5 potencjalnych wariantów przebiegu linii w kierunku Berlina). Wyniki analiz w ramach opracowania będą stanowiły podstawę dalszych prac związanych z przygotowaniem dokumentacji przedprojektowej do budowy KDP.

Drogi wodne śródlądowe

Alternatywą i wsparciem dla powyższych form transportu mogą być drogi wodne. Odra, druga co do wielkości rzeka w Polsce wraz ze swoim dopływem – Wartą, stanowią międzynarodowe drogi wodne. Żegluga wodna w województwie lubuskim jak i w całej Polsce, nie ma jednak większego znaczenia w przewozach towarów, a w przewozach osób ma znaczenie jedynie w turystyce oraz stanowi lokalne uzupełnienie infrastruktury transportu samochodowego (promy rzeczne). Marginalne znaczenie żeglugi śródlądowej wynika przede wszystkim ze złego stanu technicznego dróg wodnych i towarzyszącej im infrastruktury.

Przez teren województwa lubuskiego biegają dwie międzynarodowe drogi wodne: międzynarodowa droga wodna E30 (łącząca Morze Bałtyckie z Dunajem) – odcinek na Odrze, oraz międzynarodowa droga wodna E70 (łącząca Morze Bałtyckie z Atlantykiem) – odcinek Odra – Warta – Notec. Szlak wodny na Odrze stanowi dla województwa lubuskiego filar przyszłego rozwoju międzynarodowego transportu śródlądowego. Z uwagi na położenie, ważną ponadregionalną rolę może pełnić port w Kostrzynie nad Odrą (położenie na skrzyżowaniu międzynarodowych dróg wodnych E30 i E70) oraz porty w Cigacicach i Nowej Soli. Natomiast szlak na Warcie i Noteci, stanowiący odcinek drogi wodnej Odra – Wisła, posiada cenne walory krajobrazowe, co nadaje mu bardziej turystyczny charakter.

W ramach rozwoju turystyki wodnej realizuje się lub planuje budowę przystani wodnych (po polskiej i niemieckiej stronie Odry) w miejscowościach: Siedlisko, Stara Wieś, Stany, Bobrownik, Krępa, Pomorsko, Nietków, Będów, Gostchorze, Połębko, ujście Nysy Łużyckiej do Odry, Ratzdorf, Urad, Świecko, Nowy Lubusz, Lebus, Górzycy⁷⁴. Ponadto miejsca przepraw promowych, znajdujące się w Miłsku, Pomorsku, Brodach

⁷² Umowa Europejska o głównych międzynarodowych liniach kolejowych (AGC), sporządzona w Genewie dnia 31 maja 1985 r. (Dz. U. 1989 nr 42 poz. 231).

⁷³ Umowa Europejska o ważnych międzynarodowych liniach transportu kombinowanego i obiektach towarzyszących (AGTC), sporządzona w Genewie dnia 1 lutego 1991 r. (M.P. 2004 nr 3 poz. 50).

⁷⁴ Na podstawie „Koncepcja przystani rzecznych na Odrze”, Biuro Projektów Dróg i Mostów „PRODIM”, Nowa Sól, grudzień 2012 r.

i Połęcku, mogą również pełnić funkcję przystani turystycznych. Podejmowane są również działania w celu przywracania żeglowności wodnych dróg śródlądowych.

Komunikacja lotnicza

Województwo lubuskie posiada port lotniczy Zielona Góra/Babimost, stanowiący regionalne cywilne certyfikowane lotnisko użytku publicznego⁷⁵ (kod ICAO EPZG). Lotnisko położone ok. 5 km na południe od Babimostu posiada dobre połączenie komunikacyjne z węzłem kolejowym w Zbąszynku oraz drogą ekspresową S3 i drogą krajową nr 32. Oddalone jest natomiast od ośrodków wojewódzkich – 35 km od Zielonej Góry i 95 km od Gorzowa Wielkopolskiego. Port obsługuje tylko jedno połączenie do Warszawy. Konkurencją dla lotniska w Babimoście stanowią Port Lotniczy Poznań-Ławica, Port Lotniczy Wrocław-Strachowice i porty lotnicze w Berlinie w Niemczech.

Innym obiektem jest położone ok. 5 km od centrum Zielonej Góry lotnisko sportowe w Przylepie, pełniące funkcję lokalną, wykorzystywane do lotów ratowniczych i agrotechnicznych. Ponadto na terenie województwa zlokalizowane są 22 lądowiska, z czego 9 wpisanych do ewidencji lądowisk Urzędu Lotnictwa Cywilnego.

Transport publiczny

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 z 2012 r. zakłada realizację polityki transportowej w obrębie transportu zbiorowego poprzez:

- wzmocnienie powiązań funkcjonalnych pomiędzy Gorzowem Wielkopolskim a Zieloną Górą m.in. poprzez zapewnienie efektywnych połączeń między tymi ośrodkami,
- wspieranie wewnętrznych powiązań aglomeracji Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry,
- rozwój miejskiej i podmiejskiej komunikacji publicznej,
- rozwój linii komunikacyjnych pomiędzy najważniejszymi dla wspierania rozwoju województwa obszarami (połączenia międzywojewódzkie jak i międzynarodowe – Berlin) w tym poprawa stanu technicznego taboru kolejowego.

Utrzymanie stałego układu połączeń może stanowić celowy i zaprogramowany bodziec rozwojowy⁷⁶. Utrzymanie i tworzenie nowych połączeń transportu publicznego może przyczynić się do zwiększenia spójności terytorialnej⁷⁷.

Transport kolejowy

Spadek znaczenia połączeń kolejowych w transporcie osób, obserwowany nie tylko w województwie lubuskim ale i w całej Polsce, spowodował wzrost znaczenia komunikacji autobusowej, która przejęła znaczną część przewozów pasażerskich. Przyczynił się do tego również spadek jakości przewozów kolejowych – m.in. wydłużony czas dojazdu (niskie prędkości techniczne spowodowane złym stanem sieci kolejowej), niepunktualność, niski komfort podróży. Natomiast inwestycje drogowe spowodowały zwiększenie drogowej dostępności komunikacyjnej, podnosząc tym samym konkurencyjność transportu autobusowego⁷⁸.

Dobrze rozwinięta sieć kolejowa na terenie województwa lubuskiego daje możliwość rozwinięcia oferty przewozowej i przywrócenia znaczenia kolei w transporcie pasażerskim. Jednocześnie ta gałąź transportu publicznego wykazuje znaczące niedoinwestowanie. Główny problem stanowi brak połączeń lub ich zbyt mała liczba.

⁷⁵ Wg. danych ULC, Wykaz lotnisk wpisanych do rejestru lotnisk cywilnych, 2015 r., www.ulc.gov.pl

⁷⁶ Na podstawie celów określonych w Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r.

⁷⁷ Na podstawie celów określonych w Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r.

⁷⁸ „Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego na sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich”, Departament infrastruktury i komunikacji UMWL, Zielona Góra, marzec 2014 r.

Nierównomierne rozłożenie obciążenia wymaga odpowiedniej oferty przewozowej, uwzględniającej również czas oczekiwania na przesiadkę⁷⁹. Połączenia kolejowe są i powinny być również tworzone w oparciu o węzły zlokalizowane poza granicą (m.in. Krzyż Wielkopolski, Głogów, Frankfurt am Oder, Guben, Węgliniec, Legnica), co sprzyja tworzeniu spójnej siatki połączeń.

Transport autobusowy

Badanie międzypowiatowych połączeń autobusowych wskazuje na dojazdy do pracy do wojewódzkich ośrodków miejskich. Obciążona ruchem jest również trasa S3, w tym połączenia Zielonej Góry z Sulechowem oraz Nową Solą⁸⁰.

Na terenie ośrodków wojewódzkich działają miejskie zakłady komunikacji. W Zielonej Górze funkcjonuje MZK, który utrzymuje 28 linii autobusowych. MZK w Gorzowie Wielkopolskim prowadzi transport zbiorowy obejmujący 38 linii autobusowych. Na terenie ośrodka Nowa Sól, przewozy komunikacji miejskiej realizowane są na podstawie umowy z firmami zewnętrznymi. W ramach umowy uruchomionych jest 9 połączeń autobusowych, obsługujących obszar Nowej Soli wraz z gminami ościennymi. W pozostałych miastach obsługa komunikacyjna oparta jest na umowach na świadczenie usług przewozowych z gminami oraz na umowach z przewoźnikami prywatnymi, którzy dostosowują rozkład i przebieg linii autobusowych do wymagań rynkowych.

W zakresie powiązań ponadlokalnych oraz międzywojewódzkich, dominującymi przewoźnikami autobusowymi są PKS Zielona Góra oraz PKS Gorzów Wielkopolski. Ich oferta uzupełniona jest o połączenia innych prywatnych przewoźników, w tym przewoźników zewnętrznych, spoza województwa.

Transport tramwajowy

W czasach przedwojennych tramwaje działały na terenie Gubina (likwidacja w 1938 r.), Kostrzyna nad Odrą (1938 r.) oraz w Słubicach (1938 r.). Sieć tramwajowa funkcjonuje na terenie Gorzowa Wielkopolskiego. W ramach połączeń tramwajowych uruchamiane są 3 linie. Rozważa się ponowne uruchomienie sieci tramwajowej w Słubicach. Reaktywacja miałaby polegać na przyłączeniu do sieci zlokalizowanej we Frankfurcie nad Odrą. Inwestycja ta wzmocniłaby integrację pomiędzy miastami oraz poprawiła dostępność komunikacyjną do dworca kolejowego we Frankfurcie.

Transport towarów i transport intermodalny

Na terenie województwa lubuskiego brak jest terminali intermodalnych oraz punktów mogących w sposób zorganizowany obsługiwać przewozy kontenerowe. W regionie zlokalizowana jest ogólnodostępna infrastruktura ładunkowa na czynnych liniach kolejowych i przy głównych ciągach drogowych (wojewódzkich i krajowych), umożliwiająca prowadzenie transportu kombinowanego. Punkty przeładunkowe znajdują się w 25 miejscowościach na terenie całego województwa⁸¹.

Ponadto na terenie województwa lubuskiego znajdują się węzły komunikacyjne, łączące infrastrukturę drogową i kolejową. Węzły podzielono na grupy, związane z ich oddziaływaniem. Węzły ponadregionalne to ośrodki wojewódzkie, które stanowią najważniejsze punkty komunikacyjne w regionie, oraz Świebodzin, który położony jest na przecięciu autostrady A2 i drogi ekspresowej S3. Do węzłów regionalnych zaliczono mniejsze ośrodki o bardzo dobrych powiązaniach komunikacyjnych, które przy prowadzeniu inwestycji w transport kolejowy, wodny i intermodalny mogą zwiększyć swoją rangę (Nowa Sól, Żary/Żagań, Kostrzyn nad Odrą, Słubice/Świecko, Rzepin, Międzyrzecz, Skwierzyna).

⁷⁹ Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego na sieci komunikacyjnej w wojewódzkich przewozach pasażerskich", Departament infrastruktury i Komunikacji UMWL, Zielona Góra. Marzec 2014 r.

⁸⁰ „Analiza stanu transportu województwa lubuskiego wraz z prognozą rozwoju”, IGiPZ PAN, Warszawa 2015.

⁸¹ Mapa ogólnodostępnej infrastruktury ładunkowej, PKP PLK S.A., <http://www.plk-sa.pl/biuro-prasowe/mapy/>, stan na 2015 r.

7. Infrastruktura techniczna

Gospodarka wodna

Podstawowym źródłem zaopatrzenia mieszkańców województwa lubuskiego w wodę przeznaczoną do spożycia są wody podziemne z utworów czwartorzędowych. Zasobność województwa w wody podziemne określa się jako dobrą w jego północnej części oraz średnią w części południowej⁸².

W granicach województwa znajduje się tylko 1 ujęcie wody powierzchniowej na rzece Obrzycy (prawostronny dopływ Odry), będące zasadniczym źródłem wody surowej dla potrzeb wodociągu zielonogórskiego. Pozostałe ujęcia są ujęciami wód podziemnych. Woda pobierana z ujęć w większości wymaga procesów uzdatniania, głównie ze względu na zbyt wysokie zawartości żelaza oraz manganu. Na obszarze województwa lubuskiego ustanowiono rozporządzeniami strefy ochronne ujęć wód. Wyznaczenie stref ma na celu zapewnienie odpowiedniej jakości wody ujmowanej do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia oraz zaopatrzenia zakładów wymagających wody wysokiej jakości, a także ochronę zasobów wodnych. Dla zestawionych poniżej ujęć zostały ustalone strefy ochrony bezpośredniej i pośredniej, w granicach których obowiązują zakazy, nakazy i ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów oraz korzystania z wody.

System wodociągowy w województwie lubuskim tworzy sieć przewodów o łącznej długości 6814,6 km (bez przyłączy), w tym w miastach – 2058,0 km, natomiast na obszarze wiejskim – 4756,6 km. Od 2004 r. długość sieci wodociągowej wzrosła o 1481,1 km, związane jest to z licznymi inwestycjami w zakresie rozbudowy infrastruktury wodociągowej⁸³. Z sieci wodociągowej w 2013 r. w województwie lubuskim korzystało 917 892 osób, co stanowi 89,9% ogółu mieszkańców. Obserwuje się dysproporcję w rozwoju infrastruktury wodociągowej pomiędzy obszarami miejskimi, gdzie dostęp do zbiorowego zaopatrzenia w wodę ma 96,0% mieszkańców, a obszarami wiejskimi, gdzie 79,4% ogółu mieszkańców korzysta z wodociągu⁸⁴.

Gospodarka ściekowa

System zbiorowego odprowadzania ścieków w województwie lubuskim tworzy sieć przewodów kanalizacyjnych o łącznej długości 3641,2 km⁸⁵. Od 2004 r. długość sieci kanalizacyjnej wzrosła blisko dwukrotnie. Rozwój sieci wodociągowej powinien być prowadzony równoległe z rozbudową sieci kanalizacyjnej natomiast na obszarze województwa obserwuje się znaczną dysproporcję w dostępie do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Stosunek długości tych wynosi 1,87⁸⁶.

Z sieci kanalizacyjnej w 2013 r. w województwie lubuskim korzystało 669 046 osób, co stanowi 65,5% ogółu mieszkańców. W dalszym ciągu występuje duża dysproporcja w rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej na obszarach miejskich, gdzie dostęp do zbiorowego odprowadzenia ścieków ma 88,4% mieszkańców, i na obszarach wiejskich, gdzie 26,2% ogółu mieszkańców korzysta z kanalizacji. Najlepszy dostęp do zbiorowego systemu odprowadzania ścieków mają mieszkańcy dużych miast, tj. Gorzów Wielkopolski, Kostrzyn nad Odrą oraz Zielona Góra. Niedoinwestowanie w systemy kanalizacyjne na obszarach wiejskich może prowadzić do zanieczyszczeń środowiska, przede wszystkim wód podziemnych⁸⁷.

Zgodnie z danymi GUS (stan na 31.12.2014 r.) na terenie województwa corocznie wzrasta liczba oczyszczalni ścieków, głównie na obszarach wiejskich. W 2014 roku funkcjonowało 109 oczyszczalni ścieków, w tym 82 oczyszczalnie biologiczne i 27 oczyszczalni z podwyższonym usuwaniem biogenów. W województwie lubuskim funkcjonują 22 oczyszczalnie ścieków o wielkości wyrażonej w równoważnej liczbie mieszkańców (RLM) powyżej 10 tys.

⁸² Ocena zaopatrzenia ludności województwa lubuskiego w wodę przeznaczoną do spożycia w 2014 roku i prognoza sytuacji w tym zakresie – Lubuski Państwowy Inspektor Sanitarny w Gorzowie Wielkopolskim

⁸³ Dane Głównego Urzędu Statystycznego – stan na 31.12.2014 r.

⁸⁴ Dane Głównego Urzędu Statystycznego – stan na 31.12.2013 r.

⁸⁵ ibidem

⁸⁶ Dane Głównego Urzędu Statystycznego – stan na 31.12.2014 r.

⁸⁷ Dane Głównego Urzędu Statystycznego – stan na 31.12.2013 r.

Ścieki z obszarów nieobjętych kanalizacją odprowadzane są do zbiorników bezodpływowych a następnie transportowane do stacji zlewnych. Innym indywidualnym rozwiązaniem są przydomowe oczyszczalnie ścieków.

Gospodarka odpadami

Województwo lubuskie jest objęte zorganizowanym systemem gospodarki odpadami, który działa w oparciu o dokumenty na szczeblu krajowym m.in. *Krajowy Program Gospodarki Odpadami 2022* oraz na szczeblu wojewódzkim – *Plan gospodarki odpadami dla województwa lubuskiego na lata 2012-2017 z perspektywą do 2020 roku*. Województwo lubuskie podzielone zostało na 4 regiony gospodarki odpadami: region północny, region centralny, region wschodni i region zachodni.

Na terenie województwa lubuskiego w 2013 r. wytworzono 1050,6 tys. ton odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych), z czego blisko 95,75% było poddanych odzyskowi, 3,75% unieszkodliwionych, a 0,5% magazynowanych czasowo. Obserwuje się znaczny wzrost udziału odpadów poddawanych odzyskowi, w 2003 r. wynosił on 75,6%, natomiast w 2013 r. – 95,8%. Pozytywnym zjawiskiem jest również spadek udziału odpadów składowanych z 15,3% w 2003 r. do 3,2% w 2013 r.⁸⁸

Wg danych GUS w 2013 roku 100% osób zamieszkałych na terenie województwa lubuskiego objętych było zorganizowaną zbiórką odpadów komunalnych⁸⁹. W 2014 roku zebrano 245495,3 t zmieszanych odpadów komunalnych. Poddanych przetworzeniu zostało 69% tych odpadów⁹⁰. W województwie lubuskim w 2013 roku funkcjonowało 14 składowisk odpadów o łącznej powierzchni ok. 80 ha. Liczba czynnych składowisk odpadów sukcesywnie się zmniejsza. Po zamknięciu są one poddawane procesom rekultywacji, proces ten trwa na 3 zamkniętych składowiskach: w Zwierzynie, w Jeziorach oraz w Łęknicy⁹¹.

W województwie lubuskim nie jest zlokalizowana spalarnia odpadów komunalnych, natomiast funkcjonują dwie spalarnie odpadów medycznych: w Gorzowie Wielkopolskim (w Wielospecjalistycznym Szpitalu Wojewódzkim w Gorzowie Wielkopolskim) oraz w Nowej Soli (w Wielospecjalistycznym Szpitalu w Nowej Soli). Ponadto zlokalizowane są dwa składowiska odpadów niebezpiecznych – Nowe Kurowo oraz Gorzów Wielkopolski, a także jedno składowisko odpadów zawierających azbest – Gorzów Wielkopolski⁹².

Składowiska odpadów innych niż niebezpieczne, na których nie są składowane odpady komunalne, znajdują się w Janczewie (popiół i żużel), Mirocinie Dolnym (odpady przemysłowe), Bobrownikach (odpady poprodukcyjne) oraz w Gorzowie Wielkopolskim (osady z dekarbonizacji wody w PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna Oddział Elektrociepłownia Gorzów)⁹³.

Ciepłownictwo

Zapotrzebowanie mocy cieplnej dla wszystkich odbiorców z terenów województwa lubuskiego pokrywane jest głównie poprzez ogrzewanie węglowe (42,2%), a następnie poprzez gaz sieciowy (30,8%), w najmniejszym stopniu wykorzystywane są odnawialne źródła energii (4,10%). W przypadku wyłącznie zabudowy mieszkaniowej udział ogrzewania węglowego w pokryciu zapotrzebowania na moc cieplną wynosi 56,4%, na drugim miejscu również jest gaz (16,4%), a najrzadziej wykorzystywane są odnawialne źródła energii (0,1%)⁹⁴.

Na terenie województwa lubuskiego można wydzielić dwie kategorie systemów ciepłowniczych: centralne i wyspowe. Do centralnych systemów ciepłowniczych zalicza się system ciepłowniczy miasta Zielona Góra z jego źródłem zasilania EC Zielona Góra oraz system ciepłowniczy miasta Gorzów Wielkopolski, który zasilany jest z EC Gorzów oraz ciepłowni „Zakanale”. Wyspowe systemy ciepłownicze, które obejmują większe osiedla oraz obiekty mieszkaniowo-usługowe, zlokalizowane w miastach: Gubin, Kostrzyn nad Odrą, Koźuchów, Lubsko,

⁸⁸ Dane Głównego Urzędu Statystycznego – stan na 31.12.2013 r

⁸⁹ ibidem

⁹⁰ Wojewódzki System Odpadowy – dane za rok 2014

⁹¹ Sprawozdanie z realizacji Planu gospodarki odpadami dla województwa lubuskiego za okres od 1 stycznia 2011 roku do grudnia 2013 roku

⁹² ibidem

⁹³ ibidem

⁹⁴ Strategia Energetyki Województwa Lubuskiego

Międzyrzecz, Nowa Sól, Skwierzyna, Słubice, Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Sulęcín, Szprotawa, Świebodzin, Żagań, Żary.

Ciepło w Elektrociepłowni Gorzów produkowane jest przy wykorzystaniu zarówno węgla (miała węglowego), jak i gazu, natomiast w elektrociepłowni Zielona Góra energia elektryczna i ciepła produkowane są w bloku gazowo-parowym (podstawowa produkcja) oraz ciepło w kotłach gazowo-olejowych (w 2012 r. całkowicie zrezygnowano ze spalania węgla)⁹⁵. W kotłowniach należących do systemów wyspowych wykorzystywany jest w znacznej większości węgiel, co jest zjawiskiem niekorzystnym. Na terenie województwa znajduje się także Elektrociepłownia Arctic Paper Kostrzyn zasilana paliwem gazowym — niskokalorycznym gazem ziemnym (wysokozaazotowanym) z lokalnych złóż ropno-gazowych, która działa głównie na potrzeby fabryki papieru w Kostrzynie. Zaledwie 7% wytwarzanego przez nią ciepła wyprowadzone jest do miejskiego systemu ciepłowniczego.

W województwie lubuskim w 2013 r. eksploatowano 340,3 km przesyłowej sieci ciepłowniczej, z czego blisko 60% tych sieci położone jest w Gorzowie Wielkopolskim oraz Zielonej Górze⁹⁶. Około 50% rur ciepłowniczych w województwie lubuskim jest wykonane w technologii rur preizolowanych i z roku na rok ich długość będzie wzrastać, ze względu na prowadzoną sukcesywnie modernizację istniejących sieci.

Paliwa płynne

Zaopatrzenie województwa w paliwa płynne, podobnie jak w całym kraju, opiera się głównie na importowanej ropie naftowej. Przez północną część województwa przebiega rurociąg ropy naftowej *Przyjaźń* relacji Rosja – Niemcy. Odcinek zachodni rurociągu *Przyjaźń* łączy Bazę Surowcową w Płocku z bazą ropy naftowej zlokalizowaną w Schwedt. Tą częścią magistrali płynie surowiec dla dwóch niemieckich rafinerii: PCK Raffinerie GmbH Schwedt oraz TOTAL Raffinerie Mitteldeutschland GmbH w Spergau.

Na terenie województwa lubuskiego znajdują się udokumentowane złoża ropy naftowej. Ropa naftowa wydobywana jest ze złóż Dzieduszyce, Gajewo, Górzycy, Grotów, Jeniniec, Kije, Lubiatów, Lubiszyn, Mozów S, Ołobok, Radoszyn, Retno, Rybaki. Wydobycie ropy naftowej i kondensatu w 2015 r. ze złóż w województwie lubuskim (do zestawienia nie uwzględniono złoża Barnówko-Mostno-Buszewo) wyniosło 356,39 tys. t, co stanowi 39,5% wielkości wydobycia w Polsce⁹⁷.

W 2013 r. spółka Polskie Górnictwo Naftowe i Gazowe (PGNiG) oddział w Zielonej Górze uruchomiła Kopalnię Ropy Naftowej i Gazu Ziemnego Lubiatów (KRNiGZ Lubiatów), która jest największą kopalnią ropy naftowej w Polsce. KRNiGZ Lubiatów prowadzi eksploatację 13 odwiertów na złożach ropno-gazowych Grotów oraz Lubiatów, a także złożu gazowym Międzychód. W 2015 roku wydobycie ropy naftowej i kondensatu z powyższych złóż wyniosło 329,78 tys. t (odpowiednio Lubiatów – 307,02 tys. t oraz Grotów – 22,76 tys. t), co stanowiło 92,5% wydobycia ropy naftowej i kondensatu ze złóż województwa lubuskiego⁹⁸. Poza wyżej wymienioną kopalnię w województwie lubuskim funkcjonują także trzy inne kopalnie ropy naftowej tj. KRN Jeniniec oraz najstarsza kopalnia w obszarze działania PGNiG – Oddział w Zielonej Górze – KRN Kije oraz podlegający jej Ośrodek Produkcyjny Połęcko (OP Połęcko).

Gazownictwo

System gazowniczy w województwie lubuskim cechuje znaczący stopień złożoności. Składa się na to zarówno struktura i liczba przedsiębiorstw działających na terenie województwa, jak i podział na niezależne systemy, zasilane różnymi rodzajami gazu.

Obszar województwa zaopatrywany jest przez import rosyjskiego gazu ziemnego wysokometanowego, import gazu z Niemiec oraz z krajowego systemu przesyłu gazu wysokometanowego (E) i zaazotowanego (Lw).

⁹⁵ Dane z Elektrociepłowni „Zielona Góra” S.A.

⁹⁶ Dane Głównego Urzędu Statystycznego – stan na 31.12.2013 r.

⁹⁷ Bilans zasobów złóż kopalni w Polsce wg stanu na 31 XII 2015 r. (Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy)

⁹⁸ ibidem

Wykorzystywany jest również gaz ziemny ze złóż krajowych oraz skroplony gaz LNG. Import z Rosji odbywa się między innymi za pośrednictwem przebiegającego tranzytowo przez województwo gazociągu DN 1400 Jamał – Europa (biegnącego z Rosji, z półwyspu Jamał, poprzez Białoruś i Polskę do Europy Zachodniej). Import z Niemiec odbywa się przez gazociąg DN 400 relacji Finkenheerd – Rybocice oraz w Gubinie przez import lokalnym gazociągiem DN 300 relacji granica państwa – Gubin. Północna i zachodnia część województwa zaopatrywana jest w gaz wysokometanowy E, natomiast w południowej i wschodniej części województwa rozprowadzany jest gaz ziemny zaazotowany Lw pochodzący z krajowych kopalni.

Dostęp do sieci gazowej ma 214,6 tys. odbiorców, z czego blisko 96% to gospodarstwa domowe. Liczba ludności korzystającej z sieci gazowej w 2013 r. wynosiła 534,4 tys. osób, co stanowiło 52,3% ogólnej liczby mieszkańców. Zauważalna jest znaczna dysproporcja w dostępie do instalacji gazowych na terenach miejskich, gdzie 75,3% mieszkańców korzysta z sieci gazowych, i na terenach wiejskich – 12,9%. W 2015 r. zakończyła się budowa gazociągu DN 700 relacji Szczecin – Lwówek, który przebiega przez gminy: Strzelce Krajeńskie, Zwierzyn, Santok, Deszczno, Skwierzyna, Przytoczna, Pszczew. Jest to jedna z kluczowych inwestycji, ściśle połączona z budową terminala LNG w Świnoujściu.

Na terenie województwa lubuskiego występują udokumentowane złoża, obszary i tereny górnicze (lub ich części) gazu ziemnego. Eksploatację złóż prowadzi spółka PGNiG – oddział w Zielonej Górze, którego obszar działania obejmuje także województwo zachodniopomorskie, pomorskie, wielkopolskie oraz dolnośląskie. Roczne wydobycie gazu ziemnego przez oddział w Zielonej Górze zaspokaja ponad 20% krajowego zapotrzebowania na gaz. W granicach województwa lubuskiego znajdują się 2 kompleksy wydobywcze – KRNiGZ Lubiatów oraz Kopalnia Gazu Ziemnego Wilków (KGZ Wilków).

W województwie lubuskim znajdują się najwięksi odbiorcy energetyczni gazu – EC Gorzów, EC Zielona Góra oraz Arctic Paper Kostrzyn. Gaz ziemny bezpośrednio dostarczany do powyższych odbiorców jest eksploatowany przez kopalnie położone poza granicami województwa lubuskiego⁹⁹.

Energia elektryczna

Podstawowymi źródłami wytwórczymi na obszarze województwa lubuskiego, dostarczającymi większość energii elektrycznej wytwarzanej na jego obszarze, są Elektrociepłownia Zielona Góra, Elektrociepłownia Gorzów i Elektrociepłownia Arctic Paper Kostrzyn. Elektrociepłownie produkują ok. 63% ogółu energii zużywanej w województwie lubuskim, 30% pochodzi z Krajowej Sieci Przesyłowej (poprzez GSZ Leśniów i GSZ Gorzów¹⁰⁰), natomiast 8% z odnawialnych źródeł energii. Energia z OZE produkowana jest głównie przez energetykę wodną, największym wytwórcą jest Elektrownia Wodna w Dychowie.

Odbiorcy na obszarze województwa lubuskiego zasilani są przede wszystkim z sieci nN i SN. Spowodowane jest to niedostatecznie rozwiniętą siecią linii wysokiego napięcia, nie pozwalającą na przyłączenie dużych odbiorców. Istniejący układ sieci elektroenergetycznej zapewnia zasilanie najważniejszym ośrodkom miejskim bezpośrednio z linii 110 kV oraz 220 kV poprzez istniejące główne punkty zasilania. Większość stacji 220/110 kV oraz 110/SN jest zasilanych dwustronnie, pozwala to na zapewnienie dostaw energii nawet w przypadku awarii jednej z linii.

Odnawialne źródła energii

Województwo lubuskie posiada korzystne i bardzo korzystne warunki do rozwoju energii odnawialnej na swoim terenie.

Biomasa i biogaz

W województwie lubuskim istnieje duża możliwość wykorzystania biomasy do celów energetycznych, głównie ze słomy i wierzby wiciowej. Pomimo wysokiego wskaźnika lesistości, w związku z dynamicznym

⁹⁹ „Złoża gazu ziemnego i ropy naftowej na pograniczu Polski i Niemiec i ich znaczenie dla systemu energetycznego” – Sławomir Kudela PGNiG SA

¹⁰⁰ Strategia Energetyki Województwa Lubuskiego

rozwojem drzewnego sektora przemysłu nie ma wolnych zasobów drewna, które mogłyby zostać przeznaczone na większą skalę w energetyce. Wykorzystywane są jedynie odpady drzewne wytwarzane w zakładach. Ponadto, do celów grzewczych wykorzystywana jest także drobnica gałęziowa. W Zielonej Górze zlokalizowany jest Zakład Produkcji Pellet Stelmet Sp z o.o. sp j., który do produkcji paliwa z biomasy wykorzystuje drewno iglaste oraz pozwala spółce na efektywne wykorzystanie produktów ubocznych.

Województwo lubuskie ma również korzystne uwarunkowania do wykorzystywania biogazu, zarówno rolniczego, jak i z oczyszczalni ścieków oraz składowisk odpadów. W województwie zlokalizowane są 4 biogazownie rolnicze¹⁰¹: w Niedoradzu (gm. Otyń), w Kalsku i Klępsku (gm. Sulechów), w Sieńsku (gm. Gubin).

Oprócz biogazowni rolniczych w województwie lubuskim zlokalizowane są także biogazownie wykorzystujące osady ściekowe. Biogaz wytwarzany jest w dwóch oczyszczalniach ścieków: w Gorzowie Wielkopolskim (moc instalacji 0,74 MW) oraz w Gubinie (moc instalacji 0,45 MW)¹⁰². Planowana jest także rozbudowa oczyszczalni ścieków dla aglomeracji Zielona Góra w zakresie instalacji fermentacji osadów ściekowych wraz z wykorzystaniem biogazu oraz układem kogeneracji. Zgodnie ze Strategią Energetyki Województwa Lubuskiego istnieje potencjalna możliwość zastosowania biogazowni w 24 oczyszczalniach ścieków. Ponadto, w województwie lubuskim energia wytwarzana jest także z biogazu pochodzącego ze składowisk odpadów. To źródło energii wykorzystuje Elektrownia Biogazowa Racula w Zielonej Górze o mocy 0,5 MW oraz Mała Elektrownia Biogazowa w Żarach o mocy 0,2 MW¹⁰³.

Energia wodna

Na terenie województwa lubuskiego występują korzystne warunki dla wykorzystania energii wodnej na małą skalę. Energia wodna stanowi 4% energii wyprodukowanej i zużytej na terenie województwa. Jest to dość znaczny udział w porównaniu z innymi źródłami odnawialnymi. Potencjał hydroenergetyczny województwa wykorzystywany jest w 17% (około 270 GWh/rok), całkowity potencjał szacowany jest na 1544 GWh/rok. Największy potencjał występuje na Odrze Środkowej oraz Nysie Łużyckiej.

Największym wytwórcą energii jest PGE Energia Odnawialna S.A. Oddział ZEW Dychów w Dychowie. Zespół Elektrowni Wodnych Dychów tworzą obiekty na rzekach Bóbr, Nysa Łużycka i Kwisa. Dominującą rolę odgrywa tu elektrownia szczytowo-pompowa „Dychów” o mocy 91,3 MW. Poza tym na ZEW Dychów składa się również 16 małych elektrowni przepływowo-impulsowych. Ich łączna moc wynosi około 20 MW. Dwie elektrownie wodne – Bledzew, Kamienna Knieja są własnością spółki Elektrownie Wodne Sp. z o.o., zależnej od grupy Kapitałowej ENEA. W województwie lubuskim działa również 36 prywatnych małych elektrowni wodnych (MEW)¹⁰⁴, w tym 11 o mocy powyżej 100 kW¹⁰⁵.

Energia wiatru

Województwo lubuskie znajduje się w korzystnej i bardzo korzystnej strefie energetycznej wiatru. Średnia roczna prędkość wiatru na wysokości 100 m na omawianym obszarze wynosi 6,5 m/s. Możliwości techniczne wiatru uwarunkowane są przez rozmieszczenie terenów otwartych (przede wszystkim terenów użytków rolnych). Zgodnie z opracowaniem Instytutu Energetyki Odnawialnej, udział obszarów ograniczających i utrudniających lokalizację elektrowni wiatrowych na użytkach rolnych sięga 51%. Najbardziej korzystne warunki do lokalizacji farm wiatrowych występują w środkowej części województwa, w powiatach: międzyrzeckim, sulęcińskim, słubickim, świebodzińskim. Powyższe powiaty zostały zakwalifikowane do II strefy energetycznej wiatru (warunki wiatrowe bardzo korzystne), natomiast pozostała część województwa należy do III strefy (warunki wiatrowe korzystne)¹⁰⁶.

¹⁰¹ Urząd Regulacji Energetyki stan na 01.08.2016 r.

¹⁰² ibidem

¹⁰³ Urząd Regulacji Energetyki stan na 30.06.2015 r.

¹⁰⁴ ibidem

¹⁰⁵ Dane RZGW Szczecin, RZGW Poznań, RZGW Wrocław, stan na 2016 r.

¹⁰⁶ Atlas Klimatu Polski, red. H. Lorenc, IMGW, Warszawa 2005

Jednak obok korzystnych warunków wiatrowych panujących w województwie lubuskim, występują tu także liczne ograniczenia w możliwości lokalizacji elektrowni wiatrowych. Należą do nich ograniczenia związane z występowaniem na terenie województwa obszarów chronionych (w tym Natura 2000) oraz ograniczone warunki wyprowadzenia mocy związane z siecią 110 kV, koszty i utrudnienia w budowie linii WN. Barięą jest także konieczność zachowania odpowiednich odległości budynków mieszkalnych od elektrowni wiatrowych oraz sprzeciw społeczeństwa wobec ich budowy.

W województwie lubuskim zlokalizowanych jest 9 czynnych farm wiatrowych o łącznej mocy ok. 126 MW^{107,108,109}.

Energia geotermalna

Wody geotermalne na terenie województwa są zróżnicowane pod względem głębokości i poziomu temperatur. Bardzo dobre warunki dla rozwoju energetyki geotermalnej występują w północnej części województwa lubuskiego. Na terenie województwa nie ma elektrowni opartych na tym rodzaju energii (stan na październik 2015 r.). Geotermia jest wykorzystywana indywidualnie poprzez pompy ciepła.

Energia słoneczna

Województwo lubuskie charakteryzuje się średnim poziomem nasłonecznienia w skali kraju. Średnie nasłonecznienie w lubuskim wynosi około 1600 godzin na rok, z czego ok. 80% przypada na 6 miesięcy okresu wiosenno-letniego¹¹⁰. Średnia roczna suma globalnego nasłonecznienia na płaszczyźnie poziomej za okres 1994 – 2013 r. wynosi dla większości powierzchni województwa 1050 – 1100 kWh/m², natomiast dla północnej części województwa 1000 – 1050 kWh/m²¹¹¹.

W 2014 roku w mieście Gubin została uruchomiona elektrownia słoneczna. Powierzchnia zajmowana przez inwestycję wynosi 2,6 ha, a jej moc to 1,504 MW. Powyższa elektrownia jest pierwszym etapem budowy zespołu trzech tego typu elektrowni. W województwie lubuskim zlokalizowana jest także Elektrownia Fotowoltaiczna Sława o mocy 0,2 MW zainstalowana na terenie oczyszczalni ścieków w Sławie oraz 4 instalacje mające koncesję Prezesa URE (stan na 30.06.2015 r.) na wytwarzanie energii z promieniowania słonecznego, jednak moc żadnej z nich nie przekracza 100 kW. Ponadto, energia z promieniowania słonecznego wytwarzana jest także w mikro instalacjach na obszarze całego województwa i wykorzystywana na potrzeby gospodarstw domowych oraz budynków użyteczności publicznej, głównie do dogrzewania ciepłej wody użytkowej.

Telekomunikacja

Według danych GUS w 2014 r. w województwie lubuskim komputer z dostępem do Internetu miało 71% gospodarstw domowych, w tym z dostępem szerokopasmowym 63%. Województwo lubuskie uznawane jest za jedno z najbardziej dynamicznie rozwijających się województw pod względem wyposażenia w szerokopasmowy dostęp do Internetu. W 2014 roku na terenie województwa lubuskiego zakończyła się budowa pierwszej regionalnej sieci szerokopasmowej w Polsce, dzięki temu lokalni operatorzy mają zagwarantowany otwarty dostęp do światłowodowej szkieletowo-dystrybucyjnej sieci internetowej na całym terenie województwa. Całe województwo lubuskie znajduje się w zasięgu naziemnej telewizji cyfrowej DVB-T.

8. Strefa obronności i bezpieczeństwa państwa

Głównym celem państwa polskiego jest zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez eliminację wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń¹¹². Do współczesnych zagrożeń

¹⁰⁷ Urząd Regulacji Energetyki stan na 30.06.2015 r.

¹⁰⁸ www.polenergia.pl

¹⁰⁹ ENEA Operator

¹¹⁰ Strategia Energetyki Województwa Lubuskiego

¹¹¹ solargis.info (stan na 10.07.2015 r.)

¹¹² Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP 2022

bezpieczeństwa państwa należą przede wszystkim zagrożenia polityczne, militarne, gospodarcze, społeczne, ekologiczne oraz humanitarne.

Za zapewnienie warunków bezpieczeństwa na terenie województwa odpowiada Wojewoda Lubuski. Wykonuje on zadania z zakresu zarządzania kryzysowego, ochrony ludności oraz spraw obronnych przede wszystkim poprzez Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego, do którego należą: Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego, Centrum Powiadamiania Ratunkowego, Oddział Spraw Obronnych, Oddział Planowania Cywilnego i Logistyki, Oddział Ratownictwa Medycznego. Z wojewodą, w zakresie ochrony bezpieczeństwa, współpracują liczne instytucje administracji wojewódzkiej.

Województwo lubuskie, ze względu na położenie przy granicy państwa, ma szczególne znaczenie w zakresie obronności państwa. Na terenie województwa lubuskiego znajdują się jednostki wojskowe oraz drogi międzypoligonowe. W Żarach znajduje się lądowisko wojskowe (105. Kresowy Szpital Wojskowy z Przychodnią Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej). Do celów wojskowych wykorzystywane są: Port Lotniczy Zielona Góra/Babimost, lotnisko sportowe w Przylepie, lądowiska w Lipkach Wielkich, Siedlisku i Grabowcu oraz pomoce radionawigacyjne w rejonie miast Słubice i Drezdenko.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 4 października 2010 r. w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym (ze zmianami wprowadzonymi rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 9 października 2012 r.), w województwie lubuskim nie znajduje się żadne przedsiębiorstwo o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym.

Tereny zamknięte

Na obszarze województwa lubuskiego występują tereny zamknięte, które zostały określone przez: Ministra Obrony Narodowej, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Komendanta Głównego Policji oraz Ministra Infrastruktury. Są to przede wszystkim tereny wojskowe, tereny przeznaczone na potrzeby innych służb oraz tereny, przez które przebiegają linie kolejowe. Szczególne znaczenie mają tereny zamknięte użytkowane przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej. Do najistotniejszych na terenie województwa należą poligon wojskowy Sulęcín – Wędrzyn i poligon wojskowy Żary – Żagań.

Tereny kolejowe zamknięte to przede wszystkim obszary, na których zlokalizowane są obiekty i urządzenia służące bezpośrednio obsłudze komunikacji kolejowej, przyjęte na podstawie Decyzji nr 3 Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 24 marca 2014 r. w sprawie ustalenia terenów, przez które przebiegają linie kolejowe, jako terenów zamkniętych. Na terenie województwa lubuskiego tereny kolejowe zamknięte zajmują obszar 3 465 ha, co stanowi 0,2% powierzchni województwa lubuskiego. Największe tereny kolejowe znajdują się w gminie Czerwieńsk, Żagań, Zbąszynek.

IV. Główne źródła zagrożeń środowiska w województwie lubuskim

Źródła emisji zanieczyszczeń do atmosfery

Głównym źródłem emisji zanieczyszczeń do powietrza w województwie lubuskim jest emisja wynikająca z działalności człowieka. Emisja naturalna pochodząca z procesów zachodzących w przyrodzie (erozja gleb, wietrzenie skał, wybuchy wulkanów itd.) ma znaczenie marginalne i oddziałuje na jakość powietrza atmosferycznego w tym rejonie w stopniu minimalnym. Wśród antropogenicznych źródeł zanieczyszczeń powietrza należy wymienić: jako źródła punktowe: emisję z zakładów przemysłowych i energetycznych, jako

---

źródła powierzchniowe: emisję z gospodarki komunalnej, tzw. emisję niską (lokalne kotłownie, indywidualne paleniska domowe) oraz jako źródła liniowe: emisję komunikacyjną.

Do źródeł punktowych zaliczane są zakłady przemysłowe i energetyczne emitujące zanieczyszczenia do powietrza. Według danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze, w roku 2013 na terenie województwa lubuskiego znajdowało się 68 zakładów zaliczanych do szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza¹¹³, które wyemitowały w ciągu roku 1,1 tys. Mg¹¹⁴ pyłów (co stanowiło 2,2% całkowitej masy zanieczyszczeń pyłowych wyemitowanych w Polsce) oraz 2009,5 tys. Mg gazów (co stanowiło 0,9% całkowitej ilości zanieczyszczeń gazowych wyemitowanych w Polsce)¹¹⁵. W roku 2015 wartości emisji z zakładów szczególnie uciążliwych na terenie woj. lubuskiego wynosiły: 0,9 tys. Mg pyłów i 2000,1 tys. Mg gazów¹¹⁶, zatem ich wielkości spadły w porównaniu do roku 2013.

Największe ilości zanieczyszczeń emitowane są na obszarach powiatów gęsto zaludnionych i uprzemysłowionych (powiaty: żarski, międzyrzecki, zielonogórski – ze względu na zanieczyszczenia pyłowe, powiaty: żarski i gorzowski oraz miasto Gorzów Wielkopolski i miasto Zielona Góra – ze względu na zanieczyszczenia gazowe). Na terenach zakładów przemysłowych w woj. lubuskim, dzięki urządzeniom do redukcji zanieczyszczeń, w 2015 r. zatrzymano lub zneutralizowano 99,1% zanieczyszczeń pyłowych i 32,3% zanieczyszczeń gazowych¹¹⁷.

Głównym źródłem emisji powierzchniowej w województwie lubuskim jest tzw. „emisja niska”, czyli emisja pochodząca z domowych pieców grzewczych i lokalnych kotłowni węglowych, w których spalanie węgla odbywa się w sposób nieefektywny. Szkodliwość oddziaływania tego typu emisji polega również na zastosowaniu wysokoemisyjnych paliw, a w wielu przypadkach odpadów. Wzrost niskiej emisji, łączącej się ze wzrostem stężeń zanieczyszczeń gazowych i pyłowych, odczuwalny jest zwłaszcza w sezonie grzewczym, co potwierdzają wyniki pomiarów stężeń pyłu PM10 i benzo(a)pirenu w roku 2015, wykonane przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze¹¹⁸.

W zakresie zanieczyszczenia powietrza, w związku z rosnącą liczbą pojazdów, w ciągu ostatnich lat zauważa się wzrost ilości zanieczyszczeń pochodzenia komunikacyjnego, zaliczających się do liniowych źródeł zanieczyszczenia powietrza. Problem ten dotyczy szczególnie miast i rejonów tras o dużym natężeniu ruchu (tereny sąsiadujące z autostradą A2 i drogą ekspresową S3, a także drogami krajowymi, szczególnie DK18 i DK32, ze względu na ruch pojazdów ciężarowych¹¹⁹). Na tych terenach obok emisji zanieczyszczeń gazowych, powstających w wyniku spalania paliw w silnikach samochodowych, pojawiają się także przekroczenia dopuszczalnych norm hałasu. Na wzrost zanieczyszczeń komunikacyjnych wpływa także fakt, że województwo lubuskie, stanowi obszar tranzytowy dla samochodów przekraczających granicę polsko-niemiecką.

Wyniki pomiarów jakości powietrza przeprowadzonych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze, wskazują na problem nadmiernego stężenia benzo(a)pirenu zawartego w pyłach zawieszonych, przekraczającego średnioroczne wartości docelowe we wszystkich strefach. Natomiast badania pyłu zawieszonego PM10 wykazały, że dopuszczalne stężenia nie zostały przekroczone jedynie na obszarze strefy miasto Zielona Góra, związku z powyższym strefę miasto Gorzów Wielkopolski i strefę lubuską zaliczono do klasy wynikowej C. Na terenie województwa lubuskiego stwierdzono również wysokie stężenia ozonu, przekraczające poziomy długoterminowe.

¹¹³ Rocznik Statystyczny Województwa Lubuskiego, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, 2014

¹¹⁴ Mg (megagram) – pochodna jednostka masy w układzie SI równa 1 000 000 gramów, potocznie zwana toną

¹¹⁵ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, stan na dzień 31.12.2013

¹¹⁶ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, stan na dzień 31.12.2015

¹¹⁷ GUS 2016

¹¹⁸ System monitoringu jakości powietrza – prezentacja pomiarów, WIOŚ Zielona Góra, <http://80.53.180.198>

¹¹⁹ Analiza stanu transportu województwa lubuskiego wraz z prognozą rozwoju – raport końcowy, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 2015

Zanieczyszczenia, transportowane w atmosferze i przedostające się do podłoża wraz z opadem atmosferycznym lub na skutek sedimentacji, stanowią znaczące źródło zanieczyszczeń obszarowych, oddziałujących na środowisko naturalne województwa lubuskiego. Szczególnie ujemny wpływ na stan środowiska mogą mieć związki siarki i azotu, które powodują tzw. kwaśne deszcze, biogenne związki azotu i fosforu wpływające na zmiany warunków troficznych gleb i wód oraz metale ciężkie stanowiące zagrożenie dla produkcji roślinnej i zlewni wodociągowych. Źródła części niektórych zanieczyszczeń deponowanych na obszarze województwa są zlokalizowane na terenie województw sąsiednich, np. Legnicko-Głogowski Okręg Przemysłowy położony w województwie dolnośląskim.

Hałas także zalicza się do zanieczyszczeń środowiska przyrodniczego. Głównymi źródłami antropogenicznego hałasu są: komunikacja samochodowa, kolejowa, tramwajowa i lotnicza, parkingi, zajezdnie autobusowe i tramwajowe, zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i usługowe, obiekty publiczne (stadiony, kluby itp.), tereny budów.

Głównymi źródłami hałasu przemysłowego na terenie województwa lubuskiego są m.in.: kopalnie surowców mineralnych, zakłady przemysłowe, takie jak: Kronopol Sp. z o.o. (Żary), Rockwool Polska Sp. z o.o. (Cigacice), Arctic Paper Kostrzyn S.A. (Kostrzyn nad Odrą), Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. (Międzyrzecz), ICT Poland Sp. z o.o. (Kostrzyn nad Odrą), drobne zakłady przemysłowo-handlowo-usługowe. Hałas komunikacyjny jest głównym obciążeniem środowiska akustycznego na terenie województwa lubuskiego. W ciągu ostatnich lat odnotowuje się ciągle wzrost liczby pojazdów na drogach, co w połączeniu z brakiem dostatecznej ilości dróg szybkiego ruchu przyczynia się do powstawania przekroczeń wartości dopuszczalnych hałasu. Na terenie województwa lubuskiego hałas komunikacyjny powodowany jest głównie przez ruch samochodowy, ruch pociągów i transport lotniczy. Natomiast hałas komunalno-bytowy występuje na terenach zabudowy mieszkaniowej. Największy poziom osiąga na terenach powiatów gęsto zaludnionych i na terenach dużych miast, takich jak Gorzów Wielkopolski czy Zielona Góra.

Źródła zagrożenia jakości wód powierzchniowych i podziemnych

Główne zagrożenia jakości wód na terenie województwa lubuskiego związane są z zapotrzebowaniem na wodę i tym samym nadmiernym poborem wód na cele bytowe i gospodarcze, odprowadzaniem zanieczyszczeń powstających w wyniku działalności człowieka oraz dopływem zanieczyszczeń z tzw. źródeł przestrzennych, do których można zaliczyć nieskontrolowane spływy powierzchniowe substancji nawozowych i środków chemicznych z terenów rolniczych¹²⁰.

Na terenie województwa lubuskiego zasadniczym źródłem wody przeznaczonej na cele bytowe i gospodarcze są wody podziemne. Wody powierzchniowe są wykorzystywane tylko na potrzeby wodociągu zielonogórskiego (ujęcie powierzchniowe „Sadowa” na rzece Obrzycy). W ciągu ostatnich lat największy spadek zużycia wody zanotowano w rolnictwie i leśnictwie oraz gospodarstwach domowych.

W ciągu ostatnich lat, z uwagi na ograniczenie ilości ścieków nieoczyszczanych, wprowadzanych do wód ze źródeł przemysłowych oraz budowę nowych i modernizację istniejących oczyszczalni ścieków, nastąpiło ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko ścieków przemysłowych i komunalnych z terenów miejskich. Na terenach wiejskich zagrożeniem dla jakości wód powierzchniowych i podziemnych są występujące dysproporcje pomiędzy wyposażeniem miejscowości w systemy wodociągowe i kanalizacyjne¹²¹.

Źródłem zagrożeń jakościowych wód jest rolnictwo, hodowla, przemysł i inna działalność gospodarcza. Zanieczyszczenia obszarowe są szczególnie trudne do oszacowania i kontrolowania. Do źródeł zanieczyszczeń powierzchniowych należą głównie: obszary zabudowane bez kanalizacji, składowiska odpadów, zakłady szczególnie uciążliwe dla środowiska, niektóre obszary eksploatacji górniczej, miejsca stosowania intensywnego nawożenia i środków ochrony roślin. Tendencja wzrostowa zużycia nawozów w województwie lubuskim może

¹²⁰ Stan środowiska w województwie lubuskim w latach 2013-2014, WIOŚ Zielona Góra, 2015

¹²¹ Stan środowiska w województwie lubuskim w latach 2011-2012, WIOŚ Zielona Góra, 2013

w przyszłości skutkować wzrostem zanieczyszczenia wód¹²². Źródła punktowe to m.in.: oczyszczalnie ścieków i miejsca zrzutu ścieków komunalnych i przemysłowych, dzięki wysypiska śmieci, zbiorniki bezodpływowe (tzw. szamba), magazyny produktów naftowych, stacje dystrybucji paliw, fermy hodowlane, magazyny nawozów sztucznych. Źródła liniowe związane są z liniami komunikacyjnymi o dużym natężeniu ruchu.

Źródła przekształceń rzeźby terenu i degradacji gleb

Źródłami przekształceń powierzchniowej warstwy ziemi oraz degradacji pokrywy glebowej mogą być zarówno czynniki naturalne, jak i antropogeniczne. Nieprawidłowy sposób użytkowania gruntów rolniczych, (szczególnie w obszarze: Kotliny Kargowskiej i strefy Wału Trzebnickiego) może prowadzić do przesuszenia i wzmożonej erozji gleb. Analiza stanu zjawisk erozyjnych na terenie województwa lubuskiego wykazała, że w niektórych gminach występuje zagrożenie erozją wodną. Źródłem zagrożeń może być także możliwość osuszenia gruntów, a także przesuszenia gleb uprawnych w wyniku niewłaściwego odwodnienia. Na terenie województwa lubuskiego przekształcenia gleb i zanik siedlisk może wiązać się z m.in. z przekształceniem łąk wilgotnych/podmokłych w pola uprawne w wyniku melioracji. Problem ten dotyczy m.in. dolin rzecznych i terasów zalewowych (np. Dolina Dolnego Bobru)¹²³.

Odnosnie suszy rolniczej¹²⁴ należy stwierdzić, że na terenie województwa lubuskiego przeważają gleby podatne na suszę i bardzo podatne na suszę, posiadające w składzie granulometrycznym głównie piaski luźne i słabogliniaste. Natomiast odnośnie osuwisk, według wstępnych danych przygotowanych przez Państwowy Instytut Geologiczny¹²⁵, na terenie województwa lubuskiego predysponowane obszary rozwoju ruchów masowych znajdują się na terenie gmin: Stare Kurowo, Santok, Skwierzyna, Słubice, Łagów, Krosno Odrzańskie, Bobrowice, Czerwińsk, Sulechów, Świdnica, Zabór, Nowogród Bobrzański, Żary, Żagań, Trzebiel i Przewóz. Ponadto większe powierzchnie obszarów predysponowanych do występowania ruchów masowych wskazano w gminach: Gorzów Wielkopolski, Łagów, Santok i Stare Kurowo. W przypadku województwa lubuskiego tereny zagrożone osuwaniem się mas ziemnych mogą występować głównie na stromych krawędziach dolin i jezior oraz w strefach wzniesień czołowomorenowych.

Źródłem niekorzystnych przekształceń gleb jest także eksploatacja kopalni. Województwo lubuskie jest obszarem zasobnym w surowce energetyczne i mineralne, których wydobycie wiąże się z degradacją terenów rolniczych i leśnych, a w szczególnych przypadkach także osiedli ludzkich. Złóża gazu ziemnego, ropy naftowej i węgla brunatnego zlokalizowane są w wyraźnych strefach, co sprawia, że można wyraźnie wskazać tu te tereny, które będą odczuwały największą presję, wynikającą z oddziaływania na otaczające środowisko. Są to przede wszystkim okolice: Gorzowa Wielkopolskiego, Drezdenka, Zielonej Góry, Sulechowa, Szlichtyngowej, Kostrzyna, Maszewa, Gubina, Rzepina i Cybinki. Z wszystkich wymienionych obszarów za najbardziej konfliktowe należy uznać udokumentowane złoża węgla brunatnego, którego wydobycie wiąże się z największymi przekształceniami w krajobrazie (istniejąca kopalnia węgla brunatnego w Sieniawie) oraz ograniczeniem zasobów wód powierzchniowych i podziemnych w wyniku leja depresji, towarzyszącego odkrywkom¹²⁶.

Na zmiany rzeźby terenu wpływa także działalność gospodarcza w środowisku. Są to przede wszystkim inwestycje, szczególnie komunikacyjne, które wymagają przemieszczenia dużej ilości mas ziemnych. Oprócz terenów drogowych, w województwie lubuskim szczególnie narażone na przekształcenia rzeźby terenu w wyniku działania dla potrzeb inwestycji są obszary węzłowe (m.in. skrzyżowanie autostrady A2 oraz drogi ekspresowej S3 w rejonie miejscowości Świebodzin i Międzyrzec) oraz obszary stref intensywnego rozwoju społeczno-

¹²² Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku, Atmoterm na zlecenie Zarządu Województwa Lubuskiego, 2012

¹²³ Natura 2000 – Standardowy Formularz Danych dla specjalnych obszarów ochrony. Obszar Dolina Dolnego Bobru (PLH080068), GDOŚ 2013

¹²⁴ System Monitoringu Suszy Rolniczej, IUNG-PIB 2012, www.szusza.iung.pulawy.pl

¹²⁵ Przeglądowa mapa osuwisk i obszarów predysponowanych do występowania ruchów masowych w województwie lubuskim, Państwowy Instytut Geologiczny, System Ochrony Przeciwosuwiskowej, 2006-2008

¹²⁶ Ekofizjografia województwa lubuskiego. Kompleksowa ocena stanu i kierunków przydatności środowiska. Część II, IMiGW w Poznaniu na zlecenie Zarządu Województwa Lubuskiego, 2009

gospodarczego (m.in. rejon Zielonej Góry, Gorzowa Wielkopolskiego oraz zlokalizowane w niedalekiej odległości od siebie Żary i Żagań).

Zagrożeniem dla jakości gleb i wód, może być także niewłaściwe gospodarowanie nieczystościami ciekłymi. Zagrożenie to zwiększa się na terenach wiejskich, gdzie z kanalizacji korzysta niewielki procent ludności. Problem ten został szczegółowo opisany w podrozdziale dotyczącym źródeł zagrożeń wód powierzchniowych i podziemnych.

Jednym z zagrożeń dla jakości gleb są także zanieczyszczenia emitowane do powietrza, pochodzące ze źródeł przemysłowych, komunalnych i transportowych. Zanieczyszczenia te w wyniku sedymentacji przedostają się do gleby, skażając ją m.in. metalami ciężkimi. Wyniki badań przeprowadzone w 2010 roku przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach¹²⁷ nie wykazały, aby gleby województwa lubuskiego były zanieczyszczone metalami ciężkimi, niemniej należy mieć świadomość, że są to w większości gleby kwaśne¹²⁸, dlatego należy unikać pod uprawy terenów położonych w bliskim sąsiedztwie terenów przemysłowych oraz tras komunikacyjnych i parkingów, gdyż one są szczególnie narażone na zanieczyszczenia metalami ciężkimi.

Źródła zagrożeń dla flory i fauny

Degradacja zbiorowisk łąkowych następować może przez ubywanie gatunków roślin wskutek nadmiernego użytkowania¹²⁹ lub wskutek naturalnej sukcesji, kiedy drzewa i krzewy wypierają gatunki charakterystyczne dla siedlisk łąkowych¹³⁰. Inną przyczyną degradacji może być mechaniczna likwidacja całego płata roślinności. Zadrzewienia i zakrzewienia koryt rzek ulegają najczęściej degradacji w trakcie prowadzenia niewłaściwej zabudowy koryta i korekt biegu rzeki. Na florę wpływ mogą mieć także działania pośrednie, powodujące zmiany warunków siedliskowych, które pociągają za sobą zanikanie gatunków wrażliwych na zmianę wilgotności podłoża lub przekształcenia całych ekosystemów. Również inne zmiany w glebie, w wyniku skażenia zanieczyszczeniami gazowymi i pyłowymi, powodują zanikanie gatunków o niskim progu tolerancji z równoczesnym ubożeniem całych zbiorowisk roślinnych.

Teren województwa lubuskiego odznacza się wysoką lesistością. Zagrożeniem dla lasów na tych terenach, oprócz czynników naturalnych (wiatry huraganowe, występowanie szkodników, szkody wyrządzone przez zwierzynę łowną), są także czynniki antropogeniczne. Atrakcyjność terenów leśnych pod względem rekreacyjnym powoduje wzrost turystów na tych obszarach (region Zielonej Góry i Gorzowa Wielkopolskiego oraz północna i środkowa część województwa), co wiąże się z zaśmiecaniem lasów, a także stwarza ryzyko wywołania pożaru¹³¹. Na terenach leśnych pojawiają się także tzw. dzikie wysypiska odpadów.

Zagrożeniem dla poszczególnych gatunków zwierząt, występujących na terenach województwa lubuskiego, może być utrata siedlisk w wyniku antropopresji, powodująca zanik miejsc odpowiednich do rozrodu. W przypadku płazów i ptaków może to być osuszanie mokradeł, likwidacja starorzeczy, regulacja rzek, sypanie wałów ograniczających okresowe wylewy, zasypywanie przydomowych sadzawek. Powiększanie terenów użytkowanych przez człowieka powoduje kurczenie się arealu żerowisk dla zwierząt.

Zagrożeniem dla fauny leśnej jest nieprawidłowa gospodarka leśna (niekontrolowane wyręby lasów) oraz kłusownictwo¹³². Dla zwierząt o małej liczebności groźna jest również fragmentacja krajobrazu i powstawanie barier w korytarzach ekologicznych utrudniających lub uniemożliwiających przemieszczanie się gatunków celem wymiany genetycznej (trasy szybkiego ruchu, powiększanie terenów zabudowanych).

¹²⁷ Monitoring Chemizmu Gleb Ornych Polski, IUNG-PIB na zlecenie GIOŚ, www.gios.gov.pl/chemizm_gleb/

¹²⁸ Ochrona środowiska 2014, GUS, 2014

¹²⁹ Natura 2000 – Standardowy Formularz Danych dla specjalnych obszarów ochrony. Obszar Dolina Dolnego Bobru (PLH080068), GDOŚ 2013

¹³⁰ Natura 2000 – Standardowy Formularz Danych dla specjalnych obszarów ochrony. Obszar Dolina Leniwej Obry (PLH080001), GDOŚ 2014

¹³¹ Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku, Atmoterm na zlecenie Zarządu Województwa Lubuskiego, 2012

¹³² Program Ochrony Środowiska dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku, Atmoterm na zlecenie Zarządu Województwa Lubuskiego, 2012

Gospodarka odpadami

Masa nagromadzonych odpadów komunalnych stanowi duże zagrożenie dla środowiska przyrodniczego. Do głównych źródeł emisji strumienia odpadów zalicza się gospodarstwa domowe, obiekty infrastruktury oraz zakłady przemysłowe. Na terenach rolniczych częstymi odpadami, powstającymi w trakcie prowadzenia gospodarki rolnej, są przeterminowane środki ochrony roślin i opakowania po nich, opakowania po nawozach mineralnych, natomiast w gospodarstwach rolnych ponadto mogą być środki z leczenia zwierząt, padłe zwierzęta.

Na terenie województwa lubuskiego w 2014 r. funkcjonowało 13 składowisk odpadów komunalnych. Niestety, pomimo objęcia wszystkich mieszkańców województwa zorganizowanym systemem zbierania odpadów komunalnych, nadal powstają nielegalne, tzw. „dzikie”, wysypiska śmieci. W 2014 r. zlikwidowano 295 takich wysypisk, 55 nadal istnieje, ale ich ilość jest zapewne większa niż podają statystyki¹³³.

Nadzwyczajne zagrożenia środowiska

Przez teren województwa przebiegają drogi tranzytowe, którymi mogą być przewożone substancje niebezpieczne, takie jak: paliwa płynne, gazowe w postaci ciekłej, a także chlor, amoniak, cyjanowodór i wiele innych substancji o działaniu toksycznym i wybuchowym. Ich niekontrolowane przedostanie się do środowiska w wyniku nieprzewidzianych zdarzeń może stanowić nadzwyczajne zagrożenie dla środowiska. Zasady prowadzenia działalności w zakresie krajowego i międzynarodowego przewozu drogowego, kolejowego i żeglugą śródlądową towarów niebezpiecznych określa ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o przewozie towarów niebezpiecznych (Dz. U. z 2016 r., poz. 1834 z późn. zm.). Istotne jest wyznaczenie tras przewozu ładunków niebezpiecznych przez teren województwa, ich usytuowanie zwłaszcza w stosunku do większych miast, a także usytuowanie parkingów dla pojazdów przewożących materiały niebezpieczne.

V. Ograniczenia i bariery rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego

Strefa przyrodnicza

- Duży udział gleb ubogich w składniki mineralne o dużym zakwaszeniu, podatnych na przesychnanie, nieprzydatnych do produkcji rolnej.
- Bariereą wpływającą na możliwość eksploatacji węgla brunatnego metodą odkrywkową jest głównie obecność elementów środowiska przyrodniczego, dla których należy zapewnić ochronę przed degradacją ilościową i jakościową. Bariereą stanowi również lokalizacja infrastruktury na terenie złóż (dróg, kolei oraz sieci infrastruktury technicznej) oraz ewentualna konieczność zmiany miejsca zamieszkania ludności.
- Obszar województwa charakteryzuje się niewielką wysokością opadów oraz krótko zalegającą pokrywą śnieżną, co może generować w niektórych obszarach deficyty wód.
- Ograniczenia wynikające z obecności obszarów szczególnego zagrożenia powodzią, w których zgodnie z Prawem wodnym obowiązuje szereg ograniczeń i zakazów.
- Obszary ochronne GZWP (projektowane), mogą ograniczać lokalizację inwestycji oddziałujących na środowisko wodne. W obszarach ochronnych GZWP zaleca się również regulację gospodarki ściekowej i kontrolę obiektów uciążliwych dla wód podziemnych.
- W okolicach Gorzowa Wielkopolskiego istnieje zagrożenie deficytem wód podziemnych spowodowane zanieczyszczeniami infiltrującymi z powierzchni terenu i wód powierzchniowych.
- Liczne formy ochrony przyrody i ograniczenia wynikające z nakazów i zakazów dotyczących zagospodarowania i użytkowania tych terenów.

---

¹³³ Bank Danych Lokalnych, GUS, stan na 31.12.2015 r.

Strefa kulturowa i turystyka

- Zły stan zabytków Ziemi Lubuskiej obniża ich walory i atrakcyjność turystyczną tego regionu.
- Województwo jest mocno zróżnicowane pod kątem lokalizacji zabytków architektury, większość z nich zlokalizowana jest w części południowej.
- Na obszarze województwa występują obszary o szczególnym znaczeniu kulturowym, wyróżniające się na tle kraju (Międzyrzecki Rejon Umocniony, Linia (Pozycje) Środkowej Odry, Wały Śląskie), większość tych obszarów jest niestety mało czytelna w krajobrazie, zbyt mało wyeksponowana i zaniedbana.
- Widoczna jest dysproporcja pomiędzy rozmieszczeniem zabytków w województwie a lokalizacją szlaków pieszych i rowerowych. W południowej i południowo-zachodniej części województwa, gdzie znajduje się najwięcej zabytków, przebiega najmniej szlaków turystyki pieszej i rowerowej. Na południu województwa lubuskiego, gdzie znajdują się powiaty o najmniejszej liczbie zabytków, występuje gęsta sieć szlaków.

Strefa społeczna

- Przyrost naturalny w województwie jest dodatni z tendencją malejącą, saldo migracji na 1000 osób jest ujemne z tendencją malejącą.
- Na terenie województwa od 2004 r. odnotowuje się kilkunastoprocentową stopę bezrobocia, w roku 2014 wyniosła ona 12,8%; w powiatach: żagańskim, strzelecko-drezdeneckim, nowosolskim, międzyrzeckim oraz krośnieńskim stopa bezrobocia przekroczyła nawet 19%.
- Koncentracja infrastruktury społecznej występuje głównie w ośrodkach wojewódzkich: Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski.
- Przemieszczanie się mieszkańców miast na tereny wiejskie, wyludnianie się miast.

Strefa ekonomiczno-gospodarcza

- Negatywnym zjawiskiem, podobnie jak na obszarze całej Polski, są stosunkowo niskie nakłady na badania i rozwój, czego efektem są niskie wartości wskaźników innowacyjności.
- Wskaźnik PKB regionu jest stosunkowo niski (w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwo zajmuje 9. miejsce na tle kraju).
- Liczba osób przypadająca na 1 supermarket jest najniższa w kraju (4 256 os./1 obiekt przy średniej dla kraju 6 199 os./1 obiekt), co może stanowić zagrożenie dla drobnych przedsiębiorców.
- W porównaniu do roku 2010 nastąpiło zmniejszenie liczby budynków oddawanych do użytku. W roku 2013 sprzedaż produkcji budowlano-montażowej w województwie wyniosła 3210 zł na 1 mieszkańca i była niższa od średniej krajowej wynoszącej 4104 zł.
- Pomimo korzystnego położenia, walorów przyrodniczych i kulturowych nadal powoli rozwija się sektor usług związanych z turystyką. Baza noclegowa jest stosunkowo uboga i słabo wykorzystana.

Komunikacja i transport

- Sieć dróg w województwie lubuskim wymaga: przebudowy istniejących ciągów drogowych o dużym natężeniu ruchu, budowy nowych odcinków drogowych oraz utrzymania i podnoszenia standardów technicznych.
- Wiele linii kolejowych zostało zlikwidowanych, częściowo rozebranych lub wyłączonych z ruchu pasażerskiego i towarowego. Skutkuje to brakiem spójnej sieci połączeń kolejowych na terenie regionu.

Infrastruktura techniczna

- Sieć kanalizacyjna jest rozbudowywana zbyt wolno w odniesieniu do prędkości rozbudowy sieci wodociągowej.
- Duża dysproporcja w rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej do zbiorowego odprowadzania ścieków między obszarami miejskimi i wiejskimi (znacznie większy procent w miastach w porównaniu do wsi).
- Zapotrzebowanie na moc cieplną jest głównie pokrywane przez ogrzewanie węglowe.
- 14 gmin pozbawionych jest dostępu do sieci gazowej.

Strefa obronności i bezpieczeństwa państwa

- Na terenie województwa nie znajduje się żadne przedsiębiorstwo o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym.

VI. Czynniki determinujące rozwój wraz z oceną ładu przestrzennego

Strefa przyrodnicza

- Województwo ma duże zasoby surowców energetycznych o znaczeniu krajowym. Największą możliwość rozwoju dają zasoby węgla brunatnego zalegające na terenie województwa. Potencjał wydobywczy węgla brunatnego z udokumentowanych złóż szacuje się na 5 873 121 tys. t, możliwa jest eksploatacja zasobów ze złoża Gubin 2, gdzie zasoby bilansowe wynoszą 1 033 801 tys. t.
- Występowanie prognostycznych, perspektywicznych i hipotetycznych surowców metalicznych (miedzi) może mieć duże znaczenie dla rozwoju Ziemi Lubuskiej.
- Województwo lubuskie znajduje się w obszarze występowania jednego z największych wartości strumienia cieplnego w Polsce, istnieje możliwość wykorzystania wód termalnych w celach gospodarczych, bądź turystycznych.
- Duża lesistość województwa daje szansę dla rozwoju turystyki oraz produkcji drewna. Zwarte kompleksy leśne mogą stanowić bazę do rozwoju ścieżek edukacyjnych rowerowych i pieszych oraz infrastruktury towarzyszącej. Stanowią również filtr zanieczyszczeń emitowanych do powietrza, tworzą wraz z dużymi dolinami rzecznyymi kliny napowietrzające, gwarantujące napływ świeżego powietrza na teren województwa.
- Województwo lubuskie, dzięki położeniu w rejonie o przewadze wpływu cech klimatu oceanicznego nad kontynentalnym, posiada dogodne warunki dla rozwoju rolnictwa.
- Duże zasoby wód podziemnych o dobrej jakości.
- Duży powierzchniowy udział form ochrony przyrody, stanowi rezerwar terenów atrakcyjnych turystycznie i edukacyjnie. Lokalizacja form ochrony przyrody na terenie województwa lubuskiego gwarantuje zachowanie równowagi biologicznej środowiska przyrodniczego oraz ochronę jego zasobów.

Strefa kulturowa i turystyka

- Województwo lubuskie zaliczane jest do obszarów zasobnych w substancję zabytkową.
- Układ osadniczy województwa lubuskiego cechują zwarte jednostki urbanistyczne miast i wsi oraz tereny otwarte lasów i użytków rolnych, co wynika m.in. z uwarunkowań historycznych, największymi wartościami kulturowymi i ładem przestrzennym charakteryzują się miasta i wsie, które posiadają zachowaną zabytkową strukturę urbanistyczną, układ przestrzenny i tradycyjną zabudowę.
- Krajobraz kulturowy województwa lubuskiego w porównaniu z innymi regionami został w stosunkowo niewielkim stopniu przekształcony. Zachowane pierwotne, bądź nawiązujące to pierwotnych układy

przestrzenne, oraz obiekty zabytkowe determinują atrakcyjny i różnorodny charakter krajobrazu kulturowego Ziemi Lubuskiej.

- Na obszarze województwa znajduje się jeden z 14 obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO, 3 pomniki historii oraz 2 parki kulturowe.
- Województwo posiada wiele walorów turystycznych, zarówno związanych z dziedzictwem kulturowym jak i elementami przyrodniczymi, które generują ruch turystyczny.
- Głównymi ośrodkami turystycznymi w województwie lubuskim są Gorzów Wlkp., Zielona Góra, Świebodzin, Nowa Sól, Kostrzyn nad Odrą, Żagań oraz Łagów.
- Ze względu na walory przyrodnicze oraz dużą ofertę ośrodków turystycznych można wyróżnić takie obszary turystyczne jak: Jeziora Pszczewskie, Międzyrzecki Rejon Umocniony, Jeziora Lubniewickie oraz Jeziora Łagowskie.
- Szlaki turystyki krajoznawczej o znaczeniu międzynarodowym zlokalizowane są głównie w środkowej części województwa, tj. w powiatach: ślubickim, sulęcińskim, międzyrzeckim, świebodzińskim. Szlaki turystyczne o randze krajowej przebiegają przez środkową i południową część województwa lubuskiego tj. przez powiaty: międzyrzecki, świebodziński, zielonogórski, żagański. Szlaki regionalne rozmieszczone są równomiernie na terenie całego województwa.

Strefa społeczna

- W województwie lubuskim funkcjonuje 10 uczelni wyższych z szeroką ofertą edukacyjną.
- Wg struktury zatrudnienia najwięcej pracowników jest zatrudnionych w sektorze usług, najmniej w rolnictwie. Istotnym wyróżnikiem na tle kraju jest wysokie zatrudnienie w przemyśle.
- Równomiernie rozmieszczona sieć osadnicza o charakterze policentrycznym, z dwoma miastami wojewódzkimi, co prowadzi do powstawania powiązań terytorialnych i funkcjonalnych między ośrodkami.

Strefa ekonomiczno-gospodarcza

- Charakterystycznymi cechami gospodarki regionu jest wysoka liczba przedsiębiorstw w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (6. miejsce w Polsce w roku 2014 r.), w tym duża liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego (4. miejsce w kraju) oraz stosunkowo wysokie zatrudnienie w przemyśle i budownictwie, przy niskim stopniu zatrudnienia w sektorze rolniczym.
- Obszarami o najlepszej koniunkturze gospodarczej są miasta – Gorzów Wielkopolski oraz Zielona Góra. Ponadto obszarami o istotnym znaczeniu gospodarczym w regionie są m.in. Żary, Żagań, Nowa Sól, Kostrzyn nad Odrą, Słubice, Sulechów, Gubin, Świebodzin oraz Międzyrzecz. Stosowanie na ich obszarze różnego rodzaju zachęt ekonomicznych i dogodnych warunków inwestowania, powoduje intensyfikację rozwoju społeczno-gospodarczego całego regionu.
- Zielona Góra pełni funkcje usługowe, natomiast Gorzów Wielkopolski stanowi ośrodek o charakterze przemysłowo-usługowym.
- Przemysł w województwie opiera się głównie na branżach drzewno-meblarskiej, papierniczej, spożywczej oraz motoryzacyjnej i metalowej.
- Aktywne są branże: spożywcza, maszynowa, chemiczna i produkcji tworzyw sztucznych, elektroniczna, transportowa i logistyczna, materiałów budowlanych (w tym ceramicznych) oraz tekstylna i wydawnicza.
- W województwie intensywnie rozwijają się różnego rodzaju formy wspierania rozwoju przedsiębiorczości i przemysłu: specjalne strefy ekonomiczne, strefy gospodarcze, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości.

- Szczególne znaczenie dla gospodarki województwa lubuskiego mają obszary włączone do Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (KSSSE), w której lokalizowana jest większość obszarów inwestycyjnych.
- Rozwojowi przemysłu sprzyja dość gęsta sieć drogowa, przebieg magistrali kolejowych przez region oraz tranzytowe położenie województwa.
- Na obszarze województwa lubuskiego zlokalizowana jest duża liczba eksploatowanych złóż surowców naturalnych, zarówno energetycznych, jak i skalnych. Równocześnie znacząca liczba udokumentowanych, a nieeksploatowanych złóż, stanowi istotny potencjał dla rozwoju gospodarczego województwa.

Komunikacja i transport

- Przez województwo przebiegają pasy transeuropejskich sieci transportowych TEN-T: korytarz Morze Północne – Bałtyk, korytarz Bałtyk – Adriatyk.
- Sieć dróg krajowych i regionalnych zapewnia dogodnie połączenia komunikacyjne na terenie województwa oraz powiązania zewnętrzne.
- Zlokalizowane są dwie międzynarodowe drogi wodne: E30 na Odrze oraz E70 (Warta – Noteć), która łączy się z E30.
- Głównym portem lotniczym jest lotnisko międzynarodowe Port Lotniczy Zielona Góra/Babimost zlokalizowany w Nowym Kramsku, jest to jedyny port lotniczy na terenie województwa.
- Transport publiczny na poziomie regionalnym, podmiejskim i miejskim odbywa się głównie za pomocą autobusów.

Infrastruktura techniczna

- Od 2004 r. znacznie wzrosła długość sieci wodociągowej, co jest związane z licznymi inwestycjami w zakresie rozbudowy infrastruktury wodnej.
- Na obszarach wiejskich od 2004 r. nastąpił znaczny wzrost długości czynnej sieci kanalizacyjnej.
- Stały wzrost liczby oczyszczalni ścieków.
- W województwie lubuskim funkcjonują kopalnie ropy naftowej tj. największa kopalnia ropy naftowej i gazu ziemnego KRNiGZ Lubiatów, KRN Jeniniec, najstarsza kopalnia w obszarze działania PGNiG – Oddział w Zielonej Górze – KRN Kije oraz podlegający pod nią OP Połębko.
- W województwie lubuskim funkcjonują kopalnie gazu ziemnego tj. KRNiGZ Lubiatów oraz KGZ Wilków.
- Możliwość przyłączenia dystrybucyjnej sieci gazowej wysokiego ciśnienia do sieci przesyłowej.
- Województwo posiada bardzo korzystne warunki do rozwoju energii odnawialnej. Istnieje duży potencjał wykorzystania biomasy do celów energetycznych.
- Województwo ma korzystne warunki do wykorzystania biogazu rolniczego oraz biogazu pochodzącego z oczyszczalni ścieków czy składowisk odpadów.
- Całe województwo objęte jest zorganizowanym systemem gospodarki odpadami.
- Od 2003 r. znacznie zwiększyła się liczba odpadów poddawanych odzyskowi, które zostały zebrane selektywnie.
- System gazowniczy jest silnie złożony, wynika to ze struktury i liczby działających przedsiębiorstw, a także z podziału na niezależne systemy i zasilanie różnymi rodzajami gazu.
- Głównymi źródłami wytwarzania energii są elektrociepłownie w Zielonej Górze oraz Gorzowie Wielkopolskim, a także elektrociepłownia Arctic Paper w Kostrzynie; oprócz tego część energii pochodzi z Krajowej Sieci Przesyłowej oraz źródeł energii odnawialnej (głównie małych elektrowni wodnych).

Strefa obronności i bezpieczeństwa państwa

- Województwo lubuskie pełni ważną rolę w obronności państwa i obrony cywilnej ze względu na położenie przy granicy państwa oraz przebieg dróg tranzytowych relacji wschód – zachód Europy.
- Na obszarze województwa lubuskiego występują tereny zamknięte, które zostały określone przez Ministra Obrony Narodowej, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Komendanta Głównego Policji oraz Ministra Infrastruktury. Są to przede wszystkim tereny przeznaczone na potrzeby innych służb oraz tereny, przez które przebiegają linie kolejowe.

VII. Obszary funkcjonalne województwa lubuskiego

Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹³⁴ organy samorządu województwa sporządzają plan zagospodarowania przestrzennego województwa, w którym, zgodnie z art. 39 ust. 3 pkt 4, określa się granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym oraz, w zależności od potrzeb, granice i zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym.

Granice obszarów funkcjonalnych wyznaczono za pomocą wskaźników i kryteriów o charakterze statystycznym, przestrzennym i geograficznym. Metodę doboru kryteriów delimitujących obszary funkcjonalne województwa lubuskiego przedstawiono w odrębnym dokumencie pt. „Raport metodyczny określający metodykę badania i dobór kryteriów delimitujących obszary funkcjonalne województwa lubuskiego” a wyznaczone na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji obszary przedstawiono w dokumencie pt. „Obszary funkcjonalne województwa lubuskiego wraz z obszarami strategicznej interwencji”.

Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym stanowią obszary o istotnym znaczeniu dla polityki przestrzennej kraju, a obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym stanowią obszary o istotnym znaczeniu dla polityki przestrzennej województwa. Na podstawie art. 49b ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, do typów obszarów o znaczeniu ponadregionalnym zalicza się: miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego, wiejski obszar funkcjonalny, obszar funkcjonalny szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej, przygraniczny obszar funkcjonalny.

Zgodnie z ww. ustawą, samorząd województwa wyznacza więc obowiązkowo obszary funkcjonalne o znaczeniu dla polityki przestrzennej kraju, czyli obszary o znaczeniu ponadregionalnym, a obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym określa z własnej inicjatywy lub na wniosek samorządu gminnego lub samorządu powiatowego. Z inicjatywy samorządu województwa oraz na wniosek samorządów lokalnych wyznaczono dodatkowe obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym, tj. obszary współpracy – obszar funkcjonalny SUBREGION G8 i Nowosolski obszar funkcjonalny oraz obszar funkcjonalny Krainy Warty i Noteci (KOTURED) stanowiący kompleks gospodarki turystycznej i edukacyjnej.

Za podstawową jednostkę wszystkich obszarów funkcjonalnych przyjęto gminę w jej granicach administracyjnych, ze względu na użyteczność w procesach decyzyjnych.

1. Miejskie obszary funkcjonalne

Wg KPZK 2030 miejskie obszary funkcjonalne to układy osadnicze ciągle przestrzennie, złożone z odrębnych administracyjnie jednostek. Obejmują one zwarte obszary miast oraz powiązane z nimi funkcjonalnie strefy zurbanizowane. Miejskie obszary funkcjonalne można podzielić na cztery kategorie: ośrodki wojewódzkie, w tym metropolitalne, regionalne, subregionalne i lokalne. Typologia ta odnosi się do funkcji ośrodków miejskich w systemie osadniczym kraju i powstała głównie w oparciu o ich wielkość i funkcje administracyjne.

---

¹³⁴ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.).

1.1 Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich

Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich (MOF OW) tworzone są wokół miast wojewódzkich, które stanowią ich rdzeń. W województwie lubuskim znajdują się dwa ośrodki wojewódzkie, będące rdzeniami miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich – Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. Dla obszarów tych istnieje obowiązek sporządzenia planów zagospodarowania przestrzennego, stanowiących część planu zagospodarowania przestrzennego województwa¹³⁵.

Obszar MOF OW Gorzów Wlkp. obejmuje 6 gmin włącznie z miastem Gorzów Wlkp., stanowiącym rdzeń obszaru. Łączna powierzchnia obszaru funkcjonalnego wynosi 975 km².

Tabela 2. Wykaz gmin wchodzących w skład miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Gorzów Wlkp.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, stan na 31.12.2014 r.

Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności
Gorzów Wielkopolski, jako rdzeń obszaru	miasto na prawach powiatu	86	124 145
Deszczno	gmina wiejska	168	9 150
Kłodawa	gmina wiejska	235	8 201
Santok	gmina wiejska	169	8 157
Bogdaniec	gmina wiejska	112	7 115
Lubiszyn	wiejska	205	6 925

W granicach obszaru MOF OW Zielona Góra również znalazło się 6 gmin. Rdzeń MOF OW Zielona Góra stanowi miasto Zielona Góra, będące obok Gorzowa Wlkp. równorzędną stolicą województwa. Przy delimitacji obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra przyjęto podział administracyjny na dzień 31 grudnia 2014 r., według którego miasto i gmina Zielona Góra stanowiły oddzielne jednostki administracyjne. Natomiast na rysunku przedstawiającym MOF OW Zielona Góra zaznaczono granice rdzenia obszaru zgodnie z aktualnym podziałem administracyjnym. W tej sytuacji kryterium bezpośredniego sąsiedztwa z rdzeniem spełniają również gminy Nowogród Bobrzański, Kożuchów oraz gmina Otyń. Jednak gminy te nie spełniają innych przyjętych kryteriów delimitacji.

Tabela 3. Wykaz gmin wchodzących w skład miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, stan na 31.12.2014 r.

Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności
Zielona Góra, jako rdzeń obszaru	miasto na prawach powiatu – wg podziału administracyjnego do 31 grudnia 2014	58	118 920
Zielona Góra	wiejska – wg podziału administracyjnego do 31 grudnia 2014	219	19 592
Sulechów	miejsko-wiejska	237	26 495
Czerwieńsk	miejsko-wiejska	195	10 002
Świdnica	wiejska	160	6 443
Zabór	wiejska	93	4 027

Dla miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- zachowanie spójności przestrzennej obszaru,
- zachowanie ładu przestrzennego w strefach zurbanizowanych jak i na terenach wiejskich,

¹³⁵ art. 39 ust. 6 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.)

- kształtowanie przyjaznych mieszkańcom przestrzeni publicznych, zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych,
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- zachowanie ciągłości i ochrona przed zabudową obszarów pełniących głównie funkcje przyrodnicze, w tym klimatyczne (kliny napowietrzające),
- dbałość o wysoki standard terenów zieleni,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunki zamieszkania,
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- uwzględnianie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczeniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

1.2 Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych

Obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych wyznaczone są wokół miast pełniących ważną rolę jako ośrodki koncentrujące funkcje gospodarcze i społeczne w uzupełnieniu oferty miast wojewódzkich i regionalnych, w tym usług publicznych, istotnych z perspektywy mieszkańców miast, jak i mieszkańców otaczających je obszarów wiejskich.

1.2.1. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Nowa Sól (MOF OS Nowa Sól)

Nowa Sól, po Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp., jest trzecim co do wielkości miastem regionu lubuskiego. Biorąc pod uwagę założone kryteria, można stwierdzić, że wymogi obszaru funkcjonalnego ośrodka subregionalnego spełniają trzy jednostki administracyjne: miasto Nowa Sól jako rdzeń obszaru, gminy Nowa Sól i Otyń.

Tabela 4. Wykaz gmin wchodzących w skład miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka subregionalnego Nowa Sól
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, stan na 31.12.2014 r.

Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności
Nowa Sól, jako rdzeń obszaru	miejska	22	39 571
Nowa Sól	wiejska	176	6 860
Otyń	wiejska	92	6 824

Nowa Sól jest częścią tzw. „Lubuskiego Trójmiasta”, obejmującego także Zieloną Górę i Sulechów, z którymi Nowa Sól ma bezpośrednie relacje funkcjonalno-przestrzenne. Zaleca się by działania planistyczne i inwestycyjne były podejmowane w ramach koordynacji działań w obszarze MOF OW Zielona Góra i MOF OS Nowa Sól.

MOF OS Nowa Sól położony jest w południowo-wschodniej części województwa lubuskiego. Jego powierzchnia wynosi 290 km², liczba mieszkańców to ponad 53 tys. osób – daje to średnią gęstość zaludnienia na poziomie 184 os./km². Nowa Sól jest trzecim co do liczby ludności miastem w województwie lubuskim.

Nowa Sól jest ważnym ośrodkiem przemysłowo-usługowym o długich tradycjach, a także lokalnym ośrodkiem szkolnictwa średniego. Szczególnie rozwinęły się tutaj gałęzie przemysłu motoryzacyjnego,

elektromaszynowego, włókienniczego, ceramicznego i drzewno-papierniczego. Na terenie Nowej Soli funkcjonuje podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

1.2.2. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Żary-Żagań (MOF OS Żary-Żagań)

Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Żary-Żagań położony jest w południowej części województwa lubuskiego. Cały obszar liczy 801 km² powierzchni, którą zamieszkuje ponad 91 tys. osób. Gęstość zaludnienia wynosi 114 os./km². Miasta sklasyfikowane jako rdzenie oddalone są od siebie zaledwie o 15 km i uzupełniają się wzajemnie pełnionymi funkcjami, co stwarza wyjątkową sytuację na tle województwa.

Tabela 5. Wykaz gmin wchodzących w skład miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka subregionalnego Żary-Żagań
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, stan na 31.12.2014 r.

Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności
Żary jako rdzeń obszaru	miejska	33	38 527
Żagań jako rdzeń obszaru	miejska	40	26 426
Żary	wiejska	294	12 228
Żagań	wiejska	281	7 246
Iłowa	miejsko-wiejska	153	7 009

1.2.3. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Świebodzin (MOF OS Świebodzin)

Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Świebodzin położony jest w centralnej części województwa lubuskiego, pomiędzy Gorzowem Wielkopolskim i Zieloną Górą. Obszar ma powierzchnię 226 km² i zamieszkuje go 30 tys. osób. Gęstość zaludnienia wynosi ponad 134 os./km².

Tabela 6. Wykaz gmin wchodzących w skład miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka subregionalnego Świebodzin
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, stan na 31.12.2014 r.

Nazwa gminy	Rodzaj gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności
Świebodzin, jako rdzeń część miejska gminy	miejsko-wiejska	17	22 100
Świebodzin, jako obszar część wiejska gminy	miejsko-wiejska	209	8 360

1.2.4. Miejski obszar funkcjonalny ośrodka subregionalnego Słubice (MOF OS Słubice)

Obszar funkcjonalny zajmuje 186 km² i zamieszkuje go niecałe 20 tys. osób. Po niemieckiej stronie Odry znajduje się Frankfurt nad Odrą, który liczy 60 tys. mieszkańców. Dzięki zniesieniu kontroli granicznych miasta zacieśniły wzajemną współpracę.

Dla omawianych obszarów funkcjonalnych przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- zachowanie spójności przestrzennej obszaru,
- zachowanie ładu przestrzennego w strefach zurbanizowanych jak i na terenach wiejskich,
- kształtowanie przyjaznych mieszkańcom przestrzeni publicznych, zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych,
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- zachowanie ciągłości i ochrona przed zabudową obszarów pełniących głównie funkcje przyrodnicze, w tym klimatyczne (kliny napowietrzające),
- dbałość o wysoki standard terenów zieleni,
- wzmacnianie infrastruktury turystycznej,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,

- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,
- wzmacnianie infrastruktury społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunki zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z uwzględnieniem uwarunkowań demograficznych,
- zapewnienie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej,
- uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczaniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

1.3 Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków lokalnych

Z punktu widzenia rozwoju regionalnego oraz potencjału rozwojowego ośrodki lokalne pełnią rolę uzupełniającą w stosunku do ośrodków subregionalnych. Stanowią zasób usług społecznych w szczególności w aspekcie obszarów wiejskich oraz aktywizacji otaczających obszarów. Stanowią centra administracyjne i usługowe dla otaczających je terenów wiejskich pełniąc funkcje usługowe m.in. w zakresie edukacji, kultury, transportu publicznego, usług teleinformatycznych.

Zgodnie z klasyfikacją przyjętą w KPZK 2030 są to miasta o liczbie ludności poniżej 50 tys. mieszkańców. Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 i wnioskami samorządów do miast lokalnych zaliczono miasta o liczbie ludności poniżej 20 tys. mieszkańców.

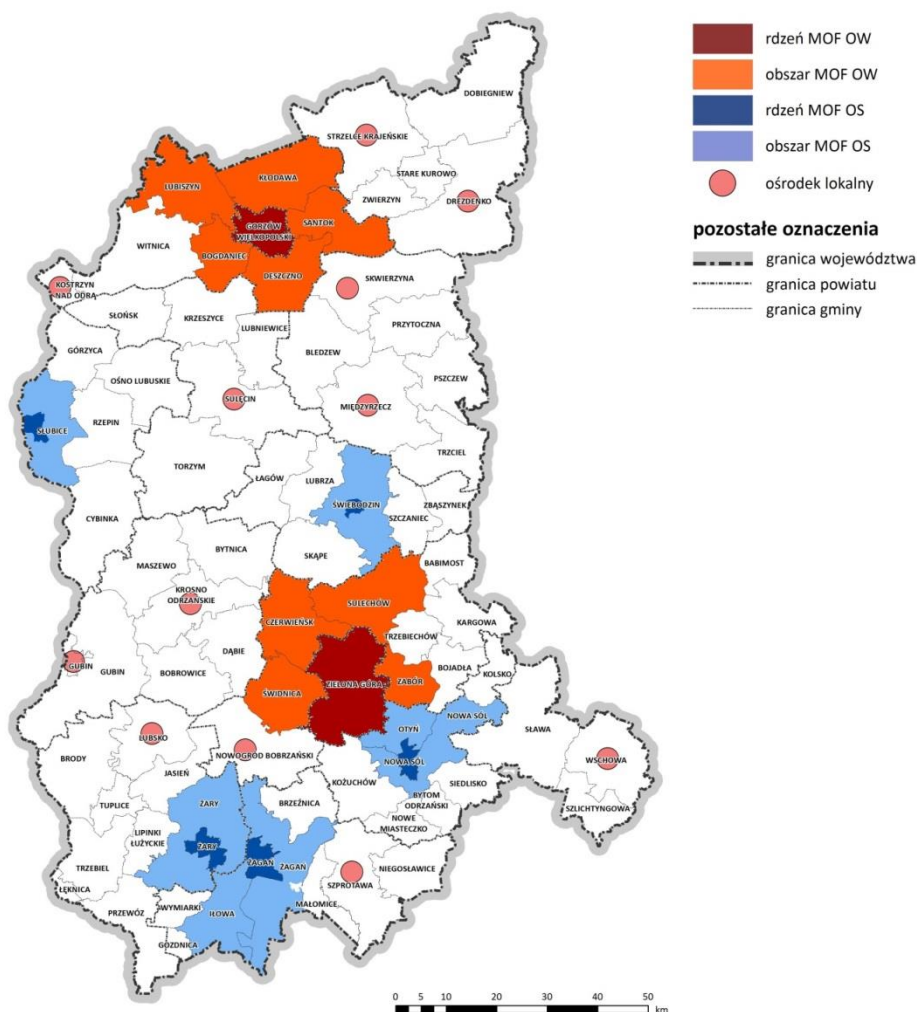
Tabela 7. Wykaz ośrodków lokalnych na terenie województwa lubuskiego
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, stan na 31.12.2014 r.

nazwa gminy	rodzaj gminy	powierzchnia (km ²) (wyłącznie dla terenów miejskich)	liczba ludności (wyłącznie dla terenów miejskich)
przyjęty próg kryterium			poniżej 20 000 mieszkańców
gminy będące siedzibami powiatu			
Międzyrzecz	miejsko-wiejska	10	17 990
Wschowa	miejsko-wiejska	9	14 265
Krosno Odrzańskie	miejsko-wiejska	8	11 584
Strzelce Krajeńskie	miejsko-wiejska	6	10 956
Sulęcín	miejsko-wiejska	9	10 809
gminy niebędące siedzibami powiatu			
Kostrzyn nad Odrą	miasto	46	18 078
Gubin	miasto	21	17 136
Lubsko	miejsko-wiejska	13	15 015
Szprotawa	miejsko-wiejska	11	12 252
Drezdenko	miejsko-wiejska	11	10 659
Skwierzyna	miejsko-wiejska	36	9 828
Nowogród Bobrzański	miejsko-wiejska	15	5 151

Dla obszarów funkcjonalnych ośrodków lokalnych przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- zachowanie spójności przestrzennej obszaru,
- zachowanie ładu przestrzennego w strefach zurbanizowanych jak i na terenach wiejskich,
- kształtowanie przyjaznych mieszkańcom przestrzeni publicznych, zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych,
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- zachowanie ciągłości i ochrona przed zabudową obszarów pełniących głównie funkcje przyrodnicze, w tym klimatyczne (kliny napowietrzające),
- dbałość o wysoki standard terenów zieleni,
- wzmocnienie infrastruktury turystycznej,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,
- wzmocnienie infrastruktury społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunki zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z uwzględnieniem uwarunkowań demograficznych,
- zapewnienie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej,
- uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczaniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

Schemat 1. Miejskie obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich, ośrodków subregionalnych i ośrodków lokalnych
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

2. Wiejskie obszary funkcjonalne

Wiejskie obszary funkcjonalne dzieli się na dwa typy obszarów ze względu na różnice w uwarunkowaniach rozwoju: wiejskie obszary uczestniczące w procesach rozwojowych oraz te, które wymagają wsparcia procesów rozwojowych różni stopień powiązań funkcjonalnych i przestrzennych z ośrodkami wzrostu, które wpływają na ich kierunek i tempo rozwoju.

2.1 Wiejskie obszary funkcjonalne uczestniczące w procesach rozwojowych

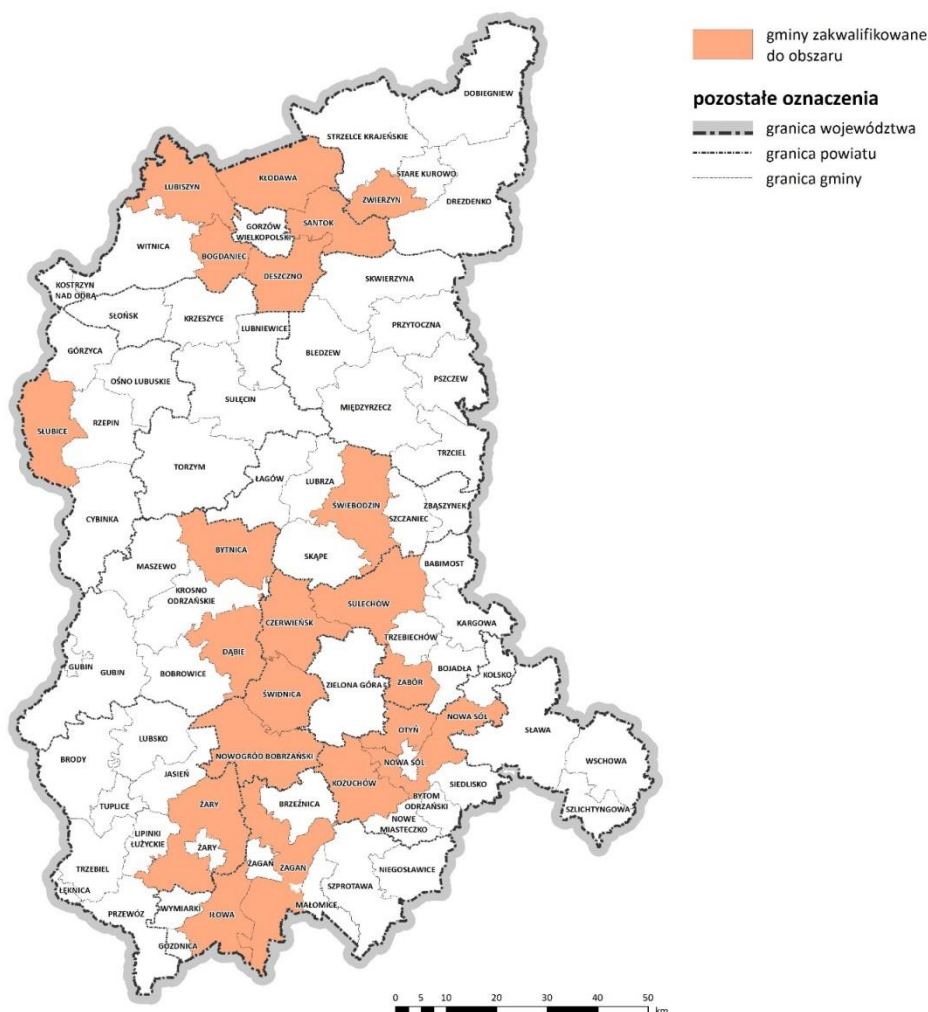
Do gmin uczestniczących bezpośrednio w procesach rozwojowych zakwalifikowano łącznie 21 gmin: Bogdaniec, Bytnica, Czerwieńsk, Dąbie, Deszczno, Iłowa, Kłodawa, Kożuchów, Lubiszyn, Nowa Sól, Nowogród Bobrzański, Otyń, Santok, Słubice (część wiejska gminy), Sulechów, Świdnica, Świebodzin (część wiejska gminy), Zabór, Zwierzyn, Żagań, Żary.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- zachowanie ładu przestrzennego i spójności przestrzennej obszaru (zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych),
- wzmocnienie powiązań funkcjonalno-przestrzennych z ośrodkiem miejskim,
- intensyfikacja rolnictwa na gruntach najwyższej jakości i ochrona gleb najwyższych klas bonitacyjnych przed zmianą przeznaczenia na cele nierolnicze,

- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,
- wyznaczenie nowych terenów mieszkaniowych dostosowanych do krajobrazu kulturowego, z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,
- wyznaczenie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunków zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- podejmowanie działań zmierzających do rozbudowy sieci transportowej, zapewniającej dostępność komunikacyjną ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej oraz alternatywnych środków transportu,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej.

Schemat 2. Wiejskie obszary funkcjonalne uczestniczące w procesach rozwojowych
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

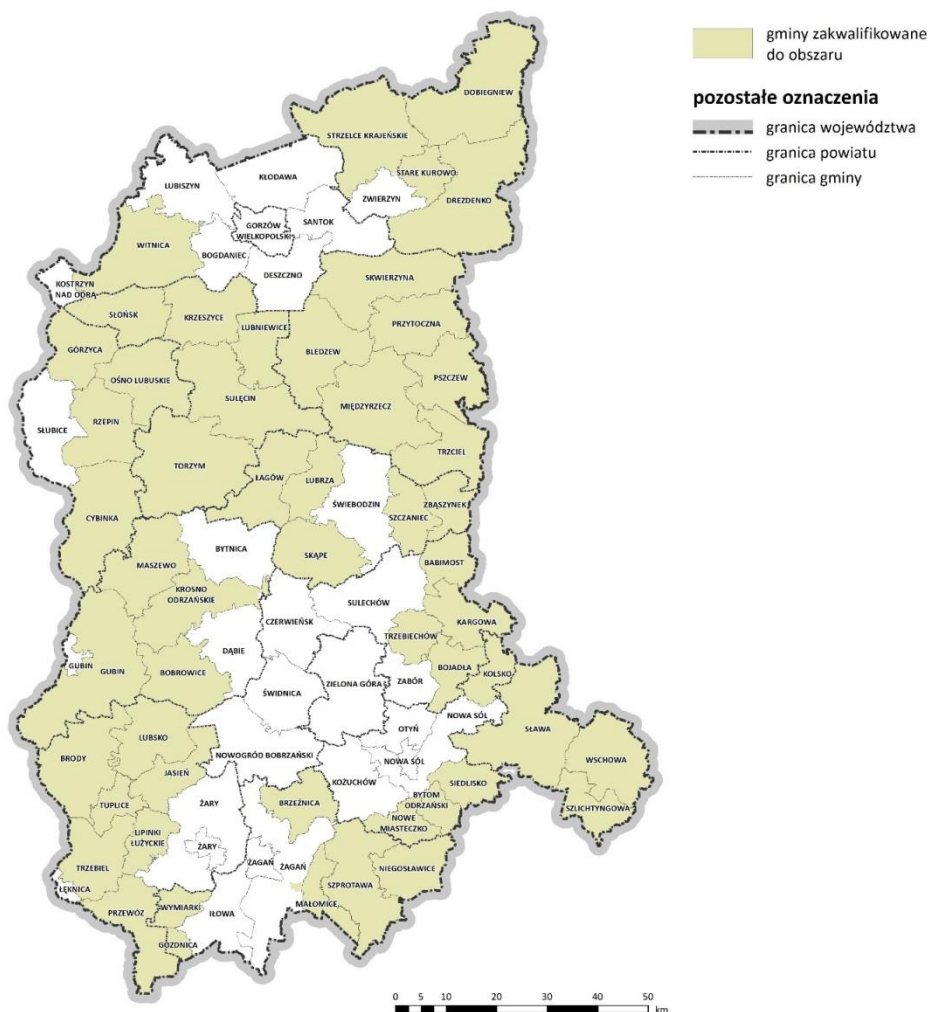

2.2 Wiejskie obszary funkcjonalne wymagające wsparcia procesów rozwojowych

Do gmin wymagających wsparcia procesów rozwojowych zakwalifikowano łącznie 53 gminy, są to: Babimost, Bledzew, Bobrowice, Bojadła, Brody, Brzeźnica, Bytom Odrzański, Cybinka, Dobiegniew, Drezdenko, Gozdnicza, Górzycza, Gubin (gmina wiejska), Jasiień, Kargowa, Kolsko, Krosno Odrzańskie, Krzeszyce, Lipinki Łużyckie, Lubniewice, Lubrza, Lubsko, Łagów, Małomice, Maszewo, Międzyrzecz, Niegosławice, Nowe Miasteczko, Ośno Lubuskie, Przewóz, Przytoczna, Pszczew, Rzepin, Siedlisko, Skąpe, Skwierzyna, Sława, Słońsk, Stare Kurowo, Strzelce Krajeńskie, Sulęcín, Szczaniec, Szlichtyngowa, Szprotawa, Torzym, Trzciel, Trzebiechów, Trzebiel, Tuplice, Witnica, Wschowa, Wymiarki, Zbąszynek.

Wiejskie obszary wymagające wsparcia procesów rozwojowych znajdują się poza zasięgiem bezpośredniego oddziaływania ośrodków miejskich i subregionalnych. Identyfikacja tych terenów pozwala przedsięwziąć działania w celu wzmocnienia ich potencjału rozwojowego. Szczególnie niekorzystnym zjawiskiem charakterystycznym dla tych obszarów jest odpływ ludności, a bariery w rozwoju stanowią głównie: niska dostępność do usług publicznych, zły stan techniczny zabudowy, słaba jakość infrastruktury technicznej oraz niska dostępność komunikacyjna. Szansą na rozwój tych terenów jest wykorzystanie ich walorów przyrodniczych i potencjału turystycznego. Istotne jest także zapewnienie efektywnej infrastruktury transportowej i poprawa transportu zbiorowego. Eliminacja dysproporcji na poziomie rozwoju tych terenów jest niezwykle istotna z punktu widzenia zachowania spójności terytorialnej regionu.

Schemat 3. Wiejskie obszary funkcjonalne wymagające wsparcia procesów rozwojowych
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- zachowanie ładu przestrzennego i spójności przestrzennej obszaru (zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych),
- intensyfikacja rolnictwa na gruntach najwyższej jakości i ochrona gleb najwyższych klas bonitacyjnych przed zmianą przeznaczenia na cele nierolnicze,
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,
- rozwój w oparciu o uwarunkowania lokalne,
- wzmacnianie infrastruktury turystycznej (agroturystyka),
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z uwzględnieniem uwarunkowań demograficznych,
- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunków zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,

- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej,
- uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczeniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

3. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej

Obszary szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej mają znaczenie dla prawidłowego rozwoju nie tylko regionu ale i całego kraju. Problematyka tych obszarów funkcjonalnych wykracza poza ramy narzędzi, jakimi dysponują samorządy lokalne. Ich zasięg i złożoność wymaga zintegrowanych działań skoordynowanych na poziomie regionalnym.

3.1 Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej

Ochrona gleb dla celów produkcji rolnej ma na celu zabezpieczenie wysokiej jakości gleb, które mają duże znaczenie dla bezpieczeństwa żywnościowego kraju. Ochrona terenów rolnych ma znaczenie zarówno ekonomiczne jak i środowiskowe i kulturowe.

Na podstawie wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP) do omawianego obszaru funkcjonalnego zakwalifikowano osiem gmin o korzystnych warunkach dla rozwoju funkcji rolniczej¹³⁶. Wskazane gminy nie wyróżniają się pod względem udziału obszarów rolniczych natomiast odnotowuje się w nich najwyższe w województwie plony, zarówno upraw zbożowych jak i roślin okopowych.

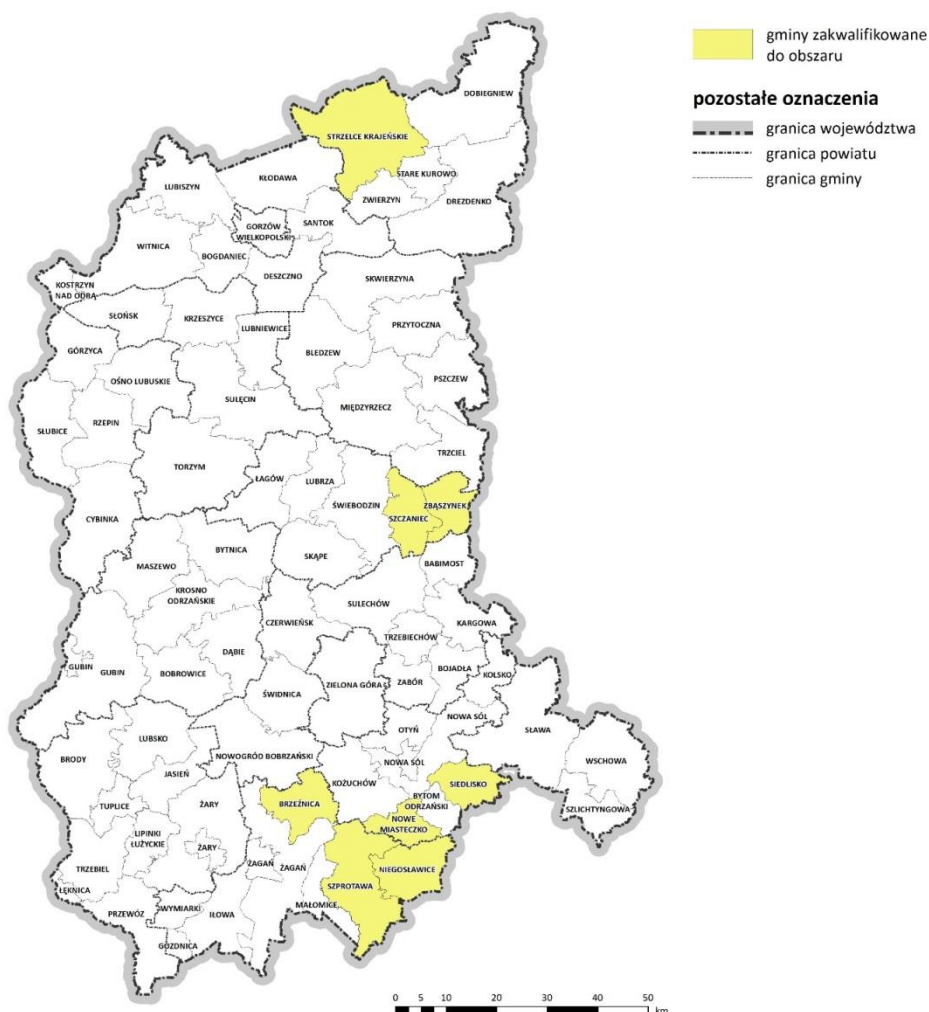
Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- podejmowanie działań mających na celu ochronę gleb o najwyższej przydatności do celów produkcji roślinnej przed zmianą przeznaczenia na cele nierolnicze,
- ochrona przed zabudową i zachowanie ciągłości terenów otwartych, tworzących zielone pierścienie wokół terenów zurbanizowanych oraz pełniących szczególne funkcje przyrodnicze,
- wprowadzanie zadrzewień śródpolnych w celu zapobiegania erozji gleb,
- ograniczanie rozpraszania się zabudowy i podejmowanie działań mających na celu ochronę rolniczego krajobrazu kulturowego.

---

¹³⁶ Gleboznawstwo z elementami mineralogii i petrografii, J. Drozd, Wyd. 3, Wydawnictwo AR, Wrocław, 2002 r.

Schemat 4. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska (...) – Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

3.2 Tereny zamknięte

Obszary funkcjonalne terenów zamkniętych wyznacza się w celu ochrony funkcji tych terenów, związanej z obronnością państwa. Jednocześnie obszary te powinny zostać zintegrowane funkcjonalnie i przestrzennie z terenami je otaczającymi. Tereny zamknięte stanowią tereny o charakterze zastrzeżonym ze względu na obronność i bezpieczeństwo państwa i zostały zdefiniowane w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz. U. z 2016 r, poz. 1629 z późn. zm.).

Do obszary funkcjonalnego zakwalifikowano 21 gmin, na terenie których znalazły się tereny zamknięte z listy resortu obrony narodowej, przyjęte decyzją Nr 393/MON Ministerstwa Obrony Narodowej z dnia 30 września 2014 r.: Bledzew, Bytnica, Czerwieńsk, Gubin, Iłowa, Krosno Odrzańskie, Łagów, Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Międzyrzecz, Nowogród Bobrzański, Przewóz, Skwierzyna, Sulechów, Sulęcín, Szprotawa, Torzym, Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska), Żary (gmina miejska), Żary (gmina wiejska).

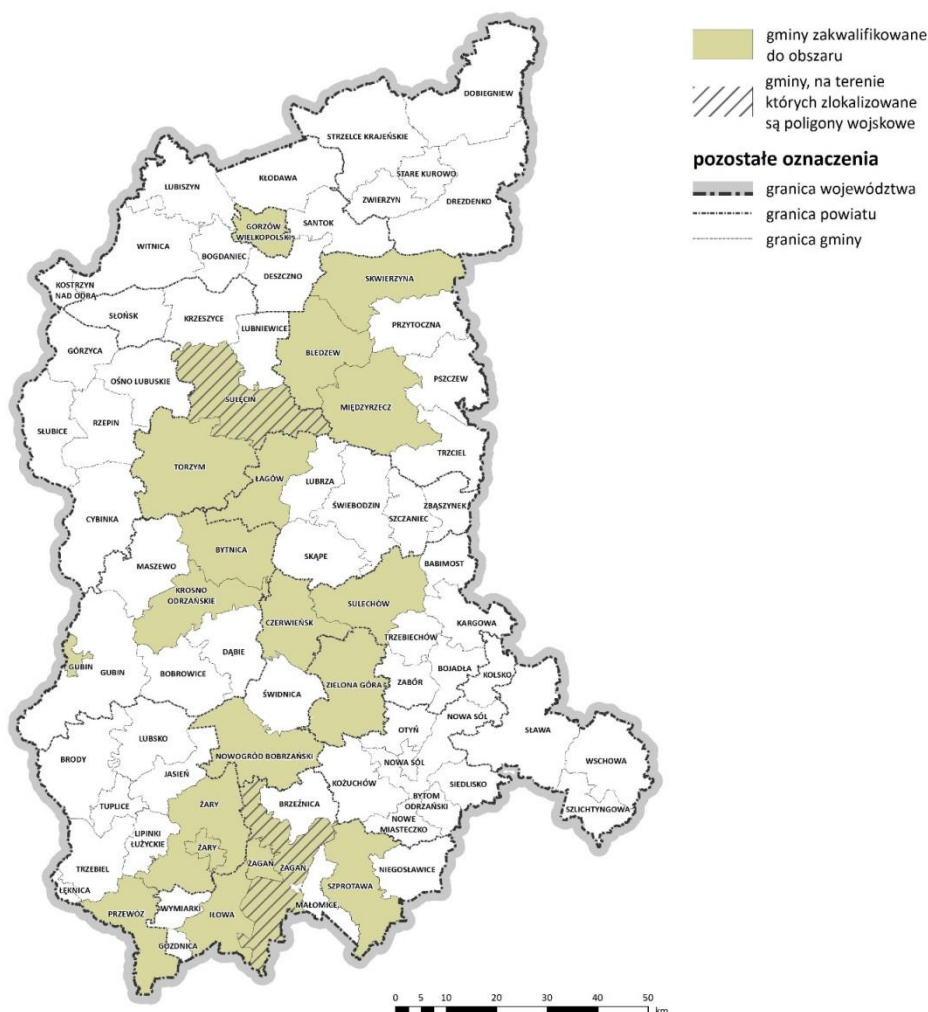
Do obszaru funkcjonalnego terenów zamkniętych zakwalifikowano gminy, na terenie których znajdują się wojskowe tereny zamknięte¹³⁷.

¹³⁷ Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej poz. 233: Decyzja Nr 264/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 19 września 2013 r. w sprawie ustalenia terenów zamkniętych w resorcie obrony narodowej.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- uwzględnianie potrzeb wynikających z obronności i bezpieczeństwa publicznego,
- ustanawianie stref ochronnych terenów zamkniętych oraz planowanie inwestycji w sposób, który zapewni warunki umożliwiające dotychczasowe użytkowanie i odpowiednie funkcjonowanie terenów służących obronności państwa,
- wyznaczanie stref buforowych o ograniczonym sposobie zagospodarowania i zabudowy,
- ustalanie w strefach buforowych standardów architektoniczno-urbanistycznych w celu zachowania ładu przestrzennego oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego,
- uwzględnianie terenów zamkniętych w planach rozwoju infrastruktury technicznej.

Schemat 5. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska (...) – Tereny zamknięte
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

3.3 Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy

Celem wyznaczania obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi jest podniesienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego. Niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy przekracza granice pojedynczych województw i wymaga zarządzania wodami powodziowymi w szerszej skali.

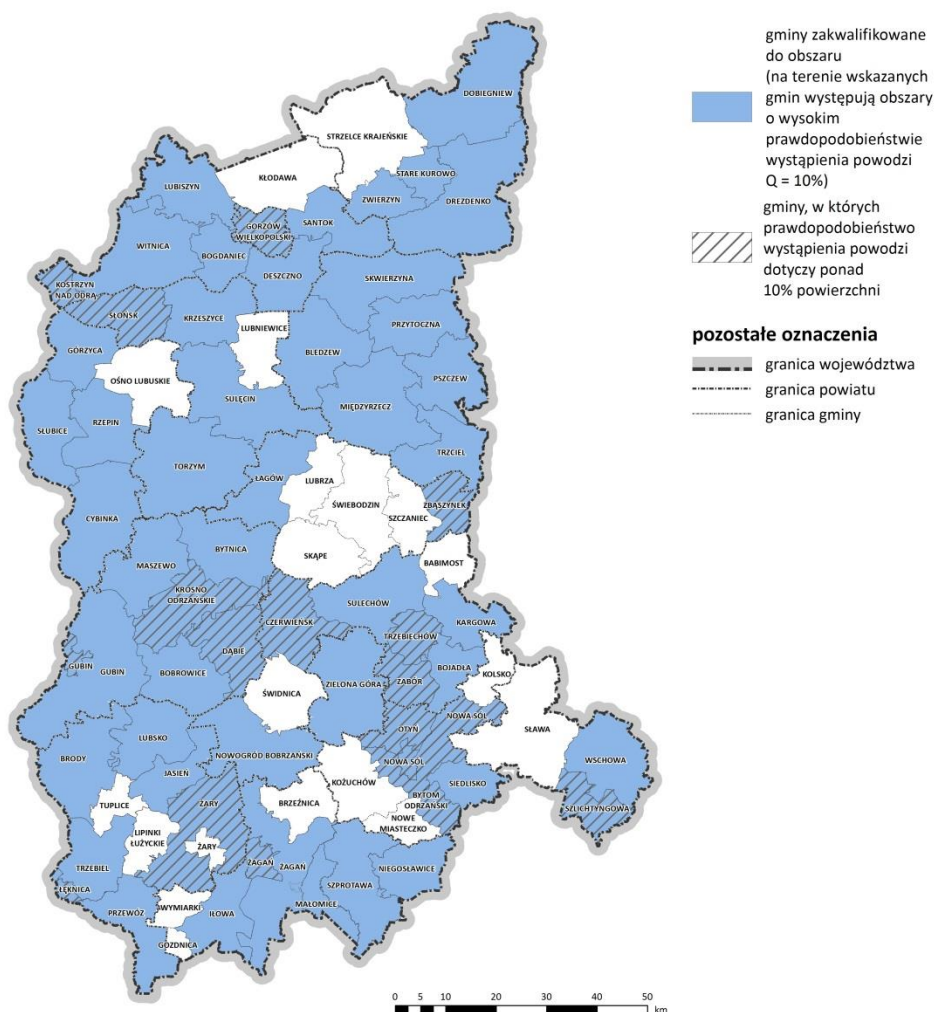
Do obszaru zakwalifikowano 62 gminy: Bledzew, Bobrowice, Bogdaniec, Bojadła, Brody, Bytnica, Bytom Odrzański, Cybinka, Czerwieńsk, Dąbie, Deszczno, Dobiegniew, Drezdenko, Gorzów Wielkopolski, Górzycyca, Gubin (gmina miejska), Gubin (gmina wiejska), Iłowa, Jasień, Kargowa, Kostrzyn nad Odrą, Krosno Odrzańskie, Krzeszyce, Lubiszyn, Lubsko, Łagów, Łęknica, Małomice, Maszewo, Międzyrzecz, Niegostawice, Nowa Sól (gmina miejska), Nowa Sól (gmina wiejska), Nowogród Bobrzański, Otyń, Przewóz, Przytoczna, Pszczew, Rzepin, Santok, Siedlisko, Skwierzyna, Słońsk, Słubice, Stare Kurowo, Sulechów, Sulęcín, Szlichtyngowa, Szprotawa, Torzym, Trzciel, Trzebiechów, Trzebiel, Witnica, Wschowa, Zabór, Zbąszynek, Zielona Góra, Zwierzyn, Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska), Żary (gmina wiejska).

Na terenie wszystkich wskazanych gmin stwierdzono występowanie obszarów o wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- ograniczanie zabudowy na terenach narażonych na niebezpieczeństwo powodzi (obszar o wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi $Q=10\%$, obszar o średnim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi $Q=1\%$, obszar o niskim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi $Q=0,2\%$, obszar narażony na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wałów),
- uwzględnianie w zagospodarowaniu terenów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi, w tym potrzeby zwiększania retencji i hamowania spływu powierzchniowego (zbiorniki zaporowe, obiekty małej retencji, zalesienia),
- podejmowanie działań mających na celu rozbudowę infrastruktury przeciwpowodziowej.

Schemat 6. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska (...) – Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

4. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego wymagające programowania działań ochronnych

Obszary kształtowania potencjału rozwojowego wymagające programowania działań ochronnych wyznacza się w celu podtrzymania ich rozwoju przy wykorzystaniu potencjałów tych terenów tj. zasoby kulturowe czy naturalne. Wyróżnia się obszary cenne przyrodniczo, obszary ochrony krajobrazów kulturowych, obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych oraz obszary strategicznych złóż kopalin. Wartość strategiczna wyznaczonych zasobów wymaga zastosowania wobec nich działań ochronnych poprzez ograniczenia i wykluczenia funkcji oraz użytkowanie podporządkowane ochronie cennych zasobów.

4.1 Obszary cenne przyrodniczo

Województwo lubuskie odznacza się bogatymi walorami przyrodniczymi. Wszystkie gminy w województwie lubuskim posiadają w swoich granicach obszary objęte co najmniej jedną z form ochrony przyrody ustanowionych na mocy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Udział obszarów chronionych w powierzchni ogólnej województwa kształtuje się na poziomie około 40%, w tym najwyższą powierzchnią obszarów chronionych odznaczają się powiaty: strzelecko-drezdenecki (85%), gorzowski (61%), sulęciński (51%), żarski (45%). Najniższym udziałem form ochrony przyrody charakteryzują się natomiast miasta Gorzów Wielkopolski (5,4%) oraz Zielona Góra (21%), a także powiaty nowosolski (25%) i wschowski (35%)¹³⁸.

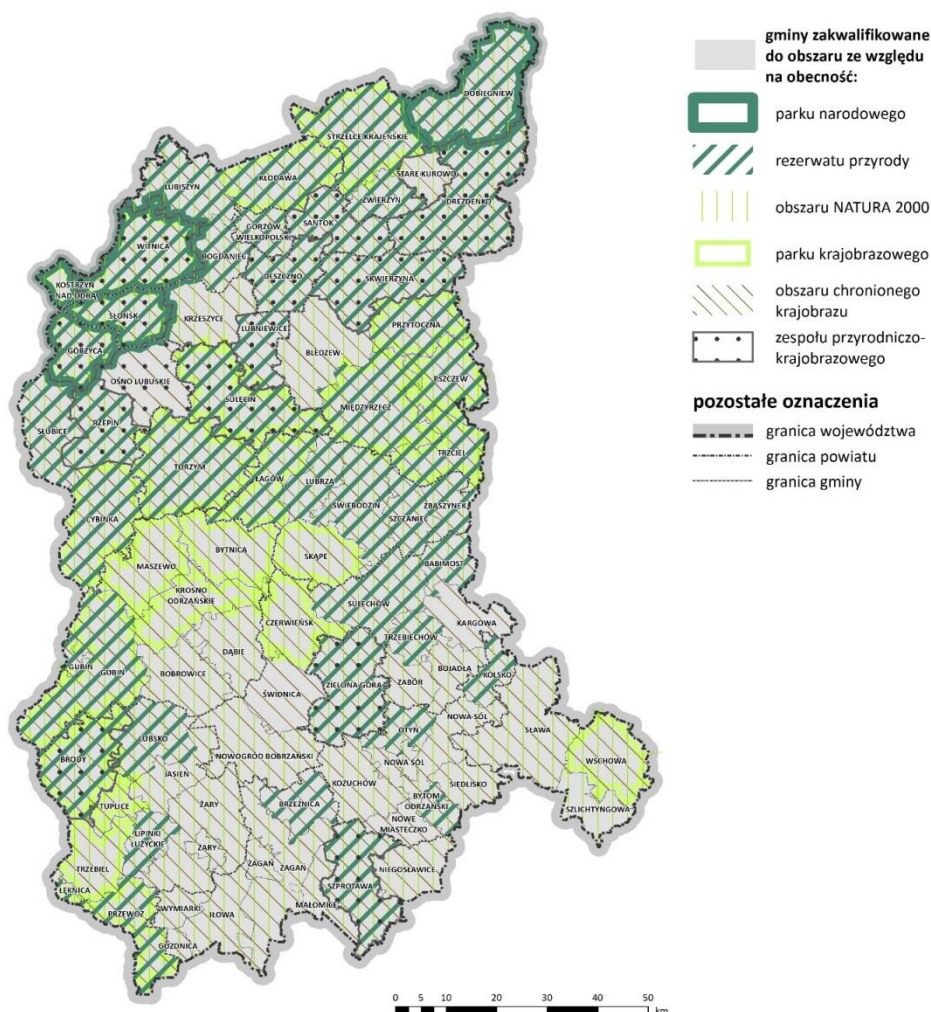
¹³⁸ Obliczenia własne na podstawie danych RDOS Gorzów Wielkopolski 2015 r.

W granicach niemal wszystkich gmin występują obszary Natura 2000 oraz Obszary Chronionego Krajobrazu. Wskazanie całego terenu województwa jako obszaru o cennych walorach przyrodniczych odpowiada kompleksowemu podejściu do ochrony środowiska, które zapewnia prawidłowe funkcjonowanie obszarów zasilenia przyrodniczego, kluczowych dla ochrony ekosystemów i rzadkich gatunków.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- podejmowanie działań zmierzających do zachowania ciągłości obszarów pełniących szczególne funkcje przyrodnicze,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę cennych siedlisk, przede wszystkim kompleksów leśnych, siedlisk łąkowych, obszarów wodno-błotnych i muraw kserotermicznych,
- podejmowanie działań zmierzających do ochrony krajobrazu kulturowego,
- rozbudowa infrastruktury technicznej, sprzyjającej ochronie środowiska przyrodniczego (regulacja gospodarki ściekowej w obszarach zurbanizowanych),
- wprowadzanie izolacyjnych rozwiązań technicznych, ograniczających uciążliwości szlaków transportowych,
- wzmocnienie infrastruktury turystycznej, zintegrowanej z celami ochrony przyrody.

Schemat 7. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego (...) – Obszary cenne przyrodniczo
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

4.2 Obszary ochrony krajobrazów kulturowych

Wyznaczenie obszaru ochrony krajobrazu kulturowego ma na celu jego ochronę przed degradacją oraz zrównoważony rozwój uwzględniający kompleksowo walory krajobrazowe i kulturowe regionu. Dziedzictwo kulturowe województwa lubuskiego buduje poczucie tożsamości mieszkańców tego regionu jak i stanowi o jego atrakcyjności, szczególnie pod względem turystyki i budowania marki regionu.

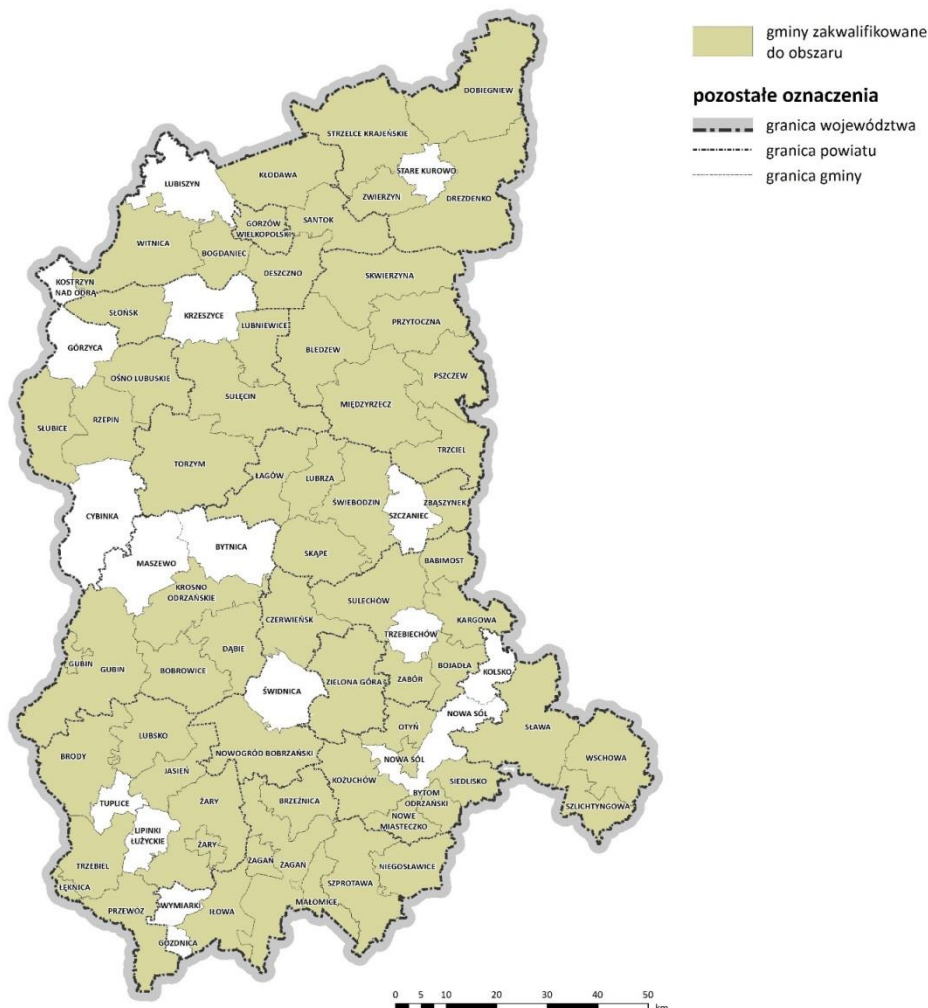
Wyznaczony obszar ochrony krajobrazów kulturowych uwzględnia obiekty zabytkowe o wysokich walorach kulturowych i turystycznych, mające znaczenie międzynarodowe, krajowe oraz regionalne. W obszarze znalazło się 65 gmin: Babimost, Bledzew, Bobrowice, Bogdaniec, Bojadła, Brody, Brzeźnica, Bytom Odrzański, Czerwieńsk, Dąbie, Deszczno, Dobiegniew, Drezdenko, Gorzów Wielkopolski, Gubin (gmina miejska), Gubin (gmina wiejska), Iłowa, Jasień, Kargowa, Kłodawa, Kożuchów, Krosno Odrzańskie, Lubniewice, Lubrza, Lubsko, Łągów, Łęknica, Małomice, Międzyrzecz, Niegosławice, Nowa Sól (gmina miejska), Nowe Miasteczko, Nowogród Bobrzański, Ośno Lubuskie, Otyń, Przewóz, Przytoczna, Pszczew, Rzepin, Santok, Siedlisko, Skąpe, Skwierzyna, Sława, Słońsk, Słubice, Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Sulęcín, Szlichtyngowa, Szprotawa, Świebodzin, Torzym, Trzciel, Trzebiel, Witnica, Wschowa, Zabór, Zbąszynek, Zielona Góra, Zwierzyn, Żagań (gmina miejska), Żagań (gmina wiejska), Żary (gmina miejska), Żary (gmina wiejska).

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- podejmowanie działań zmierzających do ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego,

- nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym z dostosowaniem do współczesnych wymogów przy równoczesnym zachowaniu ich walorów architektonicznych i historycznych,
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- wprowadzanie funkcji związanych z turystyką, w tym wyznaczanie szlaków turystycznych o znaczeniu kulturowym.

Schemat 8. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego (...) – Obszary ochrony krajobrazów kulturowych
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

4.3 Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych

Obszar funkcjonalny ochrony i kształtowania zasobów wodnych wskazuje obszary ochrony wód, w tym w zakresie zapobiegania deficytom wody oraz zapobiegania skutkom suszy. Przy wyznaczaniu obszarów ochrony i kształtowania zasobów wodnych na terenie województwa lubuskiego uwzględniono tereny wód podziemnych o złym stanie jakościowym, ilościowym, tereny wód zagrożonych nieosiągnięciem celów środowiskowych oraz takie, które mają wysoki i bardzo wysoki stopień zagrożenia czynnikami antropogenicznymi^{139, 140}.

Zgodnie z przyjętymi kryteriami delimitacji, do obszaru ochrony i kształtowania zasobów wodnych zakwalifikowano wszystkie gminy województwa lubuskiego. Oznacza to, że działania mające na celu ochronę i kształtowanie zasobów wodnych należy prowadzić na terenie całego województwa, ze szczególnym

¹³⁹ Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy: Centralna Baza Danych Geologicznych stan na 2015 r.

¹⁴⁰ Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej: Program wodno-środowiskowy kraju stan na 2015 r.

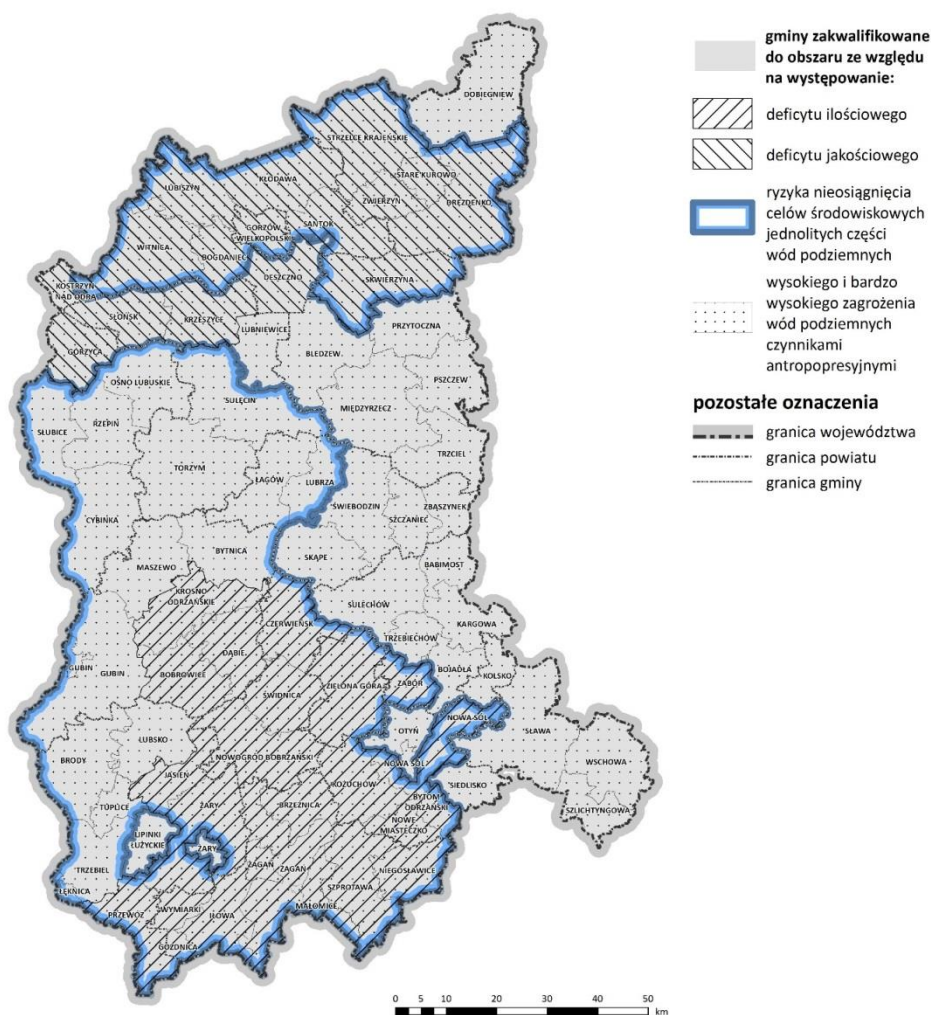

uwzględnieniem działań w zakresie deficytu jakościowego (24 gminy), deficytu ilościowego (25 gmin), ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych jednolitych części wód podziemnych (52 gminy), wysokiego i bardzo wysokiego zagrożenia wód podziemnych czynnikami antropopresyjnymi (80 gmin).

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- uwzględnianie w zagospodarowaniu potrzeb retencjonowania wód opadowych (obiekty małej retencji, zalesienia),
- rozbudowa infrastruktury technicznej, sprzyjającej ochronie środowiska przyrodniczego (regulacja gospodarki ściekowej w obszarach zurbanizowanych),
- ograniczanie lokalizowania obiektów uciążliwych dla wód podziemnych.

Schemat 9. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego (...) – Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

4.4 Obszar ochrony strategicznych złóż kopalin

Obszary ochrony strategicznych złóż kopalin wyznacza się w celu zachowania wartości złóż surowców, które mają strategiczne znaczenie dla gospodarki państwa, w tym zachowania bezpieczeństwa energetycznego.

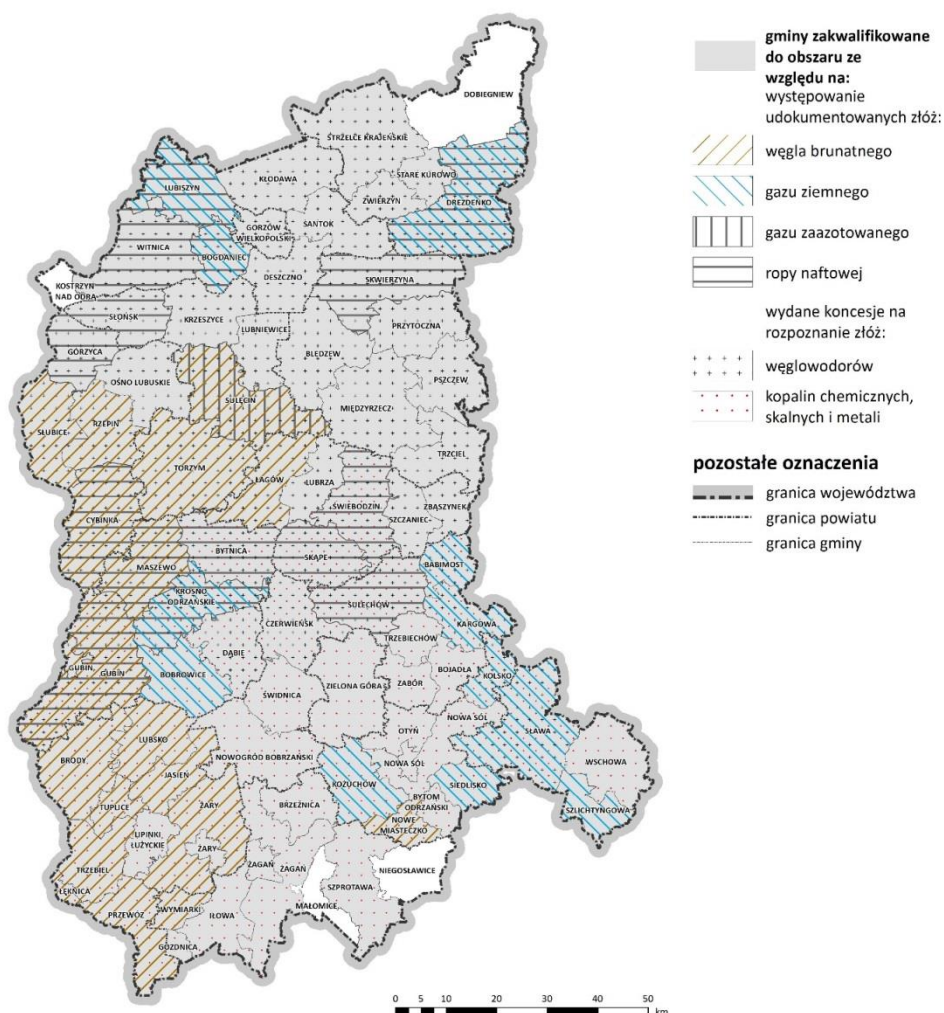
Wobec braku stosownego rozporządzenia określającego wykaz strategicznych złóż kopalin, w opracowaniu uwzględniono zarówno potencjalne jak i udokumentowane złoża kopalin. Obszar województwa lubuskiego jest zasobny w surowce mineralne stąd do obszaru zakwalifikowano niemal cały obszar województwa – łącznie 78 gmin (wszystkie gminy województwa poza miastem Kostrzyn nad Odrą oraz gminami Dobiegniew,

Niegosławice oraz Małomice). Jako główne bogactwa geologiczne podaje się złoża surowców energetycznych, które w sposób znaczący wpływają na gospodarkę regionu. Wśród innych ważnych surowców należy wymienić surowce skalne i metaliczne.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- ochrona obszarów występowania udokumentowanych złóż kopalin przed zainwestowaniem uniemożliwiającym podjęcie ich eksploatacji, w tym uwzględnienie wymagań związanych z przyszłą możliwością gospodarczego wykorzystania złoża,
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej kopalnie,
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod budowę infrastruktury służącej transportowaniu eksploatowanych surowców,
- użytkowanie zintegrowane z celami ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego.

Schemat 10. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego (...) – Obszar funkcjonalny ochrony strategicznych złóż kopalin
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

5. Obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy wsparciu instrumentów właściwych polityce regionalnej

Obszary wymagające restrukturyzacji to obszary, na których występuje koncentracja problemów o charakterze społeczno-gospodarczym, które mogą mieć znaczenie w skali kraju i skali regionu. W celu zapewnienia wewnętrznej spójności w procesach przestrzennego zagospodarowania kraju oraz ze względu na zasięg i skalę problemów, obszary te wymagają wsparcia oraz działań na poziomie polityki regionalnej.

5.1 Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych

Na obszarach o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych występują niekorzystne zjawiska społeczno-gospodarcze, które bezpośrednio wpływają na jakość życia mieszkańców w poszczególnych gminach. Zidentyfikowanie tych obszarów pozwoli na prowadzenie ukierunkowanej polityki wsparcia zarówno na szczeblu krajowym, wojewódzkim jak i gminnym. Są to obszary o pogarszającej się sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej w wyniku niskiego poziomu PKB *per capita*, słabej dostępności oraz jakości usług publicznych, małego potencjału ośrodków miejskich, słabo rozwiniętej sieci osadniczej i zaburzonej strukturze demograficznej wywołanej m.in. migracjami ludzi młodych do największych miast w kraju i za granicę¹⁴¹.

Zgodnie z przyjętymi kryteriami do obszaru włączono 55 gmin, w tym ze względu na słaby rozwój 50 gmin: Bledzew, Bojadła, Brody, Brzeźnica, Bytnica, Bytom Odrzański, Cybinka, Dąbie, Dobiegniew, Drezdenko, Gozdnicza, Górzycza, Gubin (gmina wiejska), Iłowa, Jasień, Kolsko, Kożuchów, Krosno Odrzańskie, Lubniewice, Lubrza, Lubsko, Łągów, Małomice, Maszewo, Niegostawice, Nowa Sól (gmina wiejska), Nowe Miasteczko, Nowogród Bobrzański, Przewóz, Przytoczna, Pszczew, Rzepin, Siedlisko, Skape, Skwierzyna, Stońsk, Stare Kurowo, Strzelce Krajeńskie, Sulęcín, Szlichtyngowa, Szprotawa, Torzym, Trzciel, Trzebiel, Tuplice, Witnica, Wschowa, Wymiarki, Zwierzyn, Żagań (gmina miejska) oraz ze względu na pogarszające się perspektywy rozwoju 10 gmin: Bojadła, Gorzów Wielkopolski, Kostrzyn nad Odrą, Skwierzyna, Świebodzin, Trzciel, Tuplice, Wymiarki, Żagań (gmina wiejska), Żary (gmina miejska).

Czynniki rozwoju w poszczególnych gminach analizowano w odniesieniu do średniej wojewódzkiej.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

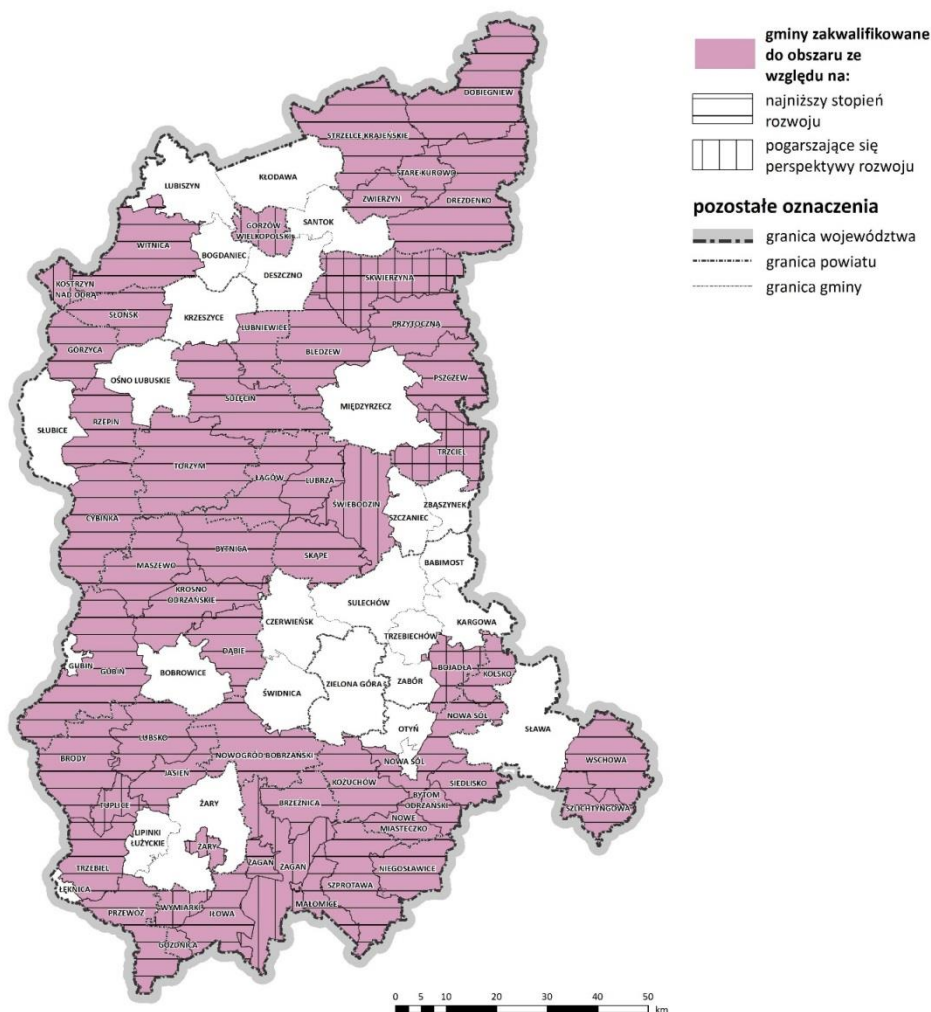
- zachowanie spójności przestrzennej obszaru,
- zachowanie ładu przestrzennego w strefach zurbanizowanych jak i na terenach wiejskich (zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych),
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,
- wzmacnianie infrastruktury turystycznej,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z uwzględnieniem uwarunkowań demograficznych,
- wzmacnianie infrastruktury społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunków zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,

¹⁴¹ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r.

- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej,
- uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczaniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

Schemat 11. Obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji (...) – Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

5.2 Miasta i inne obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze

Obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze utożsamiane są z obszarami przejawiającymi skutki niekorzystnych przemian gospodarczych w tym zmian na lokalnych rynkach zatrudnienia oraz koncentracji negatywnych zjawisk społecznych i fizycznej degradacji zabudowy mieszkaniowej oraz przestrzeni miejskich¹⁴².

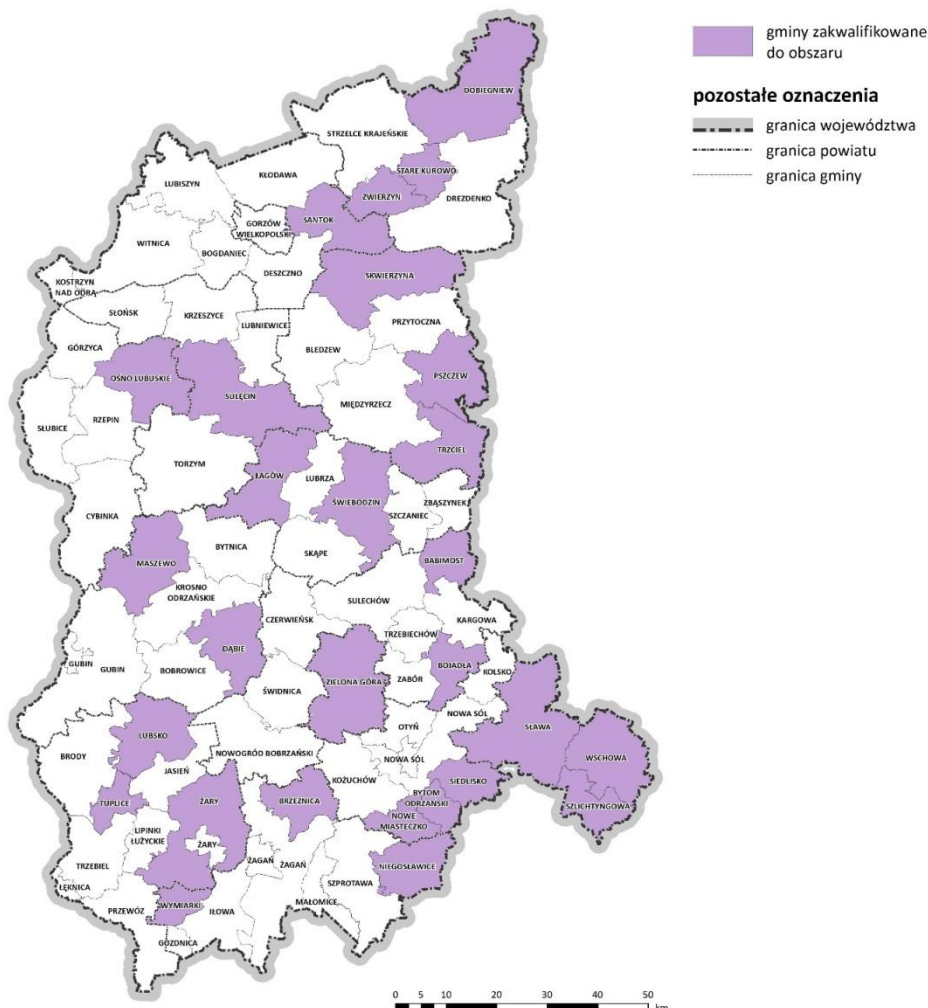
Do obszaru zakwalifikowano 28 gmin: Babimost, Bojadła, Brzeźnica, Bytom Odrzański, Dąbie, Dobiegnew, Lubsko, Łagów, Maszewo, Niegosławice, Nowe Miasteczko, Ośno Lubuskie, Pszczew, Santok,

¹⁴² *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r.

Siedlisko, Skwierzyna, Sława, Stare Kurowo, Sulęcín, Szlichtyngowa, Świebodzin, Trzciel, Tuplice, Wschowa, Wymiarki, Zielona Góra, Zwierzyn, Żary (gmina wiejska).

Zaobserwowane tendencje odzwierciedlają wewnętrzne zmiany w danych gminach, bez odniesienia do sytuacji występującej w regionie.

Schemat 12. Obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji (...) – Obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- zachowanie spójności przestrzennej obszaru,
- zachowanie ładu przestrzennego w strefach zurbanizowanych jak i na terenach wiejskich (zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych),
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,
- wzmacnianie infrastruktury turystycznej,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z uwzględnieniem uwarunkowań demograficznych,
- wzmacnianie infrastruktury społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,

- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunków zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej,
- uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczaniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

5.3 Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe

Obszary o niskim poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe charakteryzują się słabszym poziomem rozwoju na tle województwa, niekorzystnymi trendami demograficznymi i znajdują się najczęściej w znacznym oddaleniu od ośrodków wzrostu.

Do obszaru zakwalifikowano 24 gminy, które wymagają podjęcia działań w zakresie zwiększenia dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe. Gminy te są zgrupowane przestrzennie w obrębie 5 grup: w obszarze północno-wschodnim gminy: Dobiegniew, Drezdenko, Skwierzyna i Przytoczna, w obszarze północno-zachodnim gminy: Lubiszyn, Witnica, Słońsk i Górzycza, w obszarze wschodnim gminy: Trzciel, Zbąszynek, Babimost, Kargowa, Kolsko i Sława, w obszarze zachodnim gminy: Cybinka, Gubin, Lubsko, Brody, Jasień, Trzebiel, Przewóz i Łęknica, w obszarze południowym gminy: Niegosławice i Szprotawa. Gminy zakwalifikowane do obszaru w większości grupują się w strefach peryferyjnych województwa co odzwierciedla zasadę rozmieszczenia obszarów charakteryzujących się zwykle gorszą sytuacją rozwojową, w tym gorszym położeniem pod względem dostępności do usług publicznych oraz infrastruktury społecznej i technicznej¹⁴³.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

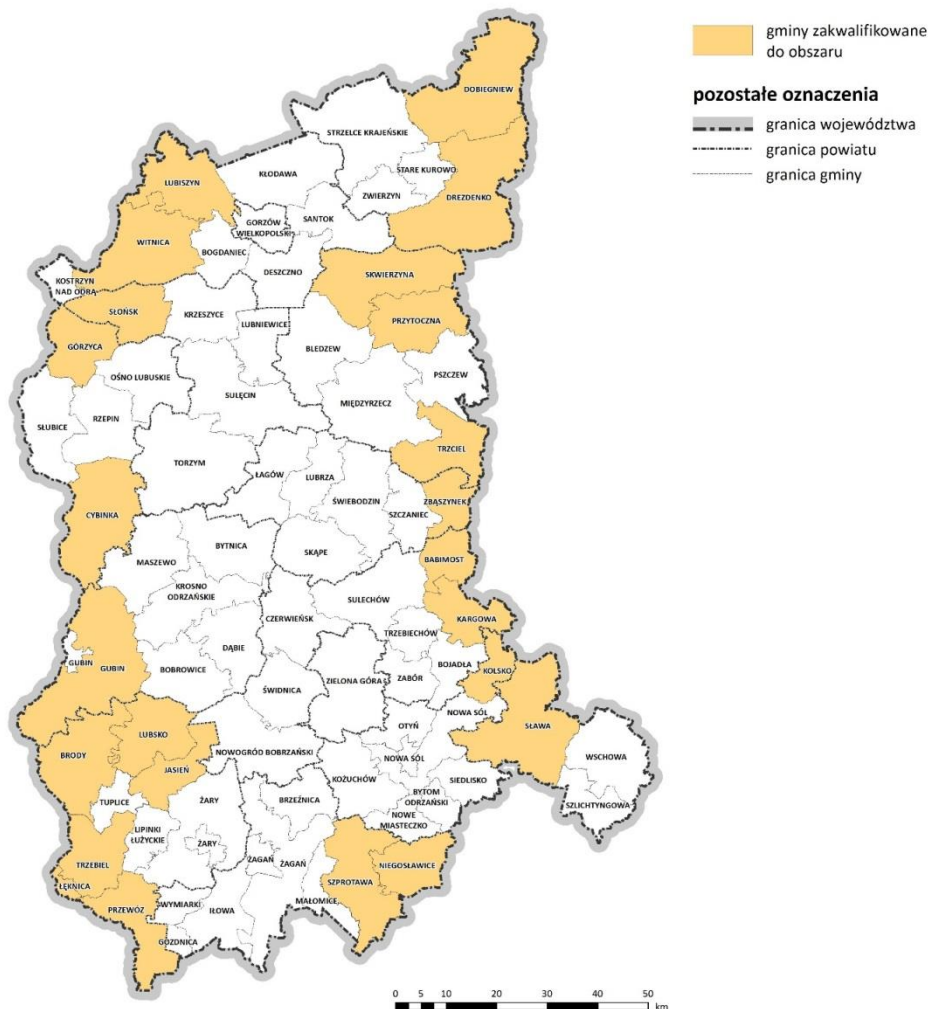
- wzmocnienie infrastruktury turystycznej,
- wzmocnienie infrastruktury społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z uwzględnieniem uwarunkowań demograficznych,
- wyznaczenie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunków zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej,

¹⁴³ Delimitacja przestrzenna obszarów wiejskich o słabym dostępie do usług publicznych w województwie lubuskim, Heffner K., Gibas P., Zielona Góra, 2013 r.

- uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczaniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

Schemat 13. Obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji (...) – Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

5.4 Obszary przygraniczne

Przygraniczne położenie województwa lubuskiego stwarza możliwość wykorzystania potencjału gospodarczego, wynikającego z kontaktów międzynarodowych jak i powoduje zagrożenia, wynikające z konkurencyjności zagranicznych rynków pracy i peryferyjnego położenia względem centrum kraju. Problematyka obszarów przygranicznych wymaga działań na szczeblu krajowym i makroregionalnym oraz współpracy międzypaństwowej.

Obszar przygraniczny stanowią wszystkie gminy województwa lubuskiego, które zostały podzielone na trzy strefy zależnie od bliskości granicy. W pierwszej strefie zlokalizowanych jest 10 gmin – Brody, Cybinka, Górzycza, Gubin (gmina miejska), Gubin (gmina wiejska), Kostrzyn nad Odrą, Łęknica, Przewóz, Słubice, Trzebiel. W ramach tej strefy podstawowym powiązaniem jest sieć osadnicza, komunikacyjna i infrastrukturalna bazująca na wspólnych terenach zurbanizowanych znajdujących się po obu stronach rzek (Odry lub Nysy Łużyckiej). W niektórych gminach przez brak bezpośrednich połączeń transportowych czy infrastrukturalnych rzeki graniczne stanowią barierę w nawiązywaniu kontaktów i wymiany transgranicznej.

Druga strefa obejmuje 7 powiatów – krośnieński, gorzowski, słubicki, sulęciński, zielonogórski, żagański, żarski. W strefie tej znalazły się Górzów Wlkp. i Zielna Góra, które jako miasta wojewódzkie wykazują silny

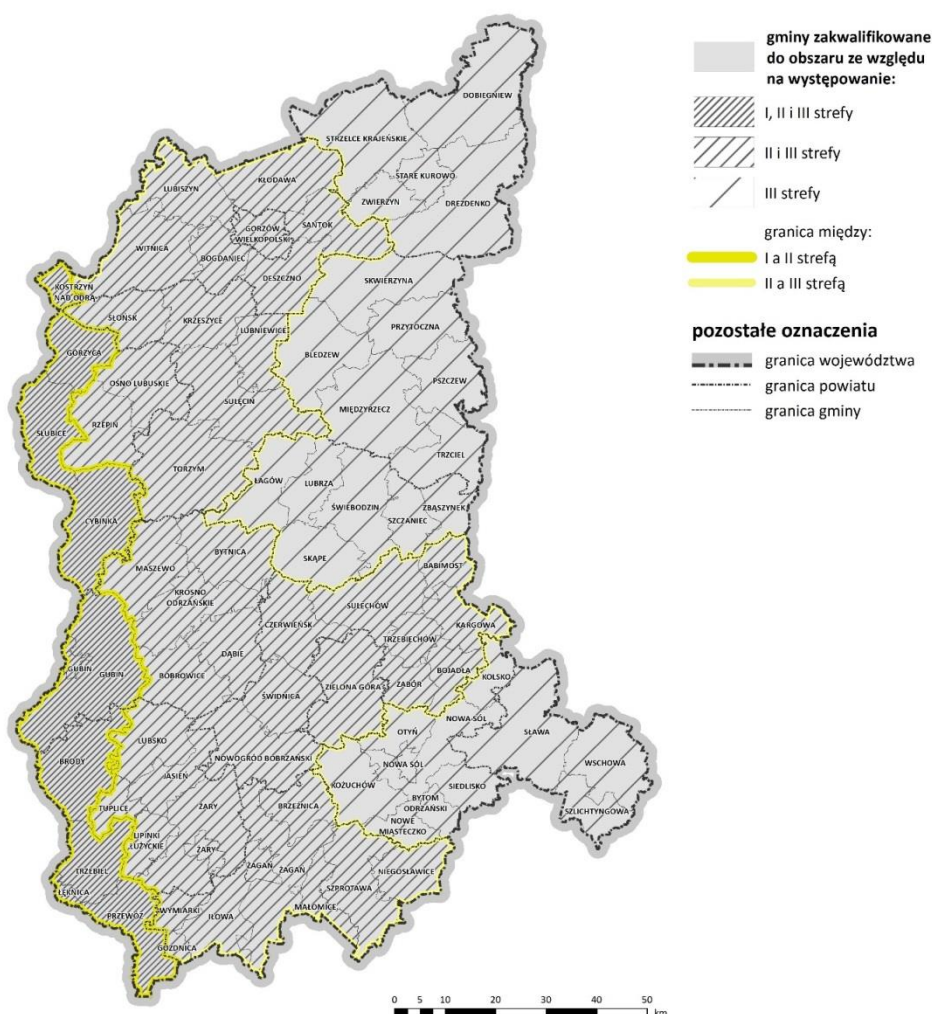
potencjał rozwoju dzięki bliskości granicy Niemiec. Dla rozwoju tej strefy istotne są bezpośrednie połączenia komunikacyjne z dużymi miejscowościami po stronie niemieckiej, szczególnie połączenia kolejowe. Głównymi szlakami transportu samochodowego jest autostrada A2 oraz droga ekspresowa S3.

Trzecia strefa swoim zasięgiem pokrywa teren całego województwa lubuskiego. W tej strefie obszaru przygranicznego znalazły się gminy powiatów położonych w większej odległości od granicy polsko-niemieckiej. Jednakże dzięki występującym połączeniom transportowym, infrastrukturalnym oraz podejmowanym działaniom współpracy jednostki te znajdują się również w strefie oddziaływania Niemiec.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- prowadzenie wspólnej polityki przestrzennej Polski i Niemiec,
- rozwój transportowych i innych infrastrukturalnych sieci transgranicznych.

Schemat 14. Obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji (...) – Obszary przygraniczne
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

5.5 Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich

Dostępność komunikacyjna mierzona czasem dojazdu pomiędzy różnymi ośrodkami regionalnymi jest jednym z najistotniejszych czynników rozwoju i warunkuje efektywność układu komunikacyjnego¹⁴⁴. Do gmin posiadających najniższą dostępność transportową do ośrodków wojewódzkich zakwalifikowano gminy: Gozdnicza,

¹⁴⁴ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r.

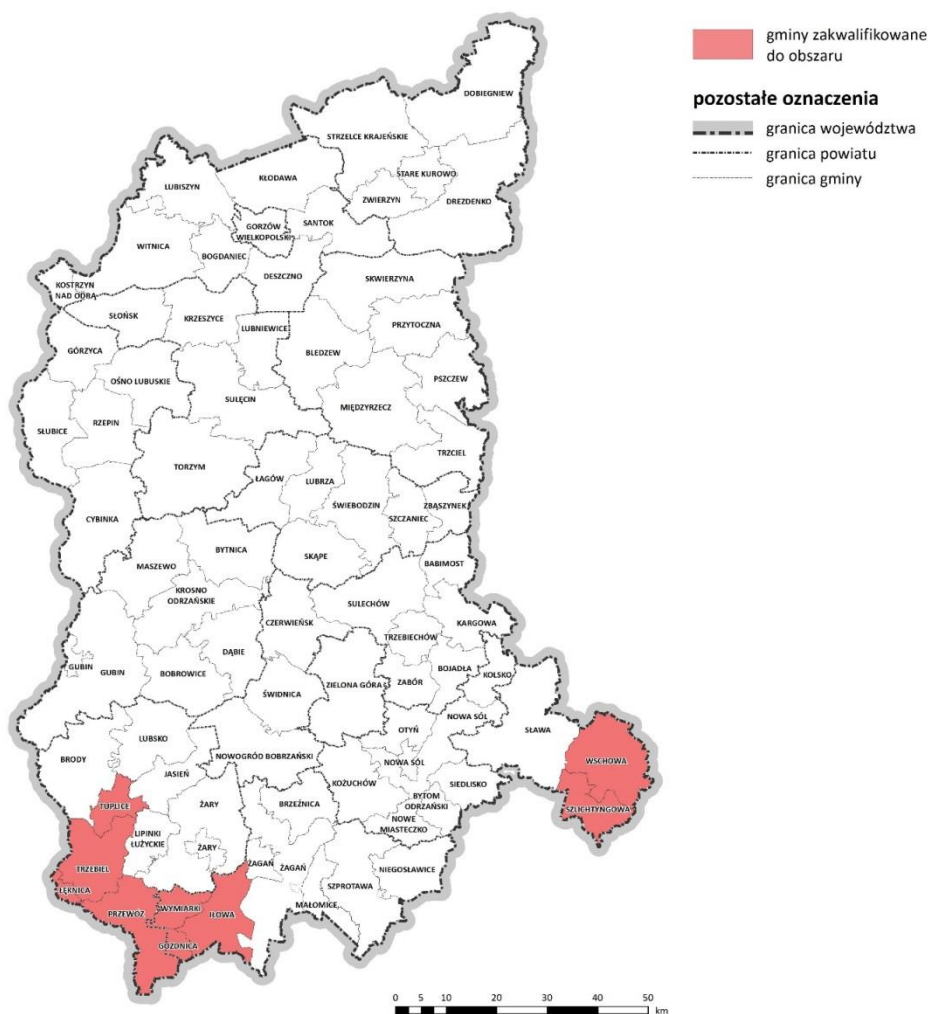
łłowa, Łęknica, Szlichtyngowa, Przewóz, Trzebiel, Tuplice, Wschowa i Wymiarki. Gminy zakwalifikowane do obszaru charakteryzują się peryferyjnym położeniem względem ośrodków wojewódzkich.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej.

Schemat 15. Obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji (...) – Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich

Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

6. Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym przyjęte z inicjatywy samorządów lokalnych i samorządu województwa

Zgodnie z art.39 ust. 3, pkt 4, ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁴⁵, samorząd województwa wyznacza obowiązkowo obszary funkcjonalne o znaczeniu dla polityki przestrzennej kraju, czyli obszary o znaczeniu ponadregionalnym, natomiast obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym samorząd województwa określa z własnej inicjatywy lub na wniosek samorządu gminnego lub samorządu powiatowego.

¹⁴⁵ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.)

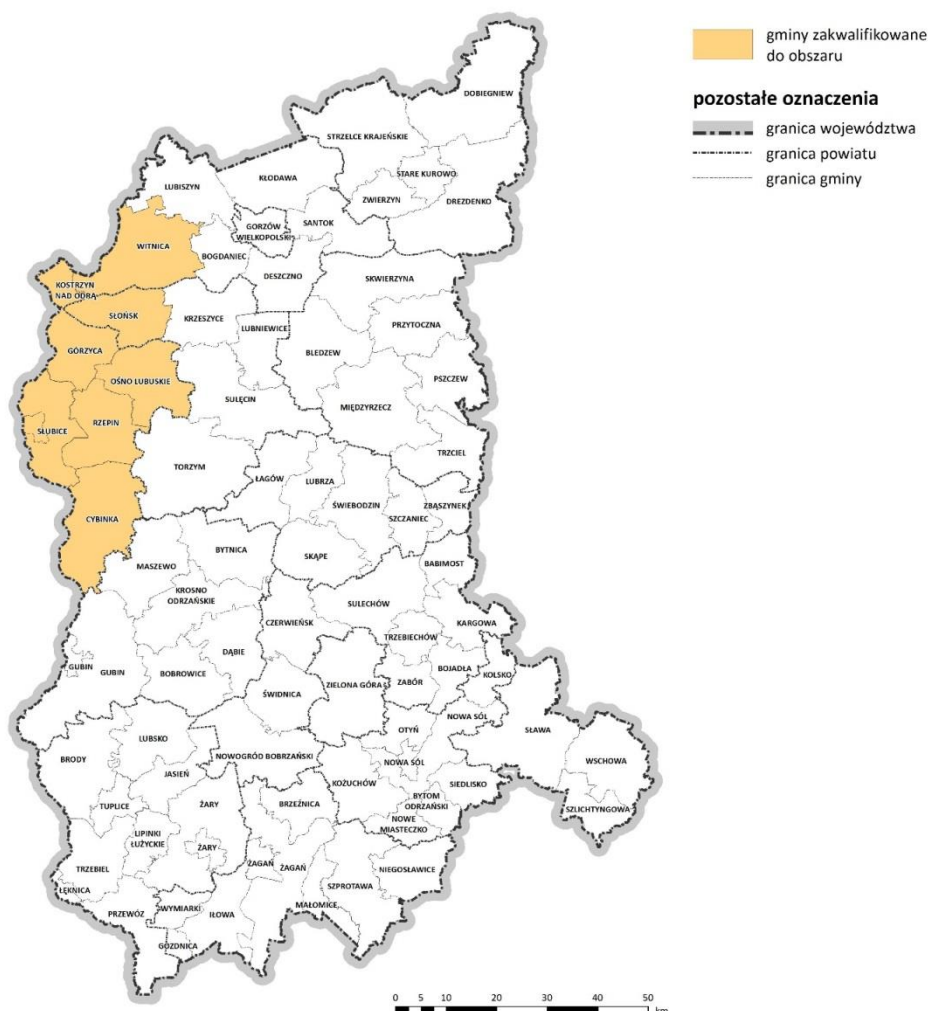
W związku z wnioskami samorządów lokalnych i samorządu województwa, określono trzy dodatkowe obszary funkcjonalne. Dwa z nich odnoszą się do szeroko ujętej współpracy pomiędzy gminami. Trzeci powołany obszar funkcjonalny odnosi się do walorów turystycznych.

6.1 Obszar funkcjonalny SUBREGION G8

Gminy należące do tego obszaru zadeklarowały współpracę w zakresie społeczno-gospodarczym, w tym: zintegrowania tras rowerowych, infrastruktury społecznej i gospodarki niskoemisyjnej.

Obszar charakteryzuje się wyraźną polaryzacją pomiędzy dwoma głównymi ośrodkami tj. Słubicami i Kostrzynem nad Odrą. Są to największe rynki pracy, w których koncentruje się życie gospodarcze regionu. Ponadto uwidacznia się duże znaczenie funkcji komunikacyjnej. Największymi węzłami drogowo-kolejowymi jest Kostrzyn nad Odrą oraz Rzepin. Ponadto obszar położony jest przy granicy z Niemcami, posiada dobry dostęp do polskiej i niemieckiej sieci drogowej i kolejowej, w tym korytarzy o znaczeniu europejskim. W obszarze funkcjonuje Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna.

Schemat 16. Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym (...) – Obszar współpracy SUBREGION G8
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

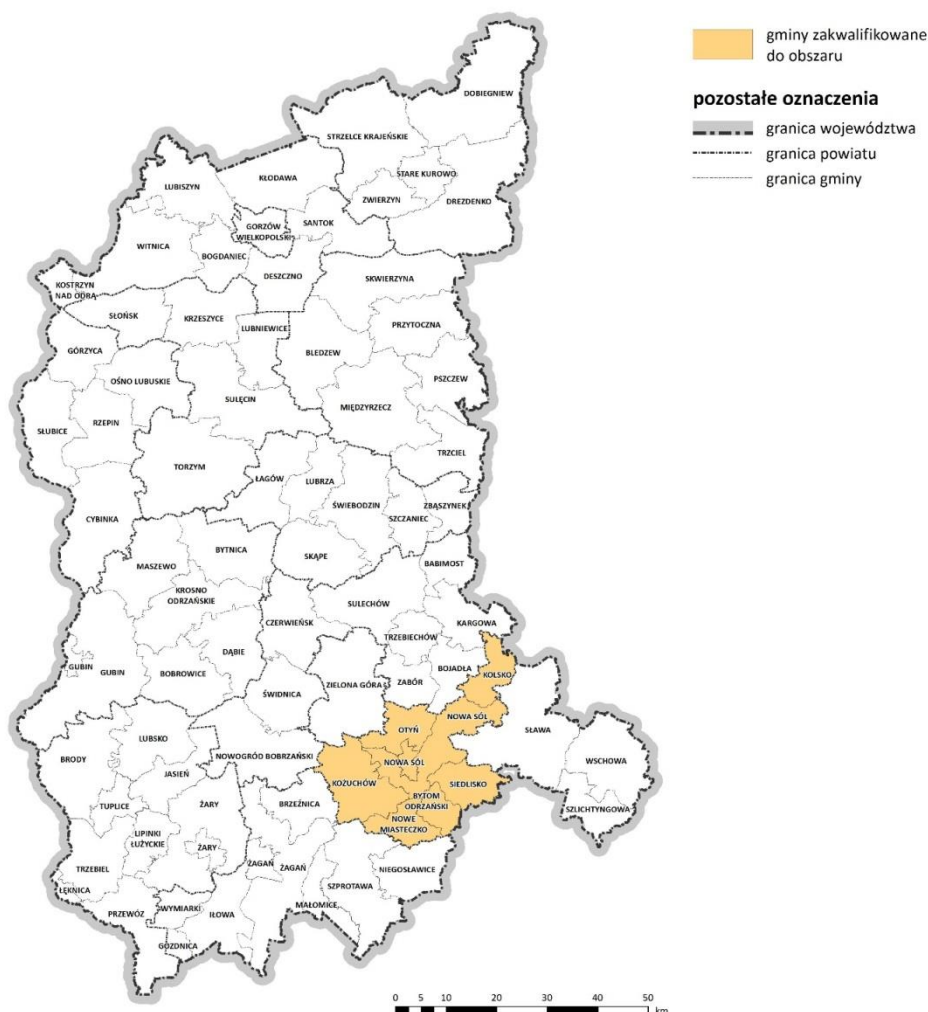
- zachowanie spójności przestrzennej obszaru,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,

- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunków zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,
- rozbudowa infrastruktury technicznej, sprzyjającej ochronie środowiska przyrodniczego (regulacja gospodarki ściekowej w obszarach zurbanizowanych),
- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej ośrodka miejskiego za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej.

6.2 Nowosolski obszar funkcjonalny

Drugi wnioskowany przez samorządy lokalne obszar funkcjonalny zlokalizowany jest w południowo-wschodniej części województwa lubuskiego. Powołany został dla gmin powiatu Nowosolskiego tj.: Bytom Odrzański, Kolsko, Kożuchów, Nowa Sól (gmina miejska), Nowa Sól (gmina wiejska), Nowe Miasteczko, Otyń, Siedlisko. Miasto Nowa Sól stanowi główny ośrodek rozwoju tego obszaru i generuje powiązania gospodarcze oraz funkcjonalno-przestrzenne z gminami włączonymi do obszaru. Nowosolski obszar funkcjonalny stanowi prężnie rozwijający się ośrodek gospodarczy. W Strategii rozwoju Nowosolskiego Obszaru Funkcjonalnego wyszczególniono trzy obszary rozwojowe: strefę gospodarczą, społeczną oraz strefę usług.

Schemat 17. Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym (...) – Nowosolski obszar funkcjonalny
Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- zachowanie spójności przestrzennej obszaru,
- zachowanie ładu przestrzennego w strefach zurbanizowanych jak i na terenach wiejskich (zapobieganie rozpraszaniu zabudowy, rozwój urbanizacji w nawiązaniu do ukształtowanych układów osadniczych),
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- ochrona i zachowanie ciągłości obszarów pełniących funkcje przyrodnicze, w tym klimatyczne,
- dbałość o wysoki standard terenów zieleni,
- podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i zachowanie krajobrazu kulturowego,
- wzmocnienie infrastruktury turystycznej,
- wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowych z zapewnieniem dostępu do infrastruktury technicznej jak i społecznej,
- wyznaczanie nowych terenów inwestycyjnych w oparciu o istniejący układ komunikacyjny i tereny uzbrojone w infrastrukturę techniczną oraz w sposób minimalizujący negatywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego i warunków zamieszkania, z zachowaniem obowiązujących przepisów,
- wykluczenie lokalizacji zabudowy chronionej akustycznie w bezpośrednim sąsiedztwie terenów kolejowych,

- zapewnianie niezbędnych rezerw terenowych pod lokalizację systemów infrastruktury technicznej obsługującej obszary aktywności gospodarczej,
- rozbudowa zintegrowanej sieci transportowej oraz sieci infrastruktury technicznej,
- uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów zagrożonych powodzią oraz budowy niezbędnej infrastruktury służącej ograniczeniu ryzyka powodziowego i skutków powodzi.

6.3 Obszar Krainy Warty i Noteci (KOTURED)

Obszar KOTURED (obszar kompleksu gospodarki turystycznej i edukacyjnej Odra-Warta-Noteć-Drawa) położony jest w północnej części województwa. Osią obszaru jest rzeka Warta, a granice obszaru obejmują ujście Warty do Odry i tereny na wschód, poza ujściem Noteci do Warty. Obszar został wyznaczony celem ochrony wartości kulturowych, unikalnych walorów przyrodniczych, krajobrazowych oraz klimatycznych oraz wypromowania obszaru o tak dużym potencjale edukacyjnym i turystycznym w kraju i poza jego granicami. Sprzyjają temu dogodne warunki lokalizacyjne, sąsiedztwo dużych ośrodków miejskich, w tym: Szczecina, Poznań, Berlina oraz Frankfurtu nad Odrą oraz dogodne trasy komunikacyjne.

Obszar kompleksu gospodarki turystycznej i edukacyjnej Odra-Warta-Noteć-Drawa (KOTURED) administracyjnie obejmuje 17 gmin: Bogdaniec, Deszczno, Dobiegniew, Drezdenko, Gorzów Wielkopolski, Górzycza, Kłodawa, Kostrzyn nad Odrą, Krzeszyce, Lubiszyn, Santok, Skwierzyna, Słońsk, Stare Kurowo, Strzelce Krajeńskie, Witnica oraz Zwierzyn.

Dla omawianego obszaru funkcjonalnego przyjęto następujące zasady zagospodarowania:

- wzmocnienie infrastruktury turystycznej, opartej na zasobach przyrodniczych, walorach edukacyjnych oraz regionalnej gospodarce,
- podnoszenie jakości infrastruktury turystyki wodnej, rowerowej, pieszej, wypoczynku i rekreacji, turystyki kulturalnej i edukacji przyrodniczej obszaru,
- rozbudowa infrastruktury technicznej, sprzyjającej ochronie środowiska przyrodniczego (regulacja gospodarki ściekowej w obszarach zurbanizowanych),
- dążenie do zapewnienia dostępności komunikacyjnej za pomocą komunikacji publicznej i rowerowej.

Schemat 18. Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym (...) – Obszar krainy Warty i Noteci (KOTURED)

Źródło: opracowanie własne na podstawie przyjętych kryteriów delimitacji

VIII. Wizja i możliwości rozwoju

1. Wizja rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego

Wizja rozwoju województwa lubuskiego jest bezpośrednią wynikiem analizy uwarunkowań Planu. Rozpoznane czynniki rozwojowe odnoszące się do poszczególnych warstw tematycznych stanowią ogół elementów tworzących obraz województwa lubuskiego, będący odpowiedzią na wyzwania stojące przed regionem w najbliższym horyzoncie czasowym.

Czynniki determinujące rozwój województwa lubuskiego odgrywają zasadniczą rolę w kreowaniu stałego wzrostu gospodarczego i społecznego. Prowadzona polityka przestrzenna powinna opierać się na wewnętrznych potencjalach. Wykorzystywanie walorów i szans wynikających z ukształtowanej sieci osadniczej, systemów infrastruktury technicznej, transportowej i społecznej oraz środowiskowych uwarunkowań ma prowadzić do długookresowego, zrównoważonego rozwoju.

W aspekcie efektywnego zarządzania regionem ważne jest ukierunkowanie działań na obszary o najwyższych potencjalach rozwojowych. Obszary funkcjonalne oraz obszary strategicznej interwencji są miejscem koncentracji procesów społeczno-gospodarczych, oddziałujących na tereny sąsiednie. W ramach tych obszarów możliwe jest podejmowanie współpracy międzygminnej w zakresie realizacji inwestycji, pozyskiwania

funduszy oraz formułowania dokumentów programowych. Odniesienie do obszarów funkcjonalnych zapewni kontynuację idei rozwojowych oraz komplementarność rozwiązań przyjmowanych przez samorządy gminne. Działania planistyczne wykraczające swoim zasięgiem poza granice jednostek administracyjnych przyczyniają się do osiągnięcia spójności terytorialnej regionu. Właściwe rozpoznanie powiązań w strukturze przestrzennej województwa lubuskiego umożliwi prowadzenie jednolitej polityki rozwoju nie tylko w odniesieniu do obszarów funkcjonalnych Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry, ale także ośrodków subregionalnych i lokalnych.

„Wizja przestrzennego zagospodarowania Polski 2030” zawarta w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została sformułowana „w odniesieniu do strategicznych wyzwań stających przed gospodarką Polską (...) oraz antycypowanych celów polityki rozwoju wynikających z KPZK 2030”¹⁴⁶. Opiera się ona na sieci powiązań funkcjonalnych krajowych ośrodków metropolitalnych, której częścią są Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. Do roku 2030 lubuski duopol ma aktywnie współtworzyć tę sieć, pełniąc rolę impulsu rozwojowego dla obszarów słabszych ekonomicznie i społecznie. Ponadto przewiduje się, że między głównymi węzłami metropolii sieciowej wykształcą się bezpośrednie kontakty gospodarcze, oparte na współpracy ośrodków akademickich i rozszerzonym zasięgu rynku dóbr kultury. Powiązania funkcjonalne miałyby połączyć oba miasta wojewódzkie z Poznaniem oraz Berlinem, ponadto Gorzów Wlkp. ze Szczecinem a Zieloną Górę z Wrocławiem. Przygraniczne położenie wpływa na istotną rolę województwa lubuskiego w kontekście powiązań transgranicznych. Prognozowany wzrost gospodarczy do 2030 r. ma prowadzić do rozwiniętej współpracy z przygranicznymi landami Niemiec – Saksonią i Brandenburgią, opartej na dogodnych warunkach do prowadzenia biznesu i bliskości kulturowej. W KPZK 2030 dużą wagę przywiązuje się do bezpieczeństwa energetycznego, złoża węgla brunatnego znajdujące się w regionie Gubina mają znaczenie strategiczne i wskazuje się utrzymanie ich w gotowości do przyszłej eksploatacji. Ponadto Lubuskie posiada dogodne warunki do produkcji energii opartej na odnawialnych źródłach, m.in. energii wiatrowej, wodnej i geotermalnej, co wpisuje się w założenia ogólnego bilansu energetycznego kraju, określonego w perspektywie do 2030 roku.

Natomiast w *Strategii rozwoju województwa lubuskiego 2020* (SRWL 2020) określono kierunek rozwoju województwa oparty na jego wewnętrznym potencjale oraz pojawiających się szansach na dynamiczny wzrost. Cele rozwojowe powinny dotyczyć strategicznych czynników charakteryzujących postęp i wzrost gospodarczy, takich jak jakość życia, konkurencyjna gospodarka, spójność regionu oraz efektywne zarządzanie. Czynniki te składają się na cel główny SRWL 2020, który został określony jako: „Wykorzystanie potencjałów województwa lubuskiego do wzrostu jakości życia, dynamizowania konkurencyjnej gospodarki, zwiększenia spójności regionu oraz efektywnego zarządzania jego rozwojem”. SRWL 2020 wpisuje się w ramy rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, przedstawione w KPZK 2030.

Zapisy ujęte w SRWL 2020 oraz w KPZK 2030 są ze sobą komplementarne i nakreślają wyraźne wytyczne co do sposobu wyznaczania w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego kierunków rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego regionu. Wyznaczone kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego oraz wskazane inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym uwzględniają horyzont czasowy do 2020 r. (zgodnie z SRWL 2020), do 2030 r. (zgodnie z KPZK 2030) oraz dalszy horyzont czasowy po 2030 r.

2. Spójność terytorialna regionu lubuskiego

Działaniami mającymi na celu realizację w przestrzeni wyznaczonych w *Strategii rozwoju województwa Lubuskiego 2020* celów strategicznych i operacyjnych, oraz pełnego wykorzystania potencjału regionu zmierzającego do osiągnięcia spójności terytorialnej niezbędne jest:

- znaczne podwyższenie konkurencyjności Zielonej Góry i Gorzowa Wlkp. oraz wzajemnych powiązań (duopol);

¹⁴⁶ KPZK 2030 str. 39

- wspieranie terenów przygranicznych – poprawa dostępności komunikacyjnej do ośrodków administracyjnych w regionie i kraju;
- rozwijanie funkcji administracyjnych, gospodarczych, edukacyjnych, naukowych, kulturowych i innych usług publicznych wyższego rzędu w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze;
- rewitalizacja miast, zwłaszcza ośrodków wojewódzkich oraz przywrócenie im atrakcyjności do zamieszkania w celu zahamowania trendów suburbanizacji,
- wzmocnienie powiązań funkcjonalnych między Gorzowem Wlkp. i Zieloną Górą, w tym zapewnienie efektywnych połączeń transportowych pomiędzy obydwooma miastami oraz z najważniejszymi ośrodkami regionów sąsiednich;
- wzmocnienie funkcji gospodarczych lubuskich miast zgodnie z ich potencjałami rozwojowymi, poprzez działania organizacyjne i infrastrukturalne (np. funkcje przemysłowe, usługowe i turystyczne);
- budowa obwodnic miast leżących w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich;
- budowa niezbędnych przepraw mostowych na rzekach województwa;
- wzmocnienie powiązań transportowych z sąsiednimi regionami, w tym budowa transgranicznych połączeń drogowych;
- zwiększenie ilości transgranicznych i międzyregionalnych połączeń komunikacyjnych, w szczególności kolejowych Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry z Warszawą oraz sąsiednimi metropoliami (Wrocław, Poznań, Szczecin, Berlin);
- wspieranie rozwoju przedsięwzięć wynikających z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- wspomaganie procesów rewitalizacji zdegradowanych obszarów wiejskich, w tym popegeerowskich oraz ochrona krajobrazu wiejskiego;
- wspieranie przedsięwzięć wynikających z Programu Współpracy INTERREG V A Brandenburgia — Polska 2014-2020 w ramach celu „Europejska Współpraca Terytorialna” Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR).

Realizacja powyższych zadań wpisuje się w obraz województwa lubuskiego zawarty w SRWL 2020, wskazane cele kreują wizję rozwoju w zadanej perspektywie czasowej. Kontynuacja realizacji celów zgodnie z założeniami KPZK 2030 będzie określać kierunek rozwoju województwa po 2020 roku. Uszczegółowienie zadań polityki rozwoju województwa w odniesieniu do poszczególnych stref tematycznych przedstawiono w dalszej części PZPWL, dotyczącej kierunków zagospodarowania przestrzennego.

IX. Kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego

1. Strategiczne cele rozwoju przestrzennego

Nakreślona wizja rozwoju regionu lubuskiego zakłada wielokierunkowy rozwój pod względem przestrzennym, społecznym oraz gospodarczym. Zrównoważony rozwój w obrębie wszystkich stref funkcjonalno-przestrzennych pozwoli na osiągnięcie wizji rozwoju, wg której województwo lubuskie zapewni mieszkańcom utrzymanie wysokiego poziomu życia oraz zyska wysoką pozycję ekonomiczną na tle kraju. Wykorzystanie innowacyjnego potencjału, nowoczesnych technologii i osiągnięć nauki pozwoli na wypromowanie obszaru jako atrakcyjnego miejsca do zamieszkania i rozwoju klasy kreatywnej, zapewniając dynamiczny wzrost gospodarczy, oparty na potencjale intelektualnym jego mieszkańców.

Wyznaczone poniżej cele strategiczne i operacyjne rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego służą realizacji wyznaczonych kierunków rozwoju.

Cele strategiczne i operacyjne:

Cel strategiczny 1. Spójność terytorialna

- 1.1. Zrównoważony rozwój struktury osadniczej regionu w tym rozwój funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich oraz rozwój subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich zgodnie z ich potencjałem i w oparciu o ich wzajemne powiązania funkcjonalne;
- 1.2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich;
- 1.3. Poprawa dostępności komunikacyjnej do ośrodków administracyjnych;
- 1.4. Rozwój infrastruktury technicznej, wzmacniającej ład ekologiczny;
- 1.5. Rozwój infrastruktury i systemów zapobiegania zagrożeniom.

Cel strategiczny 2. Zrównoważony rozwój społeczny

- 2.1. Wzrost dostępności do usług medycznych i wspieranie profilaktyki zdrowotnej;
- 2.2. Rozwój szkolnictwa w oparciu o potrzeby regionalnego rynku pracy;
- 2.3. Wzrost dostępności do atrakcyjnej oferty kulturalnej i sportowej;
- 2.4. Wspieranie włączenia zawodowego i społecznego;
- 2.5. Dostosowanie usług społecznych do zmian trendów demograficznych;
- 2.6. Rozwój i usprawnienie systemu transportu publicznego;
- 2.7. Ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego oraz budowanie na nich tożsamości regionalnej;
- 2.8. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych;

Cel strategiczny 3. Rozwój konkurencyjnej gospodarki

- 3.1. Wzmocnienie potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego;
- 3.2. Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej;
- 3.3. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej;
- 3.4. Rozwój i promocja specjalnych stref ekonomicznych;
- 3.5. Wzmocnienie kapitału ludzkiego poprzez inwestycje służące edukacji;
- 3.6. Rozwój gospodarki niskoemisyjnej;
- 3.7. Rozwój sieci transportowej;
- 3.8. Racjonalna gospodarka zasobami złóż kopalin;
- 3.9. Rozbudowa infrastruktury energetycznej i ochrony środowiska;
- 3.10. Poprawa jakości rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej;
- 3.11. Kreowanie wizerunku i promocja marki Lubuskie;
- 3.12. Rozwój potencjału turystycznego województwa;
- 3.13. Efektywne zarządzanie regionem.

Rozwój zrównoważony wymaga realizacji działań według zaplanowanej strategii. Wyznaczona wizja oraz cele strategiczne i operacyjne rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego zostały sformułowane w oparciu o Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, w której za cel główny uznano wykorzystanie potencjałów województwa lubuskiego do wzrostu jakości życia, dynamizowania konkurencyjnej gospodarki, zwiększenia spójności regionu oraz efektywnego zarządzania jego rozwojem. Dla osiągnięcia tego celu wyznaczono cztery cele strategiczne, które dotyczą kolejno konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki, dostępności transportowej i teleinformatycznej, społecznej i terytorialnej spójności regionu oraz efektywnego zarządzania. Wszystkie te cele

wraz z celami operacyjnymi są spójne z wyznaczonymi powyżej celami rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego służącymi realizacji wyznaczonych kierunków rozwoju.

Wyznaczone w PZPWL strategiczne cele rozwoju przestrzennego zostaną osiągnięte poprzez realizację szczegółowych kierunków rozwoju województwa lubuskiego, wyznaczonych dla poszczególnych stref tematycznych, tj. strefy przyrodniczej, społecznej, kulturowej, ekonomiczno-gospodarczej, obronności i bezpieczeństwa oraz w zakresie komunikacji, transportu i infrastruktury technicznej. Powyższe strefy tworzą plan struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa. Wyznaczone w ich ramach kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego są zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, uwzględniają uwarunkowania i strategiczne cele rozwojowe, kluczowe dla danej strefy, jak i ograniczenia wynikające z zasad zagospodarowania pozostałych stref. Kształtowany w ten sposób plan struktury funkcjonalno-przestrzennej wskazuje obszary pełniące nadrzędne funkcje przyrodnicze, jak i strukturę osadniczą regionu wraz z obszarami koncentracji inwestycji infrastrukturalnych, przy uwzględnieniu potrzeby ochrony walorów przyrodniczych, środowiskowych i kulturowych.

2. System przyrodniczy

Rozwój zrównoważony jest naczelną zasadą gospodarowania zasobami naturalnymi – zapewnia trwałość podstawowych procesów przyrodniczych i gwarantuje zaspokojenie potrzeb społeczności. Zasoby naturalne obejmują powietrze, wody podziemne i powierzchniowe, kopaliny, gleby, lasy. Racjonalne korzystanie z zasobów oznacza utrzymanie odpowiedniej ilości i jakości poszczególnych elementów środowiska oraz ich wzajemnych powiązań.

Ochrona walorów przyrodniczych

Podstawowy system przyrodniczy województwa lubuskiego obejmuje obszary objęte różnymi formami ochrony oraz tereny o dużym udziale środowisk naturalnych i półnaturalnych, nieobjęte ochroną prawną, a umożliwiające zachowanie łączności pomiędzy terenami chronionymi. Ochrona bioróżnorodności wymaga utrzymania cennych ekosystemów, siedlisk, gatunków w obrębie obszarów prawnie chronionych, jak i wzmocnienia spójności ekologicznej pomiędzy tymi obszarami.

Kierunek 1. Ochrona i kształtowanie systemu przyrodniczego

Działania

1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnego systemu obszarów chronionych jako podstawy ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych;
2. Kształtowanie zagospodarowania terenów w obszarach chronionych w dostosowaniu do przedmiotu ochrony oraz zgodnie z przepisami w zakresie ochrony przyrody oraz dokumentami nadrzędnymi;
3. Rewizja celów, funkcji oraz zasad wykonywania ochrony w parkach krajobrazowych oraz w obszarach chronionego krajobrazu, a także doprecyzowanie ich granic;
4. Opracowanie planów ochrony lub planów zadań ochronnych dla obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000 oraz włączenie wskazań z nich wynikających do aktów prawa miejscowego;
5. Inwentaryzacja i ochrona najcenniejszych siedlisk przyrodniczych nieobjętych dotychczas ochroną prawną;
6. Wzmocnienie integracji działalności turystycznej z celami ochrony przyrody;
7. Koordynacja działań dla zintegrowania systemu terenów chronionych w województwie z systemami ochronnymi w województwach sąsiednich (zachodniopomorskie, wielkopolskie, dolnośląskie) i na terenach pogranicza polsko-niemieckiego.

Obszary przyrodnicze o najwyższym reżimie ochronnym, wymagające bezwzględnego zachowania i ochrony walorów środowiska przyrodniczego oraz eliminowania zagrożeń, to przede wszystkim obszary parków narodowych oraz rezerwatów przyrody. Dla obu parków narodowych sporządzono projekty planów ochrony, do czasu ich zatwierdzenia obowiązują ustalenia zadań ochronnych dla Drawieńskiego PN oraz PN „Ujście Warty”. Spośród 67 rezerwatów przyrody położonych w granicach województwa lubuskiego, 48 posiada ustanowione plany ochrony, a dla 19 wymagane jest ich opracowanie i zatwierdzenie.

Obszary przyrodnicze o wysokim reżimie ochronnym to również parki krajobrazowe oraz obszary Natura 2000. Obszar parku krajobrazowego, zgodnie z ustawową definicją, chroniony jest w celu zachowania i popularyzacji wartości przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych w warunkach zrównoważonego rozwoju. Obowiązujący plan ochrony posiada Pszczewski PK, dla pozostałych 7 parków wymagane jest opracowanie i zatwierdzenie planów ochrony.

W granicach obszarów Natura 2000 obowiązuje zakaz podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru, w tym w szczególności pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt oraz wpłynąć negatywnie na gatunki, dla ochrony których wyznaczono obszar. Działania te nie mogą również pogorszyć integralności obszaru lub jego powiązania z innymi obszarami. Dla obszaru Natura 2000 sporządza się plan zadań ochronnych, którego podstawowym celem jest zagwarantowanie odpowiedniej ochrony dla zachowania głównych przedmiotów ochrony, przy jednoczesnym zachowaniu równowagi pomiędzy ochroną przyrody i rozwojem regionu. Według stanu na 2017 r. plany zadań ochronnych obowiązują dla 34 obszarów Natura 2000, dla 44 wymagane jest opracowanie i zatwierdzenie planów zadań ochronnych.

Obszary o niższym reżimie ochronnym to obszary chronionego krajobrazu. Są to tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokojenia potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnią funkcję korytarzy ekologicznych. Do grupy tej zaklasyfikowano również zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz użytki ekologiczne.

Wskazuje się na konieczność dostosowania polityki przestrzennego zagospodarowania województwa do zasad i warunków wynikających z nadrzędnej dla danego obszaru chronionego polityki ekologicznej. Obszary kształtujące podstawowy system przyrodniczy województwa lubuskiego nie stanowią terenów wykluczonych z możliwości zainwestowania pod warunkiem zachowania zgodności z przepisami odrębnymi (przepisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, rozporządzeniami, zarządzeniami, uchwałami je powołującymi oraz zadaniami ochronnymi i planami ochrony), gwarantującymi zachowanie zasobów przyrodniczych, dla ochrony których zostały powołane poszczególne formy ochrony przyrody. Należy podkreślić, iż tereny prawnej ochrony przyrody oraz ich bezpośrednie sąsiedztwo, powinny podlegać ochronie przed nadmierną presją budowlaną, w tym mieszkaniową i rekreacyjną. Rozpraszenie i wkraczanie zabudowy w obszary cenne przyrodniczo, skutkuje zmniejszeniem powierzchni terenów otwartych i utratą funkcjonalności korytarzy ekologicznych, a także wzrostem presji antropogenicznej. Koniecznością jest opracowanie planów ochrony i planów zadań ochronnych dla poszczególnych obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000, oraz uwzględnienie wskazań z nich wynikających w aktach prawa miejscowego.

Zgodnie z założeniami *Programu ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020*, w granicach województwa lubuskiego wskazane jest dokonanie rewizji celów, funkcji oraz zasad wykonywania ochrony w parkach krajobrazowych i w obszarach chronionego krajobrazu, a także uszczegółowienie przebiegu ich granic. Planowane zmiany przebiegu granic oraz powierzchni, wynikające głównie z konieczności ich uszczegółowienia, dotyczą siedmiu parków krajobrazowych: PK Ujście Warty, Barlinecko-Gorzowskiego PK, Gryżyńskiego PK, Łagowsko-Sulęcińskiego PK, PK Łuk Mużakowa, Krzezińskiego PK, Pszczewskiego PK¹⁴⁷. Dokładny przebieg granic zostanie określony w stosownych aktach prawnych.

Wskazane jest również objęcie ochroną innych cennych przyrodniczo i krajobrazowo obszarów dotychczas nie podlegających ochronie, w tym: Mokradel Miłowisko-Mieszczowskich (Shadow List)¹⁴⁸.

---

¹⁴⁷ Informacje uzyskane od Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego oraz z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, 03.2016 r.

¹⁴⁸ www.salamandra.org.pl — Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody

Ważne zadanie stanowi również koordynacja działań pomiędzy poszczególnymi szczeblami administracji dla zintegrowania systemu terenów chronionych w województwie z systemami ochronnymi w województwach sąsiednich (zachodniopomorskie, wielkopolskie, dolnośląskie) i na terenach pogranicza polsko-niemieckiego.

Tereny cenne przyrodniczo objęte ochroną prawną stanowią jednocześnie potencjał do rozwoju turystycznego regionu. Turystyka zrównoważona, której rozwój jest dostosowany do rodzaju i jakości środowiska przyrodniczego, nie przyczynia się do ich degradacji. Rozwój turystyki powinien odbywać się po wyznaczonych trasach turystycznych, ograniczających niekontrolowaną penetrację obszarów cennych przyrodniczo. Wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe obszarów, objętych ochroną na mocy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, stanowią doskonale miejsce do uprawiania różnych form ekoturystyki, w tym coraz modniejszej turystyki ornitologicznej (znana pod angielską nazwą *birdwatching*). Polska staje się potęgą europejskiej turystyki ornitologicznej przyciągającą setki ornitologów zarówno amatorów, jak i profesjonalistów. Jako najcenniejsze obszary wskazane do rozwoju tego typu turystyki na obszarach chronionych wymienia się: Park Narodowy „Ujście Warty” oraz obszar Natura 2000 Dolina Środkowej Odry PLB080004. W obszarach tych wskazane jest wyznaczenie ścieżek dydaktycznych ze stanowiskami do obserwacji ptaków, w sposób niezagrażający gatunkom awifauny, a umożliwiający rozwój turystyki przyrodniczej. Rozwój ekoturystyki staje się szansą dla lepszej ochrony zasobów przyrodniczych, gdzie mieszkańcy dostrzegają osobisty interes w ich ochronie¹⁴⁹.

Kierunek 2. Zapewnienie spójności i ciągłości systemu przyrodniczego

Działania

1. Zachowanie integralności obszarów węzłowych i zapewnienie drożności korytarzy wyznaczonych w ramach krajowej sieci ekologicznej:
  - a. części Korytarza Północnego (KPn),
  - b. części Korytarza Północnego Centralnego (KPnC),
  - c. części Korytarza Zachodniego (KZ),
  - d. części Korytarza Południowego Centralnego (KPdC);
2. Zachowanie drożności cieków stanowiących istotne korytarze migracyjne ichtiofauny lub odtworzenie ich drożności;
3. Kształtowanie systemu przyrodniczego poszczególnych miast i gmin w sposób zapewniający ich spójność i powiązanie z krajową siecią ekologiczną;
4. Przeciwdziałanie fragmentacji przestrzeni przyrodniczej, likwidacja barier na trasach przemieszczania się gatunków.

Zgodnie z *Unijną strategią ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.*¹⁵⁰ wskazuje się na konieczność wzmocnienia ochrony ekosystemów poprzez rozwój zielonej infrastruktury. Zielona infrastruktura definiowana jest jako *strategicznie zaplanowana sieć obszarów naturalnych i półnaturalnych z innymi cechami środowiskowymi, zaprojektowana i zarządzana w sposób mający zapewnić szeroką gamę usług ekosystemowych*¹⁵¹. Jej celem jest zachowanie i odtworzenie połączeń pomiędzy istniejącymi obszarami przyrodniczymi, co jednocześnie daje możliwość zachowania większej bioróżnorodności¹⁵². Zgodnie z powyższą koncepcją ochrona przyrody i naturalnych procesów, stanowiących źródło korzyści dla społeczności (oczyszczanie wód, łagodzenie skutków powodzi, pochłanianie dwutlenku węgla), powinna zostać świadomie włączona w proces planowania przestrzennego. Zieloną infrastrukturę tworzą obszary węzłowe (ostoje), w tym obszary objęte ochroną prawną, korytarze ekologiczne, a także elementy minimalizujące skutki fragmentacji przestrzeni tj.: ekodukty.

Do szczególnie ważnych obszarów kształtujących sieć ekologiczną województwa lubuskiego należą obszary węzłowe tj.: Puszcza Drawska, Puszcza Gorzowska, Bagna ujścia Warty, Puszcza Notecka, Bory

¹⁴⁹www.salamanca.org.pl — Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody

¹⁵⁰ Unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r., Komisja Europejska, grudzień 2011

¹⁵¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Zielona Infrastruktura — zwiększanie kapitału naturalnego Europy

¹⁵² Zielona infrastruktura. Natura. Komisja Europejska, czerwiec 2010

Dolnośląskie, Puszcza Rzepińska (Lubuska), Bory Zielonogórskie Wschodnie i Zachodnie, Lasy Sławskie, oraz obszary korytarzowe, o znaczeniu międzynarodowym oraz krajowym, łączące dane obszary¹⁵³.

W przypadku obszarów węzłowych oraz korytarzowych obejmujących kompleksy leśne należy przeciwdziałać fragmentacji i rozdrobnieniu oraz odtwarzać ich ciągłość poprzez dolesienia. W przypadku korytarzy dla zwierząt leśnych, ogólny stopień pokrycia roślinnością wysoką powinien wynosić przynajmniej 40%. Większość powiatów województwa posiada określoną lesistość, jedynie lesistość powiatu nowosolskiego i wschowskiego jest nieco niższa (39%), są to obszary wskazane do potencjalnych dolesień.

Ważne szlaki migracji fauny stanowią doliny rzeczne. W granicach województwa lubuskiego najważniejszy szlak ichtiologiczny stanowią rzeki Odra, Warta, Noteć, Drawa. Funkcje ważnych wodnych korytarzy ekologicznych pełnią też takie ciekі jak: Bóbr z dopływem Kwisą, Nysa Łużycka¹⁵⁴. Doliny stanowią również ważne korytarze teriologiczne oraz ostoje awifauny i herpetofauny, w tym dolina Odry stanowi korytarz ekologiczny o randze międzynarodowej. Wskazuje się zatem na konieczność ochrony zbiorowisk łąkowych, zaroślowych oraz leśnych, stanowiących otulinę ciekі, przed zabudową, a także zachowanie drożności samego ciekі.

Zachowanie drożności korytarzy migracyjnych może wymagać budowy specjalnych urządzeń, jeśli kolizja z zabudową, drogami, mostami czy infrastrukturą techniczną jest nieunikniona. W publikacjach dotyczących zasad ochrony drożności połączeń ekologicznych wymienia się przede wszystkim realizację przepławek na poprzecznych przegrodach rzeki, budowę zielonych mostów i estakad nad drogami przecinającymi kompleksy leśne, a także realizację przejść dla płazów, czy małych ssaków. Należy jednak podkreślić, że nadrzędną zasadą powinien być priorytet dla wariantu inwestycji omijającego węzły i korytarze ekologiczne.

Zgodnie z *Programem udroźniania wód płynących dla celów rybactwa w województwie lubuskim na lata 2005-2020* rzeki Bóbr, Drawa i Nysa Łużycka wymieniane są jako ciekі priorytetowe (Priorytet I), wymagające wdrażania działań ochronnych, w tym udroźniania poprzez budowę nowych przejść oraz przebudowę istniejących przejść dla ryb wędrownych. Pozostałe rzeki w granicach województwa wymagające udroźnienia to: Młynówka Chlebowo, Ilanka, Pliszka, Postomia, Kłodawka, Obrzyca, Kanał Łacza, Ośnianka, Pełcz, Kanał Zimna Woda, Santoczna, Mierzęcka Struga, Struga Lubikowska, Gniła Obra, Lubniewka, Paklica, Gryżynka, Szprotawa, Brzeźnica, Ołobok, Rakownik, Struga Jeziorna, Biała, Santoczna, Strużna, Gościmka, Lubsza¹⁵⁵.

Wśród najważniejszych planowanych inwestycji drogowych wymagających realizacji przejść dla zwierząt wymienia się:

- budowę drogi S-3 Gorzów Wlkp. – Nowa Sól, w tym:
  - o budowę odcinka Sulechów – Nowa Sól,
  - o budowę II jezdni obwodnicy Gorzowa Wlkp.,
- budowę drogi S-3 Nowa Sól – Legnica (A4) (odc. węzeł Nowa Sól Południe – węzeł Gaworzycy (bez węzła),
- budowę autostrady A18 Olszyna – Golnice (przebudowa jezdni południowej)¹⁵⁶.

Wyznaczone granice korytarzy ekologicznych powinny zostać uszczegółowione na etapie prowadzenia prac planistycznych w poszczególnych gminach. Prawidłowe kształtowanie struktur przyrodniczych powinno obejmować zachowanie ciągłości korytarzy pomiędzy gminami i tworzenie wspólnej spójnej sieci chroniącej cenne przyrodniczo tereny. Istotne z punktu widzenia przyrodniczego jest również włączanie w system przyrodniczy siedlisk zlokalizowanych poza obszarami prawnie chronionymi, a pełniących istotne funkcje

¹⁵³ Krajowa sieć korytarzy ekologicznych, IBS PAN Białowieża

¹⁵⁴ Ocena potrzeb i priorytetów udroźnienia ciągłości morfologicznej rzek w kontekście osiągnięcia dobrego stanu i potencjału części wód w Polsce. KZGW, Warszawa 2010

¹⁵⁵ Program udroźniania wód płynących dla celów rybactwa w województwie lubuskim na lata 2005-2020, Zielona Góra 2005 r.

¹⁵⁶ Dane GDDKiA, marzec 2016

klimatyczne, biologiczne i hydrologiczne (lasy, zbiorowiska łąkowe, tereny podmokłe, zbiorniki wodne, inne tereny otwarte). Tereny kształtujące spójny system przyrodniczy stanowią jednocześnie obszary umożliwiające realizację systemu obsługującego różne formy turystyki i rekreacji, zarówno w skali regionalnej jak i lokalnej.

Kierunek 3. Ochrona walorów przyrody ożywionej

Działania

1. Ochrona ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej;
2. Ochrona i zachowanie integralności oraz trwałości głównych kompleksów leśnych wraz ze strefą ekotonową;
3. Zwiększenie powierzchni lasów zgodnie z założeniami *Krajowego Programu Zwiększania Lesistości*;
4. Stopniowa przebudowa drzewostanów w celu dostosowania struktury lasów do warunków siedliskowych, odnowienie uszkodzonych ekosystemów leśnych;
5. Ochrona obszarów wodno-błotnych, torfowisk;
6. Ochrona siedlisk łąkowych i pastwiskowych, w tym ochrona zbiorowisk na siedliskach wilgotnych i zmiennowilgotnych,
7. Ochrona muraw kserotermicznych;
8. Ochrona ostoi faunistycznych, w tym miejsc łągowych i żerowiskowych;
9. Wsparcie różnorodności biologicznej poprzez zrównoważoną gospodarkę wodną, rolną, leśną, łowiecką i rybacką;
10. Opracowanie i upowszechnienie zrównoważonych zasad rozwoju turystyki na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych;
11. Edukacja ekologiczna społeczeństwa.

Ochrona przyrody ożywionej to działania podejmowane na rzecz zachowania jej poszczególnych elementów, w tym przede wszystkim ich różnorodności. Wśród najcenniejszych siedlisk wymienia się zbiorowiska leśne, łąkowe na siedliskach wilgotnych i zmiennowilgotnych lub świeżych, torfowiska, a także ciepłolubne łąki oraz murawy kserotermiczne. Najważniejsze stanowiska zostały zidentyfikowane i objęte ochroną w postaci parków narodowych, obszarów Natura 2000, czy rezerwatów przyrody, jednak w każdej gminie znajdują się takie siedliska, które powinny zostać zidentyfikowane i zachowane. Obszary cenne przyrodniczo powinny stanowić element promocji regionu oraz czynnik rozwoju gospodarczego.

Kluczowe ekosystemy leśne województwa lubuskiego, wymagające zachowania i ochrony to:

- Puszcza Drawska,
- Puszcza Gorzowska (Barlinecka),
- Puszcza Notecka,
- Puszcza Rzepińska (Puszcza Lubuska),
- Bory Zielonogórskie,
- Bory Dolnośląskie.

W przypadku terenów leśnych, ich ochrona powinna polegać przede wszystkim na utrzymaniu i zapewnieniu ciągłości użytkowania, poprzez ograniczenie przeznaczania gruntów leśnych na cele nieleśne, w tym w szczególności lasów ochronnych. Wskazuje się na konieczność przeciwdziałania fragmentacji i rozdrobnieniu kompleksów leśnych, sprzyjanie tworzeniu zwartych kompleksów leśnych, wzmacnianie ich ciągłości w ramach systemów ekologicznych. Podstawowym celem zwiększania lesistości powinno być regulowanie granic dużych kompleksów leśnych, łączenie małych i średnich powierzchni zalesionych w jeden obszar. Zgodnie z *Krajowym Programem Zwiększania Lesistości Kraju (2014)*, preferowanymi obszarami wprowadzania nowych zalesień są północna i wschodnia część województwa lubuskiego, powiaty: międzyrzecki, wschowski, strzelecko-drezdenecki, gorzowski, świebodziński i nowosolski¹⁵⁷.

Obszarami promocji zrównoważonej gospodarki leśnej, wspierania badań naukowych, edukacji społeczeństwa oraz ochrony przyrody są w szczególności 2 leśne kompleksy promocyjne: LKP Bory Lubuskie oraz LKP Puszcza Notecka¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Aktualizacja Krajowego Programu Zwiększania Lesistości. Instytut Badawczy Leśnictwa. Zakład Zarządzania Zasobami Leśnymi, Sękocin 2014

¹⁵⁸ www.lasy.gov.pl – Leśne Kompleksy Promocyjne

Lasy, poza pełnionymi funkcjami przyrodniczymi, klimatycznymi oraz krajobrazowymi, stanowią potencjał rozwoju turystycznego. Realizacja sieci szlaków pieszych oraz rowerowych, pozwoli na ochronę walorów przyrodniczych, poprzez ograniczenie niekontrolowanego przemieszczania się turystów, oraz jednoczesne wykorzystanie atutu przyrodniczego jaki stanowi wysoka lesistość regionu. Do lasów o dużym potencjale turystycznym ze względu na obecność licznych jezior, należy zaliczyć lasy Puszczy Drawskiej oraz Puszczy Gorzowskiej (Barlineckiej). Jako obszary intensywnego użytkowania wskazuje się również lasy wokół miejscowości, w tym w szczególności wokół miast.

Ochrona różnorodności biologicznej dotyczy ochrony całych krajobrazów, stanowiących swoiste mozaiki siedlisk. Wymienić należy przede wszystkim dolinowe kompleksy złożone z wód płynących, starorzeczy, łąk i pastwisk, które tworzą jeden system wrażliwy na antropopresję. Jako najważniejsze w obrębie województwa należy wymienić doliny dużych rzek — Odry, Warty i Noteci ze szczególnie cennym ujściowym odcinkiem Warty (ostoja RAMSAR). Niemniej cenne przyrodniczo są również doliny mniejszych rzek m.in.: Drawy, Bobru, Pliszki, Ilanki, Leniwej Obry, Kwisy, a także Nysy Łużyckiej oraz Lubszy, tworzące dopływy większych cieków i stanowiące z nimi spójny system przyrodniczy. Ochronę tych obszarów należy wspierać poprzez zachowanie trwałych użytków zielonych, stanowiących naturalne poldery i strefy samoistnego oczyszczania się wód, ograniczenie nadmiernego osuszania użytków zielonych, ochronę wód przed zanieczyszczeniami, w tym zanieczyszczeniem z terenów rolniczych, oraz – w miarę możliwości – renaturyzację cieków.

Wskazuje się na konieczność ochrony biotopów torfowisk niskich, przejściowych i wysokich rozproszonych po całym obszarze województwa, w tym torfowisk występujących w dolinach rzek Ilanki i Pliszki. W tym celu należy uwzględnić ochronę mokradeł w procesach planowania przestrzennego, poprzez ich zachowywanie i ochronę, przeciwdziałanie fragmentacji, racjonalne wykorzystywanie zasobów wodnych, przeciwdziałanie nadmiernemu odpływowi wód z ich obszarów, ograniczenie stosowania nawozów mineralnych i środków ochrony roślin.

W granicach województwa wyróżnia się również cenne murawy kserotermiczne, w szczególności w północnej części województwa (m.in.: Łupowo, Santok, Gorzów Wlkp., Górki, Owczary, Górzycy)¹⁵⁹, dla ochrony których wymagane jest prowadzenie ekstensywnej gospodarki pasterskiej. Ze względu na postępującą degradację siedlisk konieczne jest także przeprowadzenie wycinki krzewów oraz drzew, ręczne koszenie obszarów, na których nastąpiła sukcesja.

Ważne zadanie stanowi również ochrona małych zbiorników wodnych, w tym zbiorników poeksploatacyjnych (okolice Trzebiela i Tuplic), stawów, stanowiących ważne miejsce rozrodu i życia wielu gatunków fauny.

Wymienione powyżej kierunki działań stanowią równie ważne zadania mające na celu ochronę istotnych ostoi faunistycznych. Należy wymienić również konieczność uwzględnienia występowania ostoi ptasich (obszary specjalnej ochrony ptaków OSO Natura 2000), jak i nietoperzy (m.in.: rezerwat przyrody „Nietoperek”, pokrywający się z obszarem Natura 2000 Nietoperek PLH080003, obejmujące Międzyrzecki Rejon Umocniony (MRU) – największe w Polsce i jedno z ważniejszych w Europie zimowisko nietoperzy) w procesie planowania lokalizacji inwestycji, w tym farm wiatrowych.

Kierunek 4. Ochrona walorów przyrody nieożywionej

Działania

1. Ochrona georóżnorodności w obrębie Geoparku Łuk Mużakowa oraz poprzez tworzenie geostanowisk (gm.: Brody, Tuplice, Trzebiel, Przewóz).

Od listopada 2015 r. transgraniczny geopark Łuk Mużakowa jest światowym geoparkiem UNESCO. Geopark stanowi istotny potencjał rozwoju turystycznego regionu (geoturystyka) został również wskazany

¹⁵⁹ <http://www.murawy.kp.org.pl/> – Ogólnopolska baza muraw kserotermicznych

w *Strategii Rozwoju Polski Zachodniej 2020*¹⁶⁰. Ochrona georóżnorodności w granicach województwa lubuskiego powinna być realizowana poprzez uwzględnienie celów ochrony wynikających z położenia w obrębie geoparku, a także ustanawianie nowych geostanowisk.

Kierunek 5. Ochrona krajobrazu

Działania

1. Ochrona najcenniejszych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego;
2. Opracowanie audytu krajobrazowego.

Wymagany przepisami audyt krajobrazowy dla obszaru województwa pozwoli na określenie rekomendacji i wniosków dotyczących kształtowania i ochrony krajobrazów priorytetowych oraz krajobrazów w obrębie parków kulturowych, parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO lub proponowanych do umieszczenia na tych listach. Jako krajobraz priorytetowy, zgodnie z ustawową definicją, rozumie się krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania.

Wśród krajobrazów typowanych do Czerwonej Księgi Krajobrazów Polski, które wymagają szczególnej ochrony, w granicach województwa lubuskiego wymienia się krajobraz:

- doliny dolnej Noteci i Warty, w tym Parku Narodowego Ujście Warty,
- Drawieńskiego Parku Narodowego,
- Łagowsko-Sulęcińskiego Parku Krajobrazowego,
- Pszczewskiego Parku Krajobrazowego¹⁶¹.

Ochronie przed nadmierną presją urbanistyczną powinny podlegać obszary otwarte, cenne przyrodniczo, atrakcyjne pod względem turystycznym. Na obszarach wyznaczonych dla ochrony krajobrazu (park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu) należy ograniczać możliwość lokalizacji turbin wiatrowych oraz obiektów kubaturowych niedostosowanych do otoczenia, poprzez odpowiednie zapisy w dokumentach planistycznych oraz w stosownych, nadrzędnych dokumentach dotyczących przedmiotowych obszarów ochronnych. Istotny element kształtujący krajobraz stanowią aleje drzew, które jeśli nie zagrażają bezpieczeństwu ludzi i mienia, powinny podlegać ochronie.

W obszarach wiejskich preferowaną formą zabudowy powinna być zabudowa dostosowana do skali i formy tradycyjnej zabudowy oraz układów przestrzennych wsi. W obszarach miejskich wskazuje się na konieczność kształtowania obszarów śródmiejskich o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych poprzez tworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych, podkreślających rangę centrów miast.

Ochrona zasobów naturalnych

Obszar województwa lubuskiego jest zasobny w surowce naturalne. Zlokalizowane są tutaj m.in. złoża istotne dla zabezpieczenia energetycznego kraju. Część zasobów jest udokumentowana, natomiast na terenie województwa zlokalizowane są również złoża perspektywiczne, które wymagają przeprowadzenia dalszych prac poszukiwawczych dążących do udokumentowania zasobów w kategorii umożliwiającej ubieganie się o koncesję.

¹⁶⁰ Geopark Łuk Mużakowa – szansą rozwoju turystycznego. Stowarzyszenie Geopark Łuk Mużakowa, Łęknica 2006; Strategia Rozwoju Polski Zachodniej 2020, Warszawa 2014

¹⁶¹ Czerwona Księga Krajobrazu Polski. Projekt Pilotażowy, Kraków 2004

Kierunek 6. Racjonalna gospodarka zasobami złóż kopalin

Działania

1. Ochrona obszarów występowania udokumentowanych zasobów złóż kopalin;
2. Prowadzenie racjonalnego gospodarowania zasobami złóż kopalin oraz kompleksowego wykorzystania kopalin, w tym kopalin towarzyszących;
3. Stwarzanie możliwości wykorzystania podziemnych struktur geologicznych;
4. Rozpoznanie możliwości wykorzystania energii geotermalnej.

Ochrona złóż kopalin powinna być prowadzona zarówno w aspekcie ochrony obszarów występowania zasobów złóż kopalin, jak i samej eksploatacji złoża.

Ochronę złóż należy rozumieć jako:

- ochronę „(...) terenu ich występowania przed zagospodarowaniem, które może uniemożliwić wykorzystanie złoża i niezbędną do tego działalnością górnictwem,
- zabezpieczenie zasobów przed nieuzasadnionymi stratami i minimalizację nieuniknionych strat,
- pełne wykorzystanie występujących w złożu kopalin, w tym także kopalin towarzyszących kopalinie głównej,
- zespół zabiegów zmierzających do wykorzystania kopaliny zgodnie z pełną jej wartością użytkową, to jest optymalne wykorzystanie kopaliny i wytworzonych z niej surowców w trakcie ich przetwórstwa i użytkowania,
- ograniczanie odpadów eksploatacyjnych i przerobczych,
- ograniczanie wydobywania kopaliny przez wykorzystanie surowców zastępczych (substytutów) i recykling¹⁶².

Złoża wymagające szczególnej ochrony zostały wskazane na podstawie oceny ich znaczenia dla zabezpieczenia potrzeb i bezpieczeństwa surowcowego kraju oraz możliwości rozwoju gospodarczego i zrównoważonego rozwoju w skali regionalnej. Są to następujące złoża:

1. Złoża kopaliny o znaczeniu ogólnokrajowym objęte własnością górnictwem wymienione w art. 10 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2016 poz. 1131 z późn. zm.) oraz złoża kopaliny objęte prawem własności nieruchomości gruntowej (art. 10 ustawy Prawo geologiczne i górnicze) o szczególnych walorach surowcowych, mających znaczenie ogólnokrajowe.

kopalina	złoża
ropa naftowa i gaz ziemny	Babimost GZ 4599 Gryżyna NR 7408
węgiel brunatny	Babina-Żarki WB 489 Gubin WB 477 Gubin 1 WB 14299 Gubin 2 WB 17974 Gubin-Zasieki-Brody WB9371

2. Złoża kopaliny objęte prawem własności nieruchomości gruntowej (art. 10 ustawy Prawo geologiczne i górnicze) o wyróżniających się walorach surowcowych (jakością kopaliny i wielkością zasobów), które mogą mieć znaczenie regionalne, w tym kopaliny niezbędne dla zabezpieczenia potrzeb budowlanych regionu.

kopalina	złoża
piaski kwarcowe	Dzikowice PB 2686 Murzynowo IB 1992 Sarbiewo PB 2650

¹⁶² M. Nieć, B. Radwanek – Bąk, Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Komitet Zrównoważonej Gospodarki Surowcami Mineralnymi PAN Kraków 2014 r. s. 13)

piaski i żwiry	Chojnowo KN 1797 Nowogród-Bobrzański-Zbiornik KN 1816 Sanice KN 1805
ilaste ceramiki budowlanej	Kłępina IB 2342

Ponadto złoża niewymienione w powyższych tabelach, których ujawnienie jest obowiązkowe w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz planach zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 95 ust. 1 ustawy Prawo geologiczne i górnicze) podlegają ochronie na zasadach ogólnych sformułowanych w ustawie Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 (Dz.U. z 2017 r. poz. 519), w szczególności art. 72 ust. 1 pkt. 2 oraz art. 125 i 126.

Na terenie województwa lubuskiego zlokalizowane są obszary hipotetyczne, perspektywiczne i prognostyczne występowania złóż miedzi oraz obszary perspektywiczne i prognostyczne występowania zasobów węgla brunatnego.

Na terenie województwa lubuskiego część złóż węgla brunatnego i jego zasoby perspektywiczne oraz zasoby perspektywiczne miedzi położone są w konflikcie z zasobami wód podziemnych (obszary ochronne Głównych Zbiorników Wód Podziemnych), obszarami prawnej ochrony zasobów przyrodniczych oraz przebiegiem infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Najmniej konfliktowym złożem węgla brunatnego jest złożo Gubin 2, udokumentowane w 2016 r.

Poza ochroną obszarów występowania złóż, ważne jest racjonalne wykorzystywanie zasobów złóż kopalin, na które składa się m.in.:

- prawidłowe rozpoznanie złoża, udokumentowanie jego zasobów i warunków geologicznych prowadzenia eksploatacji, oraz identyfikacja obszarów konfliktowych lokalizacji infrastruktury technicznej, komunikacyjnej, form ochrony przyrody, czy obszarów ochrony GZWP z lokalizacją zasobów złoża,
- projektowanie zagospodarowania złoża z uwzględnieniem naturalnych cech złoża oraz technicznych i ekonomicznych uwarunkowań eksploatacji, w sposób umożliwiający maksymalne wykorzystanie zasobów,
- projektowanie prac górniczych w sposób minimalizujący możliwe straty zasobów,
- bieżące dostosowywanie gospodarki złożem do stwierdzonej sytuacji geologicznej,
- bieżąca kontrola gospodarki złożem i jego eksploatacji,
- w fazie likwidacji zakładu górniczego racjonalna gospodarka złożem polega na zabezpieczeniu możliwości przyszłego wydobycia zasobów kopaliny pozostawionych w złożu po zakończeniu bądź zaniechaniu eksploatacji.

Na obszarze województwa występują złoża węglowodorów, które po rozpoznaniu geologicznym mogą być wykorzystywane pod kątem magazynowania węglowodorów. Podziemne struktury geologiczne mogą być również wykorzystywane do składowania CO₂. Składowanie dwutlenku węgla może odbywać się w strukturach wyczerpanych złóż gazu, ropy naftowej, bądź głębokich poziomach solankowych. Istnieje również proces zatłaczania dwutlenku węgla w złoża ropy naftowej bądź gazu ziemnego celem zwiększenia efektywności wydobywania zasobów ze złóż. Predyspozycje do składowania dwutlenku węgla posiadają utwory, które charakteryzują się dobrą porowatością oraz szczelnością. Badania nad możliwością geologicznej sekwestracji dwutlenku węgla prowadzone są przez zespół specjalistów, których liderem jest Państwowy Instytut Badawczy Państwowego Instytutu Geologicznego. W ramach projektu badawczego Polska została podzielona na 8 rejonów, z czego województwo lubuskie zaliczone zostało do rejonu VI – Wielkopolska-Kujawy oraz VII-NW Polska. Na terenie województwa lubuskiego zlokalizowano struktury piaskowca czerwonego spągowca, które są najlepszą

formacją zbiornikową dla składowania i magazynowania dwutlenku węgla. Złóża ropy naftowej i gazu ziemnego zalegające w utworach czerwonego spągowca na terenie województwa to: Wilcze, Szlichtyngowa, Grochowice¹⁶³.

Wydobycie zasobów kopalin ze złoża powinno odbywać się przy jednoczesnej ochronie walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

Obszar województwa oprócz bogatych zasobów złóż kopalin charakteryzuje się występowaniem strumienia ciepłego o jednej z najwyższych wartości w Polsce. Zatem należy promować rozpoznawanie występowania złóż wód termalnych pod kątem ich ekonomicznej eksploatacji oraz przedsięwzięć związanych z ich wydobyciem.

Kierunek 7. Ochrona środowiska glebowego

Działania

1. Ochrona gleb przed degradacją chemiczną i biologiczną;
2. Ochrona gleb przed suszą rolniczą;
3. Ochrona gleb wysokich klas bonitacyjnych przed zmianą na cele nierolnicze;
4. Wykorzystywanie gleb zgodnie z jej potencjałem produkcyjnym z dbałością o dobrą kulturę orną;
5. Ochrona gleb przed erozją wodną i wietrzną;
6. Ekstensywna produkcja zwierzęca i roślinna.

Tereny wiejskie zamieszkuje 37% Lubuszan, z czego 7,9% zajmuje się rolnictwem, dlatego istotnym kierunkiem działań jest poprawa i ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej¹⁶⁴. Ochrona gleb przed degradacją chemiczną to głównie dążenie do odpowiedniego poziomu zakwaszenia gleb poprzez stosowanie nawozów wapniowych i wapniowo-magnezowych. Prócz zakwaszenia gleba może być zanieczyszczona szkodliwymi substancjami chemicznymi np. metale ciężkie, węglowodory wielopierścieniowe i pozostałości doglebowo stosowanych środków ochrony roślin. Poza tym zanieczyszczenie gleb może powstać w wyniku działalności przemysłowej, ruchu samochodowego oraz przy niewłaściwym stosowaniu osadów ściekowych do nawożenia i nawadniania gleb. Ochrona przed chemicznym zanieczyszczeniem gleb może być rozpatrywana na kilku płaszczyznach: w przemyśle – jako zabezpieczenia przed przedostawaniem się zanieczyszczeń do środowiska glebowego i wodnego, w transporcie – jako ochrona przed sphywaniem zanieczyszczeń z dróg np. poprzez nasadzenia roślin fitoremediacyjnych, czy w rolnictwie – jako umiejętne stosowanie środków ochrony roślin, zgodnie z *Kodeksem Dobrej Praktyki Rolniczej*.

Ochrona gleby przed degradacją biologiczną polega przede wszystkim na prawidłowym nawożeniu gleby, zgodnie z planem nawożenia, dostosowanym do rodzaju gleby, zawartości składników odżywczych i zapotrzebowania roślin na składniki odżywcze. Ponadto na wzrost substancji organicznej ma wpływ stosownie płodozmianu.

Gleby na terenie województwa lubuskiego są podatne na występowanie suszy rolniczej, w związku z powyższym ważne jest zwiększenie zdolności retencyjnej zlewni przez małą retencję zbiornikową, zalesienia oraz właściwe zabiegi agrotechniczne. Zgodnie z *Programem Mała Retencja Wodna w Województwie Lubuskim*, najważniejsze tereny do zachowania jako siedliska hydrogeniczne to duże płaskie doliny rzeczne, użytkowane w większości jako użytki zielone oraz pojedyncze złoża torfowe lub kompleksy złóż torfowych. Na tych obszarach wskazuje się prowadzenie prawidłowej ekspansji systemów melioracyjnych w dolinach rzecznych oraz zachowanie istniejących torfowisk, które mogą retencionować ogromne ilości wody. Ponadto siedliska hydrogeniczne powinny być uwzględniane przy tworzeniu planów zagospodarowania przestrzennego, aby ich nie niszczyć poprzez przeznaczanie powierzchni na inne cele lub odwodnienia, nawet terenów przyległych.

Zjawisko erozji na terenie województwa lubuskiego występuje lokalnie i jest związane głównie ze strefami zboczy. W celu minimalizacji tego negatywnego zjawiska należy stosować płodozmiany przeciwoerozyjne oraz właściwe zabiegi uprawowe (orka w kierunku poprzecznym do nachylenia stoku).

¹⁶³ <http://skladowanie.pgi.gov.pl/>

¹⁶⁴ GUS 2014 r.

Ochrona gleb przed degradacją chemiczną, biologiczną gleb, suszą rolniczą, czy zjawiskiem erozji powinna polegać głównie na edukacji ekologicznej rolników np. w formie spotkań informacyjnych bądź aranżowaniu spotkań, z jednostkami laboratoryjnymi, czy naukowymi.

Należy pamiętać również o zmniejszeniu obciążenia środowiska zanieczyszczeniami pochodzenia rolniczego oraz wykluczeniu z rolnictwa intensywnego wrażliwych obszarów tj. dolin Odry, Warty i Noteci, gdzie powinny dominować użytki zielone. Z kolei w rejonach obszarów chronionych wskazuje się na wykorzystanie naturalnych warunków do rozwoju rolnictwa ekologicznego i agroturystyki.

Kierunek 8. Racjonalne gospodarowanie i ochrona zasobów wód powierzchniowych i podziemnych

Działania

1. Ochrona zasobów wód podziemnych GZWP zgodnie z warunkami określonymi dla ich obszarów ochronnych;
2. Wdrażanie zrównoważonego i zintegrowanego zarządzania zasobami wód w układzie zlewniowym;
3. Osiągnięcie i utrzymanie stanu dobrego jednolitych części wód;
4. Rozwój kanalizacji sanitarnej i deszczowej;
5. Zwiększanie retencji zlewni, w tym retencja terenowa wód opadowych;
6. Zagospodarowanie terenów wokół jezior dla potrzeb turystyki i rekreacji w sposób zapewniający ochronę wód jeziornych przed zanieczyszczeniem;
7. Prowadzenie monitoringu lokalnego wokół obiektów potencjalnie zagrażających jakości wód;
8. Zachowanie i tworzenie otulin biologicznych wzdłuż cieków, przekształcanie gruntów ornych w dolinach na użytki zielone;
9. Aktualizacja i zbilansowanie stanu zasobów eksploatacyjnych z zasobami dyspozycyjnymi;
10. Optymalizacja zużycia wody: modernizacja sieci wodociągowej, wprowadzenie ograniczeń w zużyciu wód podziemnych.

Obszar województwa lubuskiego jest zasobny w wody podziemne, które są łatwe w eksploatacji, jednak zagrożone wpływem zanieczyszczeń z powierzchni ziemi, zwłaszcza w rejonach dolin rzecznych. Najcenniejsze struktury wodonośne, Główne Zbiorniki Wód Podziemnych, zostały udokumentowane i wyznaczono dla nich, w miarę potrzeb obszary ochronne. Wskazuje się na konieczność dostosowania polityki przestrzennego zagospodarowania do zasad i warunków określonych dla poszczególnych obszarów ochronnych, w których przede wszystkim:

- wskazuje się szczegółową analizę możliwości wpływu planowanych przedsięwzięć na środowisko wodne,
- ustala priorytet dla budowy kanalizacji sieci sanitarnej,
- wskazuje potrzebę kontroli istniejących obiektów potencjalnie niebezpiecznych dla wód – składowisk odpadów, dużych ferm hodowlanych, obiektów przemysłowych itp.

Duże obszary ochronne w granicach województwa, niekiedy obejmujące obszary całych gmin, wyznaczono dla zbiorników: 138, 148, 149, 150, 301, 302, 306, 315, które obejmują przede wszystkim dolinę Noteci, dolinę Odry i północną część województwa. Dla pozostałych GZWP wyznaczone obszary są niewielkie, zajmują małą powierzchnię w województwie lub nie wskazano potrzeby ich wyznaczania.

Zarówno dla wód podziemnych, jak i powierzchniowych, kluczowe jest zrównoważone i zintegrowane zarządzanie zasobami wód w układzie zlewniowym, obejmujące wszystkie działania wpływające na stan ekosystemów wodnych i od wody zależnych oraz uwzględniające wszystkie wody występujące w zlewni. Należy dążyć do poprawy jakości lub utrzymania stanu dobrego jednolitych części wód podziemnych (JCWPd) i powierzchniowych (JCWP), zgodnie z zadaniami określonymi w Programie wodno-środowiskowym kraju, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów chronionych, tj.:

- obszarów przeznaczonych do poboru wody w celu zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia; wody podziemne przeznaczone do spożycia obejmują niemal cały teren województwa z wyjątkiem zlewni Bobru i Równiny Gorzowskiej, natomiast wody powierzchniowe przeznaczone do spożycia obejmują jedynie zlewnię Obrzycy;

- jednolitych części wód przeznaczonych do celów rekreacyjnych, w tym kąpieliskowych;
- obszarów przeznaczonych do ochrony siedlisk lub gatunków, dla których utrzymanie lub poprawa stanu wód jest ważnym czynnikiem w ich ochronie – łącznie 51 obszarów Natura 2000, z których największe to: Lasy Puszczy nad Drawą, Uroczyska Puszczy Drawskiej, Puszcza Notecka, Bory Dolnośląskie, Ostoja Witnicka-Dębniańska, Pojezierze Sławskie, Dolina Środkowej Odry, Ujście Warty, Ostoja Barlinecka i Puszcza Barlinecka, Dolina Dolnej Noteci.

Rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej oraz deszczowej jest podstawowym działaniem mającym na celu poprawę jakości wszystkich wód podziemnych i powierzchniowych. Priorytetem jest realizacja kanalizacji sanitarnej:

- w obszarach zasilania GZWP (w wyznaczonych obszarach ochronnych),
- w dolinach rzek,
- z zlewniach jezior, szczególnie jezior użytkowanych rekreacyjnie,
- w obszarach jednolitych części wód podziemnych, których jakościowy stan określono jako zły.

Kierunki rozwoju kanalizacji sanitarnej i deszczowej zostały określone szczegółowo w rozdziale dotyczącym infrastruktury technicznej.

Ponadto w obszarach zabudowanych należy dążyć do rozwoju kanalizacji deszczowej lub odpowiedniego retencjonowania wód opadowych. Retencja jest pożądanym kierunkiem zagospodarowywania wód opadowych, zwłaszcza w świetle prognozowanych zmian klimatu (zagrożenia suszami) jak i z uwagi na zmniejszanie ryzyka powodziowego. Województwo lubuskie znajduje się w strefie o najpilniejszych potrzebach rozwoju małej retencji, wynikających z niekorzystnych warunków klimatycznych, oraz dużych potrzeb poprawy stosunków wodnych na obszarach rolniczych. Dla obszaru województwa powstał *Program Mała Retencja Wodna w Województwie Lubuskim*. Planowana jest realizacja zbiorników w Białkowie oraz w Jasieniu, których inwestorem jest odpowiednio gmina Lubsko i gmina Jasień, natomiast na terenach należących do Lasów Państwowych jedynie drobnym inwestycji.

Źródłem istotnego zanieczyszczenia wód jest rolnictwo – najgroźniejsze są spływy biogenów z pól oraz odcieki z punktów składowania pasz, nawozów i ferm hodowlanych. Oprócz przestrzegania zasad Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej i kontroli potencjalnie niebezpiecznych obiektów (również niezwiązanych z rolnictwem, np. składowisk odpadów), należy zadbać o zachowanie otuliny biologicznej cieków i jezior poprzez pozostawienie pasa trwałej roślinności (np. zbiorowisk trawiastych, zadrzewień, trzcinowisk) wzdłuż brzegów.

Ochrona przed zanieczyszczeniami powietrza i hałasem

Głównymi źródłami zanieczyszczeń powietrza województwie lubuskim jest niska emisja będąca wynikiem nieefektywnego spalania węgla w domowych piecach grzewczych i lokalnych kotłowniach, komunikacja samochodowa, a także zakłady przemysłowe. Wszystkie one przyczyniają się do występowania na tym obszarze przekroczeń dopuszczalnych stężeń pyłu PM10 oraz benzo(a)pirenu. Istotny wpływ zarówno na środowisko przyrodnicze, jak i życie mieszkańców ma również hałas, którego głównym źródłem w województwie jest transport drogowy i kolejowy. Realizacja wskazanych działań umożliwi osiągnięcie wymaganych wskaźników jakości środowiska przyrodniczego oraz wpłynie na poprawę jego stanu, przyczyniając się bezpośrednio do wzrostu komfortu życia mieszkańców województwa.

Kierunek 9. Poprawa warunków aerosanitarnych

Działania

1. Wspieranie efektywności energetycznej, w tym:
  - rozwój scentralizowanych systemów ciepłowniczych,
  - termomodernizacja budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej,

- przebudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury komunikacyjnej,
  - rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego oraz jego promocja,
  - podnoszenie świadomości energetycznej wśród mieszkańców;
2. Ograniczanie niskiej emisji i emisji ze źródeł komunikacyjnych;
  3. Upowszechnienie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, takich jak:
    - biomasa i biogaz,
    - energia słoneczna,
    - energia wiatru,
    - pompy ciepła;
  4. Wdrażanie i realizacja założeń programów służących ochronie powietrza w celu osiągnięcia wymaganych norm jakości powietrza, określonych w przepisach szczególnych.

Na jakość powietrza atmosferycznego w województwie lubuskim wpływa głównie działalność człowieka, z tego względu największe zanieczyszczenie występuje w strefach uprzemysłowionych i gęsto zaludnionych. W celu ochrony powietrza atmosferycznego należy podjąć działania wpływające na jego redukcję zarówno ze źródeł punktowych, powierzchniowych jak i liniowych.

W celu poprawy jakości powietrza atmosferycznego należy dążyć do zwiększenia efektywności w zakresie wykorzystywania energii, m.in. na cele grzewcze i ciepłej wody użytkowej. Wskazuje się na konieczność przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach, szczególnie w miejscach, gdzie odnotowuje się przekroczenia dopuszczalnych poziomów stężeń zanieczyszczeń powietrza, a także wszędzie tam, gdzie ciepło wytwarzane jest przede wszystkim ze źródeł indywidualnych, tj. w lokalnych kotłowniach i paleniskach domowych.

Działaniem warunkującym poprawę efektywności energetycznej jest również termomodernizacja budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej. Wśród działań termomodernizacyjnych, wpływających na ograniczenie zapotrzebowania budynków na energię cieplną można wymienić m.in.: zmniejszenie współczynnika przenikalności ciepła poprzez wymianę stolarki okiennej, ocieplenie budynków, modernizację systemu grzewczego, modernizację systemu oświetlenia i urządzeń wykorzystujących energię elektryczną w budynkach, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE), modernizację systemów klimatyzacyjnych.

Ważne zadanie stanowi podnoszenie świadomości energetycznej mieszkańców, szczególnie w zakresie oszczędzania energii i wykorzystania OZE w gospodarstwach domowych i rolnych oraz przedsiębiorstwach¹⁶⁵. Zadanie to należy realizować m.in. poprzez organizowanie dla pracowników w placówkach publicznych szkoleń związanych z efektywnym zarządzaniem energią. Istotna jest również edukacja lokalnej społeczności poprzez organizację systemu szkoleń dla mieszkańców, w tym rolników, przedsiębiorców oraz dzieci w placówkach oświatowych, organizację akcji promujących oszczędzanie energii oraz wykorzystanie OZE. Szkolenia powinny być przeprowadzane lokalnie, w zakresie zanieczyszczenia środowiska naturalnego, poszerzania wiedzy na temat nowoczesnych, energooszczędnych technologii oraz odnawialnych źródeł energii, ponadto powinny dotyczyć oszczędnego gospodarowania energią oraz wspierania działań zwiększających efektywność energetyczną.

Na terenie województwa lubuskiego należy także dążyć do zmniejszenia ilości zanieczyszczeń pochodzących z komunikacji. Efekt ten można uzyskać poprzez przebudowę i modernizację istniejącej infrastruktury komunikacyjnej (dróg i linii kolejowych), a także budowę nowych odcinków dróg, wspieranie rozwoju komunikacji rowerowej i pieszej oraz systematyczne usprawnianie komunikacji zbiorowej. Powinna następować ciągła poprawa stanu sieci dróg publicznych w celu zwiększenia płynności jazdy, a co za tym idzie – mniejszego zużycia paliwa. Jakość nawierzchni ma także wpływ na emisję pyłów powstających w wyniku ścierania bieżnika w oponach. Przebudowa dróg, które nie posiadają właściwych parametrów technicznych, przyczyni się do zredukowania emisji zanieczyszczeń do powietrza, podobnie jak rozbudowa i modernizacja linii kolejowych.

¹⁶⁵ Krajowy Program Ochrony Powietrza do roku 2020 z perspektywą do 2030 (2015)

Istotne jest również propagowanie zamiany samochodu na transport publiczny lub rower. Oprócz tego zachętą do zmiany środka lokomocji powinno być tworzenie infrastruktury związanej ze ścieżkami rowerowymi. Na poprawę atrakcyjności i efektywności komunikacji zbiorowej może wpłynąć wyznaczenie buspasów wzdłuż dróg, na których duże natężenie ruchu samochodowego przyczynia się do występowania zatorów (korków). Polityka uprzywilejowania transportu publicznego powinna w szczególności dotyczyć miast Zielona Góra i Gorzów Wlkp.

Na poprawę jakości powietrza na terenie województwa będzie miała wpływ rozbudowa i modernizacja już istniejącego systemu ciepłowniczego. Zwłaszcza w obszarach, gdzie nie ma centralnych systemów ciepłowniczych, a budynki ogrzewane są głównie z indywidualnych źródeł ciepła, należałoby podjąć działania mające na celu eliminację indywidualnych pieców oraz nisko sprawnych kotłów węglowych. W przypadku braku możliwości rozbudowy sieci ciepłowniczej, należy dążyć do upowszechnienia paliwa czystego ekologicznie.

Rozwój odnawialnych źródeł energii (OZE) to jedno z podstawowych zadań określonych w *Polityce energetycznej Polski do 2030*. Do 2020 roku Polska powinna zwiększyć udział energii opartej o źródła odnawialne do 15%¹⁶⁶ w finalnym zużyciu energii (według *Strategii Rozwoju Energetyki Odnawialnej* – do 14% do 2020 r.)¹⁶⁷. W myśl definicji zawartej w Prawie energetycznym odnawialne źródła energii to źródła wykorzystujące w procesie przetwarzania energię: wiatru, promieniowania słonecznego, geotermalną, fal, prądów morskich, spadku rzek oraz energię pozyskiwaną z biomasy, biogazu. Województwo lubuskie charakteryzuje się odpowiednimi warunkami przyrodniczymi do rozwoju energii pozyskiwanej z odnawialnych źródeł energii¹⁶⁸.

Analiza stężeń poszczególnych substancji w powietrzu stanowi podstawę do podjęcia decyzji o zaplanowaniu i realizacji działań na rzecz poprawy jakości powietrza w danej strefie, wskazując na ewentualną konieczność opracowania programu ochrony powietrza. Zgodnie z oceną Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w województwie lubuskim strefy, w których należy podjąć działania naprawcze związane są z występowaniem ponadnormatywnego stężenia w powietrzu pyłu PM10, benzo(a)pirenu oraz ozonu. Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń dotyczy:

- pyłu PM10 – w związku z wystąpieniem ponadnormatywnej ilości przekroczeń dopuszczalnego średniodobowego stężenia: strefa miasto Gorzów Wlkp.,
- benzo(a)pirenu – w związku z wystąpieniem ponadnormatywnej ilości przekroczeń średniorocznej wartości docelowej zawartej w pyłe zawieszonym PM10 – strefa miasto Gorzów Wlkp., strefa miasto Zielona Góra, strefa lubuska (w miejscowościach: Żary, Wschowa, Sulęcín),
- ozonu – w związku z wystąpieniem przekroczeniem poziomu celu długoterminowego¹⁶⁹ – strefa miasto Gorzów Wlkp., strefa miasto Zielona Góra, strefa lubuska.

W celu redukcji zanieczyszczeń w powietrzu we wskazanych strefach, należy kontynuować już opracowane programy ochrony powietrza oraz wdrażać przewidziane (rekomendowane) w nich działania. Zawartość stężeń substancji w powietrzu powinny podlegać stałemu monitoringowi, dlatego należy dążyć do rozbudowania sieci monitoringu, zwłaszcza w miejscach występowania potencjalnie wysokich stężeń zanieczyszczeń.

Kierunek 10. Ochrona przed hałasem

Działania

1. Wyprowadzenie ruchu drogowego o charakterze tranzytowym poza tereny zwartej zabudowy poprzez budowę obwodnic (wraz ze skutecznymi zabezpieczeniami akustycznymi);
2. Stała kontrola stanu nawierzchni drogowych i kolejowych, ich systematyczna wymiana lub modernizacja;
3. Ustanowienie obszarów cichych w obrębie terenów szczególnie wrażliwych na oddziaływanie hałasu;
4. Wprowadzanie zieleni izolacyjnej ograniczającej uciążliwość źródła hałasu;

¹⁶⁶ Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku (2009)

¹⁶⁷ Strategia Rozwoju Energetyki Odnawialnej (2000)

¹⁶⁸ Strategia Energetyki Województwa Lubuskiego, 2013

¹⁶⁹ Osiągnięcie poziomu długoterminowego zawartości ozonu w powietrzu wyznaczono na 2020 r. (źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie lubuskim na podstawie badań imisji wykonanych w 2015 r., WIOŚ Zielona Góra, 2016 r.)

5. Promowanie alternatywnych środków transportu oraz transportu publicznego;
6. Stosowanie rozwiązań technicznych i przestrzennych zmniejszających uciążliwość oddziaływania linii energetycznych.

Hałas komunikacyjny jest jednym z głównych zanieczyszczeń środowiska przyrodniczego województwa lubuskiego. W związku z intensyfikacją ruchu samochodowego na drogach krajowych, wojewódzkich i gminnych, podstawą ochrony przed hałasem są działania prowadzące do ograniczenia uciążliwości akustycznych generowanych przez ruch komunikacyjny. W tym celu należy dążyć do przeniesienia ruchu samochodowego (w szczególności ruchu samochodów ciężarowych) poza miejsca stałego pobytu ludzi i wypoczynku poprzez budowę systemu obwodnic wraz z drogami dojazdowymi.

Wskazuje się przeniesienie zwłaszcza ruchu samochodów ciężarowych z obszarów szczególnie chronionych przed hałasem na trasy w terenach mniej wrażliwych na jego oddziaływanie, poza miejsca stałego pobytu ludzi i ich wypoczynku. Ograniczenie negatywnego wpływu oddziaływania akustycznego umożliwi budowa systemu obwodnic wraz z drogami dojazdowymi. Pamiętać przy tym należy, że wyprowadzenie ruchu tranzytowego poza centrum miasta nie może prowadzić do istotnego pogorszenia sytuacji na innym obszarze chronionym. W granicach aglomeracji miejskich należy opracować hierarchiczną koncepcję ruchu wprowadzającą podział funkcjonalny sieci drogowej, uwzględniając obszary z ograniczeniem prędkości.

Na poprawę klimatu akustycznego na terenie województwa lubuskiego wpływ będzie miał właściwy dobór nawierzchni drogowych i stosowanie nowoczesnych rozwiązań technicznych przy modernizacji dróg i torowisk. Należy stale kontrolować jakość powierzchni drogowych oraz dążyć do naprawy i likwidacji wszelkich uszkodzeń nawierzchni. Wśród działań wpływających na obniżenie uciążliwości akustycznej ruchu samochodowego można wymienić stosowanie technicznych metod redukcji hałasu. W przypadku modernizacji tras komunikacji tramwajowej w Gorzowie Wlkp. należy stosować nowoczesne konstrukcje torowisk oraz odpowiednio konserwować szyny (szlifowanie i smarowanie przyczyniające się do redukcji hałasu).

Istotnym działaniem w zakresie ochrony przed hałasem jest uwzględnienie, na etapie opracowywania lokalnych dokumentów planistycznych, właściwego strefowania funkcji terenów. Tereny o mniejszej wrażliwości na ponadnormatywny hałas (usługi, przemysł) należy lokalizować przy jego źródle, natomiast tereny o funkcjach wrażliwych na występowanie ponadnormatywnego hałasu należy tworzyć poza zasięgiem jego oddziaływania (m.in. strefy zamieszkania, wypoczynku i rekreacji, tereny cenne przyrodniczo). W aglomeracjach oraz poza nimi, dla obszarów wymagających szczególnej ochrony przed hałasem należy wyznaczać obszary ciche, w których nie występują przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu wyrażonych wskaźnikiem hałasu L_{DWN} (w granicach aglomeracji) oraz które nie są narażone na oddziaływanie hałasu komunikacyjnego, przemysłowego lub pochodzącego z działalności rekreacyjno-wypoczynkowej (poza aglomeracjami)¹⁷⁰. Istotne jest także tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania w celu minimalizowania negatywnego oddziaływania (również) akustycznego napowietrznych linii elektromagnetycznych średniego i wysokiego napięcia oraz zakładów i obiektów, na których (zgodnie z przepisami odrębnymi¹⁷¹) nie mogą być dotrzymane standardy jakości środowiska.

Jedną z metod podniesienia komfortu akustycznego w miejscach oddziaływania ponadnormatywnego hałasu jest tworzenie ekranów akustycznych. Oprócz ekranów z różnego rodzaju tworzyw sztucznych, do zabezpieczeń przed hałasem można także zaliczyć rozwiązania biologiczne, np. wały ziemne dodatkowo obsadzone roślinnością czy wprowadzenie pasów zieleni izolacyjnej.

Niezbędne jest prowadzenie monitoringu hałasu na terenie województwa oraz aktualizacja map akustycznych i programów ochrony środowiska przed hałasem. Mapy akustyczne tworzone są w pierwszej kolejności dla obiektów o bardziej negatywnym oddziaływaniu akustycznym natomiast programy ochrony

¹⁷⁰ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo Ochrony Środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672 z późn. zm.)

¹⁷¹ rozdział 3, art. 135 Ustawy z dn. 27 kwietnia 2001 Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672 z późn. zm.)

sporządza się dla terenów, na których poziom hałasu przekracza poziom dopuszczalny¹⁷². Zgodnie z obowiązującymi przepisami zarządzający drogą, linią kolejową, linią tramwajową, lotniskiem lub portem zobowiązany jest do przestrzegania określonego trybu postępowania w sprawie ochrony akustycznej.

W odniesieniu do obszarów, na których obligatoryjne mapy akustyczne nie są i nie będą wykonywane, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze w latach 2016-2020 będzie realizować badania hałasu drogowego, kolejowego i lotniczego oraz hałasu przemysłowego. Zgodnie z „Programem Monitoringu Środowiska Województwa Lubuskiego na lata 2016-2020” planowane pomiary monitoringu hałasu dotyczą dróg lub odcinków dróg (krajowych 12, 27, 29, 31, 32; wojewódzkich 132, 137, 151, 156, 160, 279, 280, 283; powiatowej 1404F), linii kolejowych (nr: 3, 203, 273, 275, 282, 351, 358, 367, 370), lotnisk (w Babimoście i Zielonej Górze – sołectwo Przylep).

3. Strefa społeczna

Zagadnienia społeczne, będące ważnym czynnikiem rozwoju przestrzennego województwa, są bardzo szeroko rozumiane i obejmują niemal wszystkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego. Podkreśla się tutaj obecność społeczności miejskiej, która jest głównym podmiotem działań podejmowanych na wszystkich płaszczyznach. Dlatego też wyznaczone kierunki rozwoju w każdym aspekcie dotyczą, w pośredni lub bezpośredni sposób, poprawy warunków i jakości życia mieszkańców województwa lubuskiego. Ogół tych działań ukierunkowany jest również na wzmocnienie potencjału demograficznego.

Wśród szczegółowych zadań należy wymienić zapewnienie powszechnego dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, w tym usług z zakresu edukacji oraz opieki medycznej. Również pozostałe elementy infrastruktury społecznej należy poddać modernizacji i rozbudowie w dostosowaniu do potrzeb mieszkańców. Poprawa warunków mieszkaniowych oraz jakości zagospodarowania przestrzeni miejskiej ma przyczynić się do wykreowania środowiska wspierającego aktywne włączanie się mieszkańców w życie lokalnej społeczności. Pobudzenie powinno również zachodzić w kontekście aktywności zawodowej. W tym celu należy wspierać wszelkie inicjatywy dążące do rozwoju przedsiębiorczości w regionie. Szeroko pojęta mobilizacja społeczeństwa opiera się na kreowaniu postaw obywatelskich, wspierających partycypację oraz wspólne zarządzanie przestrzenią. Zaangażowanie lokalnych społeczności w rozwój regionu może przyczynić się do zahamowania niekorzystnych trendów migracji i odpływu ludności.

Kierunek 1. Poprawa dostępności do usług medycznych, w tym usług specjalistycznych, oraz podnoszenie jakości profilaktyki zdrowotnej i dostępu do usług sportu – rekreacji

Działania

1. Rozbudowa i modernizacja bazy medycznej oraz ratownictwa medycznego w obrębie powiatowych i wojewódzkich ośrodków zdrowia;
2. Zwiększenie dostępności do usług medycznych, w szczególności na obszarach wiejskich;
3. Rozwój specjalistycznych usług medycznych z nowoczesną infrastrukturą i wysoko wykwalifikowanym personelem;
4. Rozszerzenie kadry medycznej, zwłaszcza wśród lekarzy pierwszego kontaktu;
5. Dostosowanie opieki zdrowotnej do dynamiki zmian długookresowych trendów demograficznych;
6. Promocja zdrowia i kształtowanie prozdrowotnych postaw wśród mieszkańców województwa lubuskiego;
7. Rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej.

Do czołowych placówek medycznych na terenie województwa lubuskiego zalicza się Wielospecjalistyczny Szpital Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. Sp. z o.o., Wojewódzki Szpital Kliniczny im. Karola Marcinkowskiego w Zielonej Górze Sp. z o.o., a także Lubuski Szpital Specjalistyczny Pulmonologiczno-Kardiologiczny w Torzymiu Sp. z o.o., Lubuskie Centrum Ortopedii im. Dr. Lecha Wierusza Sp. z o.o. i Nowy Szpital w Świebodzinie Sp. z o.o. Zakłady opieki zdrowotnej zlokalizowane są we wszystkich miastach powiatowych. Należy podejmować działania zmierzające do niwelowania dysproporcji w dostępności świadczeń zdrowotnych. Dotyczy to

¹⁷² Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo Ochrony Środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672 z późn. zm.)

w szczególności obszarów wiejskich, na których w wielu przypadkach dostęp do specjalistycznej opieki medycznej jest utrudniony.

Jakość świadczonych usług zależy od funkcjonowania ośrodków medycznych w ich strukturach organizacyjnych oraz wyposażenia szpitali w odpowiedni sprzęt medyczny. Należy dążyć do poprawy współpracy między jednostkami opieki zdrowotnej w celu poprawy jakości świadczeń zdrowotnych. Rozbudowa i modernizacja bazy medycznej oraz ratownictwa medycznego przyczyni się do podniesienia standardów opieki zdrowotnej, co przełoży się na jakość życia mieszkańców województwa lubuskiego.

Jednym z podstawowych działań w zakresie poprawy efektywności funkcjonowania służby zdrowia jest rozwój specjalistycznych usług medycznych. Liczba wyspecjalizowanych ośrodków w województwie jest niewystarczająca. Niezbędne jest uzupełnienie istniejącej sieci tych ośrodków, tworząc miejsca z dostępem do nowoczesnej infrastruktury z wysoko wykwalifikowanym personelem. Wśród priorytetowych inwestycji należy wymienić:

- rozbudowa Ośrodka Radioterapii w Wielospecjalistycznym Szpitalu Wojewódzkim w Gorzowie Wlkp. Sp. z o.o.;
- rozbudowę Zakładu Radioterapii w Wojewódzkim Szpitalu Klinicznym im. Karola Marcinkowskiego w Zielonej Górze Sp. z o. o.;
- utworzenie Centrum Zdrowia Matki i Dziecka w Wojewódzkim Szpitalu Klinicznym im. Karola Marcinkowskiego w Zielonej Górze Sp. z o. o.;
- modernizacja przez rozbudowę Bloku Operacyjnego Wielospecjalistycznego Szpitala Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Nowej Soli.

Rozwój specjalistycznych ośrodków medycznych uzupełni zakres świadczonej opieki zdrowotnej o brakujące usługi, ograniczając tym samym skalę zjawiska migracji pacjentów do ośrodków położonych poza granicami województwa lubuskiego.

Poza infrastrukturą istotnym problemem w skali województwa jest deficyt wyspecjalizowanej kadry medycznej. Województwo lubuskie charakteryzuje się jednym z najniższych w Polsce wskaźników liczby lekarzy na 10 tys. mieszkańców. Podejmowane działania powinny dążyć nie tylko do pozyskiwania kadry specjalistycznej, ale również do tworzenia warunków organizacyjnych dla kształcenia kadr medycznych na obszarze województwa. Szczególną rolę w szkoleniu profesjonalnego personelu odgrywa współpraca systemu ochrony zdrowia z sektorem edukacji. Kształcenie specjalistów może odbywać się przy udziale Wydziału Lekarskiego i Nauk o Zdrowiu na Uniwersytecie Zielonogórskim. Jednostka umożliwi podjęcie studiów na jednym z trzech kierunków: lekarski, pielęgniarstwo, wychowanie fizyczne. Braki w kadrze lekarskiej utrudniają dostęp do podstawowych usług medycznych. Zwiększenie liczby lekarzy pierwszego kontaktu pozwoli na zapewnienie podstawowej opieki zdrowotnej. Zwraca się również uwagę na poprawę mobilności lekarzy, szczególnie w mniejszych miejscowościach oraz na terenach wiejskich.

Rozwój służby zdrowia na terenie województwa lubuskiego powinien następować w dostosowaniu do dynamiki długookresowych trendów demograficznych. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa determinuje podjęcie zadań mających na celu zapewnienie właściwej opieki medycznej osobom starszym. Należy wspierać funkcjonowanie i rozwój istniejących ośrodków oraz budowę nowych placówek świadczących usługi w zakresie geriatry, opieki długoterminowej oraz hospicyjnej.

Działaniem wspomagającym kształtowanie świadomości i wiedzy o ochronie zdrowia powinna być szeroko pojęta profilaktyka zdrowotna, w zakresie której podejmowane byłyby programy edukacyjne oraz akcje promujące aktywny tryb życia wśród różnych grup społecznych. Propagowanie prozdrowotnych postaw wśród mieszkańców województwa lubuskiego powinno być podstawowym elementem towarzyszącym wdrażaniu nowych rozwiązań systemowych w zakresie ochrony zdrowia.

Istotny jest również rozwój infrastruktury i oferty rekreacyjnej. Dostępność do usług sportu i rekreacji wpłynie pozytywnie na aktywność fizyczną. Ponadto istotnym zagadnieniem jest potrzeba przystosowania obiektów infrastruktury sportowej i rekreacyjnej dla osób znajdujących się na każdym etapie życia.

Zapewnienie warunków i oferty do powszechnego podejmowania aktywności fizycznej na każdym etapie życia, nie tylko dla młodzieży i dzieci jest ważne, ze względu na fakt, że aktywność fizyczna wśród osób dorosłych znacznie spada po zakończeniu edukacji. Jest to zjawisko, któremu należy zapobiegać ze względu na zdrowotne efekty uprawiania sportu. Do pobudzenia aktywności fizycznej wśród osób dorosłych przyczyni się umożliwienie uprawiania transportowej aktywności fizycznej. Do tego celu niezbędne jest stworzenie infrastrukturalnych rozwiązań sprzyjających podejmowaniu aktywności fizycznej w ramach codziennego przemieszczania się. Działania w tym zakresie powinny objąć m.in. rozwój sieci dróg rowerowych, budowa i przebudowa ogólnodostępnej przyszkolnej infrastruktury sportowej, zwiększenie dostępności obiektów sportowo-rekreacyjnych. Ważną rolę w tworzeniu oferty sportowo-rekreacyjnej w skali regionu pełnią obiekty zlokalizowane w ośrodkach wojewódzkich. W południowej części województwa w Zielonej Górze funkcjonuje Wojewódzki Ośrodek Sportu i Rekreacji w Drzonkowie. Dla północnej części regionu takim obiektem może być planowane Wojewódzkie Centrum Sportów Wodnych w Gorzowie Wlkp.

Kierunek 2. Rozwój szkolnictwa poprzez rozbudowę zaplecza technicznego oraz podniesienie jakości kształcenia w dostosowaniu do potrzeb regionalnego rynku pracy

Działania

1. Podnoszenie jakości kształcenia i poprawa dostępności do placówek edukacyjnych na poziomie przedszkolnym, podstawowym oraz średnim;
2. Rozwój kształcenia zawodowego, poprzez utworzenie nowoczesnego zaplecza technicznego oraz współpracę z lokalnymi przedsiębiorcami;
3. Rozwój systemu kształcenia ustawicznego w oparciu o stałą współpracę sektorów edukacji i gospodarki;
4. Podniesienie atrakcyjności oferty edukacyjnej uczelni wyższych poprzez dostosowanie profilu kształcenia do zapotrzebowania rynku pracy;
5. Wzmocnienie potencjału naukowo-badawczego lubuskich uczelni oraz wspieranie transferu technologii do instytucji badawczo-rozwojowych i przedsiębiorstw innowacyjnych.

Prowadzenie aktywnej polityki w zakresie zmian w sektorze edukacji jest jednym z wyznaczników rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Usprawnienie systemu oświaty na terenie województwa lubuskiego powinno obejmować wszystkie poziomy edukacji, od przedszkola do szkolnictwa wyższego. Należy podejmować działania wspierające podnoszenie jakości kształcenia w istniejących placówkach, szczególnie w zakresie modernizacji i rozbudowy zaplecza technicznego oraz bazy dydaktycznej szkół i uczelni wyższych. W obrębie newralgicznych obszarów, charakteryzujących się najniższym dostępem do ośrodków kształcenia, powinny zostać wyznaczone proponowane lokalizacje nowych obiektów. Dotyczy to w szczególności terenów wiejskich, gdzie wyposażenie w infrastrukturę edukacyjną jest wciąż niewystarczające.

Kompleksowe działania powinny zostać podjęte w zakresie zwiększenia skuteczności oraz poprawy jakości kształcenia zawodowego. Placówki edukacyjne, przyuczające uczniów do wykonywania konkretnych zawodów, wymagają doinwestowania w nowoczesny sprzęt oraz bazę techniczną adekwatną do rzeczywistych potrzeb jednostek dydaktycznych. Odpowiednie wyposażenie zespołów szkół zawodowych przyczyni się do efektywnej nauki zawodu. Podnoszenie atrakcyjności kształcenia należy opierać na ścisłej współpracy ośrodków oświaty z lokalnymi przedsiębiorstwami oraz instytucjami otoczenia biznesu. Pozwoli to na kształtowanie oferty edukacyjnej dostosowanej do aktualnego zapotrzebowania występującego na rynku pracy.

Ważną rolę w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych mieszkańców województwa lubuskiego pełni również kształcenie ustawiczne. Wszelkie formy działalności mające na celu zwiększenie możliwości zdobycia wykształcenia zawodowego przez osoby młode już na wczesnym etapie wspomagają rozwój przedsiębiorczości i sprzyjają kreowaniu sylwetek pracowników zgodnych z wymaganiami rynku. Przykładem tego typu działania jest planowana budowa Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu w Gorzowie Wlkp. Osoby dorosłe, które także stanowią istotną grupę docelową, często napotykają liczne bariery uczestnictwa w procesie kształcenia

ustawicznego. Brakuje działań uświadamiających potrzebę ciągłego podnoszenia kwalifikacji zawodowych, a oferowane kursy i szkolenia nie zawsze odpowiadają oczekiwaniom pracodawców. Wynika to głównie z nieodpowiedniej organizacji systemu kształcenia ustawicznego, który powinien być ukierunkowany na rozpowszechnianie umiejętności kluczowych, zwiększających konkurencyjność pracowników. Rozwój tej formy szkolnictwa wymaga podjęcia kompleksowych rozwiązań, obejmujących stałą współpracę sektorów edukacji i gospodarki, połączonych z kampanią informacyjną na rzecz promocji zawodów deficytowych, na które występuje zapotrzebowanie. Działania te wpisują się także w szeroko pojętą walkę z bezrobociem, zwiększając aktywność zawodową społeczeństwa.

Potencjał naukowy województwa lubuskiego opiera się przede wszystkim na szkolnictwie wyższym oraz związanym z nim sektorze naukowo-badawczym. Oferta edukacyjna lubuskich uczelni, pomimo dużego zróżnicowania, nie jest dostosowana do sytuacji panującej na rynku pracy oraz rozwijającej się gospodarki innowacyjnej. Dominują kierunki społeczne, pedagogiczne oraz humanistyczne. Wskazuje się na konieczność wprowadzenia nowych, atrakcyjnych kierunków kształcenia o typowo technicznym profilu. Poszerzenie oferty edukacyjnej wiąże się z modernizacją bazy dydaktycznej oraz pozyskaniem wykwalifikowanej kadry wykładowczej. Przygotowanie przyszłych specjalistów do pracy w dziedzinach szczególnie istotnych dla rozwoju gospodarki regionalnej wymaga dostępu do nowoczesnych technologii, umożliwiających nabycie umiejętności praktycznych. Do przykładowych zadań z tego zakresu należy zaliczyć organizowanie staży oraz praktyk zawodowych w porozumieniu z potencjalnymi pracodawcami. Stworzenie optymalnych warunków do studiowania częściowo zatrzyma odpływ młodzieży do ośrodków akademickich znajdujących się poza województwem.

Koncentracja działań prowadzących do podniesienia jakości szkolnictwa wyższego powinna zachodzić zwłaszcza w obrębie dwóch największych uczelni w województwie, którymi są Uniwersytet Zielonogórski oraz Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wlkp. Rozwinięte struktury tych uczelni pozwolą na szybsze wdrożenie zmian programowych, przystosowując program nauczania do realiów rynku pracy w regionie. Pozostałe ośrodki akademickie, które uzupełniają sieć placówek szkolnictwa wyższego, powinny poszerzać ofertę edukacyjną wojewódzkich uczelni, wprowadzając wyspecjalizowane kierunki kształcenia, wpisujące się w ogólne tendencje rozwojowe regionu. Zróżnicowane możliwości w zakresie podejmowania studiów wyższych są warunkiem koniecznym do podtrzymania konkurencyjności mniejszych ośrodków akademickich.

Istotne jest wzmocnienie współpracy między instytucjami naukowymi a przedsiębiorstwami. Rozwój potencjału naukowo-badawczego lubuskich uczelni będzie miał znaczący wpływ na funkcjonowanie innowacyjnego sektora gospodarczego. Kooperacja sektora edukacji i biznesu z jednej strony podniesie jakość kształcenia, umożliwiając studentom dostęp do nowoczesnych narzędzi dydaktycznych, z drugiej zaś przyczyni się do wykwalifikowania specjalistycznej kadry, zgodnie z wymaganiami regionalnego rynku pracy. Podstawową rolą ośrodków szkolnictwa wyższego w zakresie rozwoju gospodarczego jest prowadzenie badań nad innowacyjnymi rozwiązaniami, które następnie mogą być wdrażane do przedsiębiorstw. Ośrodki akademickie skupiają wokół siebie różnego rodzaju instytucje B+R, instytucje otoczenia biznesu oraz inkubatory przedsiębiorczości. Należy zwiększyć nakłady inwestycyjne przeznaczane na wspieranie działalności tych instrumentów. Niewystarczająca suma środków przeznaczanych na prowadzenie prac badawczo-rozwojowych jest główną barierą dla stworzenia efektywnego systemu poszukiwania i implementacji nowoczesnych technologii do przedsiębiorstw. Ważnym zadaniem, podkreślającym istotę gospodarki innowacyjnej, jest wszelkiego rodzaju działalność promocyjna, szkoleniowa oraz informacyjna, prowadzona zarówno w środowisku biznesowym, jak i akademickim.

Kierunek 3. Kształtowanie zasobu budownictwa mieszkaniowego o odpowiednim standardzie

Działania

1. Rozwój budownictwa mieszkaniowego, w tym poszerzenie oferty budownictwa komunalnego;
2. Prowadzenie sprawnego systemu zarządzania zasobami lokalowymi oraz kampanii informacyjnej na rzecz rozwoju mieszkalnictwa;
3. Rewaloryzacja i podniesienie standardu istniejących zasobów mieszkaniowych.

Polityka mieszkaniowa, jako jeden z ważniejszych czynników rozwoju miast, powinna stymulować rozwój różnych form mieszkalnictwa zgodnie z potrzebami i możliwościami finansowymi lokalnej społeczności. Głównym problemem w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych jest dostępność finansowa, wynikająca z niedopasowania podaży rynkowej do rzeczywistego popytu. Dotyczy to zarówno mieszkań nowych, przeznaczonych na rynek komercyjny, jak i mieszkań komunalnych, będących w zasobach gminnych. Przykładowym działaniem z zakresu pobudzania inwestycji mieszkaniowych jest wdrażanie systemów pomocy finansowej. Środki na ten cel powinny być wspomagane przez fundusze lokalne oraz centralne. Mogą one obejmować preferencyjne kredyty, dodatki mieszkaniowe oraz różnego rodzaju ulgi. W zakresie mieszkalnictwa przeznaczonego dla osób najuboższych możliwe jest podejmowanie inwestycji w ramach rządowego programu wsparcia budownictwa komunalnego i socjalnego z Funduszu Dopłat oraz wsparcia społecznego budownictwa czynszowego. Organem wspierającym rozwój sektora publicznego mieszkalnictwa jest Bank Gospodarstwa Krajowego. Zróżnicowane instrumenty finansowania skierowane są do jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego, a także do towarzystw budownictwa społecznego i spółdzielni mieszkaniowych.

Oprócz podejmowania zadań, których efektem jest przyrost substancji mieszkaniowej, ważna jest również odnowa istniejących zasobów mieszkaniowych. Gminy powinny dysponować szczegółową inwentaryzacją budynków mieszkalnych, z uwzględnieniem ich stanu ilościowego i jakościowego. Informacje o charakterystyce mieszkalnictwa w danej gminie stanowią podstawę do określania lokalnych potrzeb mieszkaniowych, także w zakresie niezbędnych remontów oraz rewaloryzacji budynków. Należy dążyć do podwyższenia standardów lokali mieszkalnych oraz obniżenia kosztów utrzymania, przy jak najlepszym wykorzystaniu dostępnych środków technicznych i finansowych.

Kierunek 4. Rozwój struktury osadniczej regionu

Działania

1. Wzrost ośrodków osadniczych zgodnie z ich specjalizacją i potencjałem rozwojowym;
2. Budowanie spójnej struktury osadniczej w oparciu o hierarchiczne powiązania funkcjonalno-przestrzenne;
3. Zrównoważony rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich;
4. Rozwój ośrodków usługowych w oparciu o planowane inwestycje.

Szeroko rozumiany rozwój struktury osadniczej województwa lubuskiego opiera się na wykształconych ośrodkach wzrostu gospodarczego. Największy ruch inwestycyjny obserwuje się w miastach wojewódzkich oraz subregionalnych, które stanowią główne węzły policentrycznej sieci osadniczej regionu. Dalszy rozwój miast powinien odbywać się zgodnie z ich wewnętrznym potencjałem oraz istniejącym zapleczem gospodarczym, infrastrukturalnym i społecznym. Szczególną uwagę należy zwrócić na główne czynniki rozwojowe miast, wśród których można wymienić uwarunkowania demograficzne, wielkość i strukturę lokalnego rynku pracy, kapitał społeczny, a także uwarunkowania historyczne i związane z nimi czynniki kulturowe. Intensyfikacja wyróżniających się na tle regionu specjalizacji przyczyni się do wzrostu konkurencyjności ośrodków miejskich, stymulując rozwój gospodarczy całego województwa.

Budowanie spójnej struktury osadniczej jest fundamentalną rolą planowania regionalnego. Złożoność procesów, które określają funkcjonowanie miast w skali lokalnej oraz regionalnej, wymaga uwzględnienia szeregu relacji przestrzennych, jakie zachodzą między ośrodkami. Równie ważnym aspektem w zakresie integracji ośrodków osadniczych jest podtrzymywanie związków funkcjonalno-przestrzennych wiążących miasta z otaczającymi je obszarami wiejskimi. Należy położyć większy nacisk na wzrost dostępności komunikacyjnej miast, co przekłada się na rozwinięcie infrastruktury transportowej oraz wdrożenie zintegrowanych systemów komunikacji publicznej. Ponadto działania powinny być skierowane na wzmocnienie relacji w zakresie gospodarki i oświaty. Poprzez rozwój regionalnych rynków pracy coraz powszechniejszym zjawiskiem staje się podejmowanie pracy poza miejscem zamieszkania. W naturalny sposób prowadzi to do wykształcenia ośrodków o silnym oddziaływaniu na tereny otaczające, zaspokajających zapotrzebowanie na miejsca pracy własnych mieszkańców, jak również mieszkańców okolicznych miejscowości. Przestrzenny zasięg oddziaływania miast określają również dojazdy do placówek edukacyjnych. W skali lokalnej stwarza to potrzebę dostosowania oferty

szkolnictwa podstawowego oraz średniego do występującego zapotrzebowania, jak również umożliwienie dostępu do placówek wychowania przedszkolnego dla mieszkańców terenów wiejskich. W skali regionalnej, w zakresie szkolnictwa wyższego, należy zapewnić możliwość podjęcia nauki na uczelni wyższej mieszkańcom mniejszych miast. Wielokierunkowy rozwój ośrodków wzrostu w ujęciu przestrzennym skutkuje przyrostem terenów zurbanizowanych, który w wielu przypadkach przybiera formę suburbanizacji. Obszary podmiejskie, dotknięte tym zjawiskiem, zostają włączone do urbanistycznej struktury miasta, często bez odpowiedniej infrastruktury technicznej oraz społecznej. Wskazuje się na potrzebę współpracy organów administracji w zakresie prowadzenia wspólnej polityki planistycznej. Pozwoli to na kształtowanie nowych terenów osadniczych w sposób zintegrowany i dopasowany do realnych potrzeb społeczeństwa. Zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju należy przeciwdziałać powstawaniu monofunkcyjnych, nieefektywnych struktur.

Zgodnie z teorią ośrodków centralnych Christallera przekazywanie impulsów rozwojowych następuje w hierarchicznym układzie sieci miejskiej. Hierarchia ta wyrażana jest w ilości powiązań między ośrodkami, ich intensywności oraz poprzez zasięg oddziaływania, jaki obejmują. Podstawową klasyfikację elementów sieci osadniczej województwa lubuskiego wyznacza Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, wyróżniając trzy kategorie:

- miasta wojewódzkie o znaczeniu krajowym i regionalnym (Zielona Góra i Gorzów Wlkp.),
- ośrodki subregionalne (Nowa Sól, Słubice, Świebodzin, Żary, Żagań),
- ośrodki lokalne (Kostrzyn nad Odrą, Gubin, Międzyrzecz, Sulęcín, Szprotawa, Krosno Odrzańskie, Lubsko, Wschowa, Drezenko, Skwierzyna, Strzelce Krajeńskie, Nowogród Bobrzański).

Ponadto wskazano również gminne ośrodki rozwoju, których zasięg oddziaływania jest mniejszy, niż w przypadku ośrodków lokalnych. Miejscowości gminne, które nie są zaliczane do powyższej trzystopniowej hierarchicznej struktury osadniczej regionu, stanowią miejsce koncentracji funkcji administracyjnych gminy i pełnią ważną rolę w rozwoju okolicznych terenów.

Hierarchiczne powiązania funkcjonalno-przestrzenne stanowią podstawę do delimitacji obszarów funkcjonalnych, w obrębie których obserwuje się nasilone wzajemne oddziaływanie ośrodków miejskich oraz terenów do nich przyległych. Prowadzenie polityki rozwoju w oparciu o tę strukturę wzmacnia potencjał zarówno ośrodków wyższego jak i niższego rzędu. Należy dążyć do podtrzymywania ukształtowanych relacji i na ich podstawie budować układ sieciowy obszarów funkcjonalnych, zintegrowanych w przestrzeni województwa.

W hierarchii struktury osadniczej regionu najważniejsze ośrodki wzrostu stanowią miasta wojewódzkie – Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. Obszary funkcjonalne obu stolic województwa lubuskiego koncentrują potencjał gospodarczy, społeczny, edukacyjny, kulturalny oraz badawczo-rozwojowy. Przekłada się to na szerokie możliwości rozwoju, który swoim zasięgiem powinien obejmować także pozostałe gminy, współtworzące te obszary. Kierunek zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich powinien być zgodny z celami strategicznymi i operacyjnymi wyznaczonymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020. Rozwój tych ośrodków powinien uwzględniać:

- wzmocnienie funkcji metropolitalnych,
- rozwój ośrodków akademickich oraz sektora B+R,
- wzmocnienie regionalnego rynku pracy poprzez transfer innowacji i nowych technologii,
- budowę i modernizację infrastruktury transportowej, technicznej oraz społecznej,
- zwiększenie dostępu do usług z zakresu medycyny, kultury, rozrywki i turystyki,
- wspieranie współpracy międzyregionalnej oraz integracji przestrzennej obszaru funkcjonalnego.

Dla pozostałych obszarów funkcjonalnych ośrodków subregionalnych oraz lokalnych, jak i dla obszarów skupionych wokół gminnych ośrodków rozwoju, również wskazuje się na niezbędne działania w zakresie podnoszenia jakości i dostępu do edukacji, usług z zakresu medycyny, kultury, rozrywki i turystyki, wspierania

współpracy międzyregionalnej oraz integracji terytorialnej obszaru oraz wzmocnienia rynku pracy poprzez transfer innowacji i nowych technologii.

Dodatковым impulsem rozwojowym dla potencjalnych ośrodków gospodarczych może być koncentracja planowanych działań inwestycyjnych. Szczególną uwagę należy zwrócić na wykreowanie funkcji usługowych o szerokim zasięgu oddziaływania. Przedsięwzięcia z zakresu infrastruktury technicznej, transportowej oraz społecznej wzmocniają potencjał endogeniczny ośrodków, stwarzając nowe możliwości rozwoju. Jako jeden z obszarów koncentracji wskazuje się rejon ważnych węzłów komunikacyjnych w obrębie krzyżowania się trasy S3 z autostradą A2. Na tym obszarze znajduje się miasto Zielona Góra, Sulechów, Świebodzin, Babimost oraz Zbąszynek. Również w północnej części województwa lubuskiego wyróżnia się ośrodki, w których zlokalizowane są istniejące bądź potencjalne węzły komunikacyjne o znaczeniu ponadregionalnym. Ich lokalizacja na tle sieci transportowej regionu stwarza szczególne warunki do rozwoju transportu intermodalnego. Należą do nich Gorzów Wlkp., Kostrzyn nad Odrą, Rzepin oraz Słubice. Realizacja infrastruktury transportu intermodalnego zwiększy dostępność komunikacyjną ośrodków oraz przyczyni się do wzmocnienia powiązań między nimi. Kolejnym obszarem koncentracji planowanych działań inwestycyjnych, o stosunkowo odmiennym charakterze, jest rejon potencjalnego wydobycia złóż w okolicach miast Gubin oraz Lubsko. Ponadto inwestycje celu publicznego podejmowane w mniejszych ośrodkach miejskich bądź na terenach wiejskich także wpłyną na strukturę gospodarczą regionu, tworząc warunki do rozwoju spójnej sieci ośrodków usługowych w całym województwie.

Kierunek 5. Rozwój terenów zurbanizowanych

Działania

1. Wyznaczenie stref ograniczeń w zabudowie oraz terenów wyłączonych z zabudowy;
2. Wskazanie obszarów predysponowanych do rozwoju terenów zurbanizowanych.

Rozwój przestrzenny miast oraz mniejszych ośrodków osadniczych jest nieodłącznym elementem wzrostu społeczno-gospodarczego. Powinien on zachodzić w warunkach umożliwiających kształtowanie dobrze zagospodarowanych struktur urbanistycznych, charakteryzujących się przestrzenią wysokiej jakości. Związany jest z tym proces racjonalnego ograniczania rozwoju przestrzennego. Wszelkie działania z zakresu przeciwdziałania niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu się miast powinny być podparte rzetelnym bilansowaniem terenów pod zabudowę, zgodnie z faktycznymi potrzebami. Docelowo te mechanizmy mają za zadanie umożliwić jednoznaczne wyznaczenie obszarów do zabudowy tak, aby chronić przed zabudową tereny cenne przyrodniczo, krajobrazowo lub kulturowo. Oprócz stref ograniczeń w zagospodarowaniu, należy również wyznaczyć tereny wyłączone z zabudowy. Powinny one obejmować obszary szczególnego zagrożenia powodzią, które koncentrują się wzdłuż największych rzek województwa lubuskiego. Wyłączone spod zabudowy są również obszary o najwyższym reżimie ochronnym środowiska, tj. rezerваты i parki narodowe. Duże ograniczenia w zakresie możliwości rozwoju terenów zurbanizowanych zachodzą także na terenach parków krajobrazowych oraz obszarach Natura 2000. Szczególną strefą są tereny występowania złóż surowców, gdzie przy zagospodarowaniu należy uwzględnić wszelkie działania związane z wydobyciem surowców. Strefy wolne od zabudowy stanowią również rezerwy terenowe pod przyszłe zamierzenia inwestycyjne z zakresu infrastruktury technicznej oraz transportowej, na które składają się m.in. linie elektroenergetyczne wysokich i najwyższych napięć, gazociągi wysokiego ciśnienia oraz szlaki komunikacyjne o znaczeniu regionalnym i krajowym.

Domeną miast jest stały rozwój przestrzenny, który często wykracza poza zwarty obszar miejski. Przyrost terenów zurbanizowanych powinien zachodzić szczególnie w obrębie już zagospodarowanych obszarów bądź w ich bliskim sąsiedztwie. Głównym zamierzeniem takiego działania jest optymalizacja struktur urbanistycznych ośrodków osadniczych, zgodnie z ideą miasta zwartego i zrównoważonego. W celu optymalizacji kosztów przyszłych procesów inwestycyjnych w obrębie miast i terenów podmiejskich nowe inwestycje należy realizować w strefach już zaopatrzonych w niezbędną infrastrukturę techniczną, komunikacyjną oraz społeczną. Ma to

szczególne znaczenie nie tylko z perspektywy rachunku ekonomicznego, ale również z punktu widzenia jakości środowiska zamieszkania.

Szczególnie istotny jest proces rewitalizacji miast i stworzenie w nich sprzyjających warunków do zamieszkania. Proces ten powinien być skoordynowany z polityką przestrzenną gmin obszarów funkcjonalnych miast. Skutecznie przeprowadzona rewitalizacja powinna przyczynić się do wzrostu atrakcyjności terenów miejskich dla mieszkańców, a także dla inwestorów, co może wpłynąć na zahamowanie procesu suburbanizacji. Ponadto rozwój terenów zurbanizowanych powinien następować w nawiązaniu do kontekstu otoczenia, gdzie występuje kontynuacja funkcji oraz dostęp do podstawowych usług społecznych, takich jak edukacja, ochrona zdrowia bądź kultura i rekreacja. W pierwszej kolejności pod zagospodarowanie należy przeznaczać tereny charakteryzujące się dobrym sąsiedztwem oraz z pełnym uzbrojeniem, których stan planistyczny pozwala na lokalizację nowej zabudowy.

Podstawowymi dokumentami wyrażającymi politykę planistyczną poszczególnych gmin są studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Opracowania te powinny zawierać niezbędne zapisy określające kierunek rozwoju terenów zurbanizowanych ośrodków osadniczych. Na obszarach, na których nie obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, nowe inwestycje powstają na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. Należy dążyć do ograniczania ich wydawania poprzez objęcie tych terenów planami, które w bardziej kompleksowy sposób wpływają na kształtowanie ładu przestrzennego. Należy również zadbać o spójność dokumentów planistycznych tak, aby zminimalizować potencjalne konflikty przestrzenne, spowodowane odmienną polityką rozwoju sąsiadujących ze sobą jednostek samorządu terytorialnego. Urbanizacja, ujęta w formalne ramy planów miejscowych, powinna spełniać wymogi ładu przestrzennego.

4. Ochrona dziedzictwa kulturowego i turystyka

Bogate i atrakcyjne zasoby dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego stanowią istotny potencjał turystyczny dla regionu i powinny być odpowiednio zarządzane i wykorzystywane w kształtowaniu polityki rozwoju zarówno poszczególnych gmin, jak i całego województwa lubuskiego. Potrzebne jest efektywne wykorzystanie jego elementów przy równoczesnej ochronie tych zasobów i zachowaniu ciągłości dziedzictwa kulturowego. Niezbędna w tym zakresie jest przede wszystkim interdyscyplinarna współpraca zarówno podmiotów publicznych, jak i prywatnych, na różnych szczeblach i w różnych dziedzinach.

Kierunek 1. Zachowanie i ochrona obiektów zabytkowych

Działania

1. Konserwacja i rewaloryzacja obiektów zabytkowych;
2. Podejmowanie działań przeciwdziałających degradacji zabytków, w tym archeologicznych;
3. Nadawanie nowych funkcji użytkowych obiektom zabytkowym z zachowaniem ich wartości architektonicznych i historycznych;
4. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej;
5. Stała inwentaryzacja obiektów o cennych walorach historycznych i kulturowych oraz sukcesywna aktualizacja ewidencji i rejestru zabytków;
6. Rozpoznanie i utworzenie listy dóbr kultury współczesnej województwa oraz objęcie ich ochroną;
7. Sporządzanie i realizacja lokalnych programów opieki nad zabytkami;
8. Objęcie obiektów zabytkowych właściwą ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
9. Wspieranie tworzenia parków kulturowych, ustanawiania pomników historii oraz dążenia do wpisu najcenniejszych zabytków na listę UNESCO;
10. Rozwój i wykorzystanie potencjału środowiska naukowego w zakresie problematyki opieki nad zabytkami;
11. Tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w zakresie zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowym elementem w zakresie ochrony obiektów zabytkowych w województwie lubuskim powinna być odpowiednia ich konserwacja i poprawa stanu technicznego. Utrzymujący się i pogarszający zły stan obiektów zabytkowych, również tych o szczególnie cennych walorach architektonicznych i historycznych jak

choćby pałace w Brodach, Żarach, Siedlisku i inne, stanowi istotne zagrożenie dla substancji zabytkowej województwa, a równocześnie znacząco obniża potencjał turystyczny tych obiektów. Niezbędna jest ich sukcesywna restauracja, rehabilitacja oraz konserwacja. Ważne jest również podejmowanie działań przeciwdziałających degradacji zabytków i zabezpieczających je przed aktami wandalizmu. Dotyczy to przede wszystkim fortyfikacji Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, Pozycji Środkowej Odry, Wału Pomorskiego, obiektów zabudowy rezydencjonalnej i folwarcznej, ale także pozostałych zabytków, w tym archeologicznych. Wspomniane militarne obiekty obszarowe powinny zostać objęte działaniami ochronnymi na jak największym odcinku dawnej i obecnej lokalizacji umocnień, dla zachowania i przywrócenia ich czytelności oraz przeciwdziałania postępującej degradacji i dewastacji. W celu lepszej ochrony potrzebna jest rewaloryzacja historycznych obiektów zabytkowych i dostosowanie ich do nowych potrzeb (przy jednoczesnym zachowaniu i ochronie pierwotnych walorów architektonicznych i historycznych). Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych m.in. z dawną zabudową rezydencjonalną i folwarczną powoduje ich opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie tych obiektów. Proces ten powinien odbywać się jednak w oparciu o szczegółowe wytyczne konserwatorskie, opracowane w wyniku analiz konserwatorskich przekształceń elementów zabytkowych i całych założeń przestrzennych.

Dla efektywnej i pełnej ochrony substancji zabytkowej niezbędna jest stała inwentaryzacja obiektów o cennych walorach historycznych i kulturowych oraz sukcesywna aktualizacja ewidencji i rejestru zabytków. Szczególnie ważna w tym zakresie jest identyfikacja obiektów fortyfikacji poniemieckich (Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, Pozycji Środkowej Odry, Wału Pomorskiego) czy zachowanych układów ruralistycznych. Działanie to ma istotne znaczenie również w odniesieniu do dóbr kultury współczesnej województwa, które nie są jeszcze odpowiednio rozpoznane i chronione. Należy tu również wskazać istotność sporządzania i realizacji programów ochrony zabytków.

Ze względu na zagrożenie zniszczenia zabytków archeologicznych należy objąć je ochroną, zgodnie z zasadami konserwatorskimi. Cel ten będzie realizowany przede wszystkim poprzez wspieranie zadań polegających na ewidencjonowaniu i dokumentowaniu zabytków archeologicznych, badaniu ich oraz publikowaniu wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Do obiektów archeologicznych wskazanych do objęcia szczególną ochroną, ze względu na swoją rangę ponadregionalną, wskazuje się: Wicina (gmina Jasień) – grodzisko łużyckie VI w p.n.e., „Wały Śląskie”, Pszczew – 4 grodziska wczesnośredniowieczne, Santok – grodzisko i gródek obronny, Tarnawa Rzepińska (gmina Torzym) – grodzisko, Połęcko (gmina Osno Lubuskie) – gródek średniowieczny, Polanowice (gmina Gubin) – grodzisko łużyckie, Klenica (gmina Bojadła) – grodzisko, Marcinów (gmina Brzeźnica) – cmentarzysko kurhanowe.

W kwestii polityki przestrzennej należy dążyć do objęcia zabytków odpowiednimi ustaleniami w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, określając zarówno warunki ich ochrony, jak i harmonijne kształtowanie ich otoczenia. Jest to istotne narzędzie ochrony dóbr dziedzictwa kulturowego, dające równocześnie możliwość odpowiedniego zarządzania nimi, jak choćby poprzez wskazywanie dla nich nowych funkcji, czy zapewnienie odpowiedniej ich ekspozycji.

Ze względu na występowanie w obszarze województwa obiektów i założeń o wyróżniających się walorach zabytkowych w skali regionu i kraju istotne jest promowanie i zachęcanie do realizacji narzędzi ochrony ustawowej w postaci powoływania parków kulturowych oraz zabieganie o wpis na listę pomników historii. Szczególną i prestiżową formą opieki jest wpis na listę światowego dziedzictwa UNESCO, dlatego należy dążyć do podjęcia starań o ujęcie cennych zabytków województwa na liście tych obiektów.

Na terenie województwa lubuskiego zlokalizowany jest 1 obiekt wpisany na listę UNESCO – Park Mużakowski oraz 3 pomniki historii – Park Mużakowski w Łęknicy, kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kłępsku oraz poaugustiański kompleks zabudowań klasztornych w Żaganiu. Wskazanym do podjęcia starań o wpisanie na listę UNESCO jest pocysterski zespół klasztorny w Gościkowie-Paradyżu oraz poaugustiański zespół klasztorny w Żaganiu. Zabytkami proponowanymi do wpisu na listę pomników historii lub

utworzenia parku kulturowego są: zespół klasztorny w Gościkowie-Paradyżu (gm. Świebodzin), zespół zamkowo-muzealny z otaczającą przyrodą w Międzyrzeczu, zespół urbanistyczny Łagowa, zespół urbanistyczny Zielonej Góry, zespół urbanistyczny Kożuchowa, zespół urbanistyczny Wschowy, zespół fortyfikacji Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, grupa kościołów drewnianych w Chlastawie, Kosieczynie (gm. Zbąszynek), Nowej Wiosce (gm. Lubrza), bazylika – sanktuarium w Rokitnie (gm. Przytoczna), grodzisko w Santoku, nadnoteckie osadnictwo olęderskie, kulturowy park cysterski (obejmujący zwłaszcza obiekty Szlaku Cysterskiego).

Ponadto, ze względu na swoje cenne wartości w zakresie dziedzictwa kulturowego województwa, szczególną ochroną powinny zostać objęte zwłaszcza: katedra w Gorzowie Wlkp., historyczna zabudowa Gorzowa Wlkp. z XIX/XX w – tzw. gorzowska secesja, a także inne cenne obiekty zabytkowe o charakterze eklektycznym w Gorzowie Wlkp., zespół poklasztorny franciszkanów we Wschowie, kościół luterański „Kripplein Christi” we Wschowie, kościoły parafialne w Babimoście, Dobiegniewie, Kożuchowie, Lubsku, Międzyrzeczu, Ośnie Lubuskim, Słońsku, Szprotawie, Świebodzinie, Wschowie i Żarach, ruina fary w Gubinie, grupa kościołów „tzw. projekty typowe” Karla Friedricha Schinkla w Gliźnie, Międzyrzeczu, Osiecznicy i Rogozińcu, kościoły drewniane w Boryszynie i Trzebuli, ratusze w Bytomiu Odrzańskim, Ośnie Lubuskim, Szprotawie, Żarach, zespół pałacowo-parkowy w Żarach, zespół pałacowo-parkowy w Zaborze, zespół pałacowo-parkowy w Dąbroszynie, kościoły w Broniszowie, Brzeźnicy, Niwiskach, zespół pałacowo-parkowy w Iłowej, zespół pałacowo-folwarczny w Kargowej, zespoły urbanistyczne: Bytomia Odrzańskiego, Bledzewa, Brójec, Pszczewa, Trziela, najcenniejsze zespoły ruralistyczne m.in. Biedrzychowice Dolne, Bobrowice, Bogaczów, Broniszów, Budachów, Danków, Dłużek, Dobroszów, Łąkie, Opalewo, Lipinki Łużyckie, Pomorsko, Siecioborzyce, Trzebiechów, zespół romańskich i wczesnogotyckich kamiennych kościołów w południowej części województwa, pałac w Gliźnie, dwór w Świdnicy, dwór w Broniszowie, zamek w Siedlisku, zespół pałacowo-parkowy w Brodach, założenia sanatoryjne wraz z elementami założeń ogrodowych w Trzebiechowie i Obrzycach, dawne cmentarze ewangelickie (obecnie lapidaria) – w Kożuchowie i we Wschowie, założenie parkowe w Bukowcu i Lubnie, parki pałacowe w Brodach, Żaganiu, Iłowej, Zatoniu, Sławie i Zaborze, zespół fortyfikacji twierdzy w Kostrzynie nad Odrą z uwzględnieniem fortu Sarbinowo, Żabice, Czarnów oraz Gorgast (przy współpracy ze stroną niemiecką), średniowieczne mury obronne Starego Miasta Ośna Lubuskiego wraz z basztami, kościoły w Boleszynie, Borku, Ciecierzycach, Deszcznie, Ulimiu w gminie Deszczno.

Dla pełnej ochrony dziedzictwa kulturowego ważne jest tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w zakresie zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego. W ramach zintegrowanych działań międzyregionalnych ochroną powinny zostać objęte m.in. Wały Śląskie, Wał Pomorski, Pozycje Środkowej Odry, czy projektowany park kulturowy nadnoteckie osadnictwo olęderskie i kulturowy park cysterski, a także szlaki kulturowe o znaczeniu krajowym. Natomiast transgraniczne powiązania dotyczą przede wszystkim Parku Mużakowskiego oraz zespołu fortyfikacji twierdzy w Kostrzynie nad Odrą z uwzględnieniem m.in. fortu w Gorgast, oraz szlaków kulturowych o znaczeniu międzynarodowym. Obejmują one wzmocnienie współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego z Niemcami.

Kierunek 2. Kreowanie i ochrona spójnego i harmonijnego krajobrazu kulturowego

Działania

1. Zachowanie historycznie ukształtowanych układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych;
2. Kształtowanie krajobrazu kulturowego w oparciu o zasady ładu przestrzennego;
3. Odpowiednie wyeksponowanie obiektów zabytkowych i walorów krajobrazowych oraz harmonijne kształtowanie pola ekspozycji zabytku;
4. Zachowanie charakterystycznych cech tradycyjnego budownictwa.

Za krajobraz kulturowy uważa się naturalny krajobraz przyrodniczy przekształcony przez człowieka w wyniku rozwoju cywilizacyjnego. Jego ochrona ma zatem na celu poszanowanie elementów przyrodniczych i kulturowych – odrębności etnicznych, własnej historii i tradycji lokalnej.

Harmonijne kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarze województwa należy kreować poprzez spójne powiązanie nowego zainwestowania z zabytkową strukturą i krajobrazem, zachowanie historycznego

rozplanowania ulic, rynków i placów miejskich, zabytkowych dominant, ochrony charakterystycznych cech tradycyjnego budownictwa i architektury, sylwet kompozycji przestrzennych oraz ekspozycji widokowych. Należy kształtować przestrzeń w oparciu o zasady zachowania ładu przestrzennego, podkreślając jej walory kulturowe i krajobrazowe. Szczególną troskę należy wykazać w zakresie ograniczania wprowadzania elementów dysharmonizujących i dekomponujących cenny krajobraz kulturowy, jak reklamy, farmy wiatrowe, nadajniki komunikacyjne i inne. Ważną kwestią jest ponadto zahamowanie procesów degradacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia.

Należy dążyć do zachowania tradycyjnych krajobrazów wiejskich, z historycznymi układami ruralistycznymi, zabytkowymi kościołami, dawnymi dworakami i pałacami oraz towarzyszącymi im parkami i alejami starych drzew oraz młynami, cmentarzami i tradycyjną drewnianą zabudową. Zachowane tradycyjne układy urbanistyczne i ruralistyczne wraz z zabytkową zabudową powinny zostać objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze województwa lubuskiego występują krajobrazy kulturowe szczególnie cenne w skali kraju i Europy, wskazywane w Czerwonej Księdze Krajobrazu Polski. Podlegać powinny one szczególnej ochronie poprzez działania na rzecz zachowania i utrzymywania charakterystycznych cech tych krajobrazów tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, które wynikają z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Do krajobrazów tych należą przede wszystkim: Łęknica/Mużaków, Zielona Góra – stare miasto (wraz ze Wzgórzem Winnym), Łagowsko-Sulęciński Park Krajobrazowy – zamek joannitów w Łagowie, Łagowsko-Sulęciński Park Krajobrazowy, Lubniewice – krajobraz komponowany.

Ponadto wśród cennych krajobrazów kulturowych, wskazanych do szczególnej ochrony, należy wymienić również parki pałacowe w Brodach, Żaganiu, Iłowej, Zatoniu, Sławie i Zaborze. Ochroną przed zabudową i wyeksponowaniem należy objąć krajobrazy kulturowe szczególnych miejsc i wydarzeń historycznych.

Kierunek 3. Efektywne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego, w tym przede wszystkim na cele turystyczne

Działania

1. Adaptacja obiektów zabytkowych oraz ich otoczenia przede wszystkim na cele turystyczne i kulturalne;
2. Udostępnianie zabytkowych obiektów i miejsc w systemie kulturowych szlaków tematycznych;
3. Rozbudowa i wzbogacanie istniejących szlaków kulturowych;
4. Integracja powiązań obiektów szlaków kulturowych ze szlakami turystycznymi różnych typów i rodzajów;
5. Popularyzacja oraz wspieranie organizacji imprez kulturowych;
6. Budowa spójnego i atrakcyjnego wizerunku oraz marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego;
7. Promocja potencjału turystycznego województwa w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
8. Integrowanie instytucji i inicjatyw kulturowych w województwie oraz tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w zakresie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego;
9. Rozbudowa oferty muzeów, wykorzystującej atrakcyjne formy przekazu;
10. Rozbudowa sieci ośrodków informacji turystycznej w zakresie ilościowym i jakościowym;
11. Rozbudowa związanej z dziedzictwem kulturowym infrastruktury turystycznej, w tym bazy noclegowej, poprawa zaplecza technicznego turystyki oraz dostępności komunikacyjnej.

W ramach efektywnego gospodarowania zasobem dziedzictwa kulturowego, wskazuje się jego wykorzystanie m. in. na cele: społeczne, edukacyjne, a przede wszystkim turystyczne i kulturalne. Należy w związku z tym podejmować działania polegające na adaptacji zabytków na cele turystyczne, takie jak usługi noclegowe, gastronomiczne, a także usługi kultury: muzea, teatry, biblioteki etc.

Szczególnie ważne jest udostępnianie wybranych zabytkowych obiektów i miejsc związanych z elementami dziedzictwa kulturowego w systemie kulturowych szlaków tematycznych. Należy dążyć do wzbogacania (rozbudowywania, uatrakcyjniania, lepszego oznakowania i promocji) istniejących szlaków kulturowych, a także tworzenia nowych szlaków, zarówno w wymiarze regionu (np. regionalnego szlaku kulinarnego), jak i w zasięgu lokalnym. Szlaki kulturowe kształtować należy w powiązaniu ze szlakami różnych

typów i rodzajów – rowerowymi, wodnymi, konnymi, pieszymi, tematycznymi, wykorzystując również walory przyrodnicze województwa.

Szczególnie ważnym z punktu widzenia regionu jest Lubuski Szlak Wina i Miodu, a także szlaki związane z militariami i fortyfikacjami województwa lubuskiego. W związku z tym, jako priorytetowe należy uznać dążenie do rozbudowywania Lubuskiego Szlaku Wina i Miodu np. o elementy związane z turystyką kulinarną, zaś w aspekcie dziedzictwa militarnego proponuje się koncentrację działań na Lubuskim Szlaku Fortyfikacji, w tym włączenie do niego nowych obiektów i wyznaczenie dokładnej trasy zwiedzania. Ponadto znacznym potencjałem odznaczają się szczególnie cenne zabudowania rezydencjonalne. Proponuje się stworzenie zintegrowanego systemu szlaków turystycznych różnego typu i rodzaju np. szlaków konnych opartych na bazie noclegowej wykorzystującej zabytkowe zabudowania rezydencjonalne, folwarczne, mieszkalne i gospodarcze (w tym zachowane zabytkowe stajnie) i walory przyrodnicze i krajobrazowe regionu. Ponadto proponuje się powiązanie go z elementami enoturystyki – obiektami Lubuskiego Szlaku Wina i Miodu oraz turystyką kulinarną. Rekomenduje się również powiązanie szlaków wodnych z zabytkami zlokalizowanymi wzdłuż rzek, w tym umocnieniami militarnymi Wału Pomorskiego, Międzyrzeckiego Rejonu Umocnień i Pozycji Środkowej Odry. Doskonałym przykładem produktu bazującego na różnorodnych szlakach jest produkt turystyczny „Nadodrzańska Przygoda”, obejmujący spływ Odrą, przejażdżkę konną, rejs po jeziorze, wizytę w winnicy, degustację regionalnego piwa oraz tradycyjnych potraw, zwiedzanie zabytków i obcowanie z przyrodą. Powinien on być inspiracją dla stworzenia atrakcyjnego i różnorodnego systemu powiązań szlaków turystycznych różnego typu i rodzaju. Należy dążyć do połączenia systemu szlaków turystycznych województwa lubuskiego ze szlakami turystycznymi obszarów ościennych.

Proponuje się kształtowanie szlaków kulturowych (wykorzystując różnego rodzaju szlaki turystyczne), opartych na powiązaniach między wybranymi miejscowościami i obiektami zabytkowymi.

Dla wzbogacenia atrakcyjności i rozpoznawalności szlaków turystycznych, wskazane jest również integrowanie działań w zakresie organizacji wydarzeń i imprez kulturalnych oraz atrakcji towarzyszących, promujących walory regionu i lokalne tradycje. Stanowi to istotny element zarówno w aspekcie popularyzacji i promocji elementów dziedzictwa kulturowego, jak i kreowania tożsamości kulturowej społeczności lokalnych.

Zasoby dziedzictwa kulturowego powinny być udostępniane w atrakcyjnych dla odbiorcy formach. Istotna jest obecność nowych technologii w obszarze kultury, a także np. „ożywianie” obiektów zabytkowych i muzealnych poprzez interaktywne programy i wydarzenia.

Do obiektów proponowanych do szczególnego wykorzystania i promocji, ze względu na swoją atrakcyjność historyczną i artystyczną oraz znaczenie ponadregionalne, wskazuje się przede wszystkim:

Zespoły i obiekty rezydencjonalne w:

- Bojadłach, Borowie Wielkim, Brodach, Broniszowie, Chotkowie, Dąbroszynie, Drezdenku, Drwalewiczach, Drzonowie, Dietrzychowicach, Gliśnie, Iłowej, Jarnatowie, Kargowej, Kożuchowie, Lasocinie, Lipinkach Łużyckich, Lubniewicach, Łagowie, Mierzęcinie, Przytoku, Rogach, Siedlisku, Słońsku, Sosnach, Stanowice, Sulechowie (zamek), Świdnicy, Trzebiechowie, Trzebielu, Tucznie, Wiechlicach, Witkowie, Zaborze, Zatoniu (m. Zielona Góra), Żaganiu (pałac Wallensteinów, zespół pałacowo-parkowy Telleyrandów), Żarach (zamek Dewinów-Biebersteinów oraz pałac Promnitzów), Żubrowie.

Obiekty architektury sakralnej:

- zespół poaugustiański, kaplica Grobu Chrystusa Króla, kościół pw. św. Krzyża, zespół pofranciszkański, wieża kościoła „Łaski”, kolegium jezuickie – Żagań, Zespół pocysterski – Gościkowo – Paradyż, kościoły drewniane w Klępsku (gm. Sulechów) i Chlastawie (gm. Zbąszynek), Kosieczynie, Nowej Wiosce (gm. Lubrza), Trzebulach, Boryszynie, bazylika mniejsza MB Rokitniańskiej w Rokitnie (gm. Przytoczna),

katedra i kościół pw. Chrystusa Króla w Gorzowie Wlkp., ruiny kościoła farnego w Gubinie, konkatedra oraz kościół M.B. Częstochowskiej w Zielonej Górze, zespół kościelny w Nowej Wsi (gm. Bledzew), klasztor bernardynów, zespół poklasztorny franciszkanów, kościół luterski „Kripplein Christi”, kościół we Wschowie, wieża kościoła w Kożuchowie kościoły w: Babimoście, Broniszowie, Brzeźnicy, Bytomiu Odrzańskim, Chwałowicach, Dąbroszynie, Dobiegniewie, Drezdenku, Gliśnie, Gralewie, Iłowej, Janczewie, Kowalowie, Kożuchowie, Krośnie Odrzańskim, Lubiechni Wielkiej, Lubieniu, Lubnie, Lubniewicach, Lubsku, Marwicach, Międzyrzeczu, Nowej Soli, Nowogrodzie Bobrzańskim, Osiecznicy, Ośnie Lubuskim, Rogozińcu, Santocznie, Skwierzynie, Słońsku, Starym Żaganiu, Strzelcach Krajeńskich, Sulechowie, Sulęcinie, Szprotawie (w tym w dawnej Iławie), Świebodzinie, Wawrowie, Wojcieszycach, Żubrowie, Żarach.

Zabytki architektury obronnej:

- Twierdza Kostrzyn z fortyfikacjami Sarbinowo, Żabice i Czarnów, Twierdza Drezdenko, fortyfikacje w Strzelcach Krajeńskich, Ośnie Lubuskim, Kożuchowie, Wschowie, Żarach, Świebodzinie, Międzyrzeczu, Krośnie Odrzańskim, Lubsku, Międzyrzecki Rejon Umocniony, Wał Pomorski, Pozycje Środkowej Odry, Zamek w Łagowie, Wieża rycerska w Witkowie (gm. Szprotawa), Kombinat DAG Alfred Nobel w Krzystkowicach (Nowogród Bobrzański).

Miejsca pamięci i historycznych bitew:

- Żagań – m.in. dawny obóz jeniecki Stalag Luft III, Zasieki – fabryka amunicji, Kaława – Międzyrzecki Rejon Umocniony, Dobiegniew – dawny obóz jeniecki Oflag II C Woldenberg, Słońsk – dawny obóz koncentracyjny Sonnenburg, miejsce bitwy pod Kunowicami (gm. Słubice), Kijami (gm. Sulechów), Wschową, Samodzielny Publiczny Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Międzyrzeczu-Obrzycach.

Historyczne cmentarze:

- zabytkowe cmentarze, a dziś lapidaria rzeźby nagrobnej: w Bytomiu Odrzańskim, Kożuchowie i we Wschowie.

Zabytki techniki i przemysłu:

- Nowa Sól – most zwodzony, magazyny solne, Gorzów Wlkp. – spichlerz, estakada kolejowa, Zielona Góra – domki winiarzy, okolice Głuska (gm. Dobiegniew) – elektrownia wodna Kamienna na rzece Drawie, Bogdaniec – zespół młynów wodnych, Wymiarki – huta szkła; Bledzew – elektrownia wodna, most kolejowy na Noteci koło Drezdenka, Stany (gm. Nowa Sól) – most kolejowy, Dychów (gm. Bobrowice) – elektrownia wodna, Krępa – fabryka tektury, Witnica – browar, Sieniawa (gm. Łagów) – kopalnia węgla brunatnego, Szprotawa – odlewnia, Obrzyce (Międzyrzecz) – wieża ciśnień.

Zabytkowe budynki użyteczności publicznej:

- Ratusze w: Zielonej Górze, Bytomiu Odrzańskim, Świebodzinie, Szprotawie, Międzyrzeczu, Wschowie, Żarach, Ośnie Lubuskim, obiekty szpitalno-sanatoryjne m.in. budynek dawnego sanatorium w Trzebiechowie i Międzyrzeczu – Obrzycach, zespół szpitalny z kaplicą i zbiorami muzealnymi w Żaganiu, modernistyczna hala miejska przekształcona na teatr w Zielonej Górze.

Stanowiska archeologiczne:

- Wicina gmina Jasień – grodzisko łużyckie VI w p.n.e., Pszczew – 4 grodziska wczesnośredniowieczne,
- Santok – grodzisko i gródek obronny, Tarnawa Rzepińska (gm. Torzym) – grodzisko, Połęcko (gm. Osno Lubuskie) – gródek średniowieczny, Polanowice (gm. Gubin) – grodzisko łużyckie, Klenica (gm. Bojadła) – grodzisko, Marcinów (gm. Brzeźnica) – cmentarzysko kurhanowe, Wały Śląskie.

Muzea i skanseny:

- Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wlkp., Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Muzeum Wojskowe w Drzonowie, Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli, Muzeum techniki wiejskiej w Bogdańcu, Muzeum w Międzyrzeczu, Muzeum Regionalne w Świebodzinie, Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze z siedzibą w Świdnicy, Muzeum Twierdzy Kostrzyn, Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu, Muzeum Oflagu IIC Woldenberg (gm. Dobiegniew), Muzeum Miejskie w Nowej Soli, Muzeum Ziemi Wschowskiej, Izba Regionalna w Kożuchowie, Muzeum Ziemi Szprotawskiej, muzea (izby muzealne) w Sanktuarium w Rokitnie i w Sanktuarium w Otyniu, w zespole poaugustiańskim w Żaganiu i w zespole pocysterskim w Gościkowie-Paradyżu, Centrum Naukowo-Badawczo-Edukacyjno-Turystyczne w Wicinie.

Zabytki założeń parkowych i ogrodowych:

- Założenia parkowe i ogrodowe – Park Mużakowski, założenia w Bukowcu, Brodach, Cybince, Dąbroszynie, Iłowej, Lubnie, Sławie, Zatoniu (m. Zielona Góra), Zaborze, Żaganiu.

Inne:

- Figura Jezusa Chrystusa – Króla Wszechświata w Świebodzinie (element dóbr kultury współczesnej).

Wśród miejscowości wyróżniających się zabytkową strukturą urbanistyczną wymienić należy przede wszystkim Łagów, Zieloną Górę, Kożuchów, Wschowę, a także Bledzew, Brójce, Brody, Bytom Odrzański, Drezdenko, Gorzów Wlkp., Lubsko, Międzyrzecz, Ośno Lubuskie, Pszczew, Strzelce Krajeńskie, Świebodzin, Trzciel, Zbąszynek, Żary, Żagań. Najcenniejsze zespoły ruralistyczne stanowią m.in. Biedrzychowice Dolne, Bobrowice, Bogaczów, Broniszów, Budachów, Danków, Dłużek, Dobroszów, Łąkie, Opalewo, Lipinki Łużyckie, Pomorsko, Siecioborzyce, Trzebiechów.

Działania w zakresie wykorzystania i promocji elementów dziedzictwa kulturowego należy priorytetowo koncentrować przede wszystkim w takich ośrodkach jak: Zielona Góra, Gorzów Wlkp., Żagań, Świebodzin, Międzyrzecz, Łagów, Kostrzyn nad Odrą, Żary, Kożuchów, Nowa Sól, Szprotawa, Wschowa.

Ponadto należy sukcesywnie rozbudowywać infrastrukturę turystyczną, w tym bazę noclegową, oraz poprawiać dostępność komunikacyjną i zaplecze techniczne turystyki (np. tworzenie parkingów), a przede wszystkim położyć znaczący nacisk na promocję dziedzictwa kulturowego oraz potencjału turystycznego województwa lubuskiego w wymiarze lokalnym, regionalnym, a zwłaszcza krajowym i międzynarodowym. Zintensyfikowanie działań w zakresie odpowiedniej promocji dziedzictwa kulturowego jest warunkiem możliwości efektywnego wykorzystania jego elementów w rozwoju województwa.

Wykorzystując położenie województwa lubuskiego w bliskiej odległości od Niemiec oraz jego atrakcyjność kulturową należy dążyć do integrowania instytucji kultury i inicjatyw kulturowych dla odpowiedniego wykorzystania elementów dziedzictwa kulturowego zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Przykładem może być wspólna organizacja cykli imprez kulturalnych, wydarzeń międzynarodowych, urządzenie szlaków turystycznych, ochrona obiektów transgranicznych.

Sieć ośrodków informacji turystycznej należy lokalizować w miejscowościach o największej koncentracji zabytków (miejscowości o liczbie obiektów wpisanych do rejestru powyżej 10) oraz w których zlokalizowane są zabytki o szczególnej randze krajowej i europejskiej, w tym przede wszystkim w miejscowościach:

- Zielona Góra, Gorzów Wlkp., Świebodzin, Żagań, Nowa Sól, Łagów, Kożuchów, Międzyrzecz, Gubin, Żary, Kostrzyn nad Odrą, Wschowa, Sulechów, Bytom Odrzański, Gościkowo-Paradyż, Łęknica, Nowe Miasteczko, Krosno Odrzańskie, Sława, Szprotawa, Otyń, Lubsko, Trzciel, Brody, Strzelce Krajeńskie, Bledzew, Kargowa, Górzyn, Trzebień, Pszczew, Brójce, Witnica, Mirocin Górny, Szlichtyngowa, Babimost, Jasień, Drożków, Lubniewice, Sulęcín, Słońsk.

Sieć ośrodków informacji turystycznej powinna być zarówno rozbudowywana pod względem ilościowym, jak i w aspekcie atrakcyjności, kompletności i rzetelności oferowanej przez nie informacji. Należy dążyć do wzbogacania ich oferty, wykorzystując nowoczesne technologie, w tym sieć internetową. Dobrym rozwiązaniem jest lokalizacja punktów informacji turystycznej na dworcach kolejowych i autobusowych.

Dla efektywnego wykorzystania i promocji dziedzictwa kulturowego regionu niezbędna jest przede wszystkim budowa spójnego i atrakcyjnego wizerunku i marki regionu, które tworzyć należy w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego. Podstawowymi produktami wizerunkowymi województwa w zakresie kulturowym powinny stać się „Wino i kuchnia” (wykorzystujące tradycje winiarskie i kulinarne regionu) oraz „Militaria i fortyfikacje” (wykorzystujące przede wszystkim obiekty Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, ale także innych obiektów militarnych i fortyfikacji z różnych epok). Ponadto produktem turystycznym opartym przede wszystkim na walorach przyrodniczych regionu jest „Przygoda na wodzie”, oparta na turystyce wodnej (m.in. na projekcie „Odra dla Turystów”, projekcie „Łączą nas rzeki”, Kompleksie Gospodarki Turystycznej i Edukacyjnej, tzw. KOTURED). Dodatkowo ważnym elementem są obiekty o szczególnej randze krajowej i europejskiej – Park Mużakowski, zespół pocysterski w Gościkowie-Paradyżu i poaugustiański kompleks zabudowań klasztornych w Żaganiu, zaś uzupełnieniem są pozostałe elementy bogatego dziedzictwa kulturowego regionu.

W ramach wymienionych produktów wizerunkowych planuje się takie działania i inwestycje zgodnie z *Programem Rozwoju Lubuskiej Turystyki do 2020 r.*

W ramach budowy produktów wizerunkowych, zgodnie m.in. z *Programem Rozwoju Lubuskiej Turystyki do 2020 r.*, planuje się wykorzystanie przede wszystkim takich istniejących elementów jak: dla produktu „Wino i kuchnia” – Winobranie w Zielonej Górze, Lubuski Szlak Wina i Miodu, Muzeum Wina w Zielonej Górze, Zielonogórskie Bachusiki, imprezy kulturalne o charakterze kulinarnym (np. Lubuskie Święto Chleba w Bogdańcu), produkty wpisane na listę produktów tradycyjnych i inne; dla produktu „Militaria i fortyfikacje” – Szlak Czterech Pancernych w Żaganiu, Szlak Wielkiej Ucieczki w Żaganiu, Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu, Międzyrzecki Szlak Umocniony, Pozycje (linia) Środkowej Odry, Wał Pomorski, Złot Miłośników Fortyfikacji w Boryszynie, zabytkowe twierdze, zamki, fortyfikacje, pozostałości grodzisk i inne (m.in. w Kostrzynie nad Odrą, w Strzelcach Krajeńskich, Łagowie, Kożuchowie, w Zielonej Górze z siedzibą w Drzonowie, Park Kulturowy Grodzisko w Wicinie i inne; dla produktu „Przygoda na wodzie” – rzeka Odra, rzeka Warta, rzeka Noteć, MDW E30 i E70, Lubuski szlak wodny Sława – Santok, Szlak wodny „Lubuskie Mazury”, projekt „Odra dla Turystów”, „Rzeczpospolita Ptasia”, obszar kompleksu gospodarki turystycznej i edukacyjnej Odra-Warta-Noteć-Drawa, tzw. KOTURED, projekt „Łączą nas rzeki”, Lubrzański Szlak Kajakowy, Pojezierza Łagowskie, Pojezierze Sławskie, Pojezierze Dobiegniewskie, szlaki kajakowe po Obrze, Ilance, Pliszce i inne, przystanie i mariny Środkowej Odry: Bytom Odrzański, Cigacice, Nowa Sól, Krosno Odrzańskie, Gorzów Wlkp., Santok, Kostrzyn nad Odrą i inne, obfitujące w ryby jeziora i rzeki na terenie województwa lubuskiego stanowiące raj dla wędkarzy, Lubrzański Szlak Kajakowy (rzeki Paklica i Rakownik). Ponadto należy wykorzystać i powiązać walory historyczno-kulturowe obszarów zlokalizowanych w sąsiedztwie zbiorników i cieków wodnych.

Kierunek 4. Kształtowanie tożsamości kulturowej

Działania

1. Tworzenie warunków do wzmocnienia tożsamości kulturowej lokalnych społeczności oraz tożsamości kulturowej całego regionu;
2. Wspieranie działań mających na celu zwiększenie świadomości społecznej w zakresie znaczenia dziedzictwa kulturowego;
3. Poprawa dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym przy wykorzystaniu technologii cyfrowych;
4. Zwiększenie dostępności wysokiej jakości oferty kulturalnej;
5. Rozwijanie działań wspierających aktywny udział mieszkańców w życiu kulturalnym;
6. Wzmocnienie tożsamości poprzez budowanie wspólnej marki regionu opartej na elementach dziedzictwa kulturowego.

Istotne znaczenie dla trwałości dziedzictwa kulturowego oraz poczucia społecznej wspólnoty ma kształtowanie tożsamości kulturowej. Ma to szczególne znaczenie ze względu na fakt, że na przestrzeni wieków

tereny województwa zasiedlone zostały w znacznej części przez ludność napływową (zwłaszcza po II wojnie światowej). Wskazany jest rozwój działań na rzecz popierania inicjatyw kreujących budowanie lokalnej tożsamości i identyfikacji z dziedzictwem kulturowym w wymiarze instytucjonalnym i społecznym. Tożsamość ta powinna być budowana w oparciu o lokalne tradycje, historię, czy postaci związane z danym obszarem. Dla budowania tożsamości kulturowej istotne jest również zachowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz wyeksponowanie obszarów i obiektów o istotnych wartościach kulturowych. Tożsamość kulturową należy kształtować zarówno w zakresie lokalnych społeczności, jak i całego województwa. Bogactwo elementów dziedzictwa kulturowego województwa oraz ich duża różnorodność stanowi o tożsamości regionu i powinna stać się ważnym czynnikiem identyfikującym.

Ważne jest upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości, w atrakcyjnej formie, w tym za pomocą technologii cyfrowej. Należy również podejmować działania mające na celu zwiększenie świadomości znaczenia dziedzictwa kulturowego, w aspekcie materialnym i niematerialnym, jako czynnika determinującego rozwój w wymiarze gospodarczym i społecznym, zarówno poszczególnych gmin, jak i całego regionu. Szczególnie ważnym elementem kształtującym tożsamość oraz unikalność regionu powinny być tradycje winiarskie oraz dziedzictwo związane z elementami militarnymi i obiektami fortyfikacji. Do wzmocnienia tożsamości regionu oraz poczucia wartości i wspólnoty mieszkańców województwa przyczynią się budowa spójnej marki regionu.

Istotnym narzędziem w zakresie kształtowania tożsamości kulturowej lokalnych społeczności może być organizacja różnego rodzaju imprez kulturalnych. Należy dążyć do rozwijania tego typu aktywności oraz wspierania wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych, promujących unikalne walory regionu i poszczególnych obszarów, w tym lokalne tradycje czy historię.

Równocześnie wskazane jest wspieranie funkcjonowania instytucji kultury i promowanie dziedzictwa kulturowego w nowoczesnych, atrakcyjnych dla odbiorcy formach. Istotne jest wzbogacanie i poprawa dostępności do oferty obiektów kultury.

Kierunek 5. Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych

Działania

1. Sporządzanie Programów rewitalizacji obszarów zdegradowanych;
2. Rewitalizacja zdegradowanej zabudowy, w tym zasobów mieszkaniowych;
3. Odnowa terenów zieleni;
4. Kształtowanie przestrzeni publicznych;
5. Realizacja działań na rzecz społeczności lokalnej, w tym zatrudnienia, podnoszenia kwalifikacji, poszerzenia aktywności społecznej, oferty edukacyjnej i kulturalnej, oferty spędzania wolnego czasu oraz wspieranie osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Ze względu na zły stan znacznej części obiektów oraz obszarów zabytkowych na obszarze województwa lubuskiego oraz w celu zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego wskazana jest rewitalizacja obszarów zdegradowanych, ujmująca w sposób kompleksowy zagadnienie przywracania walorów danej przestrzeni, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów zabytkowych. W ramach rewitalizacji wskazane są przedsięwzięcia zarówno o charakterze technicznym, jak i społecznym, gospodarczym, środowiskowym oraz przestrzenno-funkcjonalnym. Odnowa zabudowy, nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym, kształtowanie przestrzeni publicznych i terenów zieleni w tych obszarach powinno stanowić ważny element ochrony dziedzictwa kulturowego oraz narzędzie podnoszenia atrakcyjności obszarów zdegradowanych w kontekście turystycznym i społecznym. Działania rewitalizacyjne powinny obejmować przede wszystkim obszary odznaczające się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk społecznych, w tym bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji i kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Procesy rewitalizacyjne powinny być inicjowane na etapie tworzenia programowania rewitalizacji

i planowania przestrzennego (szczególnie planowania lokalnego) i odznaczać się wysokim stopniem partycypacji społecznej.

Na obszarze województwa lubuskiego bardzo ważna jest rewitalizacja obszarów śródmiejskich, szczególnie miast wojewódzkich Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry. Jest ona jednym z kluczowych aspektów w procesie powrotu mieszkańców do centrów miast. Należy również dążyć do rewitalizacji zdegradowanych terenów powojсковych i przemysłowych (np. tereny po byłych zakładach przemysłowych Odra i Dozamet w mieście Nowa Sól), a także terenów wiejskich, zwłaszcza popegeerowskich (np. Dąbroszyn w gm. Witnica), a także pokolejowych i wydobywczych. Jest to szczególnie ważne na terenach wiejskich, gdzie poziom ochrony zabytków (m.in. ze względu na niski stopień pokrycia planami miejscowymi, małe środki własne) jest niewystarczający oraz nasilają się negatywne czynniki społeczne.

W aspekcie społeczno-gospodarczym procesu rewitalizacji należy dążyć do realizacji działań na rzecz społeczności lokalnej w zakresie zatrudnienia, podnoszenia kwalifikacji, poszerzenia aktywności społecznej, oferty edukacyjnej i kulturalnej, oferty spędzania wolnego czasu oraz wspieranie osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. W ramach tych działań potrzebne jest również podnoszenie świadomości o potrzebie rewitalizacji i jej istocie, w tym m.in. poprzez szkolenia i inne działania edukacyjne.

Na obszarze województwa obszary zdegradowane wskazane do rewitalizacji zlokalizowane są m.in. w miastach: Gorzów Wlkp., Zielona Góra, Kostrzyn nad Odrą, Nowa Sól, a także w gminach: Witnica, Żagań, Krosno Odrzańskie, Dobiegniew, Żary, Lubsko, Szprotawa, Kargowa, Strzelce Krajeńskie, Drezdenko. Jednak aby skutecznie prowadzić przedsięwzięcia w zakresie rewitalizacji konieczne jest przeprowadzenie diagnozy wskazującej obszary skupiające ogniska problemowe w każdej z gmin województwa, w których jej nie wykonano, oraz niezbędne jest zaprojektowanie odpowiednich działań zaradczych, dostosowanych do indywidualnych potrzeb i uwarunkowań tych obszarów.

5. Strefa ekonomiczno-gospodarcza

Na stan ekonomiczno-gospodarczy regionu wpływ ma głównie sytuacja panująca w sferze gospodarki, a także turystyki i rolnictwa. Strefa ekonomiczno-gospodarcza obejmuje szereg dziedzin, których rozwój przyczyni się do ożywienia województwa. Rozwój ten uzależniony jest od stopnia wykorzystania potencjału innowacyjnego, jaki posiada województwo w sektorze gospodarki, ale również potencjału turystycznego i rolniczego. Należy podjąć kroki zmierzające do pozytywnych zmian zwiększających i udoskonających istniejące zjawiska oraz kreowanie nowych.

Kierunek 1. Rozwój gospodarki i wzmocnienie potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego

Działania

1. Wsparcie rozwoju stref ekonomicznych i gospodarczych, promocja terenów inwestycyjnych oraz zapewnienie wysokiej jakości obsługi inwestora;
2. Wzmocnienie wdrażania innowacyjnych rozwiązań poprzez wspieranie powstawania i działalności parków naukowo-technologicznych i przemysłowych, centrów transferu technologii, ośrodków strefy B+R oraz inkubatorów przedsiębiorczości;
3. Intensyfikacja działań służących wymianie informacji i doświadczenia pomiędzy instytucjami badawczo-rozwojowymi a sektorem biznesowym;
4. Rozwój i promocja klastrów odpowiadających regionalnej specyfice gospodarczej;
5. Rozwój przemysłu wydobywczego.

Na terenie województwa lubuskiego zlokalizowane są strefy przemysłowe należące do Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest-Park”. Ponadto, oprócz podstref KSSSE oraz WSSE „Invest Park” na terenie województwa lubuskiego występują także strefy ekonomiczne w Witnicy, Zielonej Górze, Żaganiu, Iłowej, Żarach oraz Ośnie Lubuskim. Funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych przyczynia się do wzrostu przedsiębiorczości w regionie, napływu kapitału oraz wzrostu innowacyjności, poprzez stworzenie warunków do działalności firm z innowacyjnych branż. Potencjał

związany z funkcjonowaniem stref ekonomicznych można wykorzystać do tworzenia skupisk nowoczesnych firm przemysłowych. Aby wzmocnić rozwój regionu w oparciu o działalność stref ekonomicznych niezbędna jest ich aktywizacja poprzez zacieśnienie współpracy firm działających w ramach stref ekonomicznych ze sferą regionalnej nauki i firmami sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Niezbędne jest monitorowanie funkcjonowania stref ekonomicznych w celu określania popytu na tereny inwestycyjne i ewentualnego zwiększania powierzchni inwestycyjnych w poszczególnych podstrefach. Niezwykle istotna jest promocja dostępnych terenów inwestycyjnych, a także zapewnienie terenów zaopatrzonych w niezbędną infrastrukturę techniczną. Tereny w pełni wyposażone w infrastrukturę techniczną, o dobrej dostępności komunikacyjnej potrzebują odpowiedniej kampanii promocyjnej, która zainteresuje potencjalnych inwestorów i poszerzy wiedzę o korzyściach z inwestowania w strefach ekonomicznych. Oprócz oferowania terenów inwestycyjnych niezbędne jest zapewnienie wysokiej jakości obsługi inwestora oraz kompleksowej obsługi nowych inwestycji, co ułatwia i zachęca do lokowania biznesu w regionie zarówno inwestorów krajowych, jak i zagranicznych. Ważne jest rozpowszechnianie dobrych praktyk lubuskich przedsiębiorców i korzystanie z wzajemnego doświadczenia, co wpłynie na podniesienie konkurencyjności lubuskich firm.

Za główne tereny rozwoju stref ekonomicznych, parków naukowo-technologicznych oraz inkubatorów przedsiębiorczości uznaje się rejon Gorzowa Wlkp. wraz z miejscowościami: Witnica i Kostrzyn nad Odrą, rejon Zielonej Góry, Nowej Soli i Sulechowa (tzw. Lubuskiego Trójmiasta), a także miejscowości Żagań, Żary i Szprotawa. Podstrefy Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej w województwie lubuskim zajmują łącznie około 1184 ha i są zainwestowane w około 58%. Ze względu na to, że istnieją podstrefy o znacznej niezainwestowanej powierzchni terenów inwestycyjnych, są to obszary o wysokim potencjale inwestycyjnym. Podstrefy te to: Bytom Odrzański, Gorzów Wlkp., Kłodawa, Gubin, Kostrzyn nad Odrą, Kożuchów, Lubsko, Nowa Sól, Santok, Słubice, Sulęcín, Zielona Góra oraz Żagań. Podstrefy te dają możliwość do zainwestowania na terenie województwa lubuskiego bez konieczności przeznaczania kolejnych terenów na cele inwestycyjne. Ważne jest, aby wykorzystywać w całości podstrefy, które już istnieją, a zwiększać ich powierzchnie tam, gdzie występuje wyraźne zapotrzebowanie na kolejne tereny do inwestowania. Działaniami przyczyniającymi się do zwiększenia zainwestowania w strefach ekonomicznych będą promocja, zachęty inwestycyjne oraz pełne wyposażenie w infrastrukturę techniczną. Oprócz podstref KSSSE tereny inwestycyjne o znacznej powierzchni oferuje Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna w podstrefie Szprotawa oraz Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna w łowej, a także Miejski Obszar Przemysłowy Ośna Lubuskiego. Ze względu na wysoki poziom zainwestowania w podstrefach w Żarach, Krośnie Odrzańskim i Gorzowie Wlkp., niezbędne jest zwiększenie terenów inwestycyjnych. Największe szanse na pozyskanie inwestorów mają ośrodki, które już prowadzą aktywną politykę inwestycyjną.

Na terenie województwa lubuskiego znajdują się obszary koncentracji planowanych działań inwestycyjnych. Obszary te to tereny predysponowane do rozwoju przemysłu górniczego i rozwoju infrastruktury transportu intermodalnego. Ze względu na ich obecność wyznacza się potencjalne ośrodki usługowe, do których należą: Gubin i Lubsko, Zielona Góra, Świebodzin, Sulechów, Zbąszynek, Babimost, a także Gorzów Wlkp. i Rzepin. Kostrzyn nad Odrą oraz Słubice również uznano za potencjalne ośrodki usługowe, ze względu na lokalizację w tych miastach potencjalnych węzłów komunikacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym, które są szczególnie predysponowane do rozwoju infrastruktury transportu intermodalnego.

Największą powierzchnię dostępnych terenów inwestycyjnych, powyżej 100 ha, według *Planu Inwestycyjnego i Promocji Gospodarczej Województwa Lubuskiego (2016)*, posiadają gminy Kostrzyn nad Odrą, Świebodzin, Sulechów, Trzebiechów, Zielona Góra, Gubin, Nowa Sól oraz Szprotawa. Powyżej 50 ha obszarów przeznaczonych pod inwestycje mają gminy Sulęcín, Cybinka, Trzciel, Lubsko, gmina Nowa Sól, Trzebiel, Wymiarki, łowa, miasto Żagań oraz gmina Żagań. Gminy te dysponują największym potencjałem inwestycyjnym.

Za podstawowe strefy rozwoju produkcji uznaje się główne ośrodki gospodarcze regionu wraz z najbliższymi okolicami. Są to Gorzów Wlkp., Zielona Góra, Żary, Żagań oraz Nowa Sól. Miasta te są

jednocześnie miejscami gdzie rozwijają się strefy ekonomiczne, parki technologiczne i inkubatory przedsiębiorczości. Wiodącą branżą Gorzowa Wlkp. według Polskiej Klasyfikacji Działalności jest produkcja maszyn i urządzeń, pojazdów samochodowych oraz urządzeń elektrycznych, a także produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych oraz substancji farmaceutycznych i leków. Zielona Góra to ośrodek handlowo-usługowy, z występującą produkcją artykułów spożywczych oraz napojów, rozwijający się w kierunku usługowo-przemysłowym. W rejonie Żar i Żagania dominuje produkcja wyrobów z drewna i mebli, produkcja szkła i wyrobów ze szkła, budownictwo, produkcja wyrobów tekstylnych oraz pojazdów samochodowych. Nowa Sól to ośrodek, w którym rozwija się produkcja artykułów spożywczych, pojazdów samochodowych, urządzeń elektrycznych oraz maszyn i urządzeń. W Kostrzynie nad Odrą rozwija się produkcja papieru i wyrobów z papieru, produkcja artykułów spożywczych, produkcja maszyn i urządzeń, oraz pojazdów samochodowych. Ośrodkami, na terenie których rozwija się produkcja są także Słubice, gdzie zlokalizowana jest produkcja mebli, artykułów piekarniczych i produkcja spożywcza oraz Świebodzin, gdzie występuje produkcja urządzeń do obróbki ciepłej, mebli i okien, a także produkcja branży motoryzacyjnej.

Oprócz rozwoju produkcji województwo lubuskie posiada potencjał do rozwoju obsługi transportu. Terenami, które posiadają predyspozycje w tym zakresie są węzły komunikacyjne, a w szczególności węzeł rzepiński, świebodziński, kostrzyński, nowosolski, zielonogórski, a także sulechowski, żarski i żagański. Centra obsługi transportu w województwie lubuskim lokalizowane będą wzdłuż autostrady A2, drogi ekspresowej S3 oraz dróg krajowych. Istotnym aspektem jest wykorzystanie możliwości jakie wiążą się z drogami wodnymi oraz wykorzystaniem portów rzecznych do celów gospodarczych. Działania te wpłyną na rozwój transportu intermodalnego w regionie. Niezbędna jest modernizacja oraz przystosowanie portów rzecznych do obsługi technologii przewozowych oraz przeładunkowych. Ponadto odpowiednio przygotowane porty rzeczne wpłyną na dostępność komunikacyjną stref ekonomicznych i mogą być przez nie wykorzystywane w celach transportowych i przewozowych. Miejsca wyznaczone do rozwoju obsługi transportu oprócz zlokalizowania na obszarach o odpowiedniej dostępności komunikacyjnej (drogowej i kolejowej), położone są w miejscowościach gdzie znajdują się specjalne strefy ekonomiczne oraz gdzie funkcjonują przedsiębiorstwa specjalizujące się w spedycji i logistyce (Świebodzin).

W procesie rozwoju innowacyjności niezbędne są podmioty wyspecjalizowane w działaniach na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, transferu i komercjalizacji nowych technologii oraz poprawy konkurencyjności gospodarki. Do podmiotów tych należą parki naukowe i technologiczne, centra transferu technologii i informacji, inkubatory przedsiębiorczości i ośrodki szkoleniowo-doradcze. Instytucje te wspierają projekty innowacyjnych przedsiębiorstw nastawionych na rozwój produktów, metod wytwarzania i usług w technologicznie zaawansowanych branżach, stwarzają warunki do rozwoju procesów transferu technologii oraz wdrażania osiągnięć nauk technicznych w gospodarce, wspierają i inkubują przedsiębiorstwa oraz prowadzą działalność informacyjno-szkoleniową. Niezbędne jest wpieranie ich działalności, zacieśnianie wzajemnej kooperacji, a także współpraca z sektorem biznesowym. Instytucje otoczenia biznesu promują wdrażanie innowacji wśród przedsiębiorców, głównie przez przekazywanie informacji o innowacjach. Bariery w ich skutecznym działaniu jest brak zainteresowania wśród przedsiębiorców ofertą w zakresie innowacji, czego głównym powodem jest niewielka świadomość inwestycyjna. Instytucje te powinny podjąć działania zwiększające świadomość inwestycyjną wśród przedsiębiorców, głównie przez organizację warsztatów, konferencji, spotkań, na których rozpowszechniane byłyby niezbędne informacje. Wsparcie procesu transferu technologii z nauki do biznesu jest niezbędne do osiągnięcia jak największego wzmocnienia specjalizacji regionalnych wiedzą i doświadczeniami niezbędnymi do ich intensywnego rozwoju. Do regionalnych specjalizacji należy: zielona gospodarka, zdrowie i jakość życia oraz innowacyjny przemysł. Branże wysokich technologii takie jak: sprzęt i urządzenia medyczne czy instrumenty badawcze i pomiarowe, reprezentują duży potencjał innowacyjny, chociaż posiadają marginalny udział w przychodach ze sprzedaży w województwie. W województwie lubuskim działają małe firmy, które wykorzystują innowacyjne technologie i prowadzą działalność o zasięgu międzynarodowym, powinny być one wspierane i rozwijane.

Aktywność lubuskich podmiotów gospodarczych w zakresie tworzenia klastrów jest niższa niż w pozostałych województwach. Wynika to m.in. z małej liczby innowacyjnych rozwiązań wdrażanych w przedsiębiorstwach oraz mniejszej niż w innych województwach liczby ośrodków B+R, dlatego należy stwarzać okoliczności i prowadzić działania umożliwiające ich powstawanie. Klastry dają możliwość czerpania przez przedsiębiorców z bazy badawczo-rozwojowej oraz doświadczenia i wiedzy innych podmiotów, również tych będących konkurentami, dlatego istotne jest wspieranie ich działalności i rozwoju. Ważna jest współpraca przedsiębiorców funkcjonujących w ramach klastrów z jednostkami otoczenia biznesu oraz ośrodkami naukowymi. Do obszarów aktywności gospodarczej, w których mogłyby się rozwinąć lubuskie klastry, należą: wysoka technika – sprzęt i urządzenia medyczne, instrumenty i przyrządy pomiarowe i kontrolne, badawcze i nawigacyjne, niska technika (branże tradycyjne) – przemysł drzewny i meblarski, turystyka.

Szansą dla rozwoju gospodarczego regionu jest perspektywa wykorzystania złóż węgla brunatnego. Najatrakcyjniejszymi złożami węgla brunatnego z punktu widzenia przyszłej eksploatacji są te tworzące kompleks złożowy w rejonie Gubina. W skład tego kompleksu wchodzi złoża: Gubin, Gubin 1, Gubin 2. Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego planowana kopalnia odkrywkowa węgla brunatnego na terenie gmin Gubin i Brody (eksploatująca złoż Gubin 2) oraz planowana elektrownia wykorzystująca wydobywany węgiel jest jednym z najważniejszych przedsięwzięć gospodarczych na terenie województwa lubuskiego. Drugim rejonem potencjalnego wydobycia jest rejon złożowy składający się ze złóż: Cybinka, Sądów, Rzepin, Torzym, a trzecim obszar obejmujący złoża Mosty oraz Babina-Żarki. Jako złoża do potencjalnego wydobycia zalicza się także złoża Gubin-Zasieki-Brody i Lubsko. Złoża te mogą stanowić bazę zasobową dla nowych zagłębi górnictwo-energetycznych, istotnych z punktu widzenia potrzeb gospodarki kraju. Należy dokonać szczegółowego rozpoznania złóż i oceny opłacalności ich wydobycia. W celu potencjalnego wydobycia niezbędne jest sporządzenie projektów zagospodarowania złóż oraz uzyskanie koncesji na wydobycie kopalin ze złóż. Nowa kopalnia musi być zaprojektowana w sposób najbardziej optymalny, w oparciu o najnowocześniejsze technologie układów wydobywczych. Ewentualna eksploatacja węgla brunatnego w rejonie złożowym Mosty oraz Babina-Żarki może okazać się konfliktowa z uwagi na lokalizację niemalże w całości w Parku Krajobrazowym Łuk Mużakowa.

Z gospodarczego punktu widzenia istotne mogą się również okazać występujące w obszarze województwa lubuskiego złoża rudy miedzi. W granicach województwa lubuskiego udokumentowano tzw. zasoby prognostyczne (pozabilansowe) rudy miedzi. Z uwagi na występowanie złóż na głębokości poniżej 1500 m zasoby te uznane zostały za prognostyczne i hipotetyczne. Jednak rosnący ogólnosiwiatowy popyt na miedź i jednocześnie wyczerpywanie się zasobów miedzi zalegających w najkorzystniejszych warunkach geologiczno-górnictwowych oraz postęp w metodach eksploatacji rud na większych głębokościach spowodują, że w przyszłości eksploatowane będą również złoża zalegające na głębokościach 1500-2000 m.

Na terenie województwa lubuskiego występują także złoża surowców energetycznych takich jak ropa naftowa i gaz ziemny. Planowane są przedsięwzięcia z zakresu potencjalnego wydobycia tych węglowodorów ze złóż: Gryżyna, Kargowa, Wilcze, Kandlewo, Dębina i Stanowice. Prowadzone są roboty budowlano-montażowe związane z zagospodarowaniem złoża Radoszyn, prace przedprojektowe związane z zagospodarowaniem złoża Babimost, a także prace projektowe związane z zagospodarowaniem złoża Kamień Mały.

W województwie lubuskim znajdują się udokumentowane złoża piasków i żwirów, z czego około 22% całkowitych zasobów województwa stanowi złożo Nowogród Bobrzański-Zbiomik. Istnieje możliwość wydobywania surowców skalnych z tego złoża. W przypadku potencjalnej eksploatacji należy przeprowadzić dalsze prace rozpoznawcze złoża, które pozwolą na sporządzenie projektu zagospodarowania złoża.

Kierunek 2. Zmniejszenie bezrobocia i zwiększenie aktywności zawodowej ludności

Działania

1. Wspieranie inicjatyw służących zwiększeniu aktywności zawodowej oraz zasobu miejsc pracy;
2. Podnoszenie kwalifikacji osób zatrudnionych w lubuskiej gospodarce;
3. Promocja włączenia zawodowego i społecznego.

Aby wpłynąć na zwiększenie aktywności zawodowej niezbędne jest zwiększenie zasobów miejsc pracy, zwiększenie wysokości wynagrodzeń, promocja elastyczności i bezpieczeństwa rynku pracy oraz działania na rzecz zwiększenia mobilności zawodowej i przestrzennej osób pracujących i poszukujących pracy. Konieczne jest podejmowanie inicjatyw na rzecz zwiększania zaangażowania ludności w rynku pracy. Ważne jest podejmowanie przedsięwzięć zmierzających do zmniejszenia skali odpływu osób z rynku pracy, jak również ukierunkowanych na pozyskiwanie nowych pracowników. Miejsca pracy tworzą pracodawcy, dlatego istotne jest skuteczne wspomaganie ich w tym procesie. Planowana jest dalsza rozbudowa systemu instytucjonalnego wsparcia funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorczości w regionie. Upowszechniana będzie wiedza na temat podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Ważnym aspektem będzie pozyskiwanie nowych inwestorów, w tym poprzez promocję obszarów aktywności gospodarczej, poprawę infrastruktury, promocję gospodarczego wizerunku województwa.

Działaniem przyczyniającym się do aktywizacji zawodowej ludności będzie utworzenie przedszkoli i żłobków w gminach, gdzie brakuje placówek. Na terenie województwa lubuskiego występują gminy, w których nie ma przedszkoli i żłobków. Stworzenie możliwości skorzystania z placówek szkolno-wychowawczych na terenach wiejskich przyczyni się do wzrostu poziomu zatrudnienia na tych terenach. Ponadto, niezbędne jest zapewnienie odpowiedniej dostępności komunikacyjnej, gdyż łatwiejszy dojazd do większych ośrodków wpłynie pozytywnie na podejmowanie przez ludność wiejską pracy w miastach.

W celu podniesienia kwalifikacji osób zatrudnionych w lubuskiej gospodarce należy dążyć do budowy wysokiej jakości szkolnictwa zawodowego na wszystkich poziomach kształcenia, zgodnego z kierunkami specjalizacji branżowych regionu. Niezbędna jest współpraca ośrodków szkolnictwa zawodowego z przedsiębiorstwami m.in. w celu reorientacji programów kształcenia w kierunku programów spełniających oczekiwania przedsiębiorców w regionie. Wraz z wdrażaniem innowacji do przedsiębiorstw niezbędne jest zwiększanie kwalifikacji i wiedzy pracowników, dostosowanej do aktualnych potrzeb. Należy zapewniać pracownikom kursy, warsztaty, szkolenia, które można organizować przy współpracy instytucji otoczenia biznesu m.in. parków technologicznych. Niezbędne jest także upowszechnianie informacji na temat możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych, ponieważ jedną z przyczyn braku samodoskonalenia jest bariera informacyjna.

Podejmowanie inicjatyw w kierunku promocji włączenia zawodowego i społecznego, szczególnie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, jest istotne z uwagi na zwiększenie motywacji wśród osób pozostających bez pracy. Skuteczna aktywizacja wymaga podejmowania skoordynowanych działań, począwszy od doradztwa, poprzez szkolenie, po wsparcie zatrudnienia. Planuje się także wsparcie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, poprzez upowszechnianie korzyści płynących z zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Ważne jest wspieranie projektów dostosowywania osób do funkcjonowania w zmieniających się warunkach społeczno-ekonomicznych oraz przygotowywanie ich do wykorzystania szans związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy poprzez zmianę kwalifikacji osób zagrożonych utratą zatrudnienia.

Kierunek 3. Rozwój turystyki

Działania

1. Budowa spójnego wizerunku regionu i promocja produktów turystycznych;
2. Wsparcie rozwoju stref i ośrodków turystycznych;
3. Rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej;
4. Wykorzystanie turystyczne lasów, utrzymanie i powiększenie zasobów leśnych;
5. Współpraca samorządów w procesie tworzenia zintegrowanej oferty usług turystycznych.

W województwie lubuskim panują dogodne warunki do rozwoju turystyki ze względu na bogactwo środowiska przyrodniczego oraz szeroką ofertę turystyczną. Mimo posiadanego potencjału do rozwoju turystyki, nie jest on całkowicie wykorzystywany. Podstawowym działaniem jakie należy podjąć, aby wpłynąć na rozwój turystyki w regionie jest stworzenie spójnego i konkurencyjnego wizerunku turystycznego regionu. Należy określić preferencje i trendy w popycie turystycznym w kraju oraz za granicą, szczególnie w Niemczech, i na tej podstawie

przygotować konkurencyjne oferty turystyczne. Promocja produktów turystycznych regionu przyczyni się do stworzenia rozpoznawalnych i kojarzonych z województwem lubuskim marek turystycznych, a także rozpowszechni wiedzę na temat oferty turystycznej regionu. Kampania promocyjna powinna być prowadzona zarówno wewnątrz jak i poza granicami województwa. Odpowiednia promocja zainteresuje i przyciągnie turystów, co przyczyni się do rozwoju ośrodków turystycznych.

Strefy rozwoju turystyki to obszary, które ze względu na posiadane uwarunkowania kształtują rozwój turystyki o określonej specjalizacji. Za strefy rozwoju turystyki uznaje się:

- rejon miejscowości Łągów, Świebodzin, Międzyrzecz, Lubniewice i ich okolic z jeziorami: Niesłysz, Łągowskie, Lubniewsko i Długie, gdzie rozwija się turystyka kwalifikowana tj. żeglarska, nurkowa, wędkarska, a także turystyka poznawcza związana z turystyką militarną oraz turystyka wypoczynkowa;
- rejon Pszczewa i otaczających go jezior, gdzie główną formą turystyki jest turystyka kwalifikowana i wypoczynkowa związana z występowaniem licznych zbiorników wodnych;
- rejon Gorzowa Wlkp., w którym dominuje turystyka poznawcza m.in. turystyka biznesowa i weekendowa, Strzelec Krajeńskich, Dobiegniewa wraz z jeziorem Osiek, Drezdenka, gdzie występuje turystyka kwalifikowana i wypoczynkowa związana ze znajdującymi się na tym obszarze licznymi jeziorami,
- rejon Kostrzyna nad Odrą, gdzie występuje turystyka przygraniczna i tranzytowa, a także turystyka przyrodnicza związana z Parkiem Narodowym „Ujście Warty” oraz Parkiem Krajobrazowym „Ujście Warty”, będącym doskonałym miejscem do uprawiania turystyki ornitologicznej (tzw. birdwatching);
- rejon Zielonej Góry, Nowej Soli i Sulechowa, w okolicy których rozwija się enoturystyka związana z tradycjami winiarskimi regionu i występują liczne winnice; ponadto w Zielonej Górze uprawiana jest turystyka weekendowa;
- rejon miast Żary, Żagań i Szprotawa, gdzie rozwija się turystyka poznawcza m.in. militarna, kulturowa, sentymentalna i filmowa oraz w okolicznych miejscowościach znajdują się liczne obiekty szlaków turystyki krajoznawczej;
- oprócz ww. rejonów miejscowością, w której intensywnie rozwija się turystyka jest Ośno Lubuskie, (turystyka weekendowa oraz krajoznawcza).

Rozwój turystyki wymaga inwestycji w infrastrukturę turystyczną. Istotne jest stworzenie regionalnego systemu dróg rowerowych, zarówno na obszarach zurbanizowanych, służących na potrzeby codziennego transportu mieszkańców regionu, jak i na terenach wiejskich oraz cennych przyrodniczo. Szlaki rowerowe powinny tworzyć spójny system łączący ze sobą obiekty będące atrakcjami turystycznymi regionu, a także charakteryzować się dobrym stanem technicznym. System szlaków rowerowych regionu powinien być powiązany z systemem szlaków międzynarodowych. Oprócz szlaków rowerowych, ważna jest także infrastruktura turystyczna dróg wodnych oraz wykorzystanie rzek do turystyki wodnej. Mariny i przystanie wodne są podstawowym czynnikiem umożliwiającym rozwój turystyki wodniackiej i niezbędne jest ich przystosowanie do obsługi ruchu turystycznego.

Należy zaprojektować miejsca służące obsłudze i postojowi turystów w obszarach leśnych wykorzystywanych turystycznie. Działanie to wpłynie na większe wykorzystanie turystyczne lasów. Szlaki rowerowe przebiegające przez tereny leśne wykorzystają potencjał turystyczny związany z wysoką lesistością regionu, a także umożliwią ochronę naturalnych walorów dzięki kontrolowanemu przemieszczaniu się turystów. Oprócz szlaków rowerowych niezbędny jest rozwój szlaków pieszych i ścieżek spacerowych, które należy lokalizować na terenach leśnych, wzdłuż cieków wodnych będącymi liniowymi obszarami rozwoju turystyki wodnej oraz obszarach cennych przyrodniczo i terenach zurbanizowanych. Preferowanymi obszarami wprowadzenia nowych zalesień są północna i wschodnia część województwa tj. powiat międzyrzecki, wschowski, strzelecko-drezdenecki, gorzowski, świebodziński i nowosolski. Istotne jest powiększanie i regulowanie granicy

dużych kompleksów leśnych, łączenie małych i średnich powierzchni zalesionych w jeden obszar oraz tworzenie między nimi powiązań ekologicznych.

Aby wzmocnić ofertę turystyczną regionu, obejmującą zarówno bazę noclegową, gastronomiczną, rekreacyjną oraz system komunikacji niezbędna jest współpraca samorządów. Współdziałanie to wpłynie na stworzenie spójnego systemu obiektów turystycznych, przyczyniającego się do rozwoju turystycznego całego regionu. Dobrą praktyką jest podejmowanie wspólnych przedsięwzięć przez kilka jednostek samorządu terytorialnego. Warto promować powstawanie regionów turystycznych ze wspólną ofertą oraz zintegrowaną bazą noclegową. Współpraca samorządów umożliwi budowę marki turystycznej całego regionu. Łączącym te założenia jest program KOTURED, którego realizacja przyczyni się do podniesienia potencjału turystycznego całego województwa lubuskiego.

Kierunek 4. Poprawa i ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Działania

1. Rozwój produkcji rolniczej wysokiej jakości oraz promowanie wytwarzania żywności wysokiej jakości;
2. Wspieranie działalności grup producenckich;
3. Promocja produktów regionalnych i odtwarzanie tradycji winiarskich;
4. Wspomaganie funkcjonowania ośrodków obsługi rolnictwa;
5. Wpieranie przedsięwzięć służących ochronie środowiska.

Warunkiem rozwoju rolnictwa w regionie jest organizowanie się rolników w grupy producenckie, dzięki czemu mogą tworzyć jako całość silniejsze ekonomicznie i produkcyjnie podmioty. Jest to jeden z ważniejszych czynników wpływających na poprawę konkurencyjności rolnictwa, zwłaszcza o ograniczonej strukturze gospodarstw. Dzięki działalności w grupach producenckich gospodarstwa mogą wzmacniać swoją pozycję rynkową i zwiększać dochodowość produkcji. Potrzebne są przedsięwzięcia informacyjne, aby jak najszerszej zobrazować korzyści wynikające ze wspólnej pracy w grupie producenckiej. Niezbędne jest promowanie wytwarzania żywności wysokiej jakości (w tym produktów tradycyjnych), wzmacnianie powiązania produkcji rolniczej z przetwórstwem, marketingiem i dystrybucją, a także wspieranie modernizacji i rozwoju przetwórstwa.

Uwzględniając tendencję do prowadzenia zdrowego stylu życia należy rozwijać produkcję ekologiczną w regionie. Producenci powinni być zachęceni do tworzenia własnych przetwórní – indywidualnie, bądź w ramach spółdzielni rolniczych. Zmieniające się nawyki żywieniowe dają również możliwość rozwoju produktów regionalnych i tradycyjnych. Lista zarejestrowanych produktów tradycyjnych systematycznie powiększa się, również za sprawą działań informacyjnych i promocyjnych, które należy kontynuować.

Charakterystyczne dla województwa lubuskiego są tradycje winiarskie i pszczelarskie regionu, a także lokalnie występujące browary. Aby wspierać rozwój w tej dziedzinie niezbędne jest prowadzenie działań w kierunku rozwoju istniejących i zakładanie nowych winnic, wspieranie stowarzyszeń winiarskich w pracach i inicjatywach legislacyjnych oraz promocja lokalnych browarów i produktów browarniczych. Winnice i browary oprócz funkcji gospodarczej, pełnią także funkcje turystyczne.

Istotną cechą obszarów wiejskich jest kształtowanie się specjalizacji. Należy wzmacniać wykształcone kierunki produkcji rolniczej, a także te które dopiero się rozwijają i wymagają większego doinwestowania. Do zidentyfikowanych specjalizacji zaliczyć należy produkcję mięsną, w tym przede wszystkim drobiarską (powiat wschowski, żagański), winiarstwo (powiat zielonogórski, strzelecko-drezdenecki), produkcję szparagów (powiat międzyrzecki), produkcję pieczarek (powiat wschowski), produkcję nasion zbóż na siew (powiat żagański), gospodarstwa rybackie (powiat strzelecko-drezdenecki), produkcję miodu (powiat gorzowski, sulęciński).

Silną stroną lubuskiego przetwórstwa jest branża drobiowa, w szczególności przetwórstwo mięsa indyczego. Warto podnieść jej pozycję poprzez działania marketingowe. Należy także wykorzystać doświadczenia podmiotów z tej branży, kontakty handlowe, co przyczyni się do rozwoju innych gałęzi przetwórstwa.

W rozwoju rolnictwa niezbędna jest działalność ośrodków obsługi rolnictwa i doradztwa rolniczego, dlatego należy podjąć kroki zmierzające do budowy sprawnego i nowoczesnego doradztwa rolniczego, którego funkcjonowanie wpływa na jakość produkcji i funkcjonowanie gospodarstw rolnych. Należy dostosowywać kierunki działań doradztwa rolniczego do nowych wyzwań w rolnictwie i na obszarach wiejskich, a także inicjować współpracę rolników z jednostkami badawczo-rozwojowymi. Poza ośrodkami doradztwa rolniczego ważne są ośrodki obsługi rolnictwa, które powinny być zlokalizowane na obszarach o rolniczym charakterze oraz terenach ochrony gleb dla celów produkcji rolnej. Rolniczy charakter przedstawiają głównie powiaty strzelecko-drezdenecki, krośnieński, sulęciński oraz wschowski, a powiaty które charakteryzują się wysokim udziałem osób zatrudnionych w rolnictwie to: strzelecko-drezdenecki, krośnieński, wschowski oraz sulęciński i gorzowski. Obszary ochrony gleb dla celów produkcji rolnej to tereny gdzie odnotowuje się najwyższe w województwie plony, zarówno upraw zbożowych jak i roślin okopowych. Są to gminy: Strzelce Krajeńskie, Szczaniec, Zbąszynek, Siedlisko, Brzeźnica, Szprotawa, Nowe Miasteczko i Niegosławice. To właśnie na tych terenach niezbędne jest funkcjonowanie ośrodków obsługi rolnictwa.

Rolnictwo w znaczący sposób ingeruje w środowisko przyrodnicze, dlatego, by nie zachwiać równowagi przyrodniczej w ekosystemach zależnych od działalności rolniczej należy wspierać przedsięwzięcia sprzyjające ochronie środowiska przyrodniczego. Korzystnym działaniem dla wspierania różnorodności ekosystemów jest restytucja starych, rodzimych ras zwierząt, gatunków i odmian roślin, drzew i krzewów owocowych. Należy zauważyć, iż właśnie w Polsce zachodniej notuje się zanik starych odmian drzew i krzewów uprawnych. W celu zapobiegania dalszemu ubożeniu składu gatunkowego roślin powstała stacja w Owczarach (gm. Górzycza), gdzie zakładane są uprawy chwastów zagrożonych wyginięciem, zbóż i roślin okopowych, starych drzew owocowych lokalnych odmian. Należy promować i wspierać ww. działania i inicjatywy na terenie województwa.

Zmniejszenie presji rolnictwa na środowisko jest możliwe również dzięki rolnictwu ekstensywnemu, zarówno w produkcji roślinnej jak i w hodowli zwierząt. Przykładem takiego działania może być teren Parku Narodowego Ujście Warty, gdzie produkowany jest wysokiej jakości żywiec wołowy, który trafia na rynek niemiecki. Natomiast ekstensywna produkcja roślinna przejawia się głównie poprzez zaniechanie stosowania środków wspomagających uprawy, takich jak nawozy mineralne i pestycydy. Do upraw ekstensywnych wskazuje się rozległe doliny rzeczne, gdzie uprawa roślinna intensywna może mieć znaczący negatywny wpływ na środowisko. Ważnym elementem jest promocja rolnictwa ekstensywnego, edukacja rolników, organizowanie spotkań informacyjnych np. z przedstawicielami gospodarstw funkcjonujących w systemie ekstensywnym. Działania te wpłyną na poprawę jakości i konkurencyjność lubuskiego rolnictwa.

Kierunek 5. Gospodarcze wykorzystanie lasu

Działania

1. Doskonalenie gatunkowej i funkcjonalnej struktury lasów;
2. Rozwój przetwórstwa opartego o zasoby leśne poprzez utrzymanie, modernizację oraz tworzenie nowych zakładów przetwórstwa drzewnego;
3. Doskonalenie integracji funkcjonalnej leśnictwa z przemysłem drzewnym oraz współdziałanie z innymi odbiorcami drewna;
4. Promocja i marketing drewna;
5. Doskonalenie gospodarki łowieckiej.

Gospodarkę leśną prowadzi się w oparciu o plany urządzenia lasu oraz uproszczone plany urządzenia lasu. Z gospodarczego punktu widzenia najważniejszą funkcją lasów jest funkcja produkcyjna, która powinna być prowadzona w sposób zapewniający osiągnięcie jak najwyższej produkcji drewna oraz surowców nieдрzewnych, przy jednoczesnym zachowaniu odnawialności zasobów. Rozmiar pozyskania drewna określany jest w planie urządzenia lasu, który sporządzany jest dla każdego nadleśnictwa na okres 10 lat. Poza głównym surowcem pozyskiwanym z lasu jakim jest drewno, wymienia się również surowce nieдрzewne tj. np.: korę, listowie i igliwie, owoce leśne, zioła lecznicze, grzyby jadalne.

Zwiększenie funkcji produkcyjnej lasów powinno następować między innymi poprzez doskonalenie gatunkowej i funkcjonalnej struktury lasów poprzez przebudowę gatunkową lasów, zgodną z uwarunkowaniami siedliskowymi, w celu wzmocnienia ich biologicznej odporności.

Zgodnie z Regionalnymi Programami Operacyjnymi Polityki Leśnej poszczególnych Regionalnych Dyrekcji Lasów Państwowych w granicach województwa lubuskiego, wskazuje się na konieczność organizowania i rozwijania integracji funkcjonalnej pomiędzy leśnictwem i odbiorcami drewna poprzez opracowanie planów i realizacji podaży i popytu na surowce drzewne i niedrzewne, wspieranie procesu obrotu drewnem poprzez wypracowanie systemu informacji, a także promocję i marketing drewna jako surowca odnawialnego. Wskazuje się również na potrzebę udostępniania zainteresowanym podmiotom gospodarczym długookresowych planów sprzedaży surowca drzewnego w celu umożliwienia dopasowania struktury produkcyjnej oraz związanej z tym możliwości modernizowania i wprowadzania nowych produktów. Racjonalne, wszechstronne i wielokierunkowe zagospodarowanie surowca drzewnego zarówno w fazie pozyskiwania, jak i dalszego przerobu, może stanowić stymulację rozwoju społeczno-gospodarczego¹⁷³.

Gospodarka łowiecka prowadzona jest w oparciu o roczne plany łowieckie i wieloletnie łowieckie plany hodowlane. Doskonalenie gospodarki łowieckiej powinno opierać się na działaniach dążących do utrzymania optymalnej liczebności zwierzyny grubej oraz drobnej w lasach, utrzymaniu stabilnych populacji o właściwej strukturze płciowej i wiekowej. W celu osiągnięcia powyższych założeń wskazane jest dążenie do poprawy bazy żerowej poprzez wzmaganie różnorodności biologicznej lasów, odpowiednie zagospodarowanie obwodów łowieckich, uwzględnienie wymogów gospodarki łowieckiej przy planowaniu zalesień, uwzględnienie i ochrona obszarów bytowania zwierzyny na etapie projektowania i budowy infrastruktury drogowej¹⁷⁴.

6. Komunikacja i transport

Poprawa funkcjonowania systemu komunikacji opiera się na podjęciu działań w zasięgu powiązań zewnętrznych i wewnętrznych realizowanych na sieci drogowej, kolejowej, wodnej i lotniczej. Zakłada się integrację wszystkich sposobów przewozu pasażerów i towarów, z jednoczesnym naciskiem na zwiększenie wykorzystywania metod innych niż transport samochodowy.

System drogowy

Kierunek 1. Poprawa drogowej dostępności komunikacyjnej w zakresie powiązań zewnętrznych i wewnętrznych

Działania

1. Dokończenie budowy autostrad i drogi ekspresowej należących do Transeuropejskich Korytarzy Transportowych TEN-T wraz z infrastrukturą towarzyszącą;
2. Budowa i modernizacja dróg krajowych;
3. Budowa i przebudowa dróg wojewódzkich;
4. Budowa przepraw mostowych.

Dostępność komunikacyjna o znaczeniu zewnętrznym warunkowana jest przez przygraniczne położenie województwa, a także obecność dróg międzynarodowych. Rozwój połączeń zewnętrznych związany jest z drogami tranzytowymi należącymi do sieci bazowej Transeuropejskiej Sieci Transportowej TEN-T Morze Północne – Bałtyk oraz Bałtyk – Adriatyk a także sieci kompleksowej tego systemu. Program Budowy Dróg krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)¹⁷⁵ zakłada na terenie województwa lubuskiego:

- budowę drogi ekspresowej nr S3 na odcinku Gorzów Wlkp. – Zielona Góra – granica województwa – Legnica. Inwestycja polega na utworzeniu zachodniej jezdni obwodnicy Gorzowa Wlkp., wschodniej

¹⁷³ Regionalny Program Operacyjny Polityki Leśnej, RDLP w Zielonej Górze, Szczecinie, Poznaniu i Wrocławiu

¹⁷⁴ Regionalny Program Operacyjny Polityki Leśnej, RDLP w Zielonej Górze, Szczecinie, Poznaniu i Wrocławiu

¹⁷⁵ Uchwała nr 156/2015 Rady Ministrów z dnia 8 września 2015 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pod nazwą „Program Budowy Dróg krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)

jezdni na odcinku Sulechów – Nowa Sól oraz budowy drogi na odcinku Nowa Sól – Kaźmierzów (województwo dolnośląskie);

- rozbudowę drogi krajowej nr 18 do parametrów autostrady na odcinku Olszyna – Golnice (50,1 km na terenie województwa lubuskiego). Inwestycja polega na wykonaniu nowej nawierzchni południowej jezdni, która została wybudowana w latach 30. XX wieku, część północna została wybudowana w latach 2005-2007 z dostosowaniem do wymogów autostradowych.

Zgodnie z planami inwestycyjnymi w ramach budowy i modernizacji autostrad i dróg szybkiego ruchu konieczna będzie przebudowa lub rozbudowa węzłów drogowych:

- autostrada A18: Olszyna, Królów, Żary, Iłowa;
- droga ekspresowa S3: Gorzów Wlkp. Północ, Gorzów Wlkp. Zachód, Gorzów Wlkp. Południe, Zielona Góra Północ, Zielona Góra Południe, Nowa Sól Zachód.

Całkowicie nowymi obiektami będą węzły na drodze ekspresowej S3: Niedoradz, Nowa Sól Południe, Nowe Miasteczko.

Proponuje się utworzenie węzła na drodze ekspresowej S3 Marwice, gdzie droga ekspresowa krzyżować się będzie z proponowaną obwodnicą Gorzowa Wlkp.

Do dyspozycji osób korzystających z dróg szybkiego ruchu zostaną utworzone Miejsca Obsługi Podróżnych (MOP), które zależnie od swojej kategorii będą wyposażone w miejsca postojowe, urządzenia wypoczynkowe i sanitarne, a także obiekty gastronomiczne i noclegowe:

- wzdłuż autostrady A2: Romanówek/Zagaje;
- wzdłuż autostrady A18: Rościce, Wymiarki;
- wzdłuż drogi ekspresowej S3: Marwice, Trzebiszewo, Popowo, Sosnówka, Kępsko, Stożne, Racula, Lisiny, Zimna Brzeźnica.

W celu poprawy dostępności komunikacyjnej gmin leżących przy autostradzie A2, a także ze względu na duże odległości między istniejącymi węzłami proponuje się budowę nowych obiektów w miejscu przecięcia się autostrady z drogą krajową nr 92 w okolicach miejscowości Myszęcín, Łagów.

Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.) przewiduje również budowę trzech obwodnic w ciągu dróg krajowych:

- obwodnicę Kostrzyna nad Odrą – DK22 i DK31;
- obwodnicę Krosna Odrzańskiego – DK29 i DK32;
- obwodnicę Strzelec Krajeńskich – DK22.

Postuluje się budowę obwodnic w ciągu dróg krajowych wpisanych do Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2008 – 2012 oraz do Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2011 – 2015, a które nie zostały dotychczas zrealizowane i nie znajdują się w obowiązującym Programie tj.:

- obwodnicę Kargowej – DK32;
- obwodnicę Nowogrodu Bobrzańskiego – DK27.

Ponadto w ramach Kontraktu Terytorialnego planowana jest modernizacja drogi krajowej nr 12 wraz z obwodnicami Wschowy, Szlichtyngowej i Szprotawy. Uwzględniając stan infrastruktury drogowej, występujące natężenie ruchu oraz negatywne skutki intensywnego ruchu samochodowego wskazuje się możliwość modernizacji istniejącej sieci dróg oraz powstanie innych obejść drogowych nie wskazanych w PBDK 2023, w tym południowej obwodnicy Zielonej Góry, północnej obwodnicy Gorzowa Wlkp. (Różanki – Kłodawa – Witnica) oraz miejskiej północnej obwodnicy Gorzowa Wlkp.

Sieć dróg wojewódzkich tworzy istotne połączenia w wymiarze regionalnym i lokalnym, a także jest uzupełnieniem sieci autostrad, dróg ekspresowych i krajowych. W ramach Planu inwestycji priorytetowych planowanych do realizacji na drogach wojewódzkich w ramach RPO – Lubuskie 2020 zamierza się:

- przebudować DW130 (dojazd do drogi S3, węzeł Marwice);
- przebudować i rozbudować DW134 relacji Ośno Lubuskie – Rzepin;
- przebudować i rozbudować DW137 relacji Słubice – Sulęcín – Międzyrzecz;
- rozbudować DW137 w m. Trzemeszno Lubuskie;
- rozbudować DW138 na odcinku DK29 – m. Debrznica;
- zmodernizować DW138 na odcinku Torzym – Sulęcín – DK22;
- zmodernizować DW156 na odcinku Drezdenko – Strzelce Krajeńskie – granica województwa;
- rozbudować DW 158 w m. Lipki Wielkie;
- przebudować i rozbudować DW 158 na odcinku Drezdenko – Gorzów. Wlkp.;
- rozbudować DW159 (Skwierzyna – DW158);
- rozebrać i wybudować nowy most wraz z mostem objazdowym przez rz. Wartę w m. Skwierzyna w ciągu DW159, Nowe Polichno – Skwierzyna w km 13+423;
- przebudować DW159 w km 11+960 do km 12+305 wraz z mostem nad terenem zalewowym rz. Warty w Skwierzynie (estakada);
- rozbudować DW160 relacji Drezdenko – Międzychód;
- rozbudować DW276 w m. Chociule i m. Sycowice;
- rozbudować DW276 na odcinku Krosno Odrzańskie – Radnica;
- wybudować nowy most wraz z korektą niebezpiecznego łuku, DW276 Krosno Odrzańskie – Świebodzin, m. Przetocznicza;
- przebudować i rozbudować DW278 na odcinku Sulechów – Konotop;
- zmodernizować DW278 na odcinku Stare Strącze – Wschowa;
- wybudować most przez rzekę Odrę wraz z budową nowego przebiegu drogi wojewódzkiej nr 282 – zadanie zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 – ETAP I;
- wybudować most przez rzekę Odrę wraz z budową nowego przebiegu drogi wojewódzkiej nr 282 – zadanie zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 – ETAP II;
- rozbudować DW295 w m. Miodnica i w m. Gorzupia Dolna;
- przebudować DW296 na odcinku Kożuchów – Żagań w m. Stypułów;
- rozbudować DW296 w m. Iłowa, ul. Żagańska;
- rozbudować DW297 w m. Wrociszów;
- przebudować i rozbudować DW297 na odcinku Cisów – granica powiatu nowosolskiego;
- rozbudować skrzyżowanie DW297 i DW283 w m. Kożuchów (rondo);
- rozbudować DW302 w m. Chłastawa (rondo);
- zmodernizować DW315 na odcinku Przyborów – granica województwa;
- wybudować obwodnicę m. Rzepin w ciągu DW134 i DW139 (dojazd do węzła A2);
- wybudować obwodnicę m. Drezdenko – Etap II;
- wybudować obwodnicę m. Kosieczyn i m. Chłastawa – dojazd do węzłów na autostradzie A2 w Trzcielu oraz Nowym Tomysłu;
- wybudować obwodnicę m. Trzciel.

Cztery inwestycje transportowe ujęte są w Planie jako zadania, których realizacja uwarunkowana jest pozyskaniem środków finansowych z Programu Współpracy INTERREG V A Brandenburgia – Polska 2014-2020 w ramach celu „Europejska Współpraca Terytorialna” (EWT):

- modernizacja DW134 na odcinku Rzepin – DK29;

- modernizacja DW138 w m. Gubin;
- modernizacja DW139 na odcinku Górzycza – Rzepin;
- rozbudowa skrzyżowania ul. Nowej i Wyspiańskiego w ciągu DW286 i DW138 oraz przebudowa ul. Chopina na odcinku od skrzyżowania z ul. Nową do granicy państwa w ciągu DW138 w m. Gubin.

W przypadku realizacji kompleksu wydobywczo-energetycznego na terenach gmin Gubin i Brody konieczna będzie reorganizacja systemu komunikacyjnego. W ramach tych działań nastąpi zmiana przebiegu dróg wojewódzkich, dostosowanie parametrów do zwiększonego ruchu pojazdów ciężarowych, wytworzenie silniejszych powiązań komunikacyjnych z układem autostrad, dróg krajowych i linii kolejowych. Wśród przedsięwzięć warunkowych wpisanych do Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego oraz w Kontrakcie Terytorialnym dla województwa lubuskiego ujęto przedsięwzięcie pn.: „Infrastruktura drogowa kompleksu wydobywczo-energetycznego Gubin-Brody” z realizacją którego powiązane są następujące inwestycje:

- modernizacja DW286 na odcinku Gubin – Biecz;
- modernizacja DW289 na odcinku Lubsko – Brody;
- modernizacja DW287 na odcinku Żary – Lubsko;
- rozbudowa DW287 na odcinku od km 46+520 (od przejazdu kolejowego relacji Nowogród Bobrzański – Żary) do km 47+200 (skrzyżowanie z DK12) w m. Grabik;
- modernizacja DW294 na odcinku Trzebiel – Jasień;
- przebudowa wraz z rozbudową DW294 w m. Trzebiel.

W ramach zadań znajdujących się na liście rezerwowej Zarząd Dróg Wojewódzkich planuje:

- rozbudować skrzyżowanie DW132 i DW131;
- rozbudować DW137 w zakresie rozbudowy skrzyżowania z drogą gminną (ul. Obozowa) w Słubicach;
- przebudować DW138 na odcinku Gubin – Połocko;
- rozebrać istniejącego i budowa nowego wiaduktu kolejowego nad DW138 w km 31+972 w Torzymiu w ciągu linii kolejowej Warszawa – Kunowice km 440,925;
- wzmocnić DW151 na odcinku Gorzów Wlkp. – granica województwa;
- rozbudować skrzyżowanie DW156 (ul. Sportowa) z drogą powiatową F1375 (ul. Adama Asnyka) w km 43+936 w m. Strzelce Krajeńskie;
- przebudować DW159 w m. Skwierzyna (ul. Mostowa) od km 11+790,00 do km 13+928,78;
- rozbudować DW181 relacji Drezdenko – Wieleń od km 1+250 do km 3+940;
- zmodernizować DW278 na odcinku Sulechów – Szklarka Radnicka;
- rozbudować DW279 w m. Drzonów;
- rozbudować DW279 relacji Ochla – Świdnica od km 27+908 do km 30+230;
- wzmocnić DW283 w m. Mirocin Dolny od km 21+040,50 do km 21+800 wraz z budową chodnika;
- wzmocnić DW283 relacji Zielona Góra – Kożuchów;
- przebudować DW283 w m. Lasocin na odcinku od km 33+448 do km 36+364;
- przebudować DW283 relacji Kożuchów – skrzyżowanie z DW292 na odcinku od km 36+885,00 do km 38+380,00;
- wybudować wiadukt kolejowy związany z I Etapem obwodnicy Lubska;
- przebudować DW292 na odcinku Nowa Sól – Bytom Odrzański od km 5+400 do km 7+050;
- zmodernizować DW296 na odcinku Stypułów – Żagań od km 10+500 do km 25+000;
- wybudować obwodnicę m. Drezdenko – Etap III (w ciągu DW181 – DW174);
- wybudować obwodnicę Nowego Kramska w ciągu DW304 – dojazd do Portu Lotniczego Zielona Góra oraz do węzłów na autostradzie A2 w Trzcielu oraz Nowym Tomysłu;

- wybudować obwodnicę Żagania w ciągu DW296 – dojazd w kierunku węzła na autostradzie A18 oraz A4;
- wybudować obwodnicę m. Siercz w ciągu DW137;
- wybudować obwodnicę Kożuchowa – Etap I – dojazd w kierunku węzła na autostradzie A4 oraz do drogi ekspresowej S3;
- wybudować obwodnicę Lubska w ciągu DW289 i DW287 – Etap II;
- wybudować obwodnicę Sławy – Etap II;
- wybudować obwodnicę Iłowej w ciągu DW296 – dojazd w kierunku węzła na autostradzie A18;
- wybudować obwodnicę m. Bogaczów w ciągu DW288;
- wybudować obwodnicę m. Torzym w ciągu DW138;
- wybudować most w ciągu DW315 w m. Przyborów oraz obwodnicę m. Przyborów w ciągu DW315;
- wybudować obwodnicę m. Droszków w ciągu DW282;
- wybudować obwodnicę m. Wschowy w ciągu DW278 i DW305 – Etap II;
- wybudować obwodnicę m. Nowa Sól – Etap III;
- zmodernizować DW131 Nowiny Wielkie – Krzeszyce;
- zmodernizować DW136 na odcinku Wałdowice – Wędrzyn;
- zmodernizować DW151 w m. Kłodawa;
- zmodernizować DW156 w m. Stare Kurowo;
- zmodernizować DW157 do mostu na rzece Noteć;
- zmodernizować wiadukt w ciągu DW158 w m. Santok;
- zmodernizować DW174 na odcinku Drezdenko – Stare Bielice od km 1+326 do km 6+890;
- zmodernizować DW279 na odcinku Leśniów Wielki – Nietków od km 47+400 do km 48+315;
- zmodernizować DW281 na odcinku Zielona Góra – Pomorsko;
- zmodernizować DW287 od obiektu mostowego w m. Bobrowice do m. Kukadło;
- zmodernizować DW288 na odcinku Kosierz – Lubiatów od km 8+300 do km 9+600;
- zmodernizować DW300 na odcinku Iłowa – Gozdnicza;
- zmodernizować DW304 na odcinku Nowe Kramsko – Babimost;
- zmodernizować DW305 na odcinku Wschowa – granica województwa;
- zmodernizować DW316 w m. Ciosaniec;
- zmodernizować DW318 na odcinku Tarnów – Sława i w m. Tarnów;
- zmodernizować DW319 na odcinku Stare Strącze – granica województwa;
- zmodernizować DW324 na odcinku Szlichtyngowa – granica województwa;
- zmodernizować DW350 na odcinku Przewóz – Gozdnicza.

Uwzględniając uciążliwości powodowane przez transport drogowy oraz potrzeby w poprawie dostępności komunikacyjnej dopuszcza się modernizację istniejącej sieci dróg wojewódzkich, realizację obejść drogowych oraz przepraw mostowych, które nie są wskazane w PZPWL. Ich realizacja uzależniona będzie jednak od dostępnych środków finansowych.

Proponowana budowa nowych mostów w Milsku i Gorzowie Wlkp. skróci długość podróży, a także zwiększy dostępność komunikacyjną ośrodków gminnych, powiatowych i wojewódzkich. Przeprawy mostowe kształtują również lokalne i regionalne powiązania transgraniczne. W celu ich rozwoju proponuje się powstanie obiektów łączących Polskę i Niemcy w miejscowościach Kostrzyn nad Odrą/Kietz (DK22, obwodnica Kostrzyna nad Odrą), a także jako lokalne mosty piesze i rowerowe w miejscowościach Sobolice/Lodenau, Żytowań/Coschen, Urad/Ziltendorf. Obiekty mostowe należy przystosowywać do zimowego lodołamania.

Ze względu na pełnione funkcje wskazane jest uzyskanie przez drogi krajowe parametrów klasy GP o nośności dostosowanej do intensywnego ruchu pojazdów ciężarowych (115 kN/oś). W przypadku dróg

krajowych o niższym natężeniu ruchu dopuszcza się utrzymanie klasy G. Nowe odcinki dróg wojewódzkich powinny uzyskać parametry klasy G, na mniej uczęszczanych odcinkach dopuszcza się klasę Z. Istniejące drogi wojewódzkie docelowo powinny zostać wzmocnione do 115 kN/oś.

Ze względu na przygraniczne położenie województwa, potrzeby obronne kraju, a także konieczność poprawy dostępności komunikacyjnej terenów przygranicznych na osi północ-południe oraz liczne walory turystyczne wzdłuż zachodniej granicy województwa, wskazuje się drogę rokadową o przebiegu:

- DK31: granica województwa – Kostrzyn nad Odrą – Słubice;
- DK29: Słubice – Cybinka – Korczyców;
- DW138: Korczyców – Maszewo – Gubin;
- DW286: Gubin – Biecz;
- DW289: Biecz – Lubsko;
- DW287: Lubsko – Jasień;
- DW294: Jasień – Tuplice – Trzebiel;
- DK12: Trzebiel – Nowe Czaple;
- DW350: Nowe Czaple – Przewóz – Gozdnicza – granica województwa.

Powyższe Inwestycje w znaczny sposób mają przyczynić się do poprawy warunków życia mieszkańców oraz warunków drogowych. Poprawie ulegnie dostępność drogowa do ośrodków wojewódzkich, subregionalnych i lokalnych.

Utrzymuje się przebieg dróg międzypolygonowych łączących poligony Żagań-Świętoszów z poligonem w Drawsku Pomorskim (woj. zachodniopomorskie) oraz Żagań-Świętoszów z Żaganiem. Mają one za zadanie zapewnić możliwość przemieszczania się należących do sił zbrojnych pojazdów gąsienicowych, specjalnych i ponadnormatywnych.

Kierunek 2. Wzrost bezpieczeństwa w obrębie miejskich i wiejskich terenów zabudowanych

Działania

1. Budowa obejść drogowych na drogach krajowych i wojewódzkich;
2. Uspokajanie ruchu w miastach;
3. Wprowadzenie Krajowego Systemu Poboru Opłat na drodze ekspresowej S3 i drodze krajowej nr 92;
4. Prowadzenie działań edukacyjnych.

W celu poprawy bezpieczeństwa (zmniejszenia liczby wypadków, osób zabitych i rannych ze szczególnym uwzględnieniem niechronionych uczestników ruchu) na terenach zabudowanych proponuje się realizację obejść drogowych w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich o dużym natężeniu ruchu. Wyprowadzenie ruchu tranzytowego przyczyni się ponadto do redukcji niskiej emisji i poprawy warunków środowiskowych. Na obszarach miejskich o dużej gęstości zabudowy i dużej liczbie mieszkańców proponuje się wdrażanie drogowych środków ochrony uczestników ruchu w postaci infrastruktury dla pieszych i rowerzystów, ponadto zaleca się stosowanie stref ruchu uspokojonego. Na obszarach wiejskich również zaleca się wyposażenie dróg krajowych i wojewódzkich w chodniki oraz drogi dla rowerów, z dopuszczeniem ich lokalizacji poza pasem drogowym. Ze względu na duże natężenie ruchu tranzytowego pojazdów ciężarowych istotne będzie uzupełnienie sieci drogowej objętej Krajowym Systemem Poboru Opłaty (KSPO). System ten powinien zostać wprowadzony po ukończeniu budowy na całym odcinku drogi ekspresowej nr 3 oraz drodze krajowej nr 92, którą nadal wybiera duża liczba kierowców zamiast płatnej autostrady A2.

W ramach Programu Budowy Dróg Krajowych realizowany jest również Program Likwidacji Miejsc Niebezpiecznych. Ma on na celu zwiększenie poziomu bezpieczeństwa na najbardziej niebezpiecznych odcinkach dróg krajowych. W zakres prac wchodzi m.in. przebudowy skrzyżowań, budowa chodników, dróg dla

rowerów, zatok autobusowych, doświetlenie przejść dla pieszych. Na terenie województwa lubuskiego prace zostaną przeprowadzone na następujących odcinkach dróg krajowych¹⁷⁶:

- DK12 – m. Trzebień; m. Szprotawa; m. Bożnów, m. Żary, m. Żagań, Górczyna – Jędrzychowice, m. Wschowa, m. Dębowa Łęka;
- DK22 – Wologoszcz – granica województwa; Dobiegniew – Wologoszcz, Strzelce Krajeńskie – Długie; Krzeszyce – skrzyżowanie z DK24; Kostrzyn nad Odrą – Słońsk, m. Karkoszków, Krasowice – Prądocin, Wawrów;
- DK24 – skrzyżowanie z DK24a – skrzyżowanie z DK22; m. Wierzbno; m. Goraj;
- DK27 – Nowogród Bobrzański – Świdnica; m. Wilkanowo; m. Lubomyśl; m. Rusocice; Włostów – Dąbrowiec; m. Piaski, m. Bieniów;
- DK29 – m. Drzeniów; Urad – Cybinka;
- DK31 – m. Słubice, m. Pamięcin;
- DK32 – m. Dąbie; m. Gubinek; m. Okunin, Leśnów Wielki – Zielona Góra; Leśnów Wielki – Dąbie, m. Pław, m. Łagów, m. Gronów;
- DK92 – m. Brójce; m. Gronów, m. Myszęcin; m. Lutol Suchy.

Investycje o podobnym charakterze należy przeprowadzać na większej liczbie odcinków, szczególnie tych, na których najczęściej dochodzi do wypadków i kolizji. Działania te należy stosować także na sieci dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Przy modernizacji istniejących dróg i budowie nowych odcinków należy uwzględnić możliwość powstania miejsc kontroli drogowych. Lokalizacja miejsc powinna być konsultowana ze służbami kontrolnymi.

W osiągnięciu celu pomóc mają również inwestycje przedstawione w kierunku 1. „Poprawa drogowej dostępności komunikacyjnej w zakresie powiązań zewnętrznych i wewnętrznych”. W trakcie projektowania tych inwestycji oraz ich otoczenia należy wdrażać standardy ruchu drogowego, które później będą odpowiednio monitorowane. Ponadto należy podejmować działania edukacyjne i nadzorcze kształtujące bezpieczne zachowania wszystkich uczestników ruchu – kierowców, pieszych i rowerzystów.

Kolej

Kierunek 3. Poprawa parametrów użytkowych sieci i infrastruktury kolejowej

Działania

1. Modernizacja linii kolejowych o znaczeniu międzynarodowym i pozostałych linii kolejowych, w tym państwowych;
2. Likwidacja wąskich gardeł na sieci kolejowej;
3. Dążenie do przebiegu Kolei Dużych Prędkości przez województwo lubuskie wraz z przystankiem na jego terenie;
4. Modernizacja infrastruktury obsługi pasażerskiej;
5. Zakup i modernizacja taboru.

Głównym zadaniem w ramach działań na sieci kolejowej jest odwrócenie niekorzystnych tendencji, które skutkują zmniejszeniem się liczby osób korzystających z pociągów jako środka transportu, a także zmniejszającym się udziałem transportu szynowego w przewozie towarów. Kierunki działań mają na celu poprawę parametrów eksploatacyjnych linii kolejowych (w tym zwiększenie prędkości poruszania się pociągów), modernizację i wymianę taboru, przywracanie ruchu pasażerskiego na nieczynnych odcinkach oraz tworzenie nowych lokalnych i ponadlokalnych połączeń kolejowych. W rezultacie wzrośnie konkurencyjność transportu kolejowego wobec transportu kołowego. Ponadto zwiększanie atrakcyjności transportu szynowego polega na poprawie dostępności do dworców i przystanków, ich modernizacji, tworzeniu spójnego systemu informacji pasażerskiej.

¹⁷⁶ Uchwała nr 156/2015 Rady Ministrów z dnia 8 września 2015 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pod nazwą „Program Budowy Dróg krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)

Najważniejszymi inwestycjami na sieci linii kolejowych ujętymi w *Dokumencie Implementacyjnym do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku* (z perspektywą do 2030 roku) oraz *Krajowym Programie Kolejowym do 2023 roku* są:

- prace na linii kolejowej nr 273/C-E 59 – cały odcinek na terenie województwa lubuskiego;
- prace na linii kolejowej nr 351/E 59 – cały odcinek na terenie województwa lubuskiego;
- rozbudowa i modernizacja infrastruktury linii kolejowej nr 203 na odcinku Krzyż – Gorzów Wlkp.;
- modernizacja estakady kolejowej w Gorzowie Wlkp.;
- prace na linii kolejowej nr 14 – odcinek Leszno – Głogów, elektryfikacja odcinka;
- prace na linii kolejowej nr 358 – odcinek Czerwieńsk – Gubin;
- modernizacja linii kolejowej nr 358 na odcinku Zbąszynek – Czerwieńsk;
- rozbudowa i modernizacja linii kolejowej nr 14 na odcinku Żagań – Żary – Forst;
- rozbudowa i modernizacja linii kolejowej nr 275 na odcinku Żagań – granica województwa.

Ponadto proponuje się:

- modernizację linii kolejowej nr 370 na odcinku Zielona Góra – Żary;
- modernizację linii kolejowej nr 282 i 389 na odcinku Żagań – Węgliniec;
- modernizację linii kolejowej nr 364 na odcinku Rzepin – Międzyrzecz;
- modernizację bocznic kolejowej łączącej linię nr 358 z portem lotniczym Zielona Góra/Babimost;
- elektryfikację istniejących linii kolejowych, ze szczególnym uwzględnieniem linii nr 203 na odcinku Krzyż – Kostrzyn nad Odrą;
- modernizację linii kolejowej nr 275 na odcinku Lubsko – Gubin.

W szerszej perspektywie czasowej proponuje się powstanie nowej linii kolejowej, łączącej Gorzów Wlkp. i Zieloną Górę przez główne ośrodki miejskie regionu tj. Skwierzynę, Międzyrzecz, Świebodzin i Sulechów, z możliwością wykonywania połączeń do Nowej Soli, Żar i Żagania. Zakłada się powstanie nowych odcinków linii kolejowych, a także przystosowanie istniejących fragmentów do prędkości 120 km/h.

W celu poprawy parametrów ruchu, bezpieczeństwa oraz dostępności zaleca się:

- poprawę bezpieczeństwa na przejazdach kolejowych;
- likwidację wąskich gardel na sieci kolejowej;
- zwiększenie przepustowości linii kolejowych poprzez budowę posterunków ruchu;
- wprowadzanie zaawansowanych systemów zarządzania ruchem;
- modernizację i zakup nowego taboru;
- modernizację stacji i przystanków kolejowych;
- zwiększanie drogowej dostępności komunikacyjnej do stacji i przystanków kolejowych.

W zakresie Kolei Dużych Prędkości (KDP) wskazane jest monitorowanie działań projektowych i studialnych, wykonywanych przez zarządcę infrastruktury, dążenie do powstania linii KDP na terenie województwa lubuskiego oraz uruchomienie bezpośrednich połączeń z Warszawą, Poznaniem i Berlinem.

Kierunek 4. Stworzenie spójnego systemu pasażerskich i towarowych powiązań kolejowych

Działania

1. Tworzenie nowych pasażerskich połączeń regionalnych i dalekobieżnych, w tym transgranicznych;
2. Przywracanie ruchu pasażerskiego na nieczynnych liniach kolejowych;
3. Budowa i modernizacja węzłów przeładunkowych;
4. Integracja systemu kolejowego z układem drogowym oraz siecią dróg wodnych.

System połączeń kolejowych opiera się na sieci węzłów komunikacyjnych, które obsługują dużą liczbę mieszkańców bądź położone są na przecięciu linii kolejowych z istotnymi elementami sieci innych środków transportu. Do najważniejszych stacji województwa lubuskiego zalicza się Gorzów Wlkp., Zieloną Górę, Świebodzin i Rzepin, a także Kostrzyn nad Odrą, Słubice, Skwierzynę, Międzyrzecz, Nową Sól, Żary i Żagań.

W celu zwiększenia kolejowej dostępności komunikacyjnej proponuje się przywrócenie ruchu pasażerskiego na liniach kolejowych:

- nr 14 na odcinku Żagań – Głogów i Głogów – Leszno;
- nr 358 na odcinku Czerwieńsk – Guben (Niemcy), na której istnieje możliwość uruchomienia transgranicznych połączeń między Zieloną Górą a Cottbus;
- nr 364 na odcinku Rzepin – Międzyrzecz.

Należy zwiększać ofertę przewozową, tak by stawała się konkurencyjna wobec transportu drogowego. Rozwijać należy również sieć połączeń ze stolicami województw ościennych tj. Szczecinem, Poznaniem, Wrocławiem, a także Warszawą. Przygraniczne położenie województwa warunkuje potencjał połączeń transgranicznych – już istniejących ze stolic województwa do Berlina, czy proponowanych do Cottbus.

Dla wzrostu ilości przewożonych towarów poza zwiększeniem prędkości handlowych niezbędne jest podjęcie działań w infrastrukturze punktowej. Wskazuje się modernizację istniejących i budowę nowych bocznic kolejowych oraz ładowni. Należy poprawić również stan powiązań między siecią kolejową a układem sieci dróg krajowych i wojewódzkich, siecią dróg wodnych i lotnisk w celu wykształcenia węzłów komunikacyjnych.

Węzły obsługujące ruch pasażerski i towarowy na terenie województwa charakteryzują się hierarchicznym i policentrycznym układem, którego ranga uzależniona jest od wielkości ośrodka oraz powiązań przestrzennych i funkcjonalnych. Wskazuje się trójstopniowy podział węzłów:

- węzły ponadregionalne: Gorzów Wlkp., Zielona Góra, Świebodzin, Rzepin, Kostrzyn nad Odrą, Słubice;
- węzły regionalne: Skwierzyna, Międzyrzecz, Zbąszynek, Nowa Sól, Żary, Żagań;
- węzły lokalne: Sulęcín, Krosno Odrzańskie, Gubin, Sulechów, Dobiegniew, Wschowa.

Węzły o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym są dobrze wykształcone w strukturze, jednakże ciągle wymagają działań, mających na celu wzajemną integrację środków transportu. Wykształcenie się i rozwój węzłów lokalnych silnie powiązany jest inwestycjami, które docelowo przywrócą pasażerski i towarowy ruch na liniach kolejowych. Funkcjonowanie węzłów komunikacyjnych powinno być ściśle powiązane z działalnością terminali intermodalnych.

Transport lotniczy

Kierunek 5. Rozwój transportu lotniczego

Działania

1. Rozbudowa infrastruktury technicznej certyfikowanego cywilnego lotniska użytku publicznego Zielona Góra/Babimost w celu zwiększenia obsługi ruchu pasażerskiego
2. Przywrócenie obsługi ruchu towarowego w porcie lotniczym Zielona Góra/Babimost
3. Poprawa drogowej i kolejowej dostępności komunikacyjnej portu lotniczego Zielona Góra/Babimost;
4. Rozbudowa lokalnych lotnisk wielofunkcyjnych;
5. Modernizacja ładowisk sportowych i sanitarnych.

Rozwój systemu lotniczego opiera się głównie na poszerzeniu zakresu działalności certyfikowanego cywilnego lotniska użytku publicznego Zielona Góra/Babimost i umocnienie jego pozycji w strukturze polskich portów lotniczych. W 2015 r. dla lotniska zatwierdzono plan generalny. Wzrost atrakcyjności obiektu w Babimoście zapewni dobre wyposażenie techniczne w system wspomaganie lądowania ILS kategorii I, a także modernizacja i rozbudowa terminala pasażerskiego, budowa płyt postojowych, wydłużenie pasa startowego.

Czynnikami rozwoju portu lotniczego może być funkcja lotniska rezerwowego dla obiektów położonych w Poznaniu i Berlinie.

Planowane jest uruchomienie terminala cargo. Należy ponadto poprawić drogowe i kolejowe powiązania portu lotniczego z krajową siecią transportową oraz miastami w regionie. Modernizacji i przedłużenia wymaga bocznica kolejowa łącząca port lotniczy z linią kolejową nr 358, dzięki temu uzyskane zostanie również połączenie z portem rzeczonym w Cigacicach. Ponadto planowana jest budowa obejścia drogowego m. Nowe Kramsko z dogodnym połączeniem z portem lotniczym.

Rozwój infrastruktury transportu lotniczego nastąpi również poprzez modernizację i rozbudowę wielofunkcyjnych lokalnych lotnisk (w szczególności w sołectwie Przylep w Zielonej Górze oraz w okolicach Gorzowa Wlkp.) oraz lądowisk, wykorzystywanych do celów sportowych, rekreacyjnych czy sanitarnych. Ponadto istotne jest funkcjonowanie bazy lotniczego pogotowia ratunkowego HEMS w Gorzowie Wlkp. Wskazuje się także na konieczność utrzymania rezerw terenowych na budowę lądowisk przyszpitalnych.

Transport wodny

Kierunek 6. Zwiększenie znaczenia transportu wodnego w przewozach towarów oraz turystyce

Działania

1. Modernizacja śródlądowych dróg wodnych o znaczeniu międzynarodowym i krajowym;
2. Budowa i modernizacja portów rzecznych;
3. Tworzenie powiązań z siecią drogową i kolejową;
Budowa przystani rzecznych o przeznaczeniu turystycznym i rekreacyjnym.

Transport wodny w obecnej strukturze transportu towarów nie odgrywa dużego znaczenia – pomimo, iż jest to jeden z najbardziej ekonomicznych sposobów transportu, szczególnie do przewozu towarów wielkogabarytowych czy niebezpiecznych, a przy tym jest przyjazny dla środowiska. Proponowane działania mają doprowadzić do wzrostu popularności i atrakcyjności przewozu towarów masowych drogą wodną. Równie istotne jest, iż rzeki województwa lubuskiego łączą Dolny i Górny Śląsk z portami morskimi w Szczecinie i Świnoujściu, stanowią międzynarodowe drogi wodne oraz posiadają bezpośrednie połączenie z niemieckim systemem dróg wodnych. Potencjał stanowi także turystyczne wykorzystanie rzek.

Polska ratyfikowała Europejskie Porozumienie w Sprawie Głównych Śródlądowych Dróg Wodnych o Międzynarodowym Znaczeniu (Konwencja AGN) oraz przyjęła założenia do planu rozwoju śródlądowych dróg wodnych w Polsce na lata 2016-2020 z perspektywą do roku 2030. Zakłada się, że szlak MDW E30 i E70 winien osiągnąć klasę żeglowności Va, docelowo rzeki w ciągu dróg wodnych zostaną włączone do sieci korytarzy transportowych TEN-T. Do II klasy żeglowności zostanie podniesiony odcinek Warty od granicy województwa do ujścia Noteci.

W aktualnych dokumentach strategicznych do najważniejszych inwestycji mających na celu poprawę żeglowności rzek zalicza się¹⁷⁷:

- remont i modernizację zabudowy regulacyjnej Odry swobodnie płynącej, odbudowę i modernizację zabudowy regulacyjnej w celu przystosowania odcinka Odry od Malczyc do ujścia Nysy Łużyckiej do III klasy drogi wodnej;
- prace modernizacyjne na Odrze granicznej w celu zapewnienia zimowego lodołamania;
- remont i modernizację zabudowy regulacyjnej na Odrze granicznej;
- odbudowę budowli regulacyjnych i roboty regulacyjne na Warcie od m. Kostrzyn nad Odrą do m. Santok i na Noteci dolnej swobodnie płynącej dla przywrócenia parametrów II klasy drogi wodnej;
- budowę infrastruktury postojowo-cumowniczej na Odrze dolnej i granicznej oraz nowe oznakowanie szlaku żeglugowego.

¹⁷⁷ Zadania zawarte w Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku)

Do odpowiedniego działania i podniesienia atrakcyjności transportu wodnego wskazana jest rozbudowa infrastruktury portowej oraz uzupełnienie powiązań z istotnymi elementami sieci drogowej i kolejowej, co zapewni intermodalność systemu. Za miejsca szczególnie predysponowane do rozwoju portów wskazuje się: Kostrzyn nad Odrą, Gorzów Wlkp., Słubice, Cigacice, Nową Sól.

Sieć rzeczna powinna być wykorzystywana także do celów sportowych i rekreacyjnych. Proponuje się modernizację istniejących obiektów, a także powstanie nowych przystani rzecznych i marin wzdłuż Odry, Warty, Noteci i Nysy Łużyckiej. Ofertę portową należy łączyć z towarzyszącymi usługami gastronomii, hotelarstwa i rekreacji.

Transport intermodalny

Kierunek 7. Zwiększenie wykorzystania kombinowanego przewozu towarów

Działania

1. Rozwój węzłów logistycznych;
2. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury transportowej;
3. Wdrażanie systemów zarządzania ruchem transportowym.
4. Współpraca w ramach Inicjatywy Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego (CETC).

Zrównoważone wykorzystanie systemu transportowego w przewozach towarów wymaga dywersyfikacji i wykorzystywania różnych środków transportu. Obsługiwane są one w terminalach intermodalnych bądź stacjach przeładunkowych, w miejscach wykazujących najlepszą dostępność, położonymi w pobliżu ważnych ciągów komunikacyjnych, gdzie krzyżują się sieci drogowe, kolejowe, wodne i lotnicze. Na terenie województwa wskazuje się trzy podstawowe obszary rozwoju transportu intermodalnego:

- Rzepin – na przecięciu autostrady A2, linii kolejowej nr 3/E-20/CE-20 i linii kolejowej nr 273/CE-59, wskazany jako terminal intermodalny sieci kompleksowej w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej;
- Zielona Góra/Świebodzin/Sulechów/Babimost – obszar leży w pobliżu przecięcia autostrady A2 z drogą ekspresową S3, ponadto obecna jest Międzynarodowa Droga Wodna E30 z portem w Cigacicach, w miejscowości Nowe Kramsko znajduje się Port Lotniczy Zielona Góra/Babimost, w którym rozwijana będzie strefa cargo;
- Gorzów Wlkp. – na przecięciu drogi ekspresowej S3, drogi krajowej nr 22, linii kolejowej nr 203 oraz Międzynarodowej Drogi Wodnej E70.

Uzupełnieniem sieci transportu kombinowanego są pozostałe, wskazane do rozwoju, główne węzły komunikacyjne województwa, położone na przecięciach dróg krajowych, linii kolejowych czy dróg wodnych: Nowa Sól, Żary/Żagań, Kostrzyn nad Odrą, Słubice/Świecko, Zbąszynek.

Realizacja sprawnie działającego transportu intermodalnego opiera się na rozwoju wszystkich form transportu (infrastruktury liniowej i punktowej), wprowadzaniu zaawansowanych systemów obsługi ruchu, w tym systemów telematycznych i satelitarnych. Istotne jest kreowanie efektywnych sposobów współpracy pomiędzy właścicielami infrastruktury, przewoźnikami, operatorami czy służbami celnymi.

Województwo lubuskie powinno dalej aktywnie uczestniczyć w regionalnej Inicjatywie Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego (CETC), której celem jest poprawa kompatybilności infrastruktury transportowej między regionami położonymi w Szwecji, Polsce, Czechach, na Słowacji, Austrii, Węgrzech oraz w Chorwacji. Postulowany korytarz oparty jest na kompleksowej sieci dróg, linii kolejowych oraz sieci dróg wodnych. Na obszarze województwa lubuskiego w skład korytarza CETC mogą wejść odcinki: autostrady A2, drogi ekspresowej S3, linii kolejowych nr 3, 273 i 351 oraz dróg wodnych Odry i Warty. Celem

współpracy regionów jest także zwiększenie dynamiki wzrostu gospodarczego, wzrost zatrudnienia, poprawa jakości środowiska oraz warunków życia mieszkańców.

Transport publiczny

Kierunek 8. Wzrost znaczenia transportu zbiorowego

Działania

1. Rozwój sieci połączeń autobusowych;
2. Rozwój sieci tramwajowej w Gorzowie Wlkp.;
3. Tworzenie nowych systemów komunikacji miejskiej;
4. Modernizacja i zakup taboru;
5. Poprawa stanu infrastruktury obsługi ruchu pasażerskiego;
6. Tworzenie zintegrowanych węzłów przesiadkowych.

W zakresie usprawnienia funkcjonowania systemów komunikacji miejskiej wskazuje się na konieczność poprawy obsługi połączeń kolejowych i autobusowych pomiędzy głównymi ośrodkami osadniczymi województwa, a także działania komunikacji miejskiej. Docelowym rezultatem jest zwiększenie wydajności i atrakcyjności przewozów wraz ze stopniowym zmniejszaniem wykorzystywania transportu indywidualnego w codziennych podróżach. Podstawowymi działaniami w strefie transportu publicznego są:

- dostosowywanie tras oraz rozkładów jazdy do potrzeb użytkowników,
- wymiana taboru na nowoczesny, niskoemisyjny (pojazdy elektryczne, hybrydowe) i dostosowany do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych,
- rozbudowa systemu informacji pasażerskiej,
- tworzenie jednolitych taryf, wykorzystywanie biletu elektronicznego, wzrost liczby biletomatów,
- wprowadzanie nowoczesnych systemów zarządzania ruchem,
- nadawanie priorytetu pojazdom komunikacji publicznej, wydzielanie buspasów,
- promocja transportu publicznego.

Rozszerzanie oferty przewozów znacznie podnosi mobilność mieszkańców. Szczególnie na obszarach wiejskich zauważalna jest poprawa jakości życia mieszkańców ze względu na lepszą dostępność do usług. Wskazuje się potrzebę i możliwość uruchomienia nowych systemów komunikacji miejskiej w miastach subregionalnych oraz lokalnych m.in. w Sulechowie. Rozwój transportu publicznego szczególnie ważny jest na terenie miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich, które charakteryzują się dużą ilością podróży wahadłowych. Na terenie Gorzowa Wlkp. modernizacji i rozbudowie poddać należy sieć tramwajową wraz z wymianą taboru, w gminach otaczających wskazuje się na dalsze zwiększanie zakresu przewozów autobusowych i kolejowych. W MOF OW Zielona Góra uznaje się za celowe zwiększenie liczby gmin obsługiwanych przez miejskie autobusy, a także utworzenie połączeń kolei w ramach działania Lubuskiego Trójmiasta, co w większym stopniu zintegruje ośrodek wojewódzki Zielona Góra z ośrodkiem subregionalnym Nowa Sól.

Istotna jest wzajemna integracja systemu komunikacji publicznej, indywidualnej, kolejowej i rowerowej. Przystanki komunikacji miejskiej powinny być lokalizowane w pobliżu stacji, przystanków kolejowych, skrzyżowań tak by minimalizować odległości pokonywane pieszo. W rejonie przystanków o istotnym znaczeniu celowe jest powstawanie infrastruktury parkingowej dla samochodów i rowerów.

Transport rowerowy

Kierunek 9. Zwiększanie znaczenia ruchu rowerowego jako środka komunikacji

Działania

1. Rozbudowa spójnej sieci dróg rowerowych na terenach miejskich;
2. Budowa dróg rowerowych przy ruchliwych drogach krajowych i wojewódzkich;
3. Rozbudowa systemu tras turystycznych;

4. Wdrożenie jednolitych standardów infrastruktury.

System dróg rowerowych wraz z infrastrukturą pełni różnorodne funkcje: komunikacyjne, sportowo-rekreacyjne czy turystyczno-krajobrazowe, które nakładają się na siebie w szczególności na terenach miejskich. Działania w kierunku polityki rowerowej mają na celu zwiększenie liczby osób wykorzystującej rower jako codzienny środek transportu, wzrost popularności zdrowego trybu życia, a także rozwój turystyki rowerowej.

Na terenach miejskich wskazany jest rozwój sieci rowerowych w postaci wydzielonych dróg, pasów rowerowych, kontrapasów czy udogodnień wynikających z wprowadzania form uspokajania ruchu kołowego (strefa zamieszkania, strefa tempo 30). Czynnikiem sprzyjającym jest wzrost wykorzystania transportu publicznego, który redukuje liczbę samochodów na drogach. Zaleca się wytyczenie odseparowanych od jezdni dróg rowerowych przy drogach o natężeniu powyżej 3000 pojazdów dziennie, w tym drogach krajowych i wojewódzkich, z dopuszczeniem lokalizacji poza pasem drogowym. Na drogach o niższym natężeniu należy przeanalizować możliwość wydzielenia pasów, bądź powstania ciągów pieszo-rowerowych – zależnie od liczby i prędkości poruszających się pojazdów. Drogi dla rowerów powstawać mogą również w śladzie zamkniętych lub rozebranych linii kolejowych np. linia kolejowa nr 430 w gminach Skwierzyna, Santok, Drezdenko lub linia nr 371 na terenie powiatu nowosolskiego. Zaleca się tworzenie parkingów rowerowych rejonach obiektów użyteczności publicznej oraz obiektów typu „Bike and ride” w pobliżu stacji i przystanków kolejowych, dworców autobusowych.

W relacjach ponadlokalnych szlaki rowerowe wykorzystywane są przeważnie w celach turystycznych. Głównymi szlakami rowerowymi na terenie województwa jest szlak EuroVelo EV2 (Szlak Stolic), który zlokalizowany jest na osi wschód – zachód w północnej części regionu. Planowane jest powstanie wariantu nr 2 tego szlaku, który przebiegać będzie m.in. przez Gorzów Wlkp. Atrakcyjne dla rozwoju dróg rowerowych są doliny rzeczne. Proponuje się realizację szlaków wzdłuż rzek, w szczególności Odrzańskiej Drogi Rowerowej – szlaku wzdłuż Odry, który połączy ze sobą województwa lubuskie, dolnośląskie i zachodniopomorskie. Uzupełnieniem sieci są szlaki regionalne, łączące największe ośrodki miejskie i miejsca atrakcyjnie turystycznie, także w ramach współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej (m.in. Zielona Góra – Zasięki, Kietz – Barlinek). Projektowane szlaki rowerowe powinny tworzyć spójne sieci powiązane z infrastrukturą w Niemczech oraz regionach ościennych.

Wskazuje się potrzebę wypracowania wojewódzkiego programu rozwoju polityki rowerowej, która określi m.in. standardy parametrów dróg rowerowych, rozwiązania w rejonie skrzyżowań, oznakowanie tras, modele stojaków rowerowych czy sposób integracji z transportem publicznym.

7. Infrastruktura techniczna

Elektroenergetyka

Kierunek 1. Wzrost bezpieczeństwa energetycznego w zakresie energii elektrycznej

Działania

1. Rozwój sieci przesyłowej energii elektrycznej:
  - 1.1. Budowa nowych punktów redukcyjnych NN/110 kV;
  - 1.2. Budowa linii elektroenergetycznych najwyższych napięć;
  - 1.3. Utrzymanie, modernizacja i rozbudowa punktów redukcyjnych NN/110 kV;
  - 1.4. Utrzymanie i modernizacja istniejących linii najwyższych napięć;
2. Budowa, rozbudowa i przyłączenie do sieci przesyłowej źródeł wytwórczych, w tym Elektrowni Gubin
3. Rozwój sieci dystrybucyjnej energii elektrycznej:
  - 3.1. Budowa nowych głównych punktów zasilania (GPZ);
  - 3.2. Budowa linii elektroenergetycznych wysokiego napięcia;
  - 3.3. Utrzymanie, modernizacja i rozbudowa GPZ;
  - 3.4. Utrzymanie i modernizacja istniejących linii wysokiego napięcia;
4. Zachowanie rezerw terenowych pod rozwój sieci elektroenergetycznych

Inwestycje związane z rozbudową elektroenergetycznych sieci przesyłowych na terenie województwa lubuskiego wynikają między innymi z projektu budowy trzeciego połączenia elektroenergetycznego Polska –

Niemcy (GerPol Power Bridge) i są umieszczone w dokumencie *Dziesięcioletni plan rozwoju sieci o zasięgu wspólnotowym* (ang. *10-year network development plan 2014 – TYNDP 2014*) opracowanym przez Europejską Sieć Operatorów Elektroenergetycznych Systemów Przesyłowych (ang. *European Network of Transmission System Operators for Electricity – ENTSO-E*). Projekt został podzielony na dwa etapy. Pierwszy etap obejmuje rozbudowę krajowej sieci przesyłowej poprzez:

- budowę stacji elektroenergetycznej (SE) 400 kV/110 kV Baczyna oraz późniejszą jej rozbudowę w celu wprowadzenia planowanych linii 400 kV a także instalację transformatora 400 kV/220 kV,
- budowę linii 400 kV Krajnik – Baczyna oraz późniejszą modernizację linii na odcinkach wykorzystujących istniejącą linię 400 kV Krajnik – Plewiska,
- budowę linii 400 kV Baczyna – Plewiska.

Powyższe inwestycje pozwolą na osiągnięcie zdolności importowych w wysokości 2000 MW. Ponadto inwestycje te wpłyną na poprawę zasilania zachodniej części kraju, poprawę pewności wyprowadzenia mocy z krajowych źródeł wytwórczych oraz pozwolą uniknąć zwiększenia nieplanowanych przepływów energii elektrycznej. Realizacja drugiego etapu projektu stanowi potencjalny kierunek rozbudowy sieci przesyłowej i nie jest planowana przed 2030 rokiem. Inwestycja może być rozważana w kontekście potrzeby dalszego wzrostu wymiany mocy na przekroju synchronicznym, szczególnie w kierunku importu mocy. W ramach realizacji drugiego etapu projektu budowy trzeciego połączenia elektroenergetycznego Polska – Niemcy po stronie polskiej konieczna będzie budowa:

- stacji 400 kV Zielona Góra,
- dwóch linii 2x400 kV Zielona Góra w kierunku nacięcia linii 2x400 kV w relacji Plewiska – Baczyna,
- linii 2x400 kV Zielona Góra – Gubin,
- stacji 400 kV Gubin z zainstalowaniem 2 przesuwników fazowych na linii 2x400 kV w kierunku Eisenheutenstadt (Niemcy),
- linii 2x400 kV Gubin – granica państwa.

W celu poprawy bezpieczeństwa pracy sieci w północno-zachodniej części kraju należy systematycznie prowadzić modernizację wyeksploatowanych odcinków sieci przesyłowej i jej elementów. Powyższe działania zmniejszą awaryjność sieci. Wskazuje się konieczność modernizacji:

- linii 220 kV Mikułowa – Leśniów,
- stacji 220/110 kV Leśniów.

W granicach województwa lubuskiego planowana jest budowa nowego źródła wytwórczego – Elektrowni Gubin. W tym celu wymagana będzie rozbudowa sieci przesyłowej dla przyłączenia i wyprowadzenia mocy z elektrowni. Zakres inwestycji jest zależny od realizacji drugiego etapu projektu trzeciego połączenia Polska – Niemcy. Zakłada się, że Elektrownia Gubin zostanie przyłączona do planowanej SE Gubin. Ponadto konieczne będzie powiązanie SE Gubin z krajowym systemem elektroenergetycznym, aby zapewnić niezawodność wyprowadzenia mocy z elektrowni. Potencjalne kierunki rozbudowy obejmują realizację:

- linii 2x400 kV Baczyna – Gubin,
- linii 2x400 kV relacji Polkowice – Gubin,
- zamierzeń inwestycyjnych związanych z budową trzeciego połączenia Polska – Niemcy (tj. stacji 400 kV Zielona Góra, stacji 400 kV Gubin, dwóch linii 2x400 kV Zielona Góra w kierunku nacięcia linii 2x400 kV w relacji Plewiska – Baczyna, linii 2x400 kV Zielona Góra – Gubin).

Planowana Elektrownia Gubin ma działać w oparciu o węgiel brunatny wydobywany ze złoża Gubin 2. Powyższa inwestycja będzie źródłem wytwórczym spełniającym wymagania związane z ochroną środowiska. Powyższa inwestycja ma strategiczne znaczenie dla bezpieczeństwa energetycznego państwa. Z budową

systemowych źródeł wytwórczych wiąże się planowane zagospodarowanie złoża ropy naftowej Radoszyn. Na Kopalni Ropy Naftowej i Gazu Ziemnego Radoszyn (KRNIGZ Radoszyn) planowana jest budowa bloku produkcji energii elektrycznej. Wyprodukowana energia częściowo będzie wykorzystywana na potrzeby własne kopalni, a jej nadwyżka sprzedawana będzie do sieci elektroenergetycznej. Podobna inwestycja została już zrealizowana na Ośrodku Produkcyjnym Połęczko (OP Połęczko).

Planowane jest także przyłączenie do krajowego systemu elektroenergetycznego dwóch innych źródeł wytwórczych:

- nowy blok w Elektrociepłowni Gorzów,
- farma wiatrowa w Baczynie.

W związku ze wzrostem zapotrzebowania na energię elektryczną odbiorców końcowych wymagany jest rozwój sieci dystrybucyjnej. Za kluczowe inwestycje wpływające na poprawę bezpieczeństwa energetycznego odbiorców uznaje się¹⁷⁸:

- budowę głównych punktów zasilania (GPZ) oraz rozdzielni sieciowych (RS) – GPZ Skwierzyna II, GPZ Kownaty, GPZ Kunowice, GPZ Ośno, GPZ Kostrzyn II, GPZ Nowy Kisielin;
- budowę linii WN 110 kV:
  - stanowiącej zasilanie projektowanego GPZ Skwierzyna II poprzez wcięcie w przebudowywany ciąg liniowy GPZ Międzychód – GPZ Skwierzyna – SE Gorzów,
  - stanowiącej wyprowadzenie z proj. SE Baczyna poprzez wcięcie w linię 110 kV relacji SE Gorzów – GPZ Sulęcín,
  - stanowiącej wyprowadzenie z proj. SE Baczyna poprzez wcięcie w linię 110 kV relacji SE Gorzów – GPZ Witnica,
  - stanowiącej zasilanie projektowanego GPZ Kostrzyn II poprzez wcięcie w linię 110 kV relacji GPZ Kostrzyn – GPZ Dębno,
  - relacji proj. SE Baczyna – GPZ Kostrzyn,
  - relacji proj. SE Baczyna – słup rozgałęźny XSK w linii 110 kV kier. GPZ Pniewy,
  - relacji GPZ Żary Zakładowa – GPZ Nowogród Bobrzański,
  - relacji proj. SE Zielona Góra – GPZ Zielona Góra Braniborska,
  - relacji GPZ Zielona Góra Braniborska – GPZ Nowy Kisielin,
  - relacji poj. SE Zielona Góra – GPZ Nowa Sól Graniczna;
- modernizację linii 110 kV w celu poprawy ich stanu technicznego;
- przebudowę jednotorowych linii 110 kV na linie dwutorowe;
- rozbudowę i modernizację GPZ.

Linie elektroenergetyczne (istniejące oraz projektowane) powodują ograniczenia w możliwości zagospodarowania terenów wokół nich. Wskazuje się na konieczność zachowania pasów ochrony od linii zgodnie z przepisami odrębnymi oraz zabezpieczenia rezerw terenowych pod projektowane inwestycje elektroenergetyczne.

Gazownictwo

Kierunek 2. Wzrost bezpieczeństwa energetycznego w zakresie paliw gazowych

Działania

1. Rozbudowa i poprawa stanu technicznego systemu przesyłowego gazu ziemnego:
  - 1.1. Budowa gazociągów przesyłowych wysokiego ciśnienia wraz z infrastrukturą niezbędną do ich obsługi;
  - 1.2. Przebudowa i modernizacja istniejących gazociągów
  - 1.3. Utrzymanie i modernizacja istniejącego systemu przesyłowego gazu;

¹⁷⁸ Plan Rozwoju Spółki ENEA Operator Sp. z o.o. na lata 2014-2019

2. Rozbudowa systemu dystrybucyjnego gazu
  - 2.1. Budowa gazociągów wysokiego ciśnienia;
  - 2.2. Budowa stacji gazowych wysokiego ciśnienia;
  - 2.3. Utrzymanie i modernizacja istniejącej sieci dystrybucyjnej;
  - 2.4. Rozbudowa dystrybucyjnej sieci gazowej na terenach przeznaczonych do przyszłego zainwestowania;
  - 2.5. Doprowadzenie sieci gazowej do niezgazyfikowanych miast oraz terenów wiejskich (przy spełnieniu warunków opłacalności ekonomicznej planowanej inwestycji);
3. Zachowanie rezerw terenowych pod rozwój sieci gazowych.

W granicach województwa lubuskiego planowana jest rozbudowa systemu przesyłowego gazu ziemnego obejmująca m.in.^{179,180}:

- budowę gazociągu Kotowo – Zielona Góra wraz z infrastrukturą niezbędną do jego obsługi,
- budowę gazociągu Polkowice – Żary wraz z infrastrukturą niezbędną do jego obsługi.

Są to przedsięwzięcia o strategicznym znaczeniu, które zostały wpisane w katalog inwestycji towarzyszących budowie terminalu regazyfikacyjnego skroplonego gazu ziemnego w Świnoujściu. Budowa powyższych gazociągów zwiększy przepustowość istniejącego systemu przesyłowego na terenie województwa lubuskiego oraz przyczyni się do dywersyfikacji dostaw gazu, która jest jednym z założeń polityki energetycznej kraju.

Ponadto planowana jest¹⁸¹:

- modernizacja stacji gazowej Olszyniec,
- modernizacja stacji gazowej Kisielin,
- modernizacja stacji gazowej Bytom Odrzański,
- przebudowa gazociągu Nowe Tłoki – Sulechów na odcinkach: Nowe Kramsko – odg. Sulechów oraz części odgałęzienia do Sulechowa,
- modernizacja gazociągu Skwierzyna Barlinek do DN 700 na odcinku ok. 18 km.

W granicach województwa lubuskiego planowana jest także rozbudowa sieci dystrybucyjnej wysokiego ciśnienia poprzez budowę¹⁸²:

- gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Witnica – Gorzów Wlkp.,
- stacji gazowej wysokiego ciśnienia Q=10000 m³/h Gorzów II,
- gazociągu przyłączeniowego dla stacji gazowej wysokiego ciśnienia (Gorzów II),
- stacji gazowej wysokiego ciśnienia Q=6300 m³/h „Wschowa II”,
- gazociągu przyłączeniowego dla stacji gazowej wysokiego ciśnienia (Wschowa II).

Powyższe inwestycje pozwolą na zwiększenie dostępu do sieci gazowej oraz na wzrost bezpieczeństwa dostaw gazu do odbiorców. Rozbudowa sieci gazowej wysokiego ciśnienia pozwoli na gazyfikację nowych obszarów. Sugeruje się doprowadzenie sieci gazowej do niezgazyfikowanych miast oraz obszarów wiejskich, o ile spełniony jest warunek opłacalności ekonomicznej planowanej inwestycji. Rozbudowa sieci gazowej powinna być prowadzona w sposób zapobiegający rozpraszaniu zabudowy. Planowane do objęcia siecią gazową są¹⁸³:

- gmina Dobiegniew (m. Ługi, Ostrowiec, Mierzęcín, Wołogoszcz, Grąsy, Osiek, Chomętowo, Licheń, Długie),
- gmina Witnica (Dąbroszyn, Krześniczka, Kamień Mały, Kamień Wielki),

¹⁷⁹ Plan Rozwoju Operatora Gazociągów Przesyłowych GAZ-SYSTEM S.A. na lata 2014 – 2023

¹⁸⁰ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2009 r. o inwestycjach w zakresie terminalu regazyfikacyjnego skroplonego gazu ziemnego w Świnoujściu (Dz. U. z 2014 r. poz. 1501 ze zm.)

¹⁸¹ Plan Rozwoju Operatora Gazociągów Przesyłowych GAZ-SYSTEM S.A. na lata 2014 – 2023

¹⁸² Plan Rozwoju PSG Sp z o.o. na lata 2014 – 2018

¹⁸³ Plan Rozwoju PSG Sp z o.o. na lata 2014 – 2018

- gmina Trzciel (Lutol Mokry, Trzciel i Świdwowiec).

Ponadto planowana jest także rozbudowa i modernizacja sieci dystrybucyjnej w celu przyłączenia nowych odbiorców na obszarze powiatów: zielonogórskiego, żagańskiego i żarskiego.

Ciepłownictwo

Kierunek 3. Rozbudowa i modernizacja systemu ciepłowniczego

Działania

1. Budowa wysokosprawnych i niskoemisyjnych źródeł ciepła;
2. Modernizacja i rozbudowa źródeł ciepła;
3. Rozbudowa sieci ciepłowniczej;
4. Modernizacja sieci ciepłowniczej poprzez wymianę sieci kanałowych i napowietrznych na rury w technologii preizolowanej;
5. Likwidacja wysokoemisyjnych lokalnych źródeł ciepła;

Stan infrastruktury ciepłowniczej wpływa nie tylko na jakość życia mieszkańców, ale również na środowisko naturalne – w szczególności powietrze. W związku z powyższym należy dążyć do jak największego ograniczenia emisji zanieczyszczeń pochodzących ze źródeł ciepła. Rozbudowa systemu ciepłowniczego województwa lubuskiego powinna obejmować przede wszystkim budowę wysokosprawnych, niskoemisyjnych nowoczesnych źródeł ciepła. Należy wykorzystywać technologie, które są ekologiczne i zapewnią ciągłość dostaw ciepła.

W województwie lubuskim funkcjonują dwa rodzaje systemów ciepłowniczych: centralny (w miastach Zielona Góra oraz Gorzów Wlkp.) a także wyspowy (w miastach: Gubin, Kostrzyn nad Odrą, Kożuchów, Lubsko, Międzyrzecz, Nowa Sól, Skwierzyna, Słubice, Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Sulęcín, Szprotawa, Świebodzin, Żagań, Żary). Niekorzystnym zjawiskiem jest wykorzystywanie do produkcji ciepła w kotłowniach należących do systemów wyspowych przede wszystkim węgla. Wskazana jest modernizacja kotłowni charakteryzujących się niską sprawnością i wysoką emisją. Powinny być one wymieniane na proekologiczne, nowoczesne źródła ciepła.

Budowa, rozbudowa i modernizacja źródeł ciepła pozwoli na rozbudowę sieci ciepłowniczych w województwie lubuskim. Zwiększeniu ulegnie liczba osób przyłączonych do ciepła systemowego. Przyłączenie nowych odbiorców pozwoli na likwidację lokalnych kotłowni, które często ze względu na stan techniczny emitują znaczne zanieczyszczenia. Rozbudowa sieci ciepłowniczej powinna mieć miejsce w szczególności w centrach miast, gdzie problem niskiej emisji jest największy (np. Gorzów Wlkp. oraz Zielona Góra).

Należy zwrócić szczególną uwagę na wysokość strat ciepła podczas przesyłu od źródła wytwarzania do odbiorcy. Znaczący wpływ na ich wielkość ma sieć ciepłownicza, jej stan techniczny, technologia w jakiej została wykonana oraz rodzaj izolacji. Należy dążyć do modernizacji i przebudowy sieci ciepłowniczej poprzez wymianę przestarzałych sieci ułożonych w kanałach i napowietrznie na kompletne systemy rur preizolowanych. Powyższe przedsięwzięcia pozwolą na ograniczenie strat ciepła.

Efektywność energetyczna

Kierunek 4. Wzrost efektywności energetycznej

Działania

1. Wykorzystanie wysokosprawnej kogeneracji i trójgeneracji;
2. Budowa inteligentnych sieci elektroenergetycznych;
3. Ograniczenie strat energii elektrycznej, ciepła, gazu ziemnego w przesyśle i dystrybucji;
4. Termomodernizacja budynków i obiektów użyteczności publicznej;
5. Racjonalizacja użytkowania energii w sektorze usługowym i przemysłowym;
6. Upowszechnianie i promowanie postaw energooszczędnych;
7. Stosowanie energooszczędnego oświetlenia ulicznego oraz transportu miejskiego;

Działaniem umożliwiającym poprawę efektywności energetycznej jest zastosowanie wysokosprawnej kogeneracji, która pozwala na jednoczesne wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła zapewniając oszczędność paliwa w porównaniu do wytwarzania rozdzielonego w elektrowni i ciepłowni. Powyższe rozwiązanie, poza centralnymi systemami ciepłowniczymi, może mieć zastosowanie również w lokalnych kotłowniach, gdzie energia produkowana byłaby na potrzeby własne a jej nadwyżka mogłaby zostać sprzedana do sieci. Należy rozważyć wprowadzenie do dużych systemów ciepłowniczych technologii trójgeneracji, która pozwoli na produkcję chłodu z ciepła sieciowego, przy obniżeniu zapotrzebowania na moc szczytową w systemie elektroenergetycznym w sezonie letnim. Zwiększenie rocznego czasu wykorzystania mocy bloków energetycznych pracujących w trybie kogeneracji i trójgeneracji poprawi ich rentowność.

Budowa inteligentnych sieci energetycznych (ISE) to projekt, w którym promowana jest innowacyjność i wzrost konkurencji gospodarki, a także efektywność energetyczna. Inteligentne sieci wykorzystują nowoczesne technologie teleinformatyczne i telemetryczne, a także systemy opomiarowania. Sugeruje się aby budowa sieci elektroenergetycznych oraz ich modernizacja była prowadzona w oparciu o technologię inteligentnych sieci.

Ograniczenie strat energii elektrycznej, ciepła oraz gazu w sieciach jest bardzo istotnym aspektem w zwiększeniu efektywności energetycznej. Należy zapewnić odpowiedni stan techniczny urządzeń zarówno przesyłowych jak i dystrybucyjnych poprzez ich modernizację i przebudowę.

W celu poprawy efektywności energetycznej istotne jest prowadzenie działań w zakresie upowszechniania i promowania postaw energooszczędnych. Należy promować nowe wzorce konsumpcji, zachęcać do wykorzystywania odnawialnych źródeł energii.

Telekomunikacja

Kierunek 5. Rozwój społeczeństwa informacyjnego

Działania

1. Budowa nowej oraz modernizacja istniejącej infrastruktury teleinformatycznej:
  - 1.1. Budowa sieci dostępowych;
2. Upowszechnianie technologii informacyjnych
  - 2.1. Rozwój i promocja e-usług;
  - 2.2. Zastosowanie technologii informatycznych w administracji i służbach publicznych;
  - 2.3. Zmniejszenie liczby osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym;

Rozbudowa infrastruktury teleinformatycznej jest niezbędna do prawidłowego rozwoju gospodarczego województwa. W innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarce istotne jest wykorzystanie usług cyfrowych. W związku z powyższym należy dążyć do poprawy stanu infrastruktury telekomunikacyjnej oraz dostępu do Internetu, w szczególności zwiększenia możliwości wykorzystania szerokopasmowego Internetu. W województwie lubuskim została zrealizowana inwestycja budowy sieci szerokopasmowej. W związku z powyższym należy przede wszystkim dążyć do rozbudowy sieci dostępowej, która umożliwi doprowadzenie szerokopasmowego Internetu do odbiorców. Umożliwienie dostępu do szerokopasmowego Internetu zmniejszy ilość terenów wykluczonych cyfrowo. Należy szczególną uwagę zwrócić na obszary wiejskie, gdzie usługi cyfrowe są najmniej rozwinięte. W dalszym ciągu dostępu do szerokopasmowego Internetu pozbawione są głównie miejscowości o liczbie mieszkańców poniżej 500 osób, są to obszary, które szczególnie predysponuje się do objęcia budową sieci dostępowej.

Poza rozbudową infrastruktury teleinformatycznej należy także zwrócić uwagę na upowszechnianie i promowanie korzystania z Internetu. Działania powinny obejmować głównie osoby wykluczone cyfrowo (osoby starsze, niepełnosprawne, o niskim wykształceniu). Oprócz wskazania korzyści z wykorzystywania Internetu w codziennym życiu należy zwrócić uwagę na zwiększenie poczucia zaufania do świata cyfrowego. Świadomość zagrożeń jakie niesie ze sobą Internet jest jedną z barier do jego wykorzystania.

Ponadto istotne są także rozwój i promocja e-usług, które w znacznym stopniu usprawnią pracę m.in. administracji publicznej oraz innych służb publicznych. Wskazuje się na konieczność tworzenia komplementarnych baz danych.

Odnawialne źródła energii

Rozwój odnawialnych źródeł energii (OZE) to jedno z podstawowych zadań wyznaczonych nie tylko dla województwa lubuskiego, ale także całego kraju. Do 2020 r. Polska powinna zwiększyć udział energii opartej o źródła odnawialne do 15% w finalnym zużyciu energii.

Na obszarze województwa lubuskiego wskazuje się na potrzebę wykorzystania energii słonecznej, wiatrowej oraz pochodzącej z biomasy i biogazu. Jest to zgodne z polityką kraju jak i Unii Europejskiej. Województwo nie ma szczególnych uwarunkowań ani predyspozycji do lokalizacji instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii na dużą skalę. W związku z tym nie wyznacza się obszarów przeznaczonych do lokalizacji odnawialnych źródeł energii. Przy wyborze lokalizacji należy stosować zasady ogólne oraz uwarunkowania danego obszaru. Wskazuje się jedynie możliwe ograniczenia w lokalizowaniu OZE oraz obszary predysponowane.

Kierunek 6. Wykorzystanie energii wiatru

Działania

1. Budowa farm wiatrowych.

Jedną z form realizacji polityki energetycznej Polski jest wprowadzenie energetyki wiatrowej przy jak najmniejszych stratach wynikających z jej negatywnego oddziaływania na środowisko. Miejsca do lokalizacji farm wiatrowych powinny być wskazywane bardzo rozważnie, z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju, zobowiązującej do respektowania uwarunkowań przyrodniczych i społecznych na równi z gospodarczymi. Ich zasięg należy uszczegółowić w dokumentach planistycznych gmin z uwzględnieniem uwarunkowań lokalnych oraz przedmiotów ochrony i zasad zagospodarowania obowiązujących w obrębie obszarów chronionych. Zgodnie z KPZK 2030 jako obszar o najkorzystniejszych warunkach wiatrowych wskazuje się centralną część województwa lubuskiego.

Lokalizacja elektrowni wiatrowych wiąże się z koniecznością uwzględnienia szeregu ograniczeń. Przede wszystkim należy uwzględnić odległość elektrowni wiatrowej od:

- budynku mieszkalnego albo budynku o funkcji mieszkalnej, w skład której wchodzi funkcja mieszkaniowa,
- parku narodowego,
- rezerwatu przyrody,
- parku krajobrazowego,
- obszaru NATURA 2000,
- leśnych kompleksów promocyjnych,

która jest równa lub większa od dziesięciokrotności wysokości elektrowni wiatrowej mierzonej od poziomu gruntu do najwyższego punktu budowli, wliczając elementy techniczne w szczególności wirnik wraz z łopatom zgodnie z ustawą z dnia 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych (Dz. U. z 2016 r. poz. 961). Ponadto, wskazuje się także na konieczność zachowania wymaganych minimalnych odległości między elektrownią wiatrową a liniami elektroenergetycznymi. Minimalna odległość najbardziej skrajnego elementu turbiny wiatrowej (końców łopat turbiny) od osi trasy linii wynosi^{184,185}:

¹⁸⁴ Standardowe Specyfikacja Techniczne – Odległość turbin wiatrowych od linii elektroenergetycznych NN, Polskie Sieci Elektroenergetyczne, Konstancin Jeziorna grudzień 2014

¹⁸⁵ ENEA Operator Sp. z o.o.

- trzykrotną długość średnicy koła zataczanego przez łopaty turbiny wiatrowej dla linii elektroenergetycznej NN,
- trzykrotną długość średnicy koła zataczanego przez łopaty turbiny wiatrowej dla linii elektroenergetycznej WN nie posiadającej specjalnych amortyzatorów do tłumienia drgań do posadowienia wiatraka,
- długość średnicy koła zataczanego przez łopaty turbiny wiatrowej dla linii elektroenergetycznej WN posiadającej specjalne amortyzatory do tłumienia drgań do posadowienia wiatraka,
- 12,5 m dla jednotorowej linii elektroenergetycznej SN,
- 15 m dla dwutorowej linii elektroenergetycznej SN,
- 10 m dla jednotorowej linii elektroenergetycznej nn,
- 12,5 m dla dwutorowej linii elektroenergetycznej nn.

Kierunek 7. Wykorzystanie energii biomasy i biogazu

Działania

1. Budowa instalacji wykorzystujących biogaz;
2. Budowa instalacji wykorzystujących biomasę;
3. Budowa mikroinstalacji w budynkach mieszkalnych, usługowych, przemysłowych, użyteczności publicznej.

W granicach województwa lubuskiego wskazuje się następujące kierunki wykorzystania energii z biomasy i biogazu:

- drewno i odpady drzewne – sposób i skala wykorzystania przez istniejące zakłady przetwórstwa drzewnego oraz odbiorców indywidualnych w kotłowniach lokalnych opalanych biomasą drzewną,
- rośliny pochodzące z upraw energetycznych (plantacje energetyczne) — korzystne warunki klimatyczne, występujące tereny nieużytków oraz znaczny udział gleb niskich klas bonitacyjnych, dają możliwość rozwoju plantacji roślin energetycznych, których wymagania glebowe są stosunkowo niewielkie; Zakazuje się upraw roślin energetycznych obcych gatunków inwazyjnych, stanowiących zagrożenie dla gatunków rodzimych oraz bioróżnorodności. Terenami predysponowanymi do upraw roślin energetycznych są grunty orne słabe i bardzo słabe (kompleksy 6, 7, 9) lub nieużytki. Do gmin, w których udział gruntów ornych najbardziej predysponowanych do wykorzystania na cele energetyczne wynosi powyżej 75% należą: gm. Bobrowice, gm. Bojadła, gm. Brody, gm. Bytnica, gm. Czerwieńsk, gm. Dąbie, gm. Deszczno, gm. Gubin, m. Gubin, gm. Iłowa, gm. Kargowa, gm. Kłodawa, gm. Kolsko, m. Kostrzyn nad Odrą, gm. Krzeszyce, gm. Lubrza, gm. Lubsko, m. Łęknica, gm. Małomice, gm. Nowa Sól, m. Nowa Sól, gm. Nowogród Bobrzański, gm. Ośno Lubuskie, gm. Otyń, gm. Przewóz, gm. Pszczew, gm. Skąpe, gm. Sława, gm. Słońsk, gm. Świdnica, gm. Torzym, gm. Trzebiel, gm. Tuplice, gm. Wymiarki, m. Zielona Góra, gm. Żagań, m. Żagań¹⁸⁶. Trwałe użytki zielone, zaliczane do kompleksów 2z i 3z są najbardziej predysponowane do produkcji biomasy energetycznej. Zwarte pokrywy tej grupy użytków zlokalizowane są we wschodniej części województwa oraz w północno-zachodnich i południowo-zachodnich rejonach województwa. Do gmin, w których udział trwałych użytków zielonych do wykorzystania na cele energetyczne wynosi ponad 75% zalicza się: gm. Babimost, gm. Kargowa, gm. Kolsko, gm. Lubiszyn, gm. Lubrza, gm. Małomice, gm. Międzyrzecz, gm. Niegosławice, gm. Ośno Lubuskie, gm. Przytoczna, gm. Pszczew, gm. Rzepin, gm. Santok, gm. Skąpe, gm. Sława, gm. Słońsk, gm. Stare Kurowo, gm. Strzelce Krajeńskie, gm. Szczaniec, gm. Świebodzin, gm. Trzciel, gm. Witnica, gm. Wschowa, gm. Zbąszynek, gm. Zwierzyn¹⁸⁷. Potencjał do produkcji biomasy na obszarze województwa lubuskiego waha się od poniżej 11 t/ha do nieco powyżej

¹⁸⁶ Opracowanie Ekofizjograficzne Województwa Lubuskiego – Rozpoznanie i charakterystyka stanu funkcjonowania podstawowych elementów środowiska w zakresie gleb dla województwa lubuskiego, Zielona Góra, 2014

¹⁸⁷ ibidem

15 t/ha. Do najbardziej produktywnych obszarów o potencjalnej produkcji biomasy powyżej 14,5 t/ha zalicza się: gm. Przewóz, gm. Wymiarki, m. Gozdnica, gm. Iłowa, gm. Małomice¹⁸⁸.

- produkty i odpady rolnicze — wykorzystanie występującego wysokiego potencjału energetycznego słomy, odpadów pochodzenia zwierzęcego oraz użytków zielonych;
- gaz wysypiskowy – wyselekcjonowane odpady organiczne stanowią około 25% całkowitej masy zebranych odpadów komunalnych, wskazuje się na możliwość wykorzystania niniejszej energii poprzez budowę instalacji odciągowych przy składowiskach odpadów zlokalizowanych na terenie województwa;
- gaz z oczyszczalni ścieków – powstające przy oczyszczaniu ścieków osady, to problematyczne odpady, sugeruje się ich wykorzystanie. Wykorzystanie osadów ściekowych na biogaz to najbardziej ekologiczna metoda ich utylizacji. Ponadto, produkt uboczny przy produkcji biogazu (tzw. masa pofermentacyjna) jest możliwa do zastosowania jako nawóz w celu użyczenia gleb. Najbardziej predysponowane do budowy biogazowni są oczyszczalnie powyżej 20 tys. RLM.

Lokalizacja biogazowni wiąże się z takimi uciążliwościami jak: hałas, spaliny, nieprzyjemny zapach oraz możliwość awarii, dlatego celem ochrony należy lokalizować je z dala od terenów zabudowy mieszkaniowej i wrażliwej na tego typu uciążliwości. Celem zminimalizowania uciążliwości zapachowych należy stosować zamknięte technologie transportu i rozładunku substratu, produkcji biogazu i załadunku odpadów pofermentacyjnych.

Sugeruje się również wzrost wykorzystania mikroinstalacji działających w oparciu o biomasę w indywidualnych źródłach wytwórczych.

Kierunek 8. Wykorzystanie energii wodnej

Działania

1. Wykorzystanie rzek o dużym potencjale energetycznym;
2. Budowa małych elektrowni wodnych.

Na terenie województwa lubuskiego występują korzystne warunki dla wykorzystania energii wodnej na małą skalę.

Wskazuje się na konieczność uwzględnienia w procesie lokalizacji elektrowni wodnych konieczności zachowania drożności cieków wymienionych w *Programie udrożniania wód płynących dla celów rybactwa w województwie lubuskim na lata 2005-2020* oraz *Ocenie potrzeb i priorytetów udrożnienia ciągłości morfologicznej rzek w kontekście osiągnięcia dobrego stanu i potencjału części wód w Polsce*¹⁸⁹. W przypadku lokalizacji elektrowni wodnych należy przewidzieć budowę konstrukcji umożliwiających zachowanie ciągłości morfologicznej cieków, takich jak przepławki, bystrza, obejścia itp.

Wyklucza się realizację elektrowni wodnych na obszarach rezerwatów przyrody oraz parków narodowych, a na pozostałych obszarach projektowanych i istniejących form ochrony, wskazuje się na konieczność ograniczenia lokalizacji elektrowni wodnych w przypadku konfliktu z celami ochrony.

Jako miejsca predysponowane do lokalizacji małych elektrowni wodnych wskazuje się istniejące, nieczynne elektrownie wodne oraz młyny. Zaletą wykorzystania już istniejących budowli hydrotechnicznych jest fakt, iż lokalizacje te zostały już zidentyfikowane, a w niektórych przypadkach część prac została wykonana.

Kierunek 9. Wykorzystanie energii słonecznej

Działania

1. Budowa farm fotowoltaicznych;
2. Budowa mikroinstalacji – ogniów fotowoltaicznych oraz kolektorów słonecznych.

¹⁸⁸ ibidem

¹⁸⁹ Ocena potrzeb i priorytetów udrożnienia ciągłości morfologicznej rzek w kontekście osiągnięcia dobrego stanu i potencjału części wód w Polsce, Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie, Warszawa 2010

Instalacje wykorzystujące energię słoneczną stanowią źródło czystej energii, które nie emituje hałasu ani zanieczyszczeń, nie wymaga podłączenia do sieci wodociągowej ani kanalizacyjnej oraz nie wymaga osób odpowiedzialnych za obsługę.

Wśród obszarów, na których lokalizacja farm fotowoltaicznych powinna być ograniczona wymienia się:

- obszary objęte formami ochrony przyrody, w tym w szczególności: rezerваты przyrody, parki narodowe, parki krajobrazowe, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu;
- strefy ekspozycji zabytków kulturowych.

Lokalizacja ogniw fotowoltaicznych powoduje zajęcie siedlisk fauny, stąd wskazane jest omijanie miejsc stanowiących ważne miejsca żerowiskowe. Potencjalne zagrożenie mogą stanowić powierzchnie odbijające światło powodujące efekt straszenia awifauny, stąd należy omijać obszary istotne dla ptactwa, w tym ich trasy przelotów. W celu minimalizacji negatywnych skutków lokalizacji farm fotowoltaicznych proponuje się stosowanie paneli wyposażonych w warstwy antyrefleksyjne, skutkujące brakiem odbicia światła oraz panele posiadające białe granice i białe paski podziału, które zmniejszają znacznie przyciąganie bezkręgowców.

Przy wyborze lokalizacji pod farmę fotowoltaiczną należy wziąć pod uwagę ocenę możliwości przyłączenia odnawialnych źródeł energii do sieci elektroenergetycznej, konieczność jej rozbudowy, bądź modernizacji.

Energia słoneczna może być wykorzystywana także w mikroinstalacjach w celu podgrzewania wody (użytkowej, bądź basenowej), wspomagania centralnego ogrzewania, chłodzenia budynku, wytwarzania ciepła do celów technologicznych oraz produkcji energii elektrycznej. Ogniw fotowoltaiczne oraz kolektory słoneczne mogą znaleźć zastosowanie w budownictwie mieszkaniowym, usługowym, budynkach użyteczności publicznej oraz przemyśle. Istotne znaczenie dla zwiększenia wykorzystania energii słonecznej powinna mieć funkcja edukacyjna oraz promocyjna.

Gospodarka wodno-ściekowa

Kierunek 10. Zapewnienie stałego dostępu do wody przeznaczonej do spożycia o dobrej jakości oraz pełnej obsługi w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków

Działania

1. Budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury zaopatrzenia w wodę oraz infrastruktury kanalizacyjnej w granicach aglomeracji ściekowych;
2. Rozbudowa infrastruktury do oczyszczania i odprowadzania ścieków;
3. Ograniczenie systemu wywozowego ścieków oraz budowa przydomowych oczyszczalni ścieków, zwłaszcza w miejscach, w których rozbudowa sieci kanalizacyjnej jest ekonomicznie nieuzasadniona;
4. Budowa, rozbudowa lub modernizacja ujęć wody oraz urządzeń jej uzdatniania, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów niezwodociągowanych;
5. Rozbudowa systemów odprowadzania i oczyszczania wody deszczowej na terenach zurbanizowanych i przemysłowych oraz wzdłuż głównych tras komunikacyjnych.

Kierunek 11. Zrównoważona gospodarka wodno-kanalizacyjna

Działania

1. Uregulowanie gospodarki wodnej i kanalizacyjnej w granicach stref ochrony pośredniej i bezpośredniej ujęć wód oraz projektowanych obszarach ochronnych głównych zbiorników wód podziemnych, zwłaszcza na terenach zurbanizowanych;
2. Inwentaryzacja miejsc nielegalnych zrzutów nieczystości ze źródeł punktowych i ich bieżąca likwidacja;
3. Ograniczenie składowania osadów ściekowych poprzez ich wykorzystanie np. w celach rekultywacyjnych oraz odzysku energii;
4. Promowanie wśród przedsiębiorców technologii wodoszczędnych lub opartych na zamkniętych obiegach wody.

Realizacja wskazanych kierunków działań polityki przestrzennej ma na celu rozwój infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej. Rozbudowa systemów zaopatrujących mieszkańców w wodę powinna odbywać się równocześnie z rozbudową sieci kanalizacyjnej, szczególnie w gminach, w których wyposażenie w sieci jest najniższe. Rozbudowa sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej powinna być prowadzona w sposób zapobiegający rozpraszaniu zabudowy. Jest to ekonomicznie uzasadnione, ponieważ budowa infrastruktury technicznej na terenach o zabudowie rozproszonej jest kosztowna i ma negatywny wpływ na urbanizację.

W celu poprawy jakości wód powierzchniowych i podziemnych należy dążyć do budowy i rozbudowy systemów kanalizacji deszczowej oraz likwidacji miejsc przenikania substancji niebezpiecznych ze źródeł przemysłowych. Istotne jest również zmniejszenie dysproporcji pomiędzy rozwojem sieci na wsi i w miastach, zwłaszcza w zakresie odprowadzania ścieków bytowych i komunalnych.

Na obszarach zabudowy rozproszonej oraz w miejscach, w których rozbudowa systemu kanalizacyjnego jest utrudniona bądź niemożliwa (ze względów ekonomicznych oraz niekorzystnych warunków wodnych i gruntowych) wskazuje się konieczność zastosowania indywidualnych rozwiązań w zakresie gospodarki ściekowej. Należy również dążyć do zmniejszenia ilości zbiorników bezodpływowych, w związku z powyższym wskazuje się na obszarach gdzie występują odpowiednie warunki wykorzystanie przydomowych oczyszczalni ścieków. Działanie instalacji indywidualnych powinno podlegać stałemu monitoringowi.

Działania prowadzące do uporządkowania gospodarki wodnej i kanalizacyjnej należy w szczególności realizować:

- w granicach aglomeracji ściekowych (zgodnie z IV Aktualizacją Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych): stanowiących priorytet I:
  - o **Gorzów Wielkopolski** (m. Gorzów Wielkopolski, gm. Kłodawa, gm. Deszczno, gm. Santok, gm. Lubiszyn, gm. Bogdaniec),
  - o **Zielona Góra** (m. Zielona Góra, gm. Świdnica);

- w granicach aglomeracji ściekowych (zgodnie z IV Aktualizacją Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych): stanowiących priorytet II:
  - o **Drezdenko** (gm. Drezdenko),
  - o **Międzyrzecz** (gm. Międzyrzecz),
  - o **Rzepin** (gm. Rzepin),
  - o **Skwierzyna** (gm. Skwierzyna),
  - o **Sulęcín** (gm. Sulęcín);

- w granicach aglomeracji ściekowych (zgodnie z IV Aktualizacją Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych): stanowiących priorytet III:
  - o **Babimost** (gm. Babimost),
  - o **Bytom Odrzański** (gm. Bytom Odrzański),
  - o **Dobiegniew** (gm. Dobiegniew),
  - o **Gubin** (m. Gubin),
  - o **Iłowa** (gm. Iłowa),
  - o **Kargowa** (gm. Kargowa)
  - o **Kostrzyn** (m. Kostrzyn nad Odrą)
  - o **Lubsko** (gm. Lubsko, gm. Jasień)
  - o **Małomice** (gm. Małomice),
  - o **Nowe Miasteczko** (gm. Nowe Miasteczko),

- **Przytoczna** (gm. Przytoczna),
  - **Skąpe** (gm. Skąpe),
  - **Słubice** (gm. Słubice),
  - **Strzelce Krajeńskie** (gm. Strzelce Krajeńskie),
  - **Szlichtyngowa** (gm. Szlichtyngowa),
  - **Szprotawa** (gm. Szprotawa),
  - **Świdnica** (gm. Świdnica),
  - **Trzciel** (gm. Trzciel),
  - **Wędrzyn** (gm. Sulęcín);
- w granicach aglomeracji ściekowych (zgodnie z IV Aktualizacją Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych): stanowiących priorytet IV:
- **Boczów** (gm. Torzym),
  - **Jasień** (gm. Jasień),
  - **Kożuchów** (gm. Kożuchów),
  - **Krzeszyce** (gm. Krzeszyce),
  - **Łęknica** (gm. Łęknica),
  - **Niegosławice** (gm. Niegosławice),
  - **Nowogród Bobrzański** (gm. Nowogród Bobrzański),
  - **Ośno Lubuskie** (gm. Ośno Lubuskie),
  - **Pszczew** (gm. Pszczew),
  - **Sława** (gm. Sława),
  - **Torzym** (gm. Torzym),
  - **Trzebiechów** (gm. Trzebiechów);
- w granicach aglomeracji ściekowych (zgodnie z IV Aktualizacją Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych): poza priorytetem:
- **Cybinka** (gm. Cybinka),
  - **Czerwieńsk** (gm. Czerwieńsk),
  - **Gozdnica** (m. Gozdnica),
  - **Górzycyca** (gm. Górzycyca, gm. Słubice),
  - **Krosno Odrzańskie** (gm. Krosno Odrzańskie),
  - **Lubniewice** (gm. Lubniewice),
  - **Lubrza** (gm. Lubrza),
  - **Nowa Sól** (gm. Otyń, gm. Nowa Sól, m. Nowa Sól),
  - **Słońsk** (gm. Słońsk),
  - **Stare Kurowo** (gm. Stare Kurowo, gm. Zwierzyn),
  - **Sulechów** (gm. Sulechów, gm. Czerwieńsk),
  - **Świebodzin** (gm. Szczaniec, gm. Trzciel, gm. Lubrza, gm. Świebodzin),
  - **Witnica** (gm. Witnica),
  - **Zbąszynek** (gm. Zbąszynek),
  - **Żary** (gm. Żary, m. Żary);
- poza granicami aglomeracji, na terenach zainwestowanych, położonych w strefie zalewowej, w granicach projektowych obszarów ochronnych głównych zbiorników wód podziemnych oraz strefach ochrony pośredniej ujęć wód, w zlewniach rzek i jezior, których stan jakościowy określono jako zły,

- w gminach o najniższym stopniu zwodociągowania, w których dostęp do sieci wynosi mniej niż 70%¹⁹⁰:
  - o Drezdenko (obszar wiejski), Kolsko, Skwierzyna (obszar wiejski), Trzciel (obszar wiejski),
- w gminach, w których brak systemów kanalizacji sanitarnej¹⁹¹:
  - o Jasień (obszar wiejski), Kargowa (obszar wiejski), Lubsko (obszar wiejski), Małomice (obszar wiejski), Ośno Lubuskie (obszar wiejski), Skwierzyna (obszar wiejski), Zwierzyn,
- w gminach o niskim stopniu skanalizowania, w których dostęp do sieci wynosi mniej niż 30%¹⁹²:
  - o Bojadła, Brzeźnica, Bytom Odrzański (obszar wiejski), Cybinka (obszar wiejski), Dąbie, Deszczno, Drezdenko (obszar wiejski), Gubin, Iłowa (obszar wiejski), Jasień, Kolsko, Kożuchów (obszar wiejski), Krosno Odrzańskie (obszar wiejski), Lipinki Łużyckie, Lubiszyn, Maszewo, Nowe Miasteczko (obszar wiejski), Nowogród Bobrzański (obszar wiejski), Przewóz, Rzepin (obszar wiejski), Siedlisko, Sława (obszar wiejski), Stare Kurowo, Strzelce Krajeńskie (obszar wiejski), Trzciel (obszar wiejski), Trzebiechów, Trzebiel, Witnica (obszar wiejski), Wschowa (obszar wiejski), Wymiarki, Zabór, Żary.

Systematyczny rozwój przedsięwzięć związanych z rozbudową zbiorczych sieci kanalizacyjnych i wodociagowych oraz budową i modernizacją oczyszczalni ścieków wpływa pozytywnie zarówno na rozwój gospodarczy regionu, jak i jakość środowiska przyrodniczego. W nawiązaniu do zapisów IV Aktualizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych inwestycjami planowanymi do realizacji są:

- budowa oczyszczalni ścieków – aglomeracja Kargowa, m. Kęszycza Leśna (gm. Międzyrzecz);
- rozbudowa, modernizacja oczyszczalni ścieków – m. Bytom Odrzański (gm. Bytom Odrzański), m. Cibórz (gm. Skape), m. Dobiegniew (gm. Dobiegniew), m. Golaszyn (gm. Nowe Miasteczko), m. Jasień (gm. Jasień), m. Kostrzyn nad Odrą (gm. Kostrzyn nad Odrą), m. Lubniewice (gm. Lubniewice), m. Lubsko (gm. Lubsko), m. Nowogród Bobrzański (gm. Nowogród Bobrzański), m. Nowy Świat (gm. Sulechów), m. Ośno Lubuskie (gm. Ośno Lubuskie), m. Stare Kurowo (gm. Stare Kurowo), m. Sulęcín (gm. Sulęcín), m. Słubice (gm. Słubice), m. Św. Wojciech (gm. Międzyrzecz), m. Świdnica (gm. Świdnica), m. Trzebiechów (gm. Trzebiechów), m. Rzepin (gm. Rzepin), m. Wędrzyn (gm. Sulęcín), m. Zbąszynek (gm. Zbąszynek), miasto Gorzów Wlkp., miasto Zielona Góra;
- budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury kanalizacyjnej – aglomeracja Nowe Miasteczko, aglomeracja Nowogród Bobrzański, gm. Ośno Lubuskie, aglomeracja Sława, aglomeracja Słubice, aglomeracja Stare Kurowo, aglomeracja Sulęcín, gm. Lubsko, gm. Rzepin, gm. Szprotawa, gm. Pszczew, m. Gubin, m. Grąsy (gm. Dobiegniew), m. Krzeszyce (gm. Krzeszyce), m. Mycielin, m. Rudziny, m. Stara Jabłona, m. Sucha Dolna (gm. Niegosławice), m. Białcz, m. Pyrzany, m. Nowiny Wielkie, m. Białczyk (gm. Witnica), m. Bytom Odrzański (gm. Bytom Odrzański), m. Gozdnicza (gm. Gozdnicza), m. Jasień (gm. Jasień), m. Kostrzyn nad Odrą (gm. Kostrzyn nad Odrą), m. Krężoły (gm. Sulechów), m. Nowy Świat (gm. Sulechów), m. Raclaw (gm. Bogdaniec), m. Świdnica (gm. Świdnica), m. Trzebiechów (gm. Trzebiechów), m. Wilkanowo (gm. Świdnica), m. Zbąszynek (gm. Zbąszynek), miasto Gorzów Wlkp., miasto Zielona Góra;
- budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury wodociagowej – aglomeracja Ośno Lubuskie, aglomeracja Sława, aglomeracja Słubice, aglomeracja Zielona Góra (Czarkowo-Łężyca i Krępa), m. Bytom Odrzański (gm. Bytom Odrzański);

Ponadto w zakresie sieci wodociagowej planowana jest:

¹⁹⁰ na podstawie danych z GUS – stan na 31.12.2014 r.

¹⁹¹ ibidem

¹⁹² ibidem

- budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury wodociągowej – Związek Celowy Gmin MG-6, m. Raclaw, m. Stanowice (gm. Bogdaniec), m. Wilkanowo (gm. Świdnica) m. Bytom Odrzański (gm. Bytom Odrzański), m. Zielona Góra (Czarkowo-Łężyca i Krępa), gm. Sława, gm. Słubice;
- budowa, rozbudowa lub modernizacja ujęć wody oraz urządzeń jej uzdatniania, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów niezwodociągowanych – miasto Zielona Góra, gm. Bogdaniec, m. Glisno, m. Rogi (gm. Lubniewice).

Gospodarka odpadami

Kierunek 12. Rozwój gospodarki odpadami

Działania

1. Utrzymanie i modernizacja istniejących regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych w regionach gospodarki odpadami;
2. Utrzymanie i modernizacja zastępczych regionalnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych w regionach gospodarki odpadami;
3. Modernizacja istniejących składowisk poprzez wprowadzenie instalacji bazujących na odzysku odpadów, kompostowaniu i ich przetwarzaniu;
4. Dostosowanie instalacji do odzysku i unieszkodliwiania odpadów do wymagań ochrony środowiska;
5. Usuwanie azbestu i wyrobów zawierających azbest poprzez realizację zapisów gminnych programów usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest;
6. Rekultywacja nieczynnych składowisk odpadów;
7. Likwidacja punktów nielegalnego składowania odpadów;
8. Ograniczenie ilości odpadów deponowanych na składowisko poprzez budowę instalacji do termicznego przekształcania odpadów wraz z odzyskiem energii;
9. Podniesienie skuteczności selektywnej zbiórki odpadów poprzez utrzymanie i rozwój sieci punktów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych;
10. Prowadzenie wszelkich działań promocyjno-informacyjnych i szkoleniowych skierowanych do mieszkańców, przedsiębiorców oraz administracji rządowej i samorządowej;
11. Finansowe wsparcie projektów badawczych w zakresie gospodarki odpadami, zwłaszcza o charakterze aplikacyjnym, ukierunkowanych na bezpośrednie zastosowanie w praktyce.

Wszelkie działania w zakresie gospodarki odpadami podlegają zapisom zawartym w obowiązującym Planie gospodarki odpadami dla województwa lubuskiego. Dotyczą między innymi podziału województwa na regiony gospodarki odpadami wraz z regionalnymi instalacjami przetwarzania odpadów oraz instalacjami do zastępczej obsługi tych regionów, wyposażonych w instalacje do mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów, instalacje do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych, instalacje do przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych innych bioodpadów oraz instalacje do składowania odpadów. W województwie funkcjonuje 10 przedsiębiorstw pełniących funkcję regionalnej instalacji przetwarzania odpadów komunalnych, w tym 7 z nich posiada instalację do przetwarzania mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów komunalnych. Ze względu na przeprowadzone modernizacje Regionalnych Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK) istniejące składowiska mają wystarczającą pojemność, z tego względu nie ma konieczności lokalizowania nowych instalacji. Uzasadnieniem dla budowy nowych składowisk odpadów może być przekroczenie obecnych mocy przerobowych. Istotne jest, aby na etapie ich planowania wziąć pod uwagę uwarunkowania społeczne oraz środowiskowe.

Nowoczesna gospodarka odpadami polega na dążeniu do redukcji ilości powstających odpadów oraz prowadzeniu systemu selektywnej zbiórki odpadów w gospodarstwach domowych w celu wyodrębnienia ze strumienia odpadów wszelkich frakcji, które zostaną poddane odzyskowi. Objęcie wszystkich mieszkańców systemem selektywnego zbierania odpadów komunalnych pozwoli osiągnąć wymagane do 2020 r. poziomy odzysku i recyklingu wybranych frakcji odpadów w stosunku do masy odpadów wytworzonych w 1995 r. Uzupełnieniem dla tego systemu są istniejące punkty selektywnej zbiórki odpadów komunalnych (PSZOK). Skuteczność funkcjonowania PSZOK-ów w dużej mierze zależy od ich dostępności, z tego względu za celowe

wskazuje się utworzenie w każdej gminie co najmniej dwóch PSZOK-ów, a w przypadku braku takiej możliwości, zorganizowanie punktu mobilnego lub tymczasowego.

W celu ograniczenia ilości wytwarzanych odpadów poddawanych procesom unieszkodliwiania poprzez składowanie, należy dążyć do modernizacji funkcjonujących składowisk odpadów poprzez wdrażanie technologii bazujących na odzysku odpadów, kompostowaniu i ich przetwarzaniu, jak również umożliwiających uzyskanie energii z odpadów w procesie termicznego i biochemicznego przekształcenia. Jako potencjalne miejsce lokalizacji instalacji do termicznego przekształcania odpadów komunalnych wskazuje się zakład w Gorzowie Wlkp. lub zakład w Długoszynie¹⁹³.

Istotnym działaniem w zakresie ochrony zarówno zdrowia mieszkańców, jaki i środowiska przyrodniczego jest ograniczenie negatywnego oddziaływania azbestu i wyrobów zawierających azbest poprzez jego całkowite usunięcie do roku 2032. W tym celu niezbędna jest dokładna inwentaryzacja zasobów azbestowych we wszystkich gminach w ramach opracowanych programów usuwania azbestu. Ważnym działaniem jest organizacja szkoleń wśród mieszkańców, przedsiębiorców i pracowników administracji informujących o negatywnych skutkach oddziaływania wyrobów azbestowych, a także o obowiązku ich sukcesywnego usuwania. Docelowym składowiskiem w województwie lubuskim, na którym odpady niebezpieczne zawierające azbest powinny być deponowane jest składowisko w Gorzowie Wlkp.

Wśród działań w zakresie gospodarki odpadami, wpływających na poprawę jakości środowiska przyrodniczego wskazuje się zamknięcie oraz podjęcie prac rekultywacyjnych wszystkich nieczynnych składowisk odpadów oraz likwidację punktów nielegalnego składowania odpadów (w tym w miejscowości Czyżówek w gminie Iłowa). Przyczyni się to bezpośrednio do zahamowania degradacji gleb oraz wód powierzchniowych i podziemnych, zminimalizuje ujemny wpływ składowiska na powietrze atmosferyczne, a tym samym wpłynie na podniesienie wartości inwestycyjnej terenów sąsiednich.

Kompleksową politykę w zakresie gospodarki odpadami powinna uzupełniać organizacja projektów edukacyjnych, kampanii ekologicznych, festynów czy konkursów skierowanych do mieszkańców uwzględniająca temat świadomej konsumpcji, właściwego postępowania z odpadami oraz promująca ponowne wykorzystanie sprzętów w gospodarstwach domowych. Szkolenia informacyjne należy przeprowadzać również wśród przedsiębiorców, administracji rządowej i samorządowej w celu promocji systemów zarządzania środowiskowego oraz wprowadzania pro-środowiskowych technologii. Upowszechnianie dobrych praktyk dotyczących gospodarki odpadami powinno odbywać szczególnie na szczeblu lokalnym.

W przypadku zmiany przepisów dotyczących gospodarki odpadami, w szczególności Krajowego Planu Gospodarki Odpadami oraz Planu gospodarki odpadami dla województwa lubuskiego działania powinny być zgodne ze obowiązującymi przepisami.

8. Strefa obronności i bezpieczeństwa

Kierunki zagospodarowania przestrzennego w strefie obronności i bezpieczeństwa wynikają z realizacji zadań związanych z funkcjonowaniem sił zbrojnych oraz uwzględnieniem w zagospodarowaniu możliwości wystąpienia sytuacji kryzysowej. Działania, które zostały wyznaczone w ramach określonych kierunków mają głównie charakter planistyczny, zapewniający bezkolizyjne funkcjonowanie terenów zamkniętych, ochronę granicy państwowej, poprawę bezpieczeństwa publicznego oraz minimalizowanie negatywnych skutków zagrożeń naturalnych.

---

¹⁹³ Zgodnie z Planem gospodarki odpadami dla województwa lubuskiego na lata 2012-2017 z perspektywą do 2020 roku

Kierunek 1. Ochrona terenów zamkniętych oraz obiektów służących zapewnieniu bezpieczeństwa państwa

Działania

1. Wyznaczanie w lokalnych dokumentach planistycznych (studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) stref ochronnych wokół terenów zamkniętych oraz ustalenie ograniczeń w zagospodarowaniu;
2. Utrzymanie i rozbudowa sieci bezpieczeństwa granic (w tym przejść granicznych), budowa infrastruktury umożliwiającej realizację zadań Straży Granicznej pod kątem ewentualnego Tymczasowego Przywrócenia Kontroli Granicznej;
3. Zapewnienie przestrzennych warunków funkcjonowania obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa;
4. Utrzymanie elementów infrastruktury komunikacyjnej (dróg i kolei), w tym dróg międzypolygonowych;
5. Zapewnienie bezpieczeństwa ruchu lotniczego.

Szczególną rolę w zakresie bezpieczeństwa Państwa pełnią wojskowe tereny zamknięte, obejmujące:

- I grupa – kompleksy miejskie (położone wśród zwartej zabudowy),
- II grupa – kompleksy terenowe (koszarowe i składy oddalone od terenów zabudowanych, poligonowe, szkoleniowe garnizonowe, lotniskowe, wodne),
- III grupa – kompleksy posiadające indywidualną strefę ochronną.

Ochrona wojskowych terenów zamkniętych odbywać się będzie poprzez wyznaczenie w gminnych dokumentach planistycznych (studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) stref ochronnych wokół terenów zamkniętych oraz ustalenie, w uzgodnieniu z Szefem Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Zielonej Górze, ograniczeń w zagospodarowaniu i korzystaniu z terenów w granicach ww. stref ochronnych. Dla wszystkich grup wojskowych terenów zamkniętych powinny zostać wyznaczone strefy ochronne w odległości nie mniejszej niż 500 m od granic ewidencyjnych terenów zamkniętych. Na terenie stref ochronnych dla wszystkich grup zaleca się:

- nakaz uzgadniania rodzaju zabudowy oraz montażu urządzeń emitujących pole elektromagnetyczne z władzami wojskowymi,
- nakaz uzgadniania budowy i modernizacji sieci gazowej,
- nakaz uzgadniania budowy budynków wielkopowierzchniowych pokrytych blachą,
- nakaz budowy niskiej zabudowy w sąsiedztwie terenów zamkniętych,
- nakaz uzgadniania organizacji imprez masowych,
- nakaz uzgadniania dokumentacji budowlanych oraz planowanych do realizacji zadań inwestycyjnych z Rejonem Wsparcia Teleinformatycznego we Wrocławiu, w celu uniknięcia kolizji z infrastrukturą telekomunikacyjną resortu obrony narodowej,
- zakaz działalności związanej z produkcją i przechowywaniem materiałów wybuchowych, pirotechnicznych oraz chemicznych i biologicznych,
- zakaz działalności, w wyniku której powstaną drgania, wibracje.

Ponadto na terenie stref ochronnych dla grupy II (kompleksy terenowe) zaleca się:

- nakaz uzgadniania nasadzeń roślinności ograniczającej widoczność podejść do obiektów,
- zakaz wznoszenia wież, masztów oraz obiektów wysokich,
- zakaz budowy obiektów publicznych typu: szpital, placówki oświatowe, opiekuńcze, uzdrowiskowe, terenów rekreacyjno-wypoczynkowych, nowych linii kolejowych i dróg o znacznym natężeniu ruchu.

Dla kompleksów posiadających indywidualną strefę ochronną (III grupa) obowiązują nakazy i zakazy zgodnie z ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących dla poszczególnych kompleksów.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa i obronności konieczne jest utrzymanie elementów infrastruktury komunikacyjnej, głównie dróg i kolei, potrzebnych do przewozu m.in. obiektów zbrojnych lub ewakuacji w czasach konfliktu zbrojnego. Priorytetowe jest utrzymanie istniejącego przebiegu dróg międzypolygonowych, łączących poligony Żagań-Świętoszów z poligonem w Drawsku Pomorskim (woj. zachodniopomorskie) oraz Żagań-Świętoszów z Żaganiem, służących przemieszczaniu się pojazdów gąsienicowych, specjalnych, ponadnormatywnych, znajdujących się w wyposażeniu Wojsk Lądowych i Sił Powietrznych.

Istotną rolę w zakresie bezpieczeństwa Państwa pełnią również kolejowe tereny zamknięte, ustanowione przez Ministra Infrastruktury i Rozwoju. Ochrona kolejowych terenów zamkniętych odbywać się będzie poprzez wyznaczenie w gminnych dokumentach planistycznych (studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) stref ochronnych wokół terenów zamkniętych oraz ustalenie ograniczeń w zagospodarowaniu i korzystaniu z terenów w granicach ww. stref ochronnych, zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie transportu kolejowego. Na terenie stref ochronnych należy uwzględnić przede wszystkim:

- zachowanie odpowiednich odległości od linii kolejowych dla budowli i budynków, w tym budynków mieszkalnych, szpitali, domów opieki społecznej, obiektów rekreacyjno-sportowych, budynków związanych z wielogodzinnym pobytem dzieci i młodzieży, w kontekście zachowania norm dopuszczalnego hałasu w środowisku, określonych w przepisach odrębnych,
- zachowanie odpowiednich warunków sytuowania drzew i krzewów oraz wykonywania robót ziemnych w sąsiedztwie linii kolejowych, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Zapewnienie przestrzennych warunków funkcjonowania obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa dotyczy głównie ochrony granic państwa. Zabezpieczenie granic ma zapewnić spójny system bezpieczeństwa państwa i obywateli. Szczególnie ważne jest utrzymanie i rozbudowa sieci bezpieczeństwa granic państwa i przejść granicznych. Konieczne jest też zapewnienie przestrzennych warunków funkcjonowania i rozwoju placówek Straży Granicznej. W ramach budowy infrastruktury umożliwiającej realizację zadań Straży Granicznej pod kątem ewentualnego Tymczasowego Przywrócenia Kontroli Granicznej, wszystkie projekty powinny być uzgadniane ze Strażą Graniczną. W pierwszej kolejności nowe inwestycje powinny być usytuowane w miejscach, w których dotychczasowa infrastruktura usytuowana była po stronie państwa sąsiedniego (np. Zasieki, Łęknica).

W zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ruchu lotniczego ustala się:

- obiekty o wysokości równej i większej niż 100 m nad poziom terenu, stanowią przeszkody lotnicze i ze względu na zapewnienie warunków bezpieczeństwa ruchu cywilnych statków powietrznych muszą być zgłoszone Prezesowi Urzędu Lotnictwa Cywilnego oraz szefostwu Służby Ruchu Lotniczego Sił Zbrojnych RP,
- wszelkie projektowane obiekty stałe i tymczasowe o wysokości równej i większej od 50 m nad poziom terenu podlegają zgłoszeniu do Szefostwa Służby Ruchu Lotniczego Sił Zbrojnych RP, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę tych obiektów.

Bezpieczeństwo ruchu lotniczego będzie również zapewnione poprzez uwzględnienie w lokalnych dokumentach planistycznych obszarów ograniczenia wysokości zabudowy. Na terenie województwa lubuskiego dotyczy to:

- lotniska użytku publicznego certyfikowanego – Zielona Góra/Babimost (Przedsiębiorstwo Państwowe „Porty Lotnicze”),
- lotniska wyłącznego, zarządzane przez Aeroklub Polski – Przylep k/Zielonej Góry.

Lądowiska dla których należy określić ograniczenia wysokości:

- Lipki Wielkie (gm. Santok), lądowisko samolotowe (Państwowe Gospodarstwo Leśne Nadleśnictwo Karwin),
- Grabowiec (gm. Świdnica), lądowisko samolotowe (Lasy Państwowe Nadleśnictwo Krzystkowiec),
- Zielona Góra-szpital, lądowisko śmigłowcowe, sanitarne (Wojewódzki Szpital Kliniczny im. Karola Marcinkowskiego w Zielonej Górze Sp. z o.o.),
- Rzepin-szpital, lądowisko śmigłowcowe (Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe Nadleśnictwo Rzepin),
- Sulęcín-szpital, lądowisko śmigłowcowe, sanitarne (Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Sulęcínie),
- Żary-szpital, lądowisko śmigłowcowe, sanitarne, wojskowe (105 Szpital Wojskowy z Przychodnią, Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Żarach),
- Nowa Sól-szpital, lądowisko śmigłowcowe, sanitarne (Wielospecjalistyczny Szpital Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Nowej Soli),
- Ulim (gm. Deszczno), lądowisko samolotowe (prywatne),
- Gorzów Wlkp.-szpital, lądowisko śmigłowcowe, sanitarne (Wielospecjalistyczny Szpital Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. Sp. z o.o.).

Ponadto na terenie województwa w mieście Słubice i Dreżdenko znajdują się pomoce radionawigacyjne do celów wojskowych, dla których ustala się ochronę.

Kierunek 2. Poprawa bezpieczeństwa publicznego

Działania

1. Utrzymanie i rozbudowa sieci zarządzania kryzysowego;
2. Poprawa integracji systemu ratownictwa cywilnego;
3. Zapewnienie odpowiednich warunków funkcjonowania zakładów stwarzających zagrożenie wystąpienia poważnej awarii przemysłowej oraz prowadzenia transportu materiałów niebezpiecznych.

W zakresie zarządzania kryzysowego plan ustala:

- wspieranie działań Wojewódzkiego Centrum Zarządzania Kryzysowego,
- utrzymanie i rozwój aplikacji: „Regionalny System Ostrzegania” (RSO), „Bezpieczne Lubuskie” oraz „Centralna Aplikacja Raportująca” (CAR),
- stałe nadzorowanie i monitorowanie imprez masowych (w tym głównie Przystanku Woodstock),
- nadzór oraz koordynacja działań w zakresie realizacji rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej”,
- wspieranie działań mających na celu minimalizowanie skutków klęsk żywiołowych.

Poprawa integracji systemu ratownictwa cywilnego obejmuje głównie wspieranie i rozwój Wojewódzkiego Centrum Powiadamiania Ratunkowego.

W zakresie zapewnienia odpowiednich warunków funkcjonowania zakładów stwarzających zagrożenie wystąpienia poważnej awarii przemysłowej oraz prowadzenia transportu materiałów niebezpiecznych najważniejszym zadaniem jest zapobieganie zdarzeniom mogącym powodować awarie oraz ograniczenie ich skutków dla ludzi i środowiska. W związku z tym plan wskazuje:

- lokalizowanie zakładów stwarzających zagrożenie wystąpienia poważnej awarii przemysłowej w bezpiecznej odległości od siebie oraz od zabudowy mieszkaniowej, obiektów użyteczności publicznej, budynków zamieszkania zbiorowego, dróg krajowych i linii kolejowych o znaczeniu państwowym,
- sukcesywne przenoszenie zakładów stwarzających ryzyko poważnej awarii z terenów zabudowy mieszkaniowo-usługowej,

- zakaz lokalizacji zakładów dużego i zwiększonego ryzyka poważnej awarii na terenach szczególnego zagrożenia powodzią,
- prowadzenie transportu materiałów niebezpiecznych poza terenami o największej gęstości zaludnienia.

Warunkiem dopuszczenia realizacji inwestycji stwarzających zagrożenie wystąpienia poważnej awarii przemysłowej na danym terenie jest m.in. zachowanie bezpiecznej odległości od linii kolejowych o znaczeniu państwowym. W celu zapewnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa ludzi i środowiska, na etapie lokalizowania konkretnego zakładu należy wskazać:

- bezpieczne odległości, jakie należy zachować od terenów zabudowy i od linii kolejowej, uwzględniające istniejące obiekty, formy ochrony przyrody zlokalizowane w ich sąsiedztwie,
- kategorie i rodzaje substancji niebezpiecznych mogących znaleźć się w zakładach,
- scenariusze potencjalnych poważnych awarii, które mogą wystąpić na terenie zakładów,
- parametry graniczne oddziaływania poważnych awarii w odniesieniu do natężenia promieniowania cieplnego, skutki oddziaływania nadciśnienia oraz skutki toksyczne.

Kierunek 3. Zahamowanie wzrostu i minimalizacja istniejącego ryzyka powodziowego

Działania

1. Ograniczenie wzrostu zagospodarowania na obszarach zagrożonych powodzią;
2. Określenie warunków możliwego zagospodarowywania obszarów chronionych obwałowaniami;
3. Identyfikacja obszarów zagrożonych lokalnymi podtopieniami;
4. Utrzymanie oraz zwiększanie istniejącej zdolności retencyjnej zlewni w regionie wodnym;
5. Działania ograniczające zagrożenie powodziowe, skierowane w pierwszej kolejności na obszary problemowe wyznaczone w planie zarządzania ryzykiem powodziowym;
6. Poprawa systemu zarządzania ryzykiem powodziowym.

Podstawowymi dokumentami identyfikującymi obszary szczególnego zagrożenia powodzią są mapy zagrożenia powodziowego oraz mapy ryzyka powodziowego, na podstawie których opracowano Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry (PZRP), stanowiący zbiór działań służących minimalizacji zidentyfikowanych zagrożeń. Ponadto dla rzek Pliszki, Ilanki, Myśli, Konotopy, Kanału Lubońskiego wciąż aktualne są studia ochrony przeciwpowodziowej.

Najbardziej skutecznym sposobem ochrony przed zalaniem wodami powodziowymi jest zakaz zabudowy, który zgodnie z Prawem wodnym dotyczy obszarów szczególnego zagrożenia powodziowego – o prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi raz na sto lat i raz na dziesięć lat. Ponadto wskazuje się, aby ograniczać zabudowę na terenach o mniejszym prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi (raz na 500 lat) oraz na terenach narażonych na zalanie w przypadku przerwania wałów, dotyczy to przede wszystkim obiektów o charakterze społecznym i obiektów zagrażających środowisku. Na terenach zabudowanych szczególnie zagrożonych powodzią wskazane jest również opracowanie programu wykupów i przesiedleń.

Odrębnym od powodzi zagadnieniem jest występowanie lokalnych podtopień, powstających na ciekach w okresach nadwyżek opadów atmosferycznych lub gwałtownych spływów wód roztopowych. Takie zjawiska występują lokalnie na terenach zainwestowanych a ich główną przyczyną jest brak lub nieprawidłowe funkcjonowanie systemu odprowadzania czy retencjonowania wód. Wskazuje się przeprowadzenie prac studialnych, mających na celu identyfikację obszarów zagrożonych i wskazanie sposobów zmniejszenia lub eliminacji zagrożenia.

Istotnym problemem jest zbyt niska retencja zlewni, która sprawia, że wezbrania są większe i szybciej osiągają kulminację. Podnoszenie możliwości naturalnej retencji dotyczy zwiększania powierzchni terenów zalesionych, przekształcania terenów rolnych w dolinach rzek w trwałe użytki zielone oraz zmniejszenia spływu

wód z powierzchni utwardzonych na terenach zabudowanych. Wskazuje się m.in. opracowanie szczegółowej analizy i projektu możliwości zwiększenia retencji dla Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry.

W planie zarządzania ryzykiem powodziowym na podstawie analizy rozkładu przestrzennego zagrożenia i ryzyka powodziowego wyodrębniono obszary problemowe – o najwyższym ryzyku powodziowym. Obszary te są priorytetowe i działania ograniczające zagrożenie powodziowe powinny być skierowane do nich w pierwszej kolejności. Są to:

- Słubice, gdzie wskazuje się działania dotyczące odbudowy cieków, umacniania, rozbudowy i budowy wałów przeciwpowodziowych,
- Kostrzyn – Słońsk, gdzie wskazuje się rozbudowę wałów i polderu (Warniki), odbudowę budowli regulacyjnych i roboty regulacyjne na Warcie (od m. Kostrzyn nad Odrą do m. Santok) i na Noteci,
- Gorzów Wlkp., gdzie wskazuje się regulację Warty,
- Drezdenko, gdzie wskazuje się budowę brakujących odcinków i modernizacja istniejących wałów przeciwpowodziowych w m. Drezdenko,
- Gubin, gdzie wskazuje się zwiększenie rozstawu wałów Nysy Łużyckiej powyżej Gubina i zabezpieczenie przed powodzią m. Gubin wraz z ujściowym odcinkiem rz. Lubszy,
- Krosno Odrzańskie, gdzie wskazuje się budowę wałów, rozbudowę kanałów ulgi i umocnienia na lewym brzegu Odry,
- Nowa Sól – Otyń, gdzie wskazuje się rozsuniecie obwałowań, regulację koryta Czarnej Strugi z rozbudową wałów przeciwpowodziowych i budowę przepompowni oraz odbudowę i modernizację wału przeciwpowodziowego Odry w Kielczu,
- Przewóz, gdzie wskazuje się budowę obwałowań prawostronnych na Nysie Łużyckiej,
- Wężysko – Chlebowo, gdzie wskazuje się budowę lewostronnego wału przeciwpowodziowego Odry, rozsuniecie obwałowań,
- Żagań, Szprotawa, gdzie nie wskazuje się działań technicznych, a wariant polegający na zmianie sposobu rolniczego z roli na użytki zielone.

W PZRP dla wszystkich zlewni planistycznych w województwie lubuskim ustanowiono wysoki priorytet dla poprawy systemu zarządzania ryzykiem powodziowym. Należy przede wszystkim dążyć do budowy i usprawniania lokalnych systemów ostrzegania przed powodzią, doskonalenia planów zarządzania kryzysowego oraz wypracowania wytycznych dotyczących likwidacji szkód.

Ponadto inwestycje z zakresu ochrony przeciwpowodziowej określono m.in. w Planie gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry i Masterplanie dla obszaru dorzecza Odry.

X. Plany zagospodarowania przestrzennego miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich

Podstawą sporządzenia planów zagospodarowania przestrzennego miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich jest ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.), gdzie ustawodawca przywołuje pojęcie obszaru funkcjonalnego jako *obszaru szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiącego zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju*. Ze względu na funkcję, jaką pełnią Gorzów Wlkp. i Zielona Góra w strukturze województwa lubuskiego, obszary funkcjonalne, które tworzą wraz z gminami sąsiadującymi zostały określone jako miejskie obszary funkcjonalne ośrodka wojewódzkiego, przez co należy rozumieć *typ obszaru funkcjonalnego obejmującego miasto będące siedzibą*

władz samorządu województwa lub wojewody oraz jego bezpośrednie otoczenie powiązane z nim funkcjonalnie¹⁹⁴.

Plany zagospodarowania przestrzennego miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich Gorzów Wlkp. i Zielona Góra (PZP MOF OW Gorzów Wlkp., PZP MOF OW Zielona Góra) stanowią integralną część Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego (PZPWL), jednocześnie będąc narzędziem wspólnej polityki przestrzennej samorządów lokalnych. Celem opracowania PZP MOF OW Gorzów Wlkp. i PZP MOF OW Zielona Góra jest stworzenie zintegrowanych dokumentów planistycznych, tworzących spójną wizję zagospodarowania przestrzennego obszarów. Optymalne rozmieszczenie poszczególnych funkcji na obszarach MOF OW Gorzów Wlkp. i MOF OW Zielona Góra zapewni zrównoważony rozwój i koordynację polityki przestrzennej. Plany wskazują kierunki działań, jakie należy podjąć w celu stworzenia spójnych wewnętrznie jednostek funkcjonalnych. Zasięg terytorialny MOF OW Gorzów Wlkp. i MOF OW Zielona Góra został wyznaczony na podstawie *Raportu metodycznego określającego metodykę badań i dobór kryteriów delimitujących obszary funkcjonalne województwa lubuskiego* oraz dokumentu *Obszary funkcjonalne województwa lubuskiego wraz z obszarami strategicznej interwencji*.

Kierunki polityki przestrzennej MOF OW Gorzów Wlkp. i MOF OW Zielona Góra muszą uwzględniać założenia dokumentów strategicznych wszystkich szczebli – unijnego, krajowego, regionalnego i lokalnego, w tym: *Strategia Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.* oraz *Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Gorzowa Wlkp.*, *Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Zielonej Góry*. W powyższych opracowaniach wyznaczono strategiczne cele rozwoju, w które wpisują się wskazane kierunki zagospodarowania przestrzennego MOF OW Gorzów Wlkp. i MOF OW Zielona Góra.

1. Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Gorzów Wlkp.

Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego MOF OW Gorzów Wlkp.

W Planie przeanalizowano uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne MOF OW Gorzów Wlkp. Odniesiono się do położenia obszaru na tle kraju i regionu, powiązań regionalnych i ponadregionalnych, demografii, sieci osadniczej i struktury funkcjonalno-przestrzennej, systemu przyrodniczego, ochrony dziedzictwa kulturowego i turystyki, strefy społeczno-gospodarczej, komunikacji i transportu, infrastruktury technicznej, strefy obronności i bezpieczeństwa, lokalnych polityk rozwoju. W odniesieniu do poszczególnych stref funkcjonalnych przedstawiono syntezę uwarunkowań w podziale na ograniczenia i bariery rozwoju przestrzennego oraz czynniki determinujące rozwój MOF OW Gorzów Wlkp.

W zakresie strefy obejmującej **terytorium, ludność, osadnictwo i ład przestrzenny** jako główne bariery rozwoju przestrzennego wymieniono malejącą tendencję przyrostu naturalnego, rosnący wskaźnik obciążenia demograficznego, wyludnianie się miasta Gorzów Wlkp. i postępujące zjawisko suburbanizacji, przyczyniające się do niekontrolowanego przyrostu terenów mieszkaniowych i rozpraszania zabudowy na terenach wiejskich, mały stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego i brak kompleksowego podejścia do problematyki sporządzania planów miejscowych, co utrudnia prowadzenie spójnej polityki przestrzennej. Wśród czynników determinujących rozwój zauważalne jest dodatnie saldo migracji, stosunkowo równomierna sieć osadnicza, z Gorzowem Wlkp. jako ośrodkiem centralnym, spójny układ przestrzenny o niewielkich odległościach pomiędzy poszczególnymi miejscowościami, dobra dostępność komunikacyjna, możliwość rozwoju oferty inwestycyjnej poszczególnych gmin.

¹⁹⁴ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.)

W zakresie **strefy przyrodniczej** ograniczeniami rozwoju przestrzennego są przede wszystkim położenie części terenu w obszarze szczególnego zagrożenia powodzią, niezadowalająca jakość wód podziemnych, duży udział obszarowych form ochrony przyrody – liczne ograniczenia wynikające z nakazów i zakazów dotyczących zagospodarowania i użytkowania tych terenów. Główne czynniki determinujące rozwój to korzystny klimat z długim okresem wegetacyjnym, zapewniający dogodne warunki dla rozwoju rolnictwa, duży udział gruntów rolnych i gleb o dobrych klasach bonitacyjnych oraz pastwisk, zasoby surowców energetycznych (złóża gazu ziemnego oraz ropy naftowej), duży udział terenów cennych przyrodniczo i krajobrazowo oraz kompleksów leśnych, stanowiących szansę dla rozwoju turystyki, żeglowne doliny Warty i Noteci – możliwość rozwoju turystyki i transportu rzecznoego.

W zakresie **strefy kulturowej** wśród barier rozwoju przestrzennego wymieniono niewystarczające działania ochronne i renowacyjne obiektów zabytkowych, brak odpowiedniego wyeksponowania i wykorzystania obiektów zlokalizowanych w historycznej części Gorzowa Wlkp. (rejon Starego i Nowego Miasta), brak objęcia ochroną cennych obiektów oraz układów przestrzennych (zwłaszcza ruralistycznych) o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego regionu, nieaktualność gminnych ewidencji zabytków i brak odpowiednich programów chroniących zasób zabytkowy. Czynniki determinującymi rozwój są m.in. występowanie atrakcyjnych zabytków dziedzictwa kulturowego i ich skupienie na stosunkowo niewielkim obszarze, co daje możliwość koncentracji działań ochronnych, renowacyjnych i promocyjnych, występowanie różnorodnych form zabytków i krajobrazów kulturowych, lokalizacja parku kulturowego Dolina Trzech Młynów w gminie Bogdaniec, dogodne położenie względem rzek Warty i Noteci oraz form ochrony przyrody pod kątem turystycznym, organizacja licznych przedsięwzięć kulturalnych integrujących społeczność lokalną.

W zakresie **strefy społeczno-gospodarczej** jako główne bariery rozwoju przestrzennego wymieniono niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową, wysokie bezrobocie wśród osób młodych, niewystarczający poziom oraz wadliwą strukturę kwalifikacji zawodowych, brak silnego ośrodka akademickiego, niesatysfakcjonujący stan techniczny obiektów sportowych zlokalizowanych na terenach gmin wiejskich, brak wykorzystania potencjału turystycznego. Wśród czynników determinujących rozwój zauważalne jest korzystne położenie obszaru względem zachodniej granicy państwa oraz względem aglomeracji berlińskiej, poznańskiej i szczecińskiej, położenie przy skrzyżowaniu ważnych korytarzy transportowych, wspieranie potencjału innowacyjnego regionu z uwzględnieniem działalności Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego Park Naukowo-Technologiczny, potencjalne tereny pod inwestycje i dogodne warunki rozwoju gospodarczego, dostosowywanie programów nauczania do potrzeb rynku pracy, bogate tradycje przemysłowe Gorzowa Wlkp.

W zakresie **komunikacji i transportu** ograniczeniami rozwoju przestrzennego są zły stan techniczny niektórych dróg wojewódzkich i powiatowych, duże natężenie ruchu kołowego, brak północnej obwodnicy miasta i obejść na drogach wojewódzkich, niewielkie wykorzystanie systemu kolejowego do przewozu osób i towarów, niewielka liczba połączeń kolejowych z resztą regionu i kraju, zły stan techniczny dróg wodnych Warty i Noteci oraz portu rzecznoego w Gorzowie Wlkp., spadek liczby osób korzystających z komunikacji publicznej, zmniejszenie znaczenia transportu zbiorowego w ogóle przewozów pasażerskich i brak konkurencyjności w porównaniu z transportem indywidualnym, brak spójnej sieci dróg rowerowych. Główne czynniki determinujące rozwój to położenie wzdłuż korytarza transportowego Bałtyk – Adriatyk, równomiernie rozwinięty układ drogowy zapewniający dogodne połączenia wewnętrzne i zewnętrzne, w tym bezpośrednie połączenie kolejowe z Berlinem oraz analizowany przebieg kolei dużych prędkości, obecność międzynarodowej drogi wodnej E70 Warta – Noteć, zwiększająca się długość i jakość infrastruktury rowerowej oraz dogodne położenie do rozwoju turystyki rowerowej oraz przewozów turystycznych drogą wodną.

W zakresie **infrastruktury technicznej** wśród barier rozwoju przestrzennego wymieniono zbyt wolno rozbudowywaną sieć kanalizacyjną, dużą dysproporcję w rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej do zbiorowego odprowadzania ścieków między obszarami miejskimi i wiejskimi, występowanie nielegalnych składowisk odpadów

pomimo obowiązującego systemu gospodarki odpadami, pokrywanie zapotrzebowania na moc ciepłą w gminach wiejskich z indywidualnych źródeł (często opalanych węglem), zróżnicowany dostęp do rozdzielczej sieci gazowej. Czynniki determinującymi rozwój są wzrost długości sieci wodociągowej, duże rezerwy wydajności ujęć wód podziemnych, co pozwala na dalszą rozbudowę sieci wodociągowej, znaczny wzrost długości czynnej sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich, wzrost liczby odpadów poddawanych odzyskowi, które zostały zebrane selektywnie, funkcjonująca kopalnia ropy naftowej KRN Jeniniec, wykorzystywanie przez elektrociepłownię Gorzów jako paliwa i nośnika energii pierwotnej głównie gazu ziemnego ze złóż krajowych, bardzo korzystne warunki do rozwoju energii odnawialnej, zwłaszcza wiatrowej.

W zakresie **strefy obronności i bezpieczeństwa państwa** jako główne bariery rozwoju przestrzennego wymieniono brak przedsiębiorstw o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym, koncentrację instytucji z zakresu bezpieczeństwa publicznego w Gorzowie Wlkp., nieobecność jednostek wojskowych na obszarze MOF OW Gorzów Wlkp. Do czynników determinujących rozwój zaliczono występowanie terenów zamkniętych, przez które przebiegają linie kolejowe, oraz przeznaczonych na potrzeby służb.

Wizja i możliwości rozwoju MOF OW Gorzów Wlkp.

Uwzględniając przeanalizowane uwarunkowania oraz założenia dokumentów strategicznych, wskazano trzy możliwe scenariusze rozwoju MOF OW Gorzów Wlkp.:

1. Rozwój oparty na kreowaniu potencjału innowacyjnego, głównie poprzez podniesienie poziomu infrastruktury społecznej i stworzenie warunków dla rozwoju twórczego kapitału ludzkiego, rewitalizację zdegradowanych zespołów miejskich i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału turystycznego, opartego na walorach kulturowych i przyrodniczych.
2. Rozwój oparty na gospodarce innowacyjnej przy wykorzystaniu tradycji przemysłowych miast i wykwalifikowanej kadry zawodowej, wykształconej dzięki działaniom na rzecz szkolnictwa związanego z potencjałem obszaru oraz w oparciu o działalność badawczo-rozwojową.
3. Wielokierunkowy rozwój oparty na budowaniu klasy kreatywnej i rozwoju nowoczesnej gospodarki innowacyjnej, w oparciu o nowoczesne technologie i współpracę ponadregionalną oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów w obrębie wszystkich stref funkcjonalno-przestrzennych.

Trzeci scenariusz stanowi wypadkową dwóch pierwszych wariantów i wymaga podjęcia działań wpisanych w obydwie wcześniej nakreślone ścieżki rozwoju obszaru funkcjonalnego. Stanowi on scenariusz o najdalszym horyzoncie czasowym, najszerzej nakreśla dążenia rozwojowe, wyznaczając tym samym najbardziej prawdopodobny kierunek wzrostu obszaru funkcjonalnego. W oparciu o założenia tego scenariusza oraz wytyczne dokumentów wyższego rzędu określono następującą wizję rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego MOF OW Gorzów Wlkp.:

W 2030 roku Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzowa Wlkp. jest liderem kreatywności w regionie, stanowi atrakcyjny ośrodek kulturalny, zapewniając swoim mieszkańcom możliwość rozwoju osobistego i zawodowego, dostęp do usług o wysokim standardzie oraz korzystanie z walorów przyrodniczo kulturowych regionu.

Efektywne działania i współpraca przedsiębiorców oraz samorządu lokalnego zapewniły rozwój gospodarki innowacyjnej, opartej na wiedzy i pozwoliły w pełni wykorzystać potencjał obszaru, jego tradycje przemysłowe, położenie i dostępność komunikacyjną.

Wykorzystanie innowacyjnego potencjału, nowoczesnych technologii i osiągnięć nauki pozwoliło na wypromowanie obszaru jako atrakcyjnego miejsca do zamieszkania i rozwoju klasy kreatywnej, zapewniając dynamiczny wzrost gospodarczy, oparty na potencjale intelektualnym jego mieszkańców.

W zaproponowanej wizji główny nacisk kładzie się na rozwój gospodarki innowacyjnej opartej na wiedzy, przy jednoczesnym wykorzystaniu tradycji przemysłowego obszaru, jego położenia i dostępności komunikacyjnej. Wykorzystanie innowacyjnego potencjału, nowoczesnych technologii i osiągnięć nauki pozwoli na wypromowanie obszaru jako atrakcyjnego miejsca do zamieszkania, zapewniając dynamiczny wzrost gospodarczy, oparty na potencjale intelektualnym jego mieszkańców. Wyznaczona wizja i wybrany scenariusz rozwoju wymagają realizacji działań według zaplanowanej strategii. Jako główne cele strategiczne rozwoju przestrzennego MOF OW Gorzów Wlkp. wskazano budowanie trwałej przewagi konkurencyjnej oraz zrównoważone kształtowanie podstawowych funkcji obszaru. W ramach celów strategicznych zaproponowano cele operacyjne, które zostaną osiągnięte poprzez realizację wyznaczonych kierunków rozwoju w poszczególnych strefach, do których przypisano bardziej szczegółowe działania.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego MOF OW Gorzów Wlkp.

W zakresie **osadnictwa i ładu przestrzennego** jako kierunek rozwoju MOF OW Gorzów Wlkp. przyjęto prowadzenie spójnej polityki kształtowania przestrzeni w wyszczególnionych strefach funkcjonalno-przestrzennych: śródmiejskiej, miejskiej, podmiejskiej, produkcyjnej, zabudowy wiejskiej i rolniczej przestrzeni produkcyjnej, przyrodniczej. Powyższe strefy, jako tereny o podobnej strukturze przestrzennej, wykazujące wspólne cechy w zakresie intensywności zagospodarowania oraz dominującej funkcji, należy traktować jako obszary o zbliżonych potencjałach i możliwościach rozwoju. Dla każdej ze stref funkcjonalno-przestrzennych przewidziano odrębne działania, mające na celu takie kształtowanie przestrzeni, które pozwoli na osiągnięcie zrównoważonego rozwoju głównych ośrodków osadniczych traktowanych osobno, jak również w sieci powiązań, uwzględniając wzajemne relacje i związki funkcjonalno-przestrzenne.

W zakresie **systemu przyrodniczego** przyjęto siedem kierunków rozwoju, wśród których są ochrona i kształtowanie systemu przyrodniczego, zapewnienie jego spójności i ciągłości, ochrona walorów przyrody ożywionej, poprawa klimatu akustycznego, racjonalne gospodarowanie i ochrona zasobów wód powierzchniowych i podziemnych oraz złóż kopalin, wspieranie rozwoju rolnictwa. Racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych oznacza utrzymanie odpowiedniej ilości i jakości poszczególnych elementów środowiska oraz ich wzajemnych powiązań. Naczelną zasadą gospodarowania zasobami jest rozwój zrównoważony, który zapewnia trwałość podstawowych procesów przyrodniczych i gwarantuje zaspokojenie potrzeb społeczności.

W zakresie **ochrony dziedzictwa kulturowego i turystyki** przyjęto pięć kierunków rozwoju, do których należą odpowiednie zarządzanie i wykorzystanie oraz ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, tworzenie spójnego i harmonijnego krajobrazu kulturowego, kształtowanie tożsamości kulturowej, kompleksowa rewitalizacja terenów zdegradowanych. Obiekty zabytkowe, przy odpowiedniej promocji, stopniu udostępnienia oraz wykorzystaniu ich wartości kulturowych, mogą stanowić istotny czynnik rozwoju gospodarczego i społecznego całego obszaru MOF OW Gorzów Wlkp.

W zakresie **strefy społeczno-gospodarczej** przyjęto sześć kierunków rozwoju: wzmocnienie potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego, zmniejszenie bezrobocia i zwiększenie aktywności zawodowej ludności, rozwój kapitału ludzkiego poprzez inwestycje służące edukacji, inwestycje w służbę zdrowia, rozwój infrastruktury sportowej oraz turystyki. Działania podejmowane w ramach tej strefy są kluczowe dla ożywienia regionu. Prowadzą do rozwoju społeczno-gospodarczego, poprzez wprowadzanie zmian udoskonalających istniejące zjawiska oraz kreowanie nowych. Wskazane kierunki rozwoju obejmują działania w różnych dziedzinach, do których należą m.in. usługi, edukacja, ochrona zdrowia, aktywność sportowa, turystyka, bezpieczeństwo publiczne, tereny inwestycyjne, strefy gospodarcze oraz rynek pracy.

W zakresie **komunikacji i transportu** przyjęte kierunki rozwoju obejmują poprawę dostępności zewnętrznej oraz wewnętrznej MOF OW Gorzów Wlkp. w zakresie komunikacji drogowej, kolejowej transportu rzecznego, rowerowego i zbiorowego. Układ połączeń komunikacyjnych obszaru wynika zarówno z jego

położenia względem większych ośrodków miejskich, jak i wewnętrznych powiązań lokalnych pomiędzy Gorzowem Wlkp. a gminami wchodzącymi w skład obszaru funkcjonalnego. Nadrzędnym celem w zakresie komunikacji jest utrzymanie, usprawnianie i uzupełnianie zintegrowanej sieci połączeń zarówno lokalnych jak i ponadlokalnych, pozwalającej na swobodny i zrównoważony rozwój obszaru.

W zakresie **infrastruktury technicznej** przyjęto sześć kierunków rozwoju, wśród których są wzrost bezpieczeństwa energetycznego, zmniejszenie emisyjności gospodarki, rozwój infrastruktury wodociągowej i kanalizacji sanitarnej, wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, racjonalne gospodarowanie odpadami, ograniczenie ilości składowanych odpadów. Obszary wyposażone w odpowiednią infrastrukturę techniczną są bardziej atrakcyjne pod względem inwestycyjnym. Rozwój systemów infrastruktury technicznej wpływa także na stan środowiska, pozwala na jego ochronę i zrównoważony rozwój. Ze względu na położenie MOF OW Gorzów Wlkp. w pobliżu granicy państwa, odgrywa on znaczącą rolę przy połączeniach transgranicznych. W granicach obszaru zlokalizowane są oraz planuje się inwestycje o znaczeniu ponadregionalnym, krajowym a nawet międzynarodowym.

W zakresie **strefy obronności i bezpieczeństwa** przyjęto dwa kierunki rozwoju, do których należą ochrona terenów zamkniętych i obiektów służących zapewnieniu bezpieczeństwa państwa oraz zahamowanie wzrostu i minimalizacja istniejącego ryzyka powodziowego. Wyznaczone kierunki w tej strefie mają za zadanie zapewnienie bezpieczeństwa militarnego oraz ekologicznego. Działania, które zostały wyznaczone w ramach określonych kierunków, mają głównie charakter planistyczny, zapewniający bezkolizyjne funkcjonowanie terenów zamkniętych oraz minimalizowanie negatywnych skutków zagrożeń naturalnych.

2. Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra

Uwarunkowania rozwoju przestrzennego MOF OW Zielona Góra

W Planie przeanalizowano uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne MOF OW Zielona Góra. Odniesiono się do położenia obszaru na tle kraju i regionu, powiązań regionalnych i ponadregionalnych, demografii, sieci osadniczej i struktury funkcjonalno-przestrzennej, systemu przyrodniczego, ochrony dziedzictwa kulturowego i turystyki, strefy społeczno-gospodarczej, komunikacji transportu, infrastruktury technicznej, strefy obronności i bezpieczeństwa, lokalnych polityk rozwoju. W odniesieniu do poszczególnych stref funkcjonalnych przedstawiono syntezę uwarunkowań w podziale na ograniczenia i bariery rozwoju przestrzennego oraz czynniki determinujące rozwój MOF OW Zielona Góra.

W zakresie strefy obejmującej **terytorium, ludność, osadnictwo i ład przestrzenny** jako główne bariery rozwoju przestrzennego wymieniono rosnący wskaźnik obciążenia demograficznego, wpisujący się w ogólny trend starzenia się społeczeństwa, istnienie naturalnej bariery dla rozwoju przestrzennego jaką stanowią zwarte kompleksy leśne, brak kompleksowego podejścia do problematyki sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i mały stopień pokrycia planami miejscowymi, co przyczynia się do rozpraszania zabudowy i utrudnia prowadzenie spójnej polityki przestrzennej w obszarze MOF OW Zielona Góra. Wśród czynników determinujących rozwój zauważalny jest dodatni przyrost naturalny i saldo migracji, stosunkowo równomierna sieć osadnicza i spójny układ przestrzenny o niewielkich odległościach pomiędzy poszczególnymi miejscowościami, dobra dostępność komunikacyjna.

W zakresie **strefy przyrodniczej** ograniczeniami rozwoju przestrzennego są przede wszystkim położenie części terenu w obszarze szczególnego zagrożenia powodzią, zły stan jakościowy wód powierzchniowych, ograniczenia obowiązujące w granicach stref ochronnych GZWP, szereg barier natury geologicznej i prawnej związanych z ewentualnym wydobywaniem złóż miedzi z obszarów prognostycznych, duży udział terenów zalesionych, gleb z niskim współczynnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz obszarowych form

ochrony przyrody z ograniczeniami dotyczącymi zagospodarowania terenów, znaczne zanieczyszczenie powietrza w mieście Zielona Góra. Główne czynniki determinujące rozwój to dogodne warunki dla rozwoju rolnictwa, niewielkie deniwelacje terenu, dobra jakość wód podziemnych, zasoby surowców energetycznych (ropy naftowej), zasoby perspektywiczne złóż miedzi, występowanie wód termalnych.

W zakresie **strefy kulturowej** wśród barier rozwoju przestrzennego wymieniono zły stan techniczny, niewystarczające działania ochronne i renowacyjne obiektów zabytkowych, brak nowych funkcji i brak możliwości zwiedzania części obiektów zabytkowych, a w związku z tym nie wykorzystanie w pełni ich potencjału turystycznego, brak lokalnych programów opieki nad zabytkami, niski stopień urządzenia i wykorzystania szlaków turystycznych o znaczeniu kulturowym, brak ochrony układów wiejskich dla zachowania ich wartości historyczno-kulturowych. Czynnikiem determinującym rozwój są m.in. duża liczba obiektów zabytkowych, wyróżniająca obszar MOF OW Zielona Góra na tle całego województwa, występowanie szczególnie cennych obiektów zabytkowych o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym, różnorodnych form zabytków i krajobrazów kulturowych, zachowanych historycznych układów przestrzennych, różnorodny krajobraz kulturowy, wzbogacony walorami przyrodniczymi, liczne szlaki turystyczne o znaczeniu kulturowym, szczególnie charakterystyczne i cenne tradycje winiarskie – Lubuski Szlak Wina i Miodu, Winobranie.

W zakresie **strefy społeczno-gospodarczej** jako główne bariery rozwoju przestrzennego wymieniono niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową, wysokie bezrobocie wśród młodych osób, niewystarczający poziom oraz wadliwą strukturę kwalifikacji zawodowych, dysproporcje w jakości nauczania na terenie MOF OW Zielona Góra, niesatysfakcjonujący stan techniczny obiektów sportowych zlokalizowanych na terenach gmin wiejskich, brak wykorzystania potencjału turystycznego, słabo wypromowaną ofertę turystyczną związaną z enoturystyką. Wśród czynników determinujących rozwój zauważalne jest korzystne położenie względem zachodniej granicy państwa, aglomeracji berlińskiej, poznańskiej i wrocławskiej, położenie przy skrzyżowaniu ważnych korytarzy transportowych, wspieranie potencjału innowacyjnego regionu w oparciu o działalność Lubuskiego Parku Przemysłowo-Technologicznego w sołectwie Nowy Kisielin w Zielonej Górze, potencjalne tereny pod inwestycje, funkcjonowanie instytucji otoczenia biznesu, wysoki potencjał turystyczny wynikający z walorów przyrodniczych oraz bogatych tradycji winiarskich, silny ośrodek akademicki oparty na działalności Uniwersytetu Zielonogórskiego.

W zakresie **komunikacji i transportu** ograniczeniami rozwoju przestrzennego są zły stan techniczny niektórych dróg wojewódzkich i powiatowych, niewystarczająca liczba przepraw mostowych na Odrze, duże natężenie ruchu kołowego i brak obejść na drogach wojewódzkich, niewielkie wykorzystanie systemu kolejowego do przewozu osób i towarów, likwidacja linii kolejowych i zacieranie ich przebiegu, zły stan techniczny drogi wodnej na Odrze, zmniejszenie znaczenia komunikacji publicznej w przewozach pasażerskich, brak organizacji komunikacji publicznej w gminach Sulechów, Czerwieńsk i Świdnica, niedostatecznie rozwinięta infrastruktura rowerowa. Główne czynniki determinujące rozwój to położenie wzdłuż korytarza transportowego Bałtyk – Adriatyk (drogowego i kolejowego) i przy międzynarodowej drodze wodnej E30, równomiernie rozwinięty układ drogowy, dogodne połączenia wewnętrzne i zewnętrzne, węzeł kolejowy w Czerwieńsku i Zielonej Górze, funkcjonowanie portu rzecznego w Cigacicach, Portu Lotniczego Zielona Góra/Babimost w niedalekiej odległości od granic MOF OW Zielona Góra.

W zakresie **infrastruktury technicznej** wśród barier rozwoju przestrzennego wymieniono zbyt wolno rozbudowywaną sieć kanalizacyjną w stosunku do rozbudowy sieci wodociągowej, dużą dysproporcję w rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej do zbiorowego odprowadzania ścieków między obszarami miejskimi i wiejskimi, pokrywanie zapotrzebowania na moc cieplną w gminach wiejskich poprzez indywidualne źródła i kotłownie, zróżnicowany dostęp do rozdzielczej sieci gazowej w gminach MOF OW Zielona Góra. Czynnikiem determinującym rozwój są liczne inwestycje w zakresie rozbudowy infrastruktury wodnej, duże rezerwy wydajności ujęć wód podziemnych, znaczny wzrost długości czynnej sieci kanalizacyjnej, funkcjonująca kopalnia

ropy naftowej KRN Kije, wytwarzanie energii w elektrociepłowni w Zielonej Górze z wykorzystaniem głównie gazu ziemnego pochodzącego ze złóż krajowych, korzystne warunki do rozwoju energii odnawialnej.

W zakresie **strefy obronności i bezpieczeństwa państwa** jako barierę rozwoju przestrzennego wymieniono brak przedsiębiorstw o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym. Do czynników determinujących rozwój zaliczono lokalizację na terenie MOF OW Zielona Góra jednostek wojskowych w Czerwieńsku i Sulechowie oraz występowanie terenów zamkniętych, przez które przebiegają linie kolejowe oraz przeznaczonych na potrzeby służb.

Wizja i możliwości rozwoju MOF OW Zielona Góra

Uwzględniając przeanalizowane uwarunkowania oraz założenia dokumentów strategicznych, wskazano trzy możliwe scenariusze rozwoju MOF OW Zielona Góra:

1. Rozwój oparty na kreowaniu potencjału innowacyjnego, głównie poprzez rozwój szkolnictwa wyższego i działalność badawczo-rozwojową, w oparciu o dobrze zarządzany park przemysłowo-technologiczny i specjalną strefę ekonomiczną, ścisłą współpracę z innymi metropoliami, również zagranicznymi, oraz zrównoważony rozwój nowych terenów inwestycyjnych, w tym atrakcyjnych terenów mieszkaniowych, wyposażonych w infrastrukturę społeczną.
2. Rozwój w oparciu o budowanie marki obszaru jako kreatywnego ośrodka kulturalnego, kultywującego tradycje lokalne, w tym tradycje winiarskie, posiadającego wyjątkową ofertę turystyczną, łączącą walory zabytkowe z przyrodniczymi oraz środka o szerokiej dostępności komunikacyjnej i sprzyjającym klimacie dla przedsiębiorczości, nowoczesnego biznesu i rozwoju wyspecjalizowanych usług.
3. Wielokierunkowy rozwój oparty na rozwijaniu funkcji metropolitalnych, w tym ponadregionalnych funkcji naukowych, kulturalnych i ekonomicznych oraz przy wykorzystaniu lokalnych potencjałów w obrębie wszystkich stref funkcjonalno-przestrzennych.

Ostatni scenariusz, o najdalszym horyzoncie czasowym, najszerzej nakreśla dążenia rozwojowe, wyznaczając tym samym najbardziej prawdopodobny kierunek wzrostu obszaru. Scenariusz ten stanowi wypadkową dwóch pierwszych wariantów i wymaga podjęcia działań wpisanych w obydwie wcześniej nakreślone ścieżki rozwoju. Zakłada wielokierunkowy rozwój oparty na rozwijaniu funkcji metropolitalnych oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów w obrębie wszystkich stref funkcjonalno-przestrzennych. W oparciu o powyższe scenariusze oraz wytyczne dokumentów wyższego rzędu, sformułowano następującą wizję rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego MOF OW Zielona Góra:

W 2030 roku Miejski Obszar Funkcjonalny Zielonej Góry jest centrum kulturalnym regionu, skupia środowisko akademickie i działalność badawczo-rozwojową, zapewniając dobry klimat dla rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności.

Efektywne działania i współpraca przedsiębiorców oraz samorządu lokalnego pozwoliły wypromować markę obszaru, jako ośrodka metropolitalnego, wykorzystującego w pełni potencjał obszaru, w tym swoje położenie i dostępność oraz potencjał kulturowy i turystyczny.

Ugruntowana renoma i znacząca pozycja w regionie, pozwoliły na wypromowanie obszaru jako atrakcyjnego miejsca do zamieszkania i rozwoju klasy kreatywnej, oferując swoim mieszkańcom możliwość rozwoju osobistego i zawodowego oraz dostęp do usług o wysokim standardzie, zapewniając jednocześnie dynamiczny wzrost gospodarczy, oparty na potencjale intelektualnym jego mieszkańców.

W zaproponowanej wizji główny nacisk kładzie się na rozwój funkcji metropolitalnych, w tym naukowych, kulturalnych i ekonomicznych, zapewnienie odpowiednich warunków dla działalności badawczo-rozwojowej, rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności. Wykorzystanie położenia obszaru, jego potencjału kulturowego

i turystycznego pozwoli na wypromowanie go jako atrakcyjnego miejsca do zamieszkania, zapewniającego mieszkańcom dostęp do usług o wysokim standardzie i możliwość rozwoju osobistego i zawodowego. Wyznaczona wizja i wybrany scenariusz rozwoju wymagają realizacji działań według zaplanowanej strategii. Jako główne cele strategiczne rozwoju przestrzennego MOF OW Zielona Góra wskazano integrację wewnętrzną i wsparcie powiązań zewnętrznych, zrównoważony rozwój i ochronę zasobów przyrodniczych i kulturowych, wzmocnienie potencjału innowacyjnego i wspieranie rozwoju edukacji. W ramach celów strategicznych zaproponowano cele operacyjne, które zostaną osiągnięte poprzez realizację wyznaczonych kierunków rozwoju w poszczególnych strefach, do których przypisano bardziej szczegółowe działania.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego MOF OW Zielona Góra

W zakresie **osadnictwa i ładu przestrzennego** jako kierunek rozwoju MOF OW Zielona Góra przyjęto prowadzenie spójnej polityki kształtowania przestrzeni w wyszczególnionych strefach funkcjonalno-przestrzennych: śródmiejskiej, miejskiej, podmiejskiej, produkcyjnej, zabudowy wiejskiej i rolniczej przestrzeni produkcyjnej, przyrodniczej. Powyższe strefy, jako tereny o podobnej strukturze przestrzennej, wykazujące wspólne cechy w zakresie intensywności zagospodarowania oraz dominującej funkcji, należy traktować jako obszary o zbliżonych potencjałach i możliwościach rozwoju. Dla każdej ze stref funkcjonalno-przestrzennych przewidziano odrębne działania, mające na celu takie kształtowanie przestrzeni, które pozwoli na osiągnięcie zrównoważonego rozwoju głównych ośrodków osadniczych traktowanych osobno, jak również w sieci powiązań, uwzględniając wzajemne relacje i związki funkcjonalno-przestrzenne.

W zakresie **systemu przyrodniczego** przyjęto osiem kierunków rozwoju, wśród których są ochrona i kształtowanie systemu przyrodniczego, zapewnienie jego spójności i ciągłości, ochrona walorów przyrody żywej, poprawa klimatu akustycznego, racjonalne gospodarowanie i ochrona zasobów wód powierzchniowych i podziemnych oraz złóż kopalin, gospodarcze wykorzystanie lasu, wspieranie rozwoju rolnictwa. Racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych oznacza utrzymanie odpowiedniej ilości i jakości poszczególnych elementów środowiska oraz ich wzajemnych powiązań. Naczelną zasadą gospodarowania zasobami jest rozwój zrównoważony, który zapewnia trwałość podstawowych procesów przyrodniczych i gwarantuje zaspokojenie potrzeb społeczności.

W zakresie **ochrony dziedzictwa kulturowego i turystyki** przyjęto pięć kierunków rozwoju, do których należą efektywne wykorzystanie i zarządzanie zasobem zabytkowym, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji winiarskich, ochrona obiektów zabytkowych, kształtowanie tożsamości kulturowej, tworzenie spójnego i harmonijnego krajobrazu kulturowego, kompleksowa rewitalizacja terenów zdegradowanych. Dziedzictwo kulturowe stanowi jeden z głównych potencjałów rozwojowych MOF OW Zielona Góra. Obiekty zabytkowe, unikalne walory i tradycje lokalne, przy odpowiedniej promocji, mogą stanowić istotny czynnik dający szansę rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru.

W zakresie **strefy społeczno-gospodarczej** przyjęto sześć kierunków rozwoju: wzmocnienie potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego i rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw, zmniejszenie bezrobocia i zwiększenie aktywności zawodowej ludności, rozwój kapitału ludzkiego poprzez inwestycje służące edukacji, rozwój turystyki, inwestycje w służbę zdrowia, rozwój infrastruktury sportowej. Działania podejmowane w ramach tej strefy są kluczowe dlażywienia regionu. Prowadzą do rozwoju społeczno-gospodarczego, poprzez wprowadzanie zmian udoskonalających istniejące zjawiska oraz kreowanie nowych. Wskazane kierunki rozwoju obejmują działania w różnych dziedzinach, do których należą m.in. usługi, edukacja, ochrona zdrowia, aktywność sportowa, turystyka, bezpieczeństwo publiczne, tereny inwestycyjne, strefy gospodarcze oraz rynek pracy.

W zakresie **komunikacji i transportu** przyjęte kierunki rozwoju obejmują poprawę zewnętrznej oraz wewnętrznej dostępności MOF OW Zielona Góra w zakresie komunikacji drogowej, kolejowej, transportu rzeczno, lotniczego, rowerowego i zbiorowego. Układ połączeń komunikacyjnych obszaru wynika zarówno

z jego położenia względem większych ośrodków miejskich, jak i wewnętrznych powiązań lokalnych pomiędzy Zieloną Górą, a gminami wchodzącymi w skład obszaru funkcjonalnego. Nadrzednym celem w zakresie komunikacji jest utrzymanie, usprawnianie i uzupełnianie zintegrowanej sieci połączeń, zarówno lokalnych jak i ponadlokalnych, pozwalającej na swobodny i zrównoważony rozwój obszaru.

W zakresie **infrastruktury technicznej** przyjęto sześć kierunków rozwoju, wśród których są wzrost bezpieczeństwa energetycznego, zmniejszenie emisyjności gospodarki, rozwój infrastruktury wodociągowej i kanalizacji sanitarnej, wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, racjonalne gospodarowanie odpadami, ograniczenie ilości składowanych odpadów. Obszary wyposażone w odpowiednią infrastrukturę techniczną są bardziej atrakcyjne pod względem inwestycyjnym, zapewniają wysoki standard życia mieszkańcom. Rozwój systemów infrastruktury technicznej wpływa także na stan środowiska, pozwala na jego ochronę i zrównoważony rozwój. MOF OW Zielona Góra, ze względu na położenie w pobliżu granicy państwa, odgrywa on znaczącą rolę przy połączeniach transgranicznych. W granicach obszaru zlokalizowane są oraz planuje się inwestycje o znaczeniu ponadregionalnym, krajowym, a nawet międzynarodowym.

W zakresie **strefy obronności i bezpieczeństwa** przyjęto dwa kierunki rozwoju, do których należą ochrona terenów zamkniętych i obiektów służących zapewnieniu bezpieczeństwa państwa oraz zahamowanie wzrostu i minimalizacja istniejącego ryzyka powodziowego. Wyznaczone kierunki w tej strefie mają za zadanie zapewnienie bezpieczeństwa militarnego oraz ekologicznego. Działania, które zostały wyznaczone w ramach określonych kierunków, mają głównie charakter planistyczny, zapewniający bezkolizyjne funkcjonowanie terenów zamkniętych oraz minimalizowanie negatywnych skutków zagrożeń naturalnych.

XI. Inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa, zgodnie z art. 39, ust. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁹⁵ uwzględnia się inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, które zostały ustalone w dokumentach przyjętych przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów, właściwego ministra lub sejmik województwa.

Zgodnie z definicją zawartą tej samej ustawie, przez inwestycje celu publicznego należy rozumieć „działania o znaczeniu lokalnym (gminnym) i ponadlokalnym (powiatowym, wojewódzkim i krajowym), a także krajowym (obejmującym również inwestycje międzynarodowe i ponadregionalne), (...) bez względu na status podmiotu podejmującego te działania oraz źródła ich finansowania, stanowiące realizację celów, o których mowa w art. 6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (...)”

Wykaz planowanych inwestycji sporządzono z podziałem na strefy tematyczne: ochrona przyrody, strefa społeczno-gospodarcza, dziedzictwo kulturowe i turystyka, komunikacja i transport, infrastruktura techniczna, obronność i bezpieczeństwo.

Zestawiono inwestycje przewidziane w analizowanych dokumentach, które stanowią przedsięwzięcia o znaczeniu ponadlokalnym (powiatowym, wojewódzkim i krajowym) oraz które jednocześnie spełniają kryteria celu publicznego zgodnie z ustawą o gospodarce nieruchomościami, przytoczoną na wstępie.

1. Ochrona przyrody

W rozdziale tym zawarto planowane ponadlokalne inwestycje celu publicznego związane z:

- ochroną zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt lub siedlisk przyrody, zgodnie z art. 6, pkt 9b ustawy o gospodarce nieruchomościami;

---

¹⁹⁵ Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.

- budową oraz utrzymywaniem obiektów i urządzeń służących ochronie środowiska, zbiorników i innych urządzeń wodnych służących zaopatrzeniu w wodę, regulacji przepływów i ochronie przed powodzią, a także regulacją i utrzymywaniem wód oraz urządzeń melioracji wodnych, będących własnością Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, zgodnie z art. 6, pkt 4 ustawy o gospodarce nieruchomościami.

Zgodnie z dokumentami wskazującymi poniższe inwestycje, konieczne jest podjęcie działań mających na celu przeciwdziałanie czynnikom i zjawiskom powodującym spadek bioróżnorodności, w tym istotne są zadania związane z ochroną gatunków i siedlisk, przede wszystkim na terenach parków narodowych, parków krajobrazowych, obszarów Natura 2000 oraz poza obszarami chronionymi w obrębie korytarzy ekologicznych i miejscach występowania gatunków zagrożonych. Utrzymaniu bioróżnorodności służy również zachowanie ciągłości morfologicznej cieków, z którą wiążą się działania wymienione w art. 6, pkt 4 ustawy o gospodarce nieruchomościami.

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Osiągnięcie właściwego stanu ochrony lub jego poprawę w odniesieniu do typów siedlisk przyrodniczych i gatunków o znaczeniu priorytetowym występujących w obszarach Natura 2000, które wymagają ochrony czynnej;
2. Poprawa lub osiągnięcie właściwego stanu ochrony w odniesieniu do pozostałych typów siedlisk przyrodniczych i gatunków występujących w obszarach Natura 2000;

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

3. Działania udrażniające w zakresie potrzeb przywracania ciągłości morfologicznej cieków województwa lubuskiego.

2. Strefa społeczno-gospodarcza

W rozdziale tym zawarto planowane ponadlokalne inwestycje celu publicznego związane z:

- poszukiwaniem, rozpoznawaniem, wydobywaniem złóż kopalin objętych własnością górnictwem, zgodnie z art. 6, pkt 8 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- budową i utrzymywaniem pomieszczeń dla urzędów organów władzy, administracji, sądów i prokuratur, państwowych szkół wyższych, szkół publicznych, państwowych lub samorządowych instytucji kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, a także publicznych: obiektów ochrony zdrowia, przedszkoli, domów opieki społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych, obiektów sportowych, zgodnie z art. 6, pkt 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- wydzielaniem gruntów pod drogi publiczne, drogi rowerowe i drogi wodne, budową, utrzymywaniem oraz wykonywaniem robót budowlanych tych dróg, obiektów i urządzeń transportu publicznego, a także łączności publicznej i sygnalizacji, zgodnie z art. 6, pkt 1 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- budową i utrzymywaniem ciągów drenażowych, przewodów i urządzeń służących do przesyłania lub dystrybucji płynów, pary, gazów i energii elektrycznej, a także innych obiektów i urządzeń niezbędnych do korzystania z tych przewodów i urządzeń, zgodnie z art. 6, pkt 2 ustawy o gospodarce nieruchomościami;

Do inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym zaliczana jest kopalnia węgla brunatnego eksploatująca złożę Gubin 2, stanowiąca element budowy kompleksu wydobywczo-energetycznego Gubin-Brody

wraz z infrastrukturą towarzyszącą. Inwestycje celu publicznego o znaczeniu wojewódzkim obejmują zadania z zakresu przemysłu, przedsiębiorczości, edukacji, sportu, ochrony zdrowia oraz turystyki.

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Kopalnia węgla brunatnego eksploatująca złożę Gubin 2.

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

2. Ponadregionalne specjalistyczne centra usług medycznych – Ośrodek Radioterapii w Gorzowie Wlkp., wraz z wyposażeniem – Rozbudowa i doposażenie Zakładu Radioterapii w Zielonej Górze;
3. Dokończenie rozbudowy Wojewódzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Drzonkowie (w Zielonej Górze) oraz poprawa infrastruktury sportowo-rekreacyjnej w Gorzowie Wlkp.
4. Budowa zespołu boisk wraz z siłownią plenerową – Budowa dwóch profesjonalnych, całorocznych płyt piłkarskich o wymiarach 105x68 i 60x30 m o nawierzchni ze sztucznej atestowanej trawy, boiska wielofunkcyjnego o sztucznej nawierzchni do siatkówki, koszykówki i piłki ręcznej w Wojewódzkim Ośrodku Sportu i Rekreacji w Drzonkowie w Zielonej Górze;
5. Budowa Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu;
6. Modernizacja szpitala w Nowej Soli;
7. Modernizacja szpitali w Międzyrzeczu oraz Skwierzynie;
8. Nowy Szpital w Kostrzynie.

3. Dziedzictwo kulturowe i turystyka

W rozdziale tym zawarto planowane ponadlokalne inwestycje celu publicznego związane z:

- opieką nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z art. 6, pkt 5 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- budową i utrzymaniem pomieszczeń dla urzędów organów władzy, administracji, sądów i prokuratur, państwowych szkół wyższych, szkół publicznych, państwowych lub samorządowych instytucji kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, a także publicznych: obiektów ochrony zdrowia, przedszkoli, domów opieki społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych, obiektów sportowych, zgodnie z art. 6, pkt 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami;

W ramach inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym na obszarze województwa lubuskiego wskazuje się przede wszystkim powstanie Centrum Naukowo-Badawczo-Edukacyjno-Turystycznego Grodzisko w Wicinie, wskazywane w Kontrakcie Terytorialnym dla Województwa Lubuskiego. Ponadto przewiduje się inwestycje w zakresie ochrony i rewitalizacji obiektów zabytkowych oraz rozwoju turystyki z wykorzystaniem elementów dziedzictwa kulturowego.

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

1. Centrum Naukowo-Badawczo-Edukacyjno-Turystyczne Grodzisko w Wicinie;
2. Ochrona i zachowanie obiektów zabytkowych i zasobów kultury;
3. Przebudowa instytucji kultury oraz dostosowanie obiektów do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej;
4. Inwestycje w infrastrukturę obszarów zdegradowanych zgodnie z Gminnymi Programami Rewitalizacji;
5. Rozbudowa, modernizacja obiektów użytkowanych na cele działalności kulturalnej, wyposażenie obiektów w sprzęt niezbędny do prowadzenia działalności, organizacja i wyposażenie punktów informacyjnych, w tym w odpowiednie systemy informatyczne;

6. Zakup i modernizacja taboru kolei podziemnej w bunkrach Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego;
7. Budowa nowego obiektu na potrzeby siedziby Muzeum Fortyfikacji i Nietoperzy w Pniewie i obsługi ruchu turystycznego w Międzyrzeckim Rejonie Umocnionym;
8. Budowa ścieżki pieszo-rowerowej łączącej trasy turystyczne MRU w Boryszynie i Pniewie.

4. Komunikacja i transport

W rozdziale tym zawarto planowane ponadlokalne inwestycje celu publicznego związane z:

- wydzieleniem gruntów pod drogi publiczne, drogi rowerowe i drogi wodne, budowa, utrzymywaniem oraz wykonywaniem robót budowlanych tych dróg, obiektów i urządzeń transportu publicznego, a także łączności publicznej i sygnalizacji, zgodnie z art. 6, pkt 1 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- wydzieleniem gruntów pod linie kolejowe oraz ich budową i utrzymaniem, zgodnie z art. 6, pkt 1a ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- wydzieleniem gruntów pod lotniska, urządzeniami i obiektami do obsługi ruchu lotniczego, w tym rejonów podejść, oraz budową i eksploatacją tych lotnisk i urządzeń, zgodnie z art. 6, pkt 1b ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- budową oraz utrzymywaniem obiektów i urządzeń służących ochronie środowiska, zbiorników i innych urządzeń wodnych służących zaopatrzeniu w wodę, regulacji przepływów i ochronie przed powodzią, a także regulacją i utrzymywaniem wód oraz urządzeń melioracji wodnych, będących własnością Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, zgodnie z art. 6, pkt 4 ustawy o gospodarce nieruchomościami.

Największa liczba inwestycji celu publicznego dotyczy sieci drogowej – inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym zlokalizowane są na sieci dróg krajowej, przedsięwzięcia o lokalnym oddziaływaniu odnoszą się do dróg wojewódzkich. Inwestycje o największym znaczeniu prowadzone są na drogach należących do sieci TEN-T, jest to ukończenie budowy drogi ekspresowej S3 oraz budowa autostrady A18. Istotną część zestawienia obejmują działania mające na celu podnoszenie warunków technicznych dróg krajowych i wojewódzkich, poprawiające warunki i bezpieczeństwo ruchu, a także powstawanie obejść drogowych. Większość inwestycji drogowych posiada horyzont czasowy do roku 2020.

Inwestycje celu publicznego dotyczą również innych gałęzi transportu – zwiększając ich znaczenie wobec transportu samochodowego. W zakresie transportu kolejowego kluczowe są prace modernizacyjne ze szczególnym uwzględnieniem linii E59 i C-E 59 leżących w korytarzach TEN-T. Remonty i modernizacje przewidziane są na żeglownych odcinkach rzek, które tworzą Międzynarodowe Drogi Wodne E30 i E70. W znaczeniu regionalnym i lokalnym dużą wagę przyłożono do inwestycji mających wykreowanie niskoemisyjnych systemów transportu publicznego oraz rozwój wykorzystania transportu rowerowego. Przewiduje się również inwestycje w transport lotniczy oparte na porcie lotniczym w Babimoście.

4.1 Sieć drogowa

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Budowa drogi ekspresowej S3 na odcinku Gorzów Wielkopolski – Sulechów – Legnica;
2. Budowa autostrady A18 Olszyna – Golnice (przebudowa jezdni południowej);
3. Budowa obwodnicy Kostrzyna nad Odrą wraz z przeprawą mostową (DK31);
4. Budowa obwodnicy Krosna Odrzańskiego wraz z przeprawą mostową (DK29);
5. Budowa obwodnicy Strzelec Krajeńskich (DK22);
6. Modernizacja drogi krajowej nr 12 wraz z obwodnicami Wschowy, Szlichtyngowy i Szprotawy;

7. Budowa mostu przez rzekę Odrę wraz z budową nowego przebiegu DW282 – zadanie zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego – ETAP I;
8. Budowa mostu przez rzekę Odrę wraz z budową nowego przebiegu DW282 – zadanie zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego – ETAP II;
9. Infrastruktura drogowa w ramach budowy kompleksu wydobywczo-energetycznego Gubin – Brody;
10. Modernizacja połączeń drogi S3 z Nowej Soli przez Kożuchów i Żagań/Szprotawę z autostradami A18/A4;
11. Rozbudowa odcinka DK22 polegająca na poprawie stanu drogi i geometrii drogi, doposażenie drogi w niezbędne urządzenia poprawiające bezpieczeństwo ruchu drogowego, na odcinku Wołogoszcz – granica województwa;
12. Rozbudowa DK22 na odcinku Dobiegniew – Wołogoszcz, polegająca na poprawie stanu drogi i geometrii drogi, doposażenie drogi w niezbędne urządzenia poprawiające bezpieczeństwo ruchu drogowego, w tym budowa chodnika w m. Rolewice i budowa ciągu pieszo-rowerowego Dobiegniew – Rolewice;
13. Rozbudowa DK22 na odcinku Strzelce Krajeńskie – Długie, polegająca na poprawie stanu drogi i geometrii drogi, doposażenie drogi w niezbędne urządzenia poprawiające bezpieczeństwo ruchu drogowego, w tym budowa chodnika w m. Strzelce Kraj.;
14. Przebudowa skrzyżowania DK22 z DP F1278 Sulęcín – Kołczyn;
15. Przebudowa skrzyżowania DK22 z DK24;
16. Przebudowa nienormatywnego łuku DK22 na odcinku Kostrzyn – Słońsk;
17. Przebudowa DK24 na odcinku polegająca na poprawie stanu drogi oraz doposażenie drogi w niezbędne urządzenia poprawiające bezpieczeństwo ruchu drogowego;
18. Budowa chodnika w Wierzbnie – DK24;
19. Przebudowa skrzyżowania DK24 z DP F1327 Goraj – Lubikowo;
20. Rozbudowa odcinka DK27 polegająca na korektach geometrii łuków poziomych wraz z korektą geometrii skrzyżowania z DW 290 i DP Kożuchów – Krzewiny, budową oświetlenia i zatok autobusowych; na odcinku Nowogród Bobrzański – Świdnica;
21. Przebudowa skrzyżowania DK27 z DP F1181 Wilkanowo – Słone;
22. DK27 – Przebudowa skrzyżowania z DW288 w m. Nowogród Bobrzański, budowa oświetlenia;
23. DK31 – Budowa chodnika w Słubicach;
24. DK32 – Uporządkowanie ruchu pieszych w m. Dąbie;
25. Przebudowa skrzyżowania DK32 z DW286, budowa oświetlenia w m. Gubinek;
26. Przebudowa skrzyżowania DK32 DW304, budowa oświetlenia w m. Okunin;
27. Przebudowa skrzyżowania DK32 z DW285, budowa oświetlenia w m. Gubinek;
28. DK12 – Budowa chodnika w m. Trzebiel;
29. DK27 – Budowa chodnika w m. Nowogród Bobrzański;
30. DK27 – Budowa dróg zbiorczych na obwodnicy m. Świdnica
31. Przebudowa skrzyżowania DK27 z DP F1075 Tuplice – Lubomyśl;
32. DK32 – Budowa chodnika w m. Okunin;
33. Przebudowa skrzyżowania DK92 z drogą powiatową, uporządkowanie ruchu pojazdów i pieszych w m. Brójce;
34. Przebudowa skrzyżowania DK12a z DW297 na skrzyżowanie typu rondo w m. Szprotawa;
35. Rozbudowa odcinka DK92b polegająca na poprawie stanu drogi i geometrii drogi, wyposażenie drogi w niezbędne urządzenia poprawiające bezpieczeństwo ruchu drogowego w m. Myszęcín;
36. DK92b – Budowa chodnika w m. Lutol Suchy;
37. Przebudowa skrzyżowania DK92 z DP F1213 wraz z montażem sygnalizacji świetlnej w m. Lutol Suchy
38. DK12 – Budowa chodnika w m. Bożnów;
39. Przebudowa skrzyżowania DK12 z DW287 na rondo w m. Żary;

40. DK12 – Budowa przejścia dla pieszych z azyłem, sygnalizacją ostrzegawczą i doświetleniem – ul. Nowogródzka w obrębie skrzyżowania z ul. Lipową i Augustynów w m. Żagań;
41. DK22 – Budowa ciągu pieszo-rowerowego w m. Karkoszków;
42. DK22 – Budowa chodnika na odcinku Krasowiec – Prądociń;
43. DK22 – Budowa wyspy spowalniającej ruch na wlocie miejscowości Krasowiec od strony Gorzowa Wlkp., budowa azyli dla pieszych na przejściach dla pieszych;
44. DK22 – Przebudowa skrzyżowania na rondo w m. Wawrów;
45. DK27 – Budowa chodnika w m. Rusocice;
46. DK27 – Budowa ciągu pieszo-rowerowego na odcinku Włostów – Dąbrowiec;
47. DK27 – Doświetlenie przejścia dla pieszych wraz z budową chodnika do zatok autobusowych w m. Piaski;
48. DK27 – Przebudowa skrzyżowania z drogą do m. Piaski;
49. DK27 – Uspokojenie ruchu w miejscowości Bieniów i przebudowa skrzyżowania;
50. Przebudowa odcinka DK29 w m. Drzeniów, polegająca na poprawie stanu drogi oraz doposażenie drogi w niezbędne urządzenia poprawiające bezpieczeństwo ruchu drogowego, w tym budowa ciągu pieszo-rowerowego Cybinka – Drzeniów;
51. DK29 – Budowa drogi rowerowej na odcinku Urad – Cybinka;
52. DK31 – Budowa chodnika w m. Pamięcin;
53. DK32 – Budowa ciągu pieszo-rowerowego na odcinku Leśniów Wielki – Zielona Góra;
54. DK32 – Budowa ciągu pieszo-rowerowego na odcinku Dąbie – Leśniów Wielki;
55. DK32 – Budowa chodnika w m. Leśniów Wielki;
56. DK32 – Poprawa bezpieczeństwa ruchu w m. Pław poprzez przebudowę skrzyżowania, budowę azyli, wysepki rozdzielającej pasy ruchu, oznakowanie pionowe aktywne, montaż sygnalizacji wzbudzonej, zmianę lokalizacji przejść dla pieszych;
57. DK32 – Uspokojenie ruchu w miejscowości Łągów;
58. DK32 – Uspokojenie ruchu w miejscowości Gronów;
59. DK32 – Budowa sygnalizacji ostrzegawczej, zmiana lokalizacji przejścia dla pieszych w m. Leśniów Wielki;
60. Rozbudowa skrzyżowania DK32 z DP 1144F do m. Radomia;
61. DK92 – Budowa chodnika w Boczowie;
62. DK92 – Poprawa warunków ruchu sam. ciężarowych poprzez zmianę geometrii skrzyżowania z dr. gminną 0309F w m. Wilkowo;
63. DK92 – Modernizacja przejścia dla pieszych, budowa sygnalizacji aktywnej wzbudzonej z doświetleniem przejścia w m. Koryta;
64. DK92b – Budowa sygnalizacji świetlnej wzbudzonej na przejściu dla pieszych w m. Wilkowo;
65. Przebudowa skrzyżowania DK92b z DP 1236F w m. Gronów;
66. DK12 – Budowa ciągu pieszo-rowerowego na odc. Górczyna – Jędrzychowice;
67. DK12 – Wykonanie wygrodzeń chodników w m. Wschowa;
68. Budowa ciągu pieszo-rowerowego w m. Dębowa Łęka;
69. Budowa chodnika w m. Wschowa;
70. Montaż aktywnych znaków D-6 w m. Wschowa;
71. Przebudowa mostu drogowego w km 2 +450 rz. Warty w Kostrzynie nad Odrą w celu zapewnienia minimalnego prześwitu dla lodolamaczy;
72. Przebudowa mostu drogowego w km 614,9 rz. Odry w Kostrzynie nad Odrą w celu zapewnienia minimalnego prześwitu dla lodolamaczy;
73. Przebudowa mostu w m. Krosno Odrzańskie w km 514 rz. Odry w Kostrzynie nad Odrą w celu zapewnienia minimalnego prześwitu dla lodolamaczy.

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

74. Budowa węzłów Łagów i Myszęcina na autostradzie A2;
75. Modernizacja dróg krajowych nr 22 i 24;
76. Rozwój drogi nr 27 Zielona Góra – Żary – autostrada A18;
77. Budowa Północnej Obwodnicy Gorzowa Wlkp.;
78. Modernizacja wschodniego wylotu DK22 w Gorzowie Wlkp. (na odcinku od ronda Sybiraków do granic miasta);
79. Budowa południowej obwodnicy miasta Zielona Góra w ciągu DK27;
80. Modernizacja DW286 na odc. Gubin – Biecz;
81. Modernizacja DW289 na odc. Lubsko – Brody;
82. Modernizacja DW287 na odc. Żary – Lubsko;
83. Rozbudowa DW287 na odc. od km 46+520 (od przejazdu kolejowego relacji Nowogród Bobrzański – Żary) do km 47+200 (skrzyżowanie z drogą krajową nr 12) w miejscowości Grabik;
84. Modernizacja drogi woj nr 294 na odc. Trzebiel – Jasień;
85. Przebudowa wraz z rozbudową DW294 w m. Trzebiel;
86. Przebudowa DW296 na odcinku Kożuchów – Żagań w m. Stypułów;
87. Rozbudowa DW296 w m. Iłowa ul. Żagańska;
88. Rozbudowa DW297 w m. Wrociszów;
89. Przebudowa wraz z rozbudową DW297 na odc. Cisów – granica powiatu;
90. Rozbudowa skrzyżowania dróg wojewódzkich nr 297 i 283 w m. Kożuchów (rondo);
91. Przebudowa DW130 (dojazd do drogi S3: węzeł Marwice);
92. Przebudowa i rozbudowa DW134 relacji Ośno Lubuskie – Rzepin;
93. Przebudowa i rozbudowa DW137 relacji Słubice – Sulęcina – Międzyrzecz;
94. Rozbudowa DW137 w m. Trzemeszno Lubuskie;
95. Rozbudowa DW138 na odc. od drogi krajowej nr 29 do m. Debrznica;
96. Modernizacja drogi woj. nr 138 na odc. Torzym – Sulęcina – DK22;
97. Modernizacja DW156 na odc. Drezdenko – Strzelce Krajeńskie – granica woj.;
98. Rozbudowa DW158 w m. Lipki Wielkie;
99. Przebudowa i rozbudowa DW158 na odcinku Drezdenko – Gorzów Wlkp.;
100. Rozbudowa DW159 (Skwierzyna – droga woj. nr 158);
101. Rozbiórka i budowa nowego mostu wraz z mostem objazdowym przez rz. Wartę w m. Skwierzyna w ciągu DW159, Nowe Polichno – Skwierzyna w km 13+423;
102. Przebudowa DW159 w km 11+960 do km 12+305 wraz z mostem nad terenem zalewowym rz. Warty w Skwierzynie (estakada);
103. Rozbudowa DW160 relacji Drezdenko – Międzychód;
104. Rozbudowa DW276 w m. Chociule;
105. Rozbudowa DW276 m. Sycowice;
106. Rozbudowa DW276 na odc. Krosno Odrzańskie – Radnica;
107. Budowa nowego mostu wraz z korektą niebezpiecznego łuku, droga wojewódzka nr 276 Krosno Odrzańskie – Świebodzin, m. Przetoczna;
108. Przebudowa i rozbudowa DW278 na odc. Sulechów – Konotop;
109. Modernizacja DW278 na odc. Stare Strącze – Wschowa;
110. Rozbudowa DW295 w m. Miodnica;
111. Rozbudowa DW295 w m. Gorzupia Dolna;
112. Rozbudowa DW302 w miejscowości Chlastawa – rondo;
113. Modernizacja DW315 na odcinku Przyborów – granica województwa;
114. Budowa obwodnicy miejscowości Rzepin w ciągu dróg wojewódzkich nr 134 i 139 (dojazd do węzła A2);

115. Budowa obwodnicy m. Drezdenko – Etap II;
116. Budowa obwodnicy Kosieczyna i Chlastawy – dojazd do węzłów na autostradzie A-2 w Trzcielu oraz Nowym Tomyślu;
117. Budowa obwodnicy m. Trzciel;
118. Modernizacja DW134 na odc. Rzepin – DK29;
119. Modernizacja DW138 w m. Gubin;
120. Rozbudowa skrzyżowania ul. Nowej i Wyspiańskiego w ciągu DW286 i DW138 oraz przebudowa ul. Chopina na odc. od skrzyżowania z ul. Nową do granicy Państwa w ciągu DW138 w m. Gubin;
121. Modernizacja DW139 na odc. Górzycza – Rzepin;
122. Rozbudowa skrzyżowania dróg wojewódzkich nr 132 i 131;
123. Rozbudowa DW137 w zakresie rozbudowy skrzyżowania z drogą gminną (ul. Obozowa) w Słubicach;
124. Przebudowa DW138 na odc. Gubin – Połęczko;
125. Rozbiórka istniejącego i budowa nowego wiaduktu kolejowego nad drogą wojewódzką nr 138 w km 31+972 w Torzymiu w ciągu linii kolejowej Warszawa – Kunowice km 440,925;
126. Wzmocnienie DW151 na odcinku Gorzów Wlkp. – granica województwa;
127. Rozbudowa skrzyżowania DW156 (ul. Sportowa) z drogą powiatową nr 1375 F (ul. Adama Asnyka) w km 43+936 w m. Strzelce Krajeńskie;
128. Przebudowa DW159 w ciągu ul. Mostowej w m. Skwierzyna od km 11+790,00 do km 13+928,78;
129. Rozbudowa DW181 relacji Drezdenko – Wieleń od km 1+250 do km 3+940;
130. Modernizacja DW278 na odc. Sulechów – Szklarka Radnicka;
131. Rozbudowa DW279 w m. Drzonów;
132. Rozbudowa DW279 relacji Ochla – Świdnica od km 27+908 do km 30+230;
133. Wzmocnienie DW 283 w m. Mirocin Dolny od km 21+040,50 do km 21+800 wraz z budową chodnika;
134. Wzmocnienie DW283 relacji Zielona Góra – Kożuchów;
135. Przebudowa DW283 w m. Lasocin na odcinku od km 33+448 do km 36+364;
136. Przebudowa DW283 relacji Kożuchów – skrzyżowanie z drogą wojewódzką nr 292 na odcinku od km 36+885,00 do km 38+380,00;
137. Budowa wiaduktu kolejowego związanego z I Etapem obwodnicy Lubuska;
138. Przebudowa DW292 na odc. Nowa Sól – Bytom Odrzański od km 5+400 do km 7+050;
139. Modernizacja DW296 na odc. Stypułków – Żagań (10+500-25+000);
140. Budowa obwodnicy m. Drezdenko – Etap III (w ciągu DW181 i DW174);
141. Budowa obwodnicy Nowego Kramska w ciągu DW304 – dojazd do Portu Lotniczego Zielona Góra oraz do węzłów na autostradzie A-2 w Trzcielu oraz Nowym Tomyślu;
142. Budowa obwodnicy Żagania w ciągu DW296 – dojazd w kierunku węzła na autostradzie A-18 oraz A-4;
143. Budowa obwodnicy m. Siercz w ciągu DW137;
144. Budowa obwodnicy Kożuchowa – Etap I – dojazd w kierunku węzła na autostradzie A4 oraz do drogi ekspresowej S3;
145. Budowa obwodnicy Lubuska w ciągu DW289 i 287 – Etap II;
146. Budowa obwodnicy Sławy – Etap II;
147. Budowa obwodnicy Iłowej w ciągu DW296 – dojazd w kierunku węzła na autostradzie A-18;
148. Budowa obwodnicy m. Bogaczów w ciągu DW288;
149. Budowa obwodnicy m. Torzym w ciągu DW138;
150. Budowa mostu w ciągu DW315 w m. Przyborów oraz budowa obwodnicy m. Przyborów w ciągu DW315;
151. Budowa obwodnicy m. Droszków w ciągu DW282;
152. Budowa obwodnicy m. Wschowy w ciągu DW278 i 305 – Etap II;
153. Budowa obwodnicy Nowej Soli – Etap III;
154. Modernizacja DW131 Nowiny Wielkie – Krzeszyce;
155. Modernizacja DW136 na odc. Wałdowice – Wędrzyn;

156. Modernizacja DW151 w m. Kłodawa;
157. Modernizacja DW156 w m. Stare Kurowo;
158. Modernizacja DW157 do mostu na rzece Noteć;
159. Modernizacja wiaduktu w ciągu DW158 w m. Santok;
160. Modernizacja DW174 na odcinku Drezdenko – Stare Bielice (na odc. 1+326-6+890);
161. Modernizacja fragmentów DW279 na odcinku Leśniów Wielki – Nietków 47+400-48+315;
162. Modernizacja DW281 na odc. Zielona Góra – Pomorsko;
163. Modernizacja DW287 od obiektu mostowego w m. Bobrowice do m. Kukadło;
164. Modernizacja DW288 na odc. Kosierz – Lubiatów km 8+300-9+600;
165. Modernizacja nawierzchni DW288 na odc. Lubiatów – Bogaczów (10+853-20+054);
166. Modernizacja DW300 na odc. Iłowa – Gozdnicza;
167. Modernizacja DW304 na odc. Nowe Kramsko – Babimost;
168. Modernizacja DW305 na odc. Wschowa – granica województwa;
169. Modernizacja DW316 w m. Ciosaniec (niezbędne dofinansowanie gminy w 50%);
170. Modernizacja DW318 na odc. Tarnów – Sława i w m. Tarnów;
171. Modernizacja DW319 na odc. Stare Strącze – granica woj.;
172. Modernizacja DW324 na odc. Szlichtyngowa – granica woj.;
173. Modernizacja DW350 na odc. Przewóz – Gozdnicza;
174. Przebudowa ulicy Kostrzyńskiej w Gorzowie Wlkp.;
175. Budowa ul. Aglomeracyjnej w Zielonej Górze, wraz ze ścieżkami rowerowymi;
176. Rozwijanie infrastruktury drogowej zapewniającej dostępność do sieci TEN-T.

4.2 Sieć kolejowa

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Prace na linii kolejowej C-E 59 na odcinku Wrocław Brochów/Grabiszyn – Głogów – Zielona Góra – Rzepin – Szczecin Podjuchy;
2. Prace na linii kolejowej E59 odcinek Poznań Główny – Szczecin Dąbie – na terenie województwa lubuskiego;
3. Prace na liniach kolejowych nr 14, 815, 816 odcinek Ostrów Wlkp. – (Krotoszyn) – Leszno – Głogów wraz z elektryfikacją odcinka Krotoszyn – Głogów – na terenie województwa lubuskiego;
4. Prace na linii kolejowej nr 358 odcinek Czerwieńsk – Gubin;
5. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury linii kolejowych 275 na odcinku gr. województwa – Żagań oraz linii 14 na odcinku Żagań – Żary – Forst;
6. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury linii kolejowej nr 203 na odcinku Krzyż – Gorzów Wlkp.;
7. Modernizacja estakady kolejowej w Gorzowie Wlkp.;
8. Modernizacja linii kolejowej nr 358 Zbąszynek – Gubin na odcinku Zbąszynek – Czerwieńsk – II etap;
9. Przebudowa mostu kolejowego w km 615.1 rz. Odry w Kostrzynie nad Odrą w celu zapewnienia minimalnego prześwitu dla lodołamaczy.

4.3 Pozostałe sieci komunikacji i transportu

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Remont i modernizacja zabudowy regulacyjnej Odry swobodnie płynącej – odbudowa i modernizacja zabudowy regulacyjnej – w celu przystosowania odcinka Odry od Malczyc do ujścia Nysy Łużyckiej do III klasy drogi wodnej – na terenie województwa lubuskiego;
2. Prace modernizacyjne na Odrze granicznej w celu zapewnienia zimowego lodołamania na terenie województwa lubuskiego;
3. Remont i modernizacja zabudowy regulacyjnej na Odrze granicznej na terenie województwa lubuskiego;

4. Odbudowa budowli regulacyjnych i roboty regulacyjne na Warcie od km 0,0 (m. Kostrzyn n/Odrą) do km 68,2 (m. Sanok) i na Noteci swobodnie płynącej (od km 176,2 do km 226,1) dla przywrócenia parametrów II klasy drogi wodnej – na terenie województwa lubuskiego;
5. Budowa infrastruktury postojowo-cumowniczej na Odrze dolnej i granicznej oraz nowe oznakowanie szlaku żeglugowego.

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

6. Modernizacja Odrzańskiej Drogi Wodnej E30;
7. Modernizacja międzynarodowej drogi wodnej E70;
8. Rozbudowa i poprawa wyposażenia lotniska w Babimoście, w tym rozbudowa bocznic kolejowej;
9. Modernizacja lotniska w Przylepie;
10. Budowa lotniska do celów biznesowych i sportowo-turystycznych w okolicach Gorzowa Wlkp.;
11. Budowa bazy Śmigłowcowej Służby Ratownictwa Medycznego (HEMS) Lotniczego Pogotowia Ratunkowego w Gorzowie Wlkp. – Zwiększenie zasięgu i dostępności usług dla pacjentów, ofiar wypadków komunikacyjnych i nagłych zachorowań oraz poprawienie mobilności, efektywności i jakości działań wykonywanych na rzecz bezpieczeństwa i ochrony zdrowia;
12. Stacja ładowania autobusów elektrycznych zasilanych z sieci DC;
13. Stworzenie niskoemisyjnego systemu komunikacji publicznej na obszarze funkcjonalnym Zielonej Góry w oparciu o pojazdy elektryczne.

5. Infrastruktura techniczna

W rozdziale tym zawarto planowane ponadlokalne inwestycje celu publicznego związane z:

- budową i utrzymywaniem ciągów drenażowych, przewodów i urządzeń służących do przesyłania lub dystrybucji płynów, pary, gazów i energii elektrycznej, a także innych obiektów i urządzeń niezbędnych do korzystania z tych przewodów i urządzeń, zgodnie z art. 6, pkt 2 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- budowa i utrzymywanie publicznych urządzeń służących do zaopatrzenia ludności w wodę, gromadzenia, przesyłania, oczyszczania i odprowadzania ścieków oraz odzysku i unieszkodliwiania odpadów, w tym ich składowania, zgodnie z art. 6, pkt 3 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- budową i utrzymywaniem pomieszczeń dla urzędów organów władzy, administracji, sądów i prokuratur, państwowych szkół wyższych, szkół publicznych, państwowych lub samorządowych instytucji kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, a także publicznych: obiektów ochrony zdrowia, przedszkoli, domów opieki społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych, obiektów sportowych, zgodnie z art. 6, pkt 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami;

Do inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym w zakresie infrastruktury technicznej zaliczana jest budowa i modernizacja sieci elektroenergetycznej najwyższych napięć, a także budowa oraz modernizacja przesyłowych gazociągów wysokiego ciśnienia. Inwestycje celu publicznego o znaczeniu wojewódzkim obejmują zadania z zakresu budowy i utrzymywania sieci elektroenergetycznych oraz gazowych, a także innych obiektów i urządzeń niezbędnych do korzystania z tych przewodów i urządzeń a także budowy i utrzymywanie urządzeń służących do zaopatrzenia ludności w wodę, gromadzenia, przesyłania, oczyszczania i odprowadzania ścieków oraz odzysku i unieszkodliwiania odpadów, w tym ich składowania.

5.1 Energia elektryczna

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Budowa dwutorowej linii 400 kV Krajnik – Baczyna wraz z budową/rozbudową/ modernizacją stacji w tym ciągu liniowym;
2. Modernizacja linii 220 kV Mikułowa-Leśniów;
3. Budowa linii 400 kV Baczyna – Plewiska;
4. Budowa stacji elektroenergetycznej Gubin;
5. Budowa linii 400 kV Zielona Góra – nacięcie linii Plewiska – Baczyna (zamiast linii 400 kV Zielona Góra – Baczyna);
6. Budowa stacji elektroenergetycznej Zielona Góra;
7. Budowa linii 400 kV Baczyna – Gubin;
8. Budowa linii 400 kV Polkowice – Gubin;
9. Budowa linii 400 kV Gubin – Zielona Góra (zamiast linii Plewiska – granica RP);
10. Budowa linii 400 kV Gubin – Granica Państwa (zamiast linii Plewiska – granica RP);
11. Budowa stacji 110/15 kV Kostrzyn II w celu umożliwienia rozwoju energetyki odnawialnej;
12. Budowa sieci inteligentnej na terenie zachodniej Polski (OD Gorzów Wlkp., OD Zielona Góra) poprzez modernizację i przebudowę linii i stacji SN i nn, wymianę transformatorów, automatyzację linii i stacji w wyniku zastosowania zdalnego sterowania i elektroenergetycznej automatyki zabezpieczeniowej, w tym wskaźników przepływu prądów zwarciovych oraz zastosowanie inteligentnego opomiarowania, w tym liczników bilansujących wraz z infrastrukturą transmisyjną;
13. Budowa linii napowietrznej 110 kV Gorzów (Baczyna) – do słupa rozgałęźnego w kierunku Skwierzyna (20 km).

5.2 Gazownictwo

inwestycje wynikające z programów rządowych, dokumentów przyjętych przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej:

1. Budowa gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Witnica – Gorzów Wlkp. o długości około 40 km oraz budowa sieci gazowej średniego ciśnienia w Kostrzynie nad Odrą o długości około 4,1 km;
2. Budowa gazociągu Legnica – Polkowice – Żary wraz z infrastrukturą niezbędną do jego obsługi na terenie województw dolnośląskiego i lubuskiego;
3. Budowa gazociągu Kotowo – Zielona Góra wraz z infrastrukturą niezbędną do jego obsługi na terenie województw lubuskiego i wielkopolskiego;
4. Rozbudowa i modernizacja gazowej sieci dystrybucyjnej na obszarze powiatu zielonogórskiego w celu poprawy warunków zasilania;
5. Modernizacja i dostosowanie sieci dystrybucyjnej do przyłączenia nowych odbiorców gazu na obszarze powiatu żarskiego.

5.3 Ciepłownictwo

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Wsparcie selektywne przedsięwzięć dotyczących sieci ciepłowniczych i chłodniczych;
2. Innowacyjna siłownia ciepła z turbiną cieczową i hydrauliczno-gazowym generatorem przepływu czynnik roboczego wykorzystująca ciepło odpadowe;
3. Termomodernizacja państwowych placówek szkolnictwa artystycznego w województwie lubuskim (projekt wieloletni realizowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego);
4. Termomodernizacja budynków (łącznie z zastosowaniem OZE w budynkach) (Lasy Państwowe);

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

5. Termomodernizacja budynku przy ul. Podgórznej 7 w Zielonej Górze – wykonanie prac modernizacyjnych mających na celu zmniejszenie kosztów energii cieplnej oraz energii elektrycznej;
6. Zwiększenie efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Gorzowa Wlkp.
7. Termomodernizacja obiektów publicznych i komunalnych mieszkaniowych;
8. Kompleksowa termomodernizacja budynków mieszkalnych w obszarach centralnych miast Zielona Góra i Sulechów.

5.4 Gospodarka wodno-ściekowa

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Modernizacja oczyszczalni ścieków w Bytomiu Odrzańskim;
2. Rozbudowa wraz z modernizacją oczyszczalni ścieków w Dobiegniewie;
3. Poprawa efektywności energetycznej oczyszczalni ścieków w Gorzowie Wlkp.;
4. Rozbudowa miejskiej oczyszczalni ścieków;
5. Budowa oczyszczalni ścieków dla aglomeracji Kargowa wraz z przebudową kolektora przyłączeniowego do nowej oczyszczalni;
6. Modernizacja oczyszczalni ścieków w Lubsku;
7. Budowa nowej oczyszczalni ścieków w Kęszycy Leśnej;
8. Modernizacja oczyszczalni ścieków w Świętym Wojciechu w zakresie gospodarki osadami;
9. Przebudowa oczyszczalni ścieków w Gołuszynie;
10. Modernizacja oczyszczalni ścieków w Nowogrodzie Bobrzańskim;
11. Przebudowa i rozbudowa oczyszczalni ścieków w Ośnie Lubuskim przy ul. Okrzei oraz przebudowa przepompowni ścieków przy ul. Kolejowej wraz z likwidacją oczyszczalni ścieków przy ul. Kolejowej;
12. Modernizacja oczyszczalni ścieków w Rzepinie wraz z przeróbką osadu i jego zagospodarowaniem;
13. Modernizacja oczyszczalni ścieków w Ciborzu;
14. Modernizacja oczyszczalni ścieków wraz z budową wiaty nad poletkami osadowymi i stacji osuszania osadu;
15. Rozbudowa i przebudowa oczyszczalni ścieków wraz z modernizacją sieci kanalizacji sanitarnej i wodociągowej w aglomeracji Sulęcín;
16. Modernizacja oczyszczalni Wędrzyn;
17. Rozbudowa mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków Ecolo-Chieff z przepustowości Qdśr=300 m³/d do przepustowości Qdśr=450 m³/d;
18. Rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków w Trzebiechowie;
19. Modernizacja z rozbudową oczyszczalni ścieków w Zbąszynku;
20. Projekt: „Gospodarka ściekowa na terenie aglomeracji Zielona Góra – Etap V” w tym: Rozbudowa oczyszczalni ścieków dla aglomeracji Zielona Góra w zakresie instalacji fermentacji osadów wraz z wykorzystaniem biogazu oraz układem kogeneracji – COŚ Łężyca;
21. Projekt: „Gospodarka ściekowa na terenie aglomeracji Zielona Góra – Etap IV” w tym: Modernizacja linii suszenia osadów ściekowych – COŚ Łężyca;
22. Zwiększenie retencji ścieków komunalnych w kanale dopływowym, budowa zbiorników retencyjnych ścieków po przelewie burzowym wraz z podczyszczaniem i opomiarowaniem – COŚ Łężyca;

5.5 Gospodarka odpadami

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

1. Rozbudowa i modernizacja Inneko Sp. z o.o. (dawnego Zakładu Utylizacji Odpadów Sp. z o.o) etap III – Rozbudowa instalacji odgazowania składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne; rozbudowa i modernizacja kompostowni odpadów biodegradowalnych i zielonych;
2. Budowa instalacji termicznego przekształcania paliwa formowanego RDF;
3. Rozbudowa Składowiska Odpadów Komunalnych w Kiełczu – etap II;
4. Budowa biogazowni oraz wodorowego generatora energii w gminie Nowogród Bobrzański.

6. Obronność i bezpieczeństwo

W rozdziale tym zawarto planowane ponadlokalne inwestycje celu publicznego związane z:

- budową i utrzymywaniem obiektów oraz urządzeń niezbędnych na potrzeby obronności państwa i ochrony granicy państwowej, a także do zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, w tym budowę i utrzymywanie aresztów śledczych, zakładów karnych oraz zakładów dla nieletnich, zgodnie z art. 6, pkt 7 ustawy o gospodarce nieruchomościami;
- budową oraz utrzymywaniem obiektów i urządzeń służących ochronie środowiska, zbiorników i innych urządzeń wodnych służących zaopatrzeniu w wodę, regulacji przepływów i ochronie przed powodzią, a także regulacją i utrzymywaniem wód oraz urządzeń melioracji wodnych, będących własnością Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, zgodnie z art. 6, pkt 4 ustawy o gospodarce nieruchomościami.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego (PZPWL) uwzględniono zadania rządowe, służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych ujętych w Centralnym Rejestrze Programów Rządowych. Jednym z nich jest inwestycja z zakresu obronności i bezpieczeństwa kraju, zawarta w Programie Inwestycji Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w Dziedzinie Bezpieczeństwa (NSIP – NATO Security Investment Programme, CP 2A0022 – infrastruktura dla Sił Wzmocnienia NATO).

Ponadto w odniesieniu do bezpieczeństwa wyszczególniono strategiczne inwestycje celu publicznego w zakresie ochrony przeciwpowodziowej.

inwestycje wynikające z programów rządowych:

1. Modernizacja baz paliwowych m.in. w Wędrzynie – realizacja zadań zgodnie z planem została przewidziana w dalszych latach (faza przygotowania inwestycji);
2. Ochrona/zwiększanie retencji leśnej w zlewni. Opracowanie szczegółowej analizy i projektu możliwości zwiększenia retencji leśnej w powiązaniu z Kompleksowym projektem adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu – mała retencja oraz przeciwdziałanie erozji wodnej na terenach nizinnych;
3. Ochrona/zwiększanie retencji na obszarach rolniczych. Opracowanie szczegółowej analizy i projektu możliwości zwiększenia retencji obszarów rolniczych w zlewniach nizinnych. Dot. zlewni Bobru i Nysy Łużyckiej;
4. Ochrona/zwiększanie retencji na obszarach zurbanizowanych. Opracowanie szczegółowej analizy i projektu możliwości zwiększenia retencji obszarów zurbanizowanych (indywidualnie dla miasta pow. 50 tys. mieszkańców);
5. Odtwarzanie retencji dolin rzek. Opracowanie programu możliwości i efektywności rozstawu lub likwidacji wałów przeciwpowodziowych w regionie wodnym;
6. Renaturyzacja koryt cieków i ich brzegów. Opracowanie szczegółowej koncepcji możliwości renaturyzacji dolin rzecznych w regionie wodnym;
7. Modernizacja konstrukcji istniejących budynków i budowa nowych o konstrukcjach odpornych na zalanie. Uszczelnianie budynków, stosowanie materiałów wodoodpornych. Trwałe zabezpieczenie terenu wokół budynków. Identyfikacja i sporządzanie wyceny działań modernizacyjnych wraz z

- opracowaniem programu dopłat dla właścicieli budynków przeznaczonych do umocnienia w obszarze zagrożenia powodzią o Q1%;
8. Modernizacja konstrukcji istniejących budynków i budowa nowych o konstrukcjach odpornych na zalanie. Uszczelnianie budynków, stosowanie materiałów wodoodpornych. Trwałe zabezpieczenie terenu wokół budynków. Wdrożenie i realizacja programu dopłat dla właścicieli budynków przeznaczonych do umocnienia w obszarze zagrożenia powodzią o Q1%;
  9. Wykup gruntów i budynków. Opracowanie programu wykupów i przesiedleń na terenach szczególnie zagrożonych powodzią;
  10. Budowa i usprawnienie lokalnych systemów ostrzegania przed powodzią. Wprowadzenie Elektronicznego Systemu Ostrzegania Powodziowego;
  11. Koncepcja zabezpieczenia przeciwpowodziowego m. Szprotawa wraz z ujściowym odcinkiem rz. Szprotawa. Opracowanie w I cyklu planistycznym wielowariantowej koncepcji zabezpieczenia obszaru problemowego wraz z wykonaniem dokumentacji projektowej dla wariantu rekomendowanego;
  12. Koncepcja zabezpieczenia przeciwpowodziowego m. Żagań wraz z ujściowym odcinkiem rz. Czarna Wielka. Opracowanie w I cyklu planistycznym wielowariantowej koncepcji zabezpieczenia obszaru problemowego wraz z wykonaniem dokumentacji projektowej dla wariantu rekomendowanego;
  13. Zabezpieczenie przed powodzią m. Gubin w km 14+900–16+000 rz. Nysy Łużyckiej wraz z ujściowym odcinkiem rz. Lubszy;
  14. Zwiększenie rozstawu wałów Nysy Łużyckiej powyżej Gubina;
  15. 1B.6/1 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie (Nowa Sól-Pleszówek – etap I – budowa lewostronnego obwałowania rzeki Odry w km 429,85-432,40 oraz obwałowań rzeki Czarnej Strugi w km 0+000-3+300 oraz Nowa Sól-Pleszówek – etap II – budowa przepompowni odwadniającej z modernizacją istniejących obwałowań);
  16. Zabezpieczenie przed powodzią miasta Krosno Odrzańskie;
  17. Rzeka Nysa Łużycka – budowa obwałowań prawostronnych na wysokości m. Przewóz;
  18. Kielcz – budowa wału p.pow. rz. Odry w km 424+000 – 424+500;
  19. 1B.6/2 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie (Wężyska-Chlebowo – budowa lewostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry gm. Maszewo, gm. Gubin gm. Krosno Odrzańskie);
  20. Warniki–Witnica II – rozbudowa prawostronnego wału rz. Warty w km wału 16+900 do 11+900;
  21. Odbudowa budowli regulacyjnych i roboty regulacyjne na Warcie od km 0,0 (m. Kostrzyn n/Odrą) do km 68,2 (m. Santok) i na Noteci swobodnie płynącej (od km 176,2 do km 226,1);
  22. Rozbudowa i modernizacja wałów przeciwpowodziowych w mieście Drezdenko;
  23. Regulacja Warty w km 3+000–212+000 –budowie regulacyjne;
  24. Ochrona p. powodziowa miasta Słubice. Inwestycja polega na odbudowie cieków oraz umocnieniu i budowie wałów przeciwpowodziowych;
  25. 1C1 Budowa wałów przeciwpowodziowych oraz przebudowa kanału Czarny Kanał i Racza Struga;
  26. Odbudowa kanału Pulsa III – etap I;
  27. Regulacja i obwałowanie południowego kanału Obry – etap I;
  28. Odbudowa i rekonstrukcja rzeki Biała Woda – etap I;
  29. Odbudowa Gnłej Obry w Kręcku – etap I;
  30. Odbudowa i modernizacja rzeki Żarki w km 0+000 – 6+576;
  31. Szprotawa – modernizacja koryta i wałów;
  32. Regulacja Odry na odcinku od Brzegu Dolnego do ujścia Nysy Łużyckiej;
  33. Rzeka Sulechówka – odbudowa rzeki;
  34. Kanał Leniwy odbudowa i rekonstrukcja kanału;
  35. Rzeka Złota – odbudowa rzeki;
  36. Rzeka Strumień – odbudowa rzeki, etap I;

37. Rzeka Strumień – odbudowa rzeki, etap II;
38. Kanał Stary Krzycki;
39. Rzeka Biała Woda – regulacja i udrożnienie rzeki, etap II;
40. Odbudowa Kanału Opaskowego w km 0+000–88+950;
41. Budowa zbiornika retencyjnego Iłowa;
42. Budowa zbiornika retencyjnego Mirocin Górny;
43. Budowa zbiornika wodnego na rz. Brzeźniczance;

inwestycje wynikające z programów samorządowych:

44. Rozbudowa zbiornika retencyjnego w Białków – mała retencja;
45. Budowa zbiornika retencyjnego w Jasieniu;
46. Zakup sprzętu do monitorowania obiektów ochrony przeciwpowodziowej województwa lubuskiego;
47. Poprawa sprawności hydraulicznej rzeki Mała Obra w km 1+150–1+800;
48. Budowa przepompowni Skwierzynka;
49. Struga Świebodzińska – odbudowa;
50. Będów – modernizacja przepompowni;
51. Nietkowice – Będów – etap I – odbudowa i modernizacja prawostronnego wału przeciwpowodziowego rz. Odry od km 493+00 do km 499+260;
52. Modernizacja Wojewódzkiego Magazynu Przeciwpowodziowego w Sulechowie;
53. Chyrzyno – odbudowa przepompowni;
54. Odbudowa rzeki Kanał Kozusznia w km 0+000 – 14+600;
55. Tarnawa – odbudowa przepompowni;
56. Milsko – odbudowa przepompowni;
57. Brody – odbudowa przepompowni;
58. Kanał Borowy w km 0+000–3+000;
59. Kanał Oksza – odbudowa;
60. Odbudowa Strugi Wrońskiej w km 4+610–11+360;
61. Odbudowa rzeki Obry w km 85+000–88+950;
62. Centrum monitoringu stacji pomp;
63. Rzeka Czerna Wielka – odbudowa;
64. 5.3 Nadzór projektowo-konstrukcyjny. Zarządzanie projektem, pomoc techniczna, oraz wsparcie jednostek w zakresie wdrażania Projektu ochrony przeciwpowodziowej w dorzeczu Odry i Wisły;
65. Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt III Odcinek IIIc Gorzów Wlkp.–Borek w km rzeki 63+500–76+500;
66. Jasiniec – Roszkowice – rozbudowa prawostronnego wału rzeki Warty od km 32+700 do km 39+700.

XII. Wnioski i rekomendacje z Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju

Polityka przestrzenna województwa lubuskiego jest zależna od kierunków polityki przestrzennej państwa i działań podejmowanych na szczeblu administracji rządowej. Jednocześnie, dla zachowania spójności polityki rozwoju kraju i poszczególnych regionów, w planie województwa zawiera się wnioski i rekomendacje dla administracji rządowej, które mają wpływ na kształtowanie krajowej struktury funkcjonalno-przestrzennej i jednocześnie obejmują działania istotne dla województwa, których realizacja wymaga udziału organów administracji rządowej.

Wnioski i rekomendacje w zakresie osadnictwa i ładu przestrzennego

1. Uwzględnienie w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju MOF OW Gorzów Wlkp. i MOF OW Zielona Góra oraz wzmocnienie ich cech metropolitalnych;
2. Uwzględnienie ośrodków o znaczeniu subregionalnym wraz z ich obszarami funkcjonalnymi jako struktur uzupełniających krajowy układ osadniczy;
3. Wspieranie kształtowania spójnej, policentrycznej sieci osadniczej, opartej na regionalnych ośrodkach obsługi i rozwoju oraz wzajemnych związkach funkcjonalno-przestrzennych.

Wnioski i rekomendacje w zakresie ochrony przyrody

1. Uwzględnienie w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju ochrony zimowiska o wybitnym znaczeniu dla ochrony nietoperzy w Europie – obszar Natura 2000 Nietoperek PLH080003;
2. Zachowanie integralności obszarów węzłowych i zapewnienie drożności korytarzy wyznaczonych w ramach krajowej sieci ekologicznej, w tym korytarza o znaczeniu międzynarodowym – doliny Odry;
3. Wsparcie ochrony cennych siedlisk łąkowych i pastwiskowych, bioróżnorodności na gruntach ornych, poprzez dofinansowanie z programu rolnośrodowiskowo-klimatycznego;
4. Określenie zasad prowadzenia racjonalnej gospodarki zasobami złóż kopalin oraz kompleksowego wykorzystania kopalin, w tym kopalin towarzyszących;
5. Przyjęcie rozporządzeń ustanawiających obszary ochronne GZWP;
6. Opracowanie planów ochrony, planów zadań ochronnych dla najważniejszych obszarowych form ochrony przyrody, w tym dwóch parków narodowych i uwzględnienie wytycznych z nich wynikających w dokumentach planistycznych;
7. Zachowanie oraz odtworzenie drożności i ciągłości morfologicznej rzek szczególnie istotnych dla gatunków ichtiofauny;
8. Określenie krajowych wytycznych umożliwiających nadanie zielonej infrastrukturze rangi obligatoryjnego elementu planowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego.

Wnioski i rekomendacje w zakresie dziedzictwa kulturowego i turystyki

1. Wspieranie ustanawiania parków kulturowych, a także ustanawiania pomników historii i dążenia do wpisu najcenniejszych zabytków na listę UNESCO;
2. Uwzględnienie problematyki szlaków kulturowych, jako istotnego narzędzia turystycznego wykorzystania elementów dziedzictwa kulturowego;
3. Wspieranie działalności propagującej kształtowanie tożsamości kulturowej regionów;
4. Wspieranie działań w zakresie turystycznego wykorzystania dóbr kultury.

Wnioski i rekomendacje w zakresie strefy społeczno-gospodarczej

1. Zastosowanie procesów dostosowawczych w kształceniu ustawicznym i wprowadzenie mechanizmów, które pozwalają na możliwe szybkie reagowanie w systemie szkolnym na dokonujące się zmiany;
2. Wspieranie rozwoju specjalizacji regionalnych oraz wzmocnienie potencjału innowacyjnego sektora gospodarczego.

Wnioski i rekomendacje w zakresie komunikacji i transportu

1. Włączenie województwa lubuskiego do systemu Kolei Dużych Prędkości;
2. Wzmocnienie regionalnych i lokalnych powiązań z Republiką Federalną Niemiec poprzez utworzenie nowych przepraw mostowych na Odrze i Nysie Łużyckiej;
3. Wspieranie rozwoju powiązań transportu publicznego między miastami wojewódzkimi a Warszawą;

4. Rozwój funkcjonowania sieci transportu wodnego (MDW E30 i E70) wraz z infrastrukturą towarzyszącą;
5. Wspieranie rozwoju infrastruktury transportu intermodalnego;
6. Uwzględnienie transportu rowerowego jako znaczącego środka transportu na obszarach miejskich.

Wnioski i rekomendacje w zakresie infrastruktury technicznej

1. Wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, lokalizacja i budowa elektrowni wiatrowych, farm fotowoltaicznych;
2. Budowa konwencjonalnych źródeł wytwarzania energii – kompleks wydobywco-energetyczny Gubin-Brody;
3. Rozbudowa sieci elektroenergetycznej najwyższych napięć, budowa linii elektroenergetycznych 400 kV oraz stacji elektroenergetycznej 400/220 kV;
4. Rozbudowa przesyłowej i dystrybucyjnej sieci gazowej wysokiego ciśnienia.

Wnioski i rekomendacje w zakresie obronności i bezpieczeństwa

1. Uwzględnienie działań i inwestycji z zakresy obronności państwa, w tym utrzymanie i rozbudowa sieci bezpieczeństwa granic;
2. Uwzględnienie działań i inwestycji wynikających z Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Odry.

XIII. Wnioski i rekomendacje dla polityki przestrzennej w województwach sąsiednich

Poniższe wnioski i rekomendacje dla polityki przestrzennej sąsiednich regionów służą zachowaniu spójności polityki rozwoju przestrzennego i wskazują na najważniejsze problemy, które wymagają współpracy i które należy uwzględnić w strategicznych dokumentach sąsiednich województw.

Wnioski i rekomendacje w zakresie osadnictwa i ładu przestrzennego	region
<ol style="list-style-type: none"> 1. Współpraca na rzecz rozwoju miast przygranicznych: Gubin – Guben, Słubice – Frankfurt nad Odrą, Kostrzyn nad Odrą – Küstrin Kietz; 2. Podejmowanie wspólnych inicjatyw i działań w ramach współpracy gmin zrzeszonych w euroregionach: Nysa, Sprewa-Nysa-Bóbr i Pro Europa Viadrina; 3. Prowadzenie spójnej polityki rozwoju, w szczególności w obszarach granicznych, mającej na celu zachowanie spójności i ładu przestrzennego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brandenburgia • Saksonia • woj. wielkopolskie • woj. dolnośląskie • Brandenburgia • Saksonia • wszystkie województwa

Wnioski i rekomendacje w zakresie ochrony przyrody	region
<ol style="list-style-type: none"> 1. Skoordinowanie działań ochronnych i promocji zrównoważonej turystyki na obszarach chronionych położonych na pograniczu województw, w tym: <ul style="list-style-type: none"> • na pograniczu z województwem zachodniopomorskim na obszarach: Drawieńskiego PN, PK Ujście Warty, Barlinecko-Gorzowskiego PK, obszarach Natura 2000 OSO: PLB320015 Ostoja Witnicko-Dębniańska, PLB080001 Puszcza Barlinecka, PLB320016 Lasy Puszczy nad Drawą, PLC080001 Ujście Warty, obszarach Natura 2000 SOO: PLH320010 Jezioro Kozie, PLH080071 Ostoja Barlinecka, PLH320044 Lasy Bierzwnickie, PLH320046 Uroczyska Puszczy Drawskiej, PLC080001 Ujście Warty, • na pograniczu z województwem wielkopolskim na obszarach: Drawieńskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • woj. wielkopolskie • woj. zachodniopomorskie • woj. dolnośląskie

<p>PN, Pszczewskiego PK, Przemęckiego PK, obszarach Natura 2000 OSO: PLB08005 Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry, PLB300015 Puszcza Notecka, PLB300011 Pojezierze Sławskie, PLB320016 Lasy Puszczy nad Drawą, obszarach Natura 2000 SOO: PLH320046 Uroczyska Puszczy Drawskiej, PLH080002 Rynna Jezior Odrzańskich, PLH300041 Ostoja Przemęcka,</p> <ul style="list-style-type: none"> • na pograniczu z województwem dolnośląskim na obszarach: natura 2000 OSO: PLB020005 Bory Dolnośląskie, PLB020003 Stawy Przemkowskie, PLB080004 Dolina Środkowej Odry, PLB020008 Łęgi Odrzańskie; obszarach natura 2000 SOO: PLH020018 Łęgi Odrzańskie, PLH020050 Dolina Dolnej Kwisy, PLH080055 Przygielkowska koło Gozdnicy, PLH080014 Nowosolska Dolina Odry, PLH080007 Buczyzna Szprotawsko-Piotrowicka; OChK Wzgórza Dalkowskie; <p>2. Skoordynowanie planów ochrony i planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 położonych na pograniczu polsko-niemieckim;</p> <p>3. Skoordynowanie działań ochronnych i promocji turystycznej transgranicznego geoparku „Łuk Mużakowa” wpisanego na listę UNESCO;</p> <p>4. Zachowanie integralności obszarów węzłowych i zapewnienie drożności korytarzy wyznaczonych w ramach krajowej sieci ekologicznej, w tym korytarza o znaczeniu międzynarodowym – doliny Odry oraz:</p> <ul style="list-style-type: none"> • na pograniczu z województwem zachodniopomorskim ciągłości Korytarza Północnego (KPn), • na pograniczu z województwem wielkopolskim ciągłości: Korytarza Północnego (KPn), Korytarza Północnego Centralnego (KPnC), Korytarza Południowego Centralnego (KPdC), • na pograniczu z województwem dolnośląskim ciągłości: Korytarza Zachodniego (KZ) oraz Korytarza Południowego Centralnego; <p>5. Zachowanie i odtworzenie drożności i ciągłości morfologicznej rzek szczególnie istotnych dla gatunków ichtiofauny, w tym w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • na pograniczu z województwem zachodniopomorskim rzek: Odra, Drawa, • na pograniczu z województwem wielkopolskim rzek: Noteci, • na pograniczu z województwem dolnośląskim rzek: Nysa Łużycka, Bóbr, Kwisa, Barycz. <p>6. Skoordynowanie działań w celu promocji zrównoważonej gospodarki leśnej w obrębie Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszcza Notecka;</p> <p>7. Integracja działań w celu ochrony zasobów wód podziemnych, w szczególności GZWP w granicach projektowanych obszarów ochronnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • na pograniczu z województwem zachodniopomorskim GZWP: 125, 135, 136, • na pograniczu z województwem wielkopolskim GZWP: 138, 147, 150, 304, 306, • na pograniczu z województwem dolnośląskim GZWP: 302, 303, 306, 315; <p>8. Współpraca w zakresie użytkowania zlewni rzek i jezior w celu utrzymania dobrego stanu wód i drożności rzek;</p> <p>9. Prowadzenie racjonalnej gospodarki zasobami złóż kopalin oraz kompleksowego wykorzystania kopalin, w tym kopalin towarzyszących położonych na styku województw.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Brandenburgia • Saksonia <ul style="list-style-type: none"> • Saksonia <ul style="list-style-type: none"> • Brandenburgia • Saksonia • woj. wielkopolskie • woj. zachodniopomorskie • woj. dolnośląskie <ul style="list-style-type: none"> • woj. wielkopolskie • woj. zachodniopomorskie • woj. dolnośląskie <ul style="list-style-type: none"> • woj. wielkopolskie <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie województwa <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie województwa <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie województwa
<p>Wnioski i rekomendacje w zakresie dziedzictwa kulturowego i turystyki</p>	<p>region</p>
<p>1. Współpraca w zakresie ochrony oraz turystycznego wykorzystania obiektów zabytkowych o zasięgu ponadregionalnym – Wały Śląskie (woj. dolnośląskie), Wał Pomorski (woj. zachodniopomorskie, woj. wielkopolskie), Linia (Pozycje) Środkowej Odry (woj. dolnośląskie) oraz transgranicznych – Parku Mużakowskiego oraz zespołu fortyfikacji twierdzy w Kostrzynie nad Odrą z fortem w Gorgast (Brandenburgia, Saksonia);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • woj. wielkopolskie, • woj. zachodniopomorskie • woj. dolnośląskie, • Brandenburgia, • Saksonia

2. Koordynacja przebiegu i oznakowania ponadregionalnych szlaków turystycznych o znaczeniu kulturowym;	• woj. wielkopolskie, • woj. zachodniopomorskie • woj. dolnośląskie, • Brandenburgia, • Saksonia
3. Utworzenie parku kulturowego o zasięgu ponadregionalnym – nadnoteckie osadnictwo ołęderskie, kulturowy park cysterski;	• woj. wielkopolskie
4. Integrowanie instytucji i inicjatyw kulturowych oraz tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w zakresie ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego.	• woj. wielkopolskie, • woj. zachodniopomorskie • woj. dolnośląskie, • Brandenburgia, • Saksonia

Wnioski i rekomendacje w zakresie strefy społeczno-gospodarczej

region

1. Współpraca w zakresie funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych oraz wykorzystania ich przestrzeni gospodarczej;	• woj. wielkopolskie • woj. zachodniopomorskie • woj. dolnośląskie
2. Budowanie wspólnej ponadregionalnej oferty turystycznej, koordynacja przebiegu szlaków turystycznych oraz kreowanie produktów turystycznych.	• woj. wielkopolskie • woj. zachodniopomorskie • woj. Dolnośląskie • Brandenburgia • Saksonia

Wnioski i rekomendacje w zakresie komunikacji i transportu

region

1. Uwzględnienie występujących powiązań transportowych (drogowych, kolejowych, wodnych, lotniczych) pomiędzy województwem lubuskim a regionami ościennymi;	• wszystkie województwa
2. Wzmocnienie regionalnych i lokalnych powiązań z Republiką Federalną Niemiec poprzez utworzenie nowych przepraw mostowych na Odrze i Nysie Łużyckiej;	• Brandenburgia • Saksonia
3. Modernizacja Międzynarodowej Drogi Wodnej E30 i E70 oraz zwiększenie znaczenia przewozów towarowych transportem wodnym;	• woj. dolnośląskie • woj. zachodniopomorskie • Brandenburgia
4. Rozwój sieci szlaków i dróg rowerowych, w tym EuroVelo;	• wszystkie województwa
5. Uwzględnienie certyfikowanego cywilnego lotniska użytku publicznego Zielona Góra/Babimost jako zapasowego portu lotniczego dla obiektów w Berlinie, Poznaniu.	• Brandenburgia • woj. wielkopolskie

Wnioski i rekomendacje w zakresie infrastruktury technicznej

region

1. Budowa linii 400 kV relacji Baczyna – Krajnik;	• woj. zachodniopomorskie
2. Budowa linii 400 kV relacji Baczyna – Plewiska;	• woj. wielkopolskie
3. Budowa linii 400 kV relacji Gubin – Polkowice;	• woj. dolnośląskie
4. Modernizacja linii 220 kV relacji Mikułowa – Leśnów;	• woj. dolnośląskie
5. Budowa linii 400 kV relacji Gubin – granica państwa (kierunek Eisenhüttenstadt);	• Brandenburgia
6. Budowa przesyłowego gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Kotowo – Zielona Góra;	• woj. wielkopolskie
7. Budowa przesyłowego gazociągu wysokiego ciśnienie relacji Polkowice – Żary;	• woj. dolnośląskie
8. Uwzględnienie istniejących powiązań w zakresie sieci elektroenergetycznych,	• woj. zachodniopomorskie

gazowych, przesyłu paliw płynnych.

- woj. wielkopolskie
- woj. dolnośląskie
- Brandenburgia

Wnioski i rekomendacje w zakresie obronności i bezpieczeństwa	region
1. Utrzymanie i rozbudowa sieci bezpieczeństwa granic (w tym przejść granicznych), budowa infrastruktury umożliwiającej realizację zadań Straży Granicznej pod kątem ewentualnego Tymczasowego Przywrócenia Kontroli Granicznej;	<ul style="list-style-type: none"> • Brandenburgia, • Saksonia
2. Skoordinowanie działań ograniczających ryzyko wystąpienia powodzi i jej skutki, przede wszystkim modernizacja i budowa wałów przeciwpowodziowych, polderów i pozostałej infrastruktury;	<ul style="list-style-type: none"> • wszystkie województwa
3. Integracja systemu wczesnego ostrzegania przeciwpowodziowego.	<ul style="list-style-type: none"> • wszystkie województwa

XIV. Instrumenty i normy prowadzenia monitoringu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym

Zgodnie z art. 45 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlega okresowej ocenie. Zaleca się przeprowadzenie wielobranżowego monitoringu obszaru województwa lubuskiego w celu przeglądu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym oraz stopnia zaawansowania realizacji inwestycji przewidzianych w planie. Działania te pomogą kontrolować proces zmian zachodzących na terenie województwa oraz ocenić zgodność tych zmian z wyznaczonymi kierunkami rozwoju.

Monitoring w zakresie osadnictwa i ład przestrzennego

Wskaźnik:	Źródło danych:	Częstotliwość (w latach)
▪ Saldo migracji na 1000 mieszkańców;	GUS	1
▪ Liczba i rozmieszczenie mieszkańców;	Gminy	1
▪ % ludności miejskiej;	GUS	1
▪ % terenów przeznaczonych pod zabudowę w ramach mpzp;	Gminy	1
▪ % terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową w ramach mpzp;	Gminy	1
▪ Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców;	GUS	1
▪ Powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 mieszkańca;	GUS	1
▪ Liczba i powierzchnia mieszkań oddawanych do użytkowania w skali roku.	GUS	1

Monitoring w zakresie systemu przyrodniczego

Wskaźnik:	Źródło danych:	Częstotliwość (w latach)
▪ % udział powierzchni obszarów chronionych (z podziałem na rodzaje);	GUS	1
▪ Liczba gospodarstw wdrażających programy rolno-środowiskowe;	ARiMR	1
▪ Jakość wód powierzchniowych – % udział w poszczególnych klasach czystości;	WIOŚ	4
▪ Lesistość.	GUS	1

Monitoring w zakresie dziedzictwa kulturowego i turystyki

Wskaźnik:	Źródło danych:	Częstotliwość (w latach)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba imprez kulturalnych, naukowych, wystawienniczych o zasięgu międzynarodowym; 	Gminy	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków w poszczególnych kategoriach; 	WKZ, Gminy	4
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba obiektów rejestrowych ze specyfikacją ich stanu technicznego (wymagających natychmiastowego remontu, niszczących, w stanie zadowalającym); 	WKZ	4
<ul style="list-style-type: none"> ▪ liczba historycznych układów wpisanych do rejestru zabytków; 	WKZ	4
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba i powierzchnia parków kulturowych; 	WKZ	4
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba pomników historii; 	WKZ	4
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba lub powierzchnia przeprowadzonych rewitalizacji. 	Gminy	4

Monitoring w zakresie strefy społeczno-gospodarczej

Wskaźnik:	Źródło danych:	Częstotliwość (w latach)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba podmiotów gospodarczych; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba bezrobotnych na 1000 mieszkańców; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wskaźnik aktywności zawodowej; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w stosunku do średniej krajowej; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Długość oznakowanych szlaków turystycznych; 	Gminy	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ % dzieci uczęszczających do przedszkoli; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba uczniów w szkołach zawodowych, technikumach, liceach; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba komputerów w szkołach podstawowych, gimnazjach, szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych na 100 uczniów. 	GUS	1

Monitoring w zakresie komunikacji i transportu

Wskaźnik:	Źródło danych:	Częstotliwość (w latach)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Długość nowo wybudowanych i zmodernizowanych dróg; 	Gminy	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba ofiar i umiejscowienie wypadków drogowych; 	KWP	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba funkcjonujących stacji / przystanków kolejowych; 	PKP PLK	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Długość zmodernizowanych linii kolejowych; 	PKP PLK	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Długość wybudowanych nowych linii kolejowych. 	PKP PLK	4

Monitoring w zakresie infrastruktury technicznej

Wskaźnik:	Źródło danych:	Częstotliwość (w latach)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Długość łącz światłowodowych; 	ITTI	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ % ludności obsługiwanej przez sieć wodociagową z podziałem na miasto i wieś; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ % ludności obsługiwanej przez sieć kanalizacyjną z podziałem na miasto i wieś; 	GUS	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Długość nowych linii wysokich i najwyższych napięć; 	GUS, operatorzy sieci	1
<ul style="list-style-type: none"> ▪ % ludności korzystającej z gazu sieciowego; 	GUS, PGNiG	1

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO
STRESZCZENIE

▪ Długość zrealizowanych nowych gazociągów wysokiego ciśnienia;	GUS, operatorzy sieci	1
▪ Długość sieci ciepłowniczej;	URE (publikacja)	1
▪ % mieszkań wyposażonych w instalacje c.o.;	GUS	1
▪ % terenów przeznaczonych w mpzp pod lokalizację elektrowni wiatrowych i farm fotowoltaicznych.	Gminy	1